

Criminal Law as Ultima Ratio – Substantive and Procedural Aspects

Trestné právo ako ultima ratio – hmotnoprávne a procesnoprávne aspekty

Bratislava 2016

Odborní recenzenti:

plk. prof. JUDr. Mgr. Jana VIKTORYOVÁ, PhD.

JUDr. Marta KOLCUNOVÁ, PhD.

Odborný garant:

prof. JUDr. Jozef Čentéš, PhD.

Zostavovatelia: JUDr. Jakub Ľorko

JUDr. Andrej Beleš

Technická úprava: Mgr. Peter Karol

Vydanie: prvé

Tlač: Tlačiareň ZVJS Leopoldov

Rok: 2016

Počet strán: 259

Náklad: 100 ks

Príspevky neboli redakčne a jazykovo upravené.

ISBN 978-80-7160-436-5

EAN 9788071604365

**Criminal Law as Ultima Ratio – Substantive and
Procedural Aspects**

**Trestné právo ako ultima ratio – hmotnoprávne a
procesnoprávne aspekty**

Zborník príspevkov z 1. sekcie medzinárodnej vedeckej
konferencie Bratislavské právnické fórum 2016

Collection of papers from 1th section the international
academic conference Bratislava Legal Forum 2016

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta,
21. a 22. októbra 2016

Faculty of Law at Comenius University in Bratislava
21st to 22nd October 2016

Obsah

Princíp ultima ratio pri stíhaní nesplnených záväzkov ako trestných činov Radovan Blažek	7
Exkulpace, liberace, zproštění? Ultima ratio a koncepcie přičitatelnosti trestného činu právnické osobě Lukáš Bohuslav	16
Kritériá uplatňovania princípu ultima ratio Eduard Burda	22
Princíp ultima ratio a vybrané aspekty ekonomickej kriminality Jozef Čentéš, Ján Šanta	31
Trestní odpovědnost právnických osob ve světle principu ultima ratio David Čep	42
Towards common minimum standards for fundamental rights protection throughout EU legislation Krisztina Farkas	53
Úvahy o možnom rozšírení hraníc predmetu skúmania kriminalistiky ako prostriedku mimotrestného pôsobenia na kriminalitu Iveta Fedorovičová	62
Trestní odpovědnost právnických osob ve světle principu ultima ratio Tomáš Gřivna	69
Dobrzíavanie obvyklej miery opatrnosti a princípu ultima ratio v majetkovej kriminalite Denisa Hamranová	75
Účel trestania v kontexte historickoprávneho vývoja Zuzana Illýová	87
Nad Korekcí trestního bezpráví Katarína Kandová	97

Presadenie princípu ultima ratio z teoretickej roviny do aplikačnej praxe Jaroslav Klátik	106
Zásady trestného stíhania právnických osôb, ako nástroja právnej ochrany veriteľov Marek Kordík, Lucia Kurilovská	122
Princíp ultima ratio ako interpretačné pravidlo v trestnom práve a v správnom trestaní Soňa Košičiarová	134
Trestné oznámenia v obchodných vzťahoch a zásada ultima ratio Ondrej Laciak	152
Extenze kriminalizace ve vztahu k principu ultima ratio Marcela Lukášová, Zdeněk Jiří Skupin	160
Princíp ultima ratio a trestná zodpovednosť právnických osôb Marek Mezei	173
Ultima ratio vo vzťahu k fyzickým osobám a právnickým osobám Margita Prokeínová	179
O možnosti prokurátora využiť zásadu in dubio pro reo v prípravnom konaní a niekoľko poznámok k zásadám trestného konania Peter Rakovský	191
Trestní odpovědnost ve veřejné správě z hlediska principu ultima ratio Mgr. Martin Richter	200
Limity uplatňovania princípu ultima ratio pri rozhodovaní o prostriedkoch nahradzujúcich väzbu Sergej Romža	205
Princíp ultima ratio verus ochrana veriteľov pred neplnením záväzkov zo súkromnoprávnych vzťahov Matej Smalik, Peter Lukáčka	215

Rozšiřování trestní represe a jeho dopad na systém trestní justice

Filip Ščerba

221

Vězba pre trestné činy terorizmu – prostriedok ultima ratio?

Martin Štrkolec

235

Teoreticky o ultima ratio (*Ultima ratio – princíp alebo zásada*)

Yveta Turayová

251

Uplatňovanie princípu ultima ratio z pohľadu obhajcu v trestnom konaní

Rastislav Urbáni

257

PRINCÍP ULTIMA RATIO PRI STÍHANÍ NESPLNENÝCH ZÁVÄZKOV AKO TRESTNÝCH ČINOV¹

Radovan Blažek

Univerzita Komenského, Právnická fakulta
Okresná prokuratúra Malacky

Abstrakt: Článok sa venuje problematike neplnenia súkromnoprávných záväzkov a jeho možného postihu ako trestného činu, ktorý často naráža na nedostatočné naplnenie objektívnej alebo subjektívnej stránky trestného činu, čo je priamym dôsledkom aplikácie princípu ultima ratio v trestnom práve. V uvedenom článku je analyzovaných niekoľko praktických prípadov odmietnutia trestných oznámení policajtom, na ktorých je prezentované, z akého dôvodu policajné orgány najčastejšie argumentujú aplikáciou princípu „ultima ratio“.

Abstract: Article discusses the problem of failure of fulfilling the private obligations and possible criminal responsibility for such conduct which is often hindered by the lack of objective or subjective aspects of a crime. These are the cases where the principle of ultima ratio in criminal law should be applied. This article presents some cases where the criminal proceeding was not started because of the application of „ultima ratio“ principle.

Kľúčové slová: trestný čin, trestné právo, princíp ultima ratio, podvod, sprenevera, súkromnoprávne záväzky, trestné oznámenia

Key words: crime, criminal law, the principle of ultima ratio, fraud, embezzlement, private contracts, criminal announcements

1 ÚVOD

V súkromnoprávných vzťahoch je pomerne bežné, že niektorá strana svoju zmluvnú povinnosť nesplní, následkom čoho druhej zmluvnej strane vznikne škoda. V týchto prípadoch sa poškodená strana často uchýli k podaniu trestného oznámenia s očakávaním, že „dlžník“ bude trestne stíhaný a spravodlivo potrestaný a že popri tom sa dosiahne tiež aspoň čiastočná náhrada škody, avšak reálne podradenie nesplnenia povinnosti vyplývajúcej z určitého súkromnoprávneho vzťahu s následkom škody pod skutkovú podstatu trestného činu je veľa krát problematické. Trestné právo by nemalo slúžiť ako prostriedok nahrádzajúci ochranu práv a právnych záujmov jednotlivca v oblasti súkromnoprávných vzťahov,

¹ Tento článok vznikol s podporou financovania z grantu Agentúry na podporu výskumu a vývoja č. APVV 15-0740. This article was supported by the scientific project APVV 15-0740 of the Slovak Research and Development Agency.

ale úlohou trestného práva je ochrana najmä celospoločenských hodnôt a nie priamo konkrétnych subjektívnych práv jednotlivých osôb.² Aj príklady z praxe poukazujú na to, že orgány činné v trestnom konaní nie sú ochotné prevziať na seba iniciatívu jednotlivcov, ktorí nedostatočne dbali na ochranu svojich práv. V prípadoch, kde došlo k odmietnutiu trestného oznámenia, sa často objavuje pojem, že k tomuto rozhodnutiu došlo z dôvodu aplikácie princípu „ultima ratio“. Cieľom tohto článku bolo na niekoľkých prípadoch z praxe zistiť a analyzovať, z akého dôvodu a za akých skutkových okolností dochádza pri súkromnoprávných záväzkoch k odmietnutiu trestných oznámení z dôvodu platnosti princípu „ultima ratio“.

2 ABSENCIA PÍSOMNEJ ZMLUVY

2.1 Prípád č. 1

Podnikateľka podnikajúca v cukrovárníctve a pekárenstve podala trestné oznámenie za podozrenie zo spáchania trestného činu podvodu § 221 ods. 1 zák. č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona v znení neskorších predpisov (ďalej iba „Trestný zákon“ alebo „TZ“), pretože po telefonickej objednávke dodala rôzne pekárenské výroby, objednávateľke následne zaslala faktúru, pričom v nej boli špecifikované jednotlivé druhy dodaných pekárenských výrobkov aj s jednotkovou cenou. Objednávateľka faktúru neuhradila ani po niekoľkých výzvach, čo vyústilo do podania trestného oznámenia, pretože dodávateľka sa domnievala, že sa stala obeťou podvodu, pretože ju objednávateľka uviedla do omylu v tom, že mieni tovar uhradiť, tento však nikdy uhradiť neplánovala. Z hľadiska objektívnej stránky je pre trestný čin podvodu podstatné uvedenie do omylu inej osoby alebo využitie niečieho omylu, v dôsledku čoho dôjde k majetkovej dispozícií, spôsobenie aspoň malej škody a obohatenie seba alebo iného.³

Pri výsluchu podľa § 196 ods. 2 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov (ďalej iba „Trestný poriadok“ alebo „TP“) podozrivá uviedla, že faktúru neuhradila z dôvodu, že tam uvedená jednotková cena nebola taká, akú si dohodli s dodávateľkou po telefóne, že cena vo faktúre bola niekoľkonásobne vyššia ako bola uvedená pri telefonickej objednávke a že výsledná suma, ktorá mala byť fakturovaná, mala byť započítaná jednostranným úkonom objednávateľkou voči inej pohľadávke, ktorou disponovala objednávateľka voči dodávateľke za dodanie iných tovarov.

V uvedenom prípade teda bolo zrejmé, že k objednávke a dodaniu tovaru reálne došlo, takisto k nezaplateniu faktúry, avšak pre naplnenie znakov trestného činu podvodu nebolo možné zabezpečiť jednoznačné dôkazy, pretože podozrivá dostatočne zdôvodnila svoje počínanie, ktoré nastalo po dodaní tovaru, t.j. prečo nezaplatila príslušnú faktúru. Dôvodom bola skutočnosť, že nebola uzrozumená s cenou za dodané výrobky, o ktorej sa domnievala, že bude výškovo kryť jej inú

² HAMRANOVÁ, D.: Uplatňovanie princípu ultima ratio a zásady subsidiarity trestnoprávnej represie v majetkovej kriminalite, In: Majetkové a hospodárske trestné činy včera a dnes, zborník príspevkov z konferencie, Spisy Právnické fakulty MU, řada teoretická, edice Scientia, sv. č. 558, Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016, s. 322.

³ K pojmovým znakom trestného činu podvodu pozri napr. ŠÁMAL, P a kol.: Trestní zákonník. Komentář. 2. vydání. C. H. Beck, Praha : 2012, s. 2052-2058 alebo ČENTĚŠ, J. a kol.: Trestný zákon. Velký komentář. Eurokódex : Žilina 2013, s. 409-413.

pohľadávkou voči dodávateľke, pričom obe strany mali byť dohodnuté aj na tom, že náklady na cenu objednávky budú s touto pohľadávkou započítané. T.j. v danom prípade nebolo možné retrospektívne dôsledne rekonštruovať obsah telefonického rozhovoru a teda ani podmienok, ktoré si strany dojednali, preto nebolo možné vyvrátiť ani obhajobu, ktorú uviedla „páchateľka“ na vysvetlenie svojho počínania. Ak by sme totiž usúdili, že tvrdenia „podozrivej“ sú pravdivé, potom mohlo rovnako dôjsť aj k pokusu o podvod zo strany oznamovateľky, ktorá vyhotovila faktúru s cieľom obohatiť sa v rozpore s ústnou dohodou.

Rozpory vo výpovediach oznamovateľky a „páchateľky“ vyplývali z vzniknutej problémovej situácie, kde nebola presne stanovená cena tovarov a vykonaných prác. Tento spor však možno vnímať ako spor v rovine súkromnoprávnej, pričom jeho základom bola nedostatočná obozretnosť zmluvných strán, ktoré vstúpili do zmluvného vzťahu bez toho, aby svoje práva a povinnosti zachytili jednoznačne v písomnej podobe a aby následne bolo možné jednoznačne preveriť obsah týchto záväzkov. V danom prípade totiž neexistovali dôkazné prostriedky, ktorými by bolo možné dokázať obsah rozhovoru objednávateľky a dodávateľky a teda aj s ohľadom na výpoveď podozrivej bolo možné usúdiť, že táto mohla skutočne úmysel nezaplatiť za tovar poňať až potom, keď nebola uzrozmeneá s cenou, o ktorej sa domnievala, že nebola zmluvne dohodnutá telefonickou objednávkou. „Ak páchatel pojme úmysel (napr. spôsobiť škodu) až po vykonaní majetkovej dispozície, nemôže ísť o spáchanie trestného činu podvodu.“⁴ K škodlivému následku u poškodenej tak došlo aj z toho dôvodu, že absenciou písomného kontraktu nebolo možné vyvrátiť obhajobu podozrivej o dojednaní nižšej cene a započítaní vzájomných pohľadávok. Poškodená si týmto spôsobom sama zapríčinila sťaženie preukazovania svojich tvrdení. Policajné orgán neposkytujú prostriedkami trestného práva ochranu tam, kde subjekty súkromnoprávných záväzkov konajú tak, že nijakým spôsobom nedabujú na ochranu svojich práv najmä tým, že aspoň v písomnej podobe podchytiť obsah svojich záväzkov.

3 ZATVÁRANIE ZMLÚV S PROBLEMATICKÝM OBSAHOM

3.1 Prípád č. 2

V ďalšom prípade budem analyzovať prípad poškodeného Y, ktorý poskytol účelovo peňažné prostriedky podozrivému X, ktorý mal za tieto kúpiť profesionálne multifunkčné reprografické a tlačiarenské zariadenie, na ktorom mal následne vykonávať podnikateľskú činnosť, pričom následne mal postupne hodnotu tohto zariadenia splácať poškodenému Y zo zisku z podnikania. Ako vyplynulo z výpovede poškodeného, podozrivý mu žiadne peniaze nevyplatil, pričom nebolo zrejmé, či reálne vykonáva podnikateľskú činnosť prostredníctvom zakúpeného zariadenia. Poškodený si nárokoval vrátenie peňazí, tieto mu však podozrivý odmietol vrátiť s odkazom, že žiadne peniaze nezarobil prostredníctvom uvedeného zariadenia a nezarába, preto mu nemusí vrátiť žiadne peniaze. Poškodený podal trestné oznámenie, pričom sa dožadoval trestného stíhania podozrivého za spreneveru, pretože tento nenaložil s finančnými prostriedkami podľa ich dohody.

⁴ ŠAMKO, P.: Trestný čin podvodu. Komentár s judikatúrou. Iura edition, Bratislava : 2012, s. 231.

Trestného činu sprenevery sa v zmysle § 213 ods. 1 TZ dopustí ten, kto si prisvojí cudziu vec, ktorá mu bola zverená, a spôsobí tak na cudzom majetku škodu malú.⁵

Je pravdou, že v tomto prípade poškodený očakával, že zakúpené zariadenie bude používané na dohodnutý účel a že sa mu finančné prostriedky takto vrátia podľa dohody. Uvedené finančné prostriedky však poskytol podozrivému dobrovoľne na základe ústnej dohody, ktorá bola uzatvorená v rámci súkromnoprávneho vzťahu s cieľom realizácie podnikateľského zámeru podozrivého X, pričom podozrivý ich použil na dohodnutý účel, na ktorý ich poskytol poškodený. K sprenevere nemohlo dôjsť, pretože poškodený bol de facto uzrozmeneý s tým, že zakúpené zariadenie má byť vo vlastníctve podozrivého a tento jeho hodnotu splatí v budúcnosti, pričom v dohode nebol stanovený termín, do ktorého sa tak má stať, iba zdroj, z ktorého majú byť prostriedky získané, t. j. z výnosu z podnikateľskej činnosti podozrivého. „O spreneveru by však mohlo ísť v prípade, ak by finančná hotovosť zložená poškodeným slúžila k bezprostrednému nákupu individuálne určenej veci,⁶ a takáto vec by za tieto prostriedky nebola zakúpená. O tento prípade však v tomto prípade nešlo.

Z výpovede oznamovateľa vyplynulo, že medzi zúčastnenými zmluvnými stranami došlo k dohode o spôsobe vrátenia poskytnutých peňazí a to ako zisku z výkonu podnikateľskej činnosti. Poškodený však sám potvrdil, že neexistovala dohoda o tom, že by bol podozrivý povinný vrátiť finančné prostriedky oznamovateľovi aj v prípade, že sa očakávaný zisk nedosiahne.

V rámci právnej kvalifikácie sa bolo potrebné opäť zaoberať aj tým, či nemohlo konanie podozrivého subsidiárne naplniť skutkovú podstatu trestného činu podvodu. Vzhľadom na skutočnosť, že z výpovede oznamovateľa nebolo možné jednoznačne špecifikovať obsah ústnej dohody medzi oznamovateľom a označeným páchatelom, nie je možné konštatovať, že tento vylákal od oznamovateľa finančné prostriedky podvodným úmyslom s cieľom konať v rozpore s ústnou dohodou. Samotný fakt, že sa po zakúpení zariadenia rozhodol podozrivý s týmto zariadením nepodnikať, resp. že sa jeho podnikateľské plány nenaplnili ešte samo o sebe nepreukazuje jeho počiatočný úmysel už v čase uzatvárania dohody, že si peniaze chcel ponechať bez poskytnutia primeranej protihodnoty a spôsobíť tak oznamovateľovi škodu.

3.2 Prípád č. 3

V tomto prípade uzatvorili podozrivý X a poškodený Y kúpnu zmluvu, ktorou previedol poškodený na podozrivého svoje motorové vozidlo za účelom jeho ďalšieho predaja inému záujemcovi Z. Dôvodom bolo, že poškodený Y bol bežnou fyzickou osobou, zatiaľ čo podozrivý X bol podnikateľom, ktorý sa zaoberal sprostredkovaním kúpy a predaja motorových vozidiel. Úmyslom poškodeného bolo predajť motorové vozidlo bližšie nestotožnenej osobe Z, pričom úlohou podozrivého X bolo len sprostredkovanie predaja. Napriek tomu však podozrivý X a poškodený Y uzatvorili kúpnu zmluvu, podľa ktorej sa podozrivý X stal vlastníkom

⁵ K pojmovým znakom trestného činu sprenevery pozri napr. ŠÁMAL, P a kol.: Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání. C. H. Beck, Praha : 2012, s. 2007-2015 alebo ČENTĚŠ, J. a kol.: Trestný zákon. Velký komentář. Eurokódex : Žilina 2013, s. 393-396.

⁶ ŠÁMAL, P a kol.: Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání. C. H. Beck, Praha : 2012, s. 2009.

prevádzaného motorového vozidla a za neskorší predaj vozidla mal vyplatiť poškodenému peniaze po predaji tohto vozidla po odpočítaní nákladov za predaj, t. j. v bližšie nešpecifikovanej sume, za ktorú sa podarí predat vozidlo a to zníženej o náklady sprostredkovania. Túto sumu podozrivý poškodenému po predaji vozidla neodovzdal. Toto zdôvodňoval vysokými nákladmi na predaj a opravu vozidla, ktoré „skonsumovali“ celú kúpnu cenu vozidla a tak nebolo možné poškodenému vyplatiť zostávajúcu sumu, pretože táto neexistovala. Poškodenému predložil aj faktúry za opravu vozidla, ktoré však poškodený neakceptoval a podal trestné oznámenie za podvod. Neskôr pri vyšetrovaní trestného činu sa skutočne ukázalo, že tieto faktúry boli falošné.

Pre posúdenie skutku ako trestného činu je však podstatné, že v čase uzatvárania tejto zmluvy bol poškodený Y uzrozumený s tým, že vlastnícke právo k motorovému vozidlu bude prevedené na podozrivého X, pričom zároveň súhlasil, že mu kúpna cena bude vyplatená až dodatočne, po predaji vozidla tretej osobe Z.

Platnosť tejto zmluvy v zmysle občianskoprávných predpisov, ako aj jej obsah a formu neprináleží skúmať orgánom činným v trestnom konaní a teda rozpor medzi skutočnou vôľou zmluvných strán a samotným znením zmluvy nemôže byť dôvodom, ktorá zakladá trestnosť konania podozrivého. Poškodený ako osoba spôsobilá na právne úkony musel primerane svojmu veku porozumieť textu zmluvy s tým, že podpísal zmluvu, ktorá svojím textom nezodpovedala jeho skutočnej vôli a tým sám spôsobil sťaženie uplatnenia a vymožitelnosti svojho práva na zaplatenie kúpnej ceny. Trestné právo nemôže slúžiť ako ochrana výlučne subjektívnych záujmov jednotlivcov, najmä ak vedome a dobrovoľne vstupujú do záväzkových vzťahov, ktoré už pri ich uzatváraní predstavujú riziko, ktoré tieto osoby musia niesť, ak do uvedeného zmluvného vzťahu vedome a dobrovoľne vstúpili.

Podozrivý X v čase uzatvorenia zmluvy nekonal v rozpore s dohodou s poškodeným, pretože predmetné vozidlo na základe zmluvy od neho kúpil, prihlásil na svoje meno na oddelení PZ a následne predal tretej osobe Z presne podľa dohody s poškodeným. Samotná okolnosť dodatočného nezaplatenia kúpnej ceny poškodenému Y predstavuje ujmu na právach poškodeného, ktorý do tohto zmluvného vzťahu za týchto nezabezpečených podmienok vstúpil, avšak podozrivému X nemožno preukázať úmysel, že predmetné vozidlo od poškodeného vylákal v úmysle za toto vozidlo nikdy nezaplatiť uvedenú kúpnu cenu. Takúto verziu priebehu skutku nebolo možné preukázať, a to najmä s ohľadom na skutočnosť, že to bol práve poškodený, kto vyhľadal a kontaktoval podozrivého, aby mu pomohol predat vozidlo. S ohľadom na túto skutočnosť nebolo možné preukázať podvodný úmysel podozrivého.

Orgány činné v trestnom konaní však musia zisťovať, či nemohlo daným konaním dôjsť aj k spáchaniu iného trestného činu, napr. či nemôže ísť o trestný čin sprenevery. V konaní bolo jednoznačne preukázané, že poškodený previedol vlastnícke právo k motorovému vozidlu na podozrivého, preto týmto okamihom nakladal podozrivý s motorovým vozidlom nie ako s vecou zverenou, ale ako s vecou vlastnou a jeho viazanosť príkazmi a pokynmi poškodeného mala výlučne záväzkovo-právny charakter. Ich nesplnením nemohlo dôjsť k spáchaniu trestného činu, ale výlučne k záväzkovo-právnej zodpovednosti v rovine občiansko-právnych alebo obchodno-právnych vzťahov. Poukazujem v tejto súvislosti na českú judikatúru, podľa ktorej k trestnému činu sprenevery by mohlo prísť len v tom

prípade, ak by vec bola predaná s výhradou vlastníckeho práva: „Za zverenú vec v zmysle § 206 ods. 1 treba považovať aj vec (tovar) predanú s výhradou vlastníctva ... a je nutné za ňu pokladať aj výťažok (peniaze), ktorý bol za zverenú vec získaný. Taký výťažok je ekvivalentom predanej zverenej veci a kým nebol odovzdaný osobe, ktorá vec páchatelovi zverila, riadi sa rovnakým právnym režimom ako zverená vec a požíva rovnakú právnu ochranu. K naplneniu znaku "prisvojí si cudziu vec, ktorá mu bola zverená," v podobe neoprávneného privlastňovania výťažku (peňazi) je ale nevyhnutné, aby došlo k zaplateniu za predanú zverenú vec konečným odberateľom (kupujúcim), teda aby sa výťažok dostal do dispozície páchatela. (NS 6/2001-T 175, podobne aj NS 18/2002-T 437, TR NS 9/2004-T 727).“⁷ V tomto prípade však podobná situácia nenastala, pretože poškodený previedol vlastnícke právo k motorovému vozidlu na podozrivého bez akýchkoľvek obmedzení.

Ani neskoršia snaha podozrivého o popretie existencie pohľadávky poškodeného, príp. vytváranie falošnej fikcie započítania voči pohľadávke podozrivého, nemôže spätne založiť trestnosť konania podozrivého do minulosti. Obrana podozrivého voči nároku poškodeného akýmkoľvek prostriedkami môže byť až dodatočne poňatá s cieľom nezaplatiť poškodenému, preto nezakladá automaticky trestnosť podozrivého, aj keď táto obrana nemá oporu v skutočnom stave. Táto obrana podozrivého však môže byť vyvrátená dôkazmi predloženými poškodeným, avšak v občianskom súdnom konaní, pričom trestné právo v súlade s princípom ultima ratio nemôže v tomto smere do týchto vzťahov zasahovať. Samotné nesplnenie zmluvného záväzku ešte nie je trestným činom a ak páchatel pojme až dodatočne (po uzavretí zmluvy) úmysel pohľadávku nezaplatiť, nemôže ísť o spáchanie trestného činu podvodu.

4 NEVYUŽÍVANIE DOSTUPNÝCH ZMLUVNÝCH INŠTITÚTOV

4.1 Prípád č. 4

Poškodená Y si objednala u spoločnosti X „dodanie nábytku na zákazku“ podľa presne zadaných parametrov objednávky. Tovar mal byť vyhotovený až po 100% uhradení ceny zhotovenia a dodania, pričom v objednávke bol presne špecifikovaný termín dodania tovaru formuláciou „najneskôr do“. Do termínu stanoveného v objednávke tovar poškodenej nebol dodaný. Po komunikácií s dodávateľskou spoločnosťou X bolo prisľúbené neskoršie dodanie tovaru, pričom dodávateľská firma sa odvolávala na problémy so subdodávateľom, ktorý údajne stále tovar nevyrobil. Keď nebol dodržaný ani náhradný termín dodania, poškodená si preverovala objednávku priamo u spoločnosti Z, ktorá mala byť subdodávateľom spoločnosti X, pričom táto uviedla, že objednávku uvedeného tovaru neeviduje. Následne na to poškodená podala trestné oznámenie za podvod.

Je potrebné poukázať na skutočnosť, že v predmetnom prípade ide o súkromnoprávny vzťah, ktorý je založený na zmluvnom základe, z ktorého vyplývajú obom zmluvným stranám určité práva aj povinnosti. Poškodená splnila svoju povinnosť zaplatiť za tovar, ktorý jej mal byť dodaný dodávateľom. Samotné nesplnenie povinnosti dodávateľa dodať tovar v stanovenej lehote však nezakladá automaticky trestnosť uvedeného konania. Objektívna stránka trestného činu

⁷ ŠÁMAL, P a kol.: Trestný zákonník. Komentár. 2. vydání. C. H. Beck, Praha : 2012, s. 2023.

podvodu spočíva v obohatení sa na úkor cudzieho majetku a v uvedení do omylu, resp. využitia omylu, pričom sa vyžaduje aj vznik škody, ktorá vznikne tým, že určitá osoba vykonala majetkovú dispozíciu v omyle. Ak podnikateľský subjekt aktuálne nie je a ani nebol v úpadku v čase uzatvorenia zmluvy, nič nenasvedčuje tomu, že v čase prijatia objednávky poškodenej podozrivý vedel, že túto objednávku nebude môcť splniť a teda že by ju uvádzal do omylu. Taktiež ak je z jeho náplne podnikateľskej činnosti zrejme, že k splneniu uvedeného záväzku je oprávnený na základe predmetu podnikateľskej činnosti, podvodný úmysel v čase uzatvárania zmluvy nemožno nijakým spôsobom preukázať.

Samotné tvrdenie oznamovateľky, že podvodný úmysel je preukázaný tým, že dodávateľ si neobjednal tovar u subdodávateľa Z bolo vyvrátené tvrdením podozrivého, ktorý uviedol, že náplňou zmluvy o dodaní tovaru nebola špecifikácia, u ktorého subdodávateľa bude tovar reálne objednaný a že portfólio jeho subdodávateľov nie je povinný špecifikovať. Trestnoprávna kvalifikácia naráža na skutočnosť, že *„úmyselné zavinenie nemožno vyvodit' len zo skutkového zistenia, že ... prekážky, na ktoré sa odvolával, len predstieral.“*⁸ Neskôr poňatý úmysel nerealizovať zmluvný záväzok a na tento účel uvádzať aj nepravdivé okolnosti (napr. tvrdenie podozrivého, že konkrétny subdodávateľ je v omeškaní, hoci u neho tovar nebol reálne objednaný) nezakladá trestnosť skutku. Snahou podozrivého v tomto prípade môže byť vytvoriť zdieňanie snahy o dodanie a zakrytie skutočných dôvodov, prečo tovar nemohol byť dodaný, pričom takéto počínanie stále nepoukazuje na počiatočný úmysel nedodať tovar.

Podozrivý v tomto prípade potvrdil, že peniaze od oznamovateľky prevzal, ako aj svoju vôľu tovar dodať. Táto mimo iného vyplynula aj z mailovej komunikácie predloženej oznamovateľkou. Ak však konanie dodávateľa bolo v rozpore so zmluvou uzavretou medzi podozrivým ako dodávateľom a oznamovateľkou ako odberateľkou, je vecou súkromnoprávneho sporu, v ktorom je potrebné preukázať, že dodávateľ nesplnil svoje povinnosti z uzavretej zmluvy a že oznamovateľka na základe toho mohla odstúpiť od zmluvy a že jej tým pádom vzniklo právo na vrátenie zaplatenej kúpnej ceny, ktorú by si mohla uplatniť v občiansko-právnom konaní, kde dôkazné bremeno bude na jednotlivých stranách sporu. Ak by bola v konaní úspešná, môže sa domáhať exekúcie vo vzťahu k dodávateľovi a v prípade, že tento v čase uplatnenia pohľadávky je už v predžení, prihlásiť svoju pohľadávku v konkurznom konaní.

5 ZÁVER

Trestnoprávnu kvalifikáciu určitého konania so súkromnoprávnym základom ako trestného činu je potrebné považovať za ultima ratio, teda za posledný možný právny prostriedok. Trestné právo by nemalo slúžiť ako prostriedok nahrádzajúci ochranu práv a právnych záujmov jednotlivca v oblasti súkromnoprávných vzťahov, kde treba klásť dôraz predovšetkým na individuálnu aktivitu jednotlivcov, aby títo dbali na svoje práva, ktoré má štát chrániť. Je neprijateľné, aby ochranu v súkromnoprávných vzťahoch aktívne preberali orgány činné v trestnom konaní, ktorých úlohou je ochrana najmä celospoločenských hodnôt a nie

⁸ ŠAMKO, P.: Trestný čin podvodu. Komentár s judikatúrou. Iura edition, Bratislava : 2012 s. 238.

priamo konkrétnych subjektívnych práv jednotlivých osôb, ktoré svojou povahou spočívajú v súkromnoprávnej sfére.⁹ Aj z tohto dôvodu a v zmysle tejto ustálenej právnej teórie je nemožné trestnoprávne postihovať niektoré porušovanie záväzkov v súkromnoprávných vzťahoch, aj keď si to často podávateľia trestných oznámení želajú. Títo musia sami strážiť, aby nevstupovali do rizikových súkromno-právnych záväzkov, najmä „ak trestné oznámenia sa frekventovane a zámerne podávajú v rámci súperenia v podnikateľskom prostredí.“¹⁰

V rámci analýzy praktického rozhodovania orgánov činných v trestnom konaní pri vybavovaní trestných oznámení bolo zistené, že ak sa jedná o súkromnoprávny záväzok a jeho neplnenie, najčastejšie dochádza k odmietnutiu týchto trestných oznámení (pri súčasnej argumentácii princípom ultima ratio) z týchto dôvodov:

1. **absencia písomnej zmluvy** – čo následne neumožňuje úspešnú rekonštrukciu súkromnoprávneho záväzku. Argumentácia princípom ultima ratio v tomto prípade môže vyznievať trochu sporne vzhľadom na skutočnosť, že v týchto prípadoch je často problematické vôbec konštatovať, či ku skutku došlo a ako k nemu došlo. Princíp ultima ratio by mal nastúpiť až vtedy, ak je preukázané, že by eventuálne mohlo ísť o trestný čin a až jeho minimálnou spoločenskou závažnosťou čin dochádza k odmietnutiu trestného oznámenia. Aplikáciu princípu ultima ratio však možno v týchto prípadoch oprieť najmä o tú skutočnosť, že poškodený svojím nedbanlivým konaním poskytne podozrivému možnosť, aby sponchyboval a prekrúcal obsah ich vzájomného záväzku a tým umožnil, aby došlo k sporu. Takto „vyvolaný“ spor tým pádom nepožíva ochranu prostriedkami trestného práva, pretože poškodený svojou nedbanlivým prístupom zjavne umožnil a uľahčil takýto stav a vytvoril podmienky pre spáchanie (aj nepreukázaného) trestného činu. Otázka, či reálne k spáchaniu trestného činu došlo alebo nedošlo sa z tohto dôvodu javí v zmysle platnosti princípu ultima ratio ako nadbytočná.

2. **uzatváranie zmlúv s problematickým obsahom** – v týchto prípadoch sa jedná o také konanie poškodeného, ktorý uzatvorí, hoci aj písomnú, ale zjavne nezabezpečenú zmluvu s rizikovým obsahom, ktorá umožňuje podozrivému, aby spôsobil poškodenému škodu a obohatil sa tak na jeho úkor. Takéto zmluvy opätovne nepožívajú ochranu prostriedkami trestného práva, pretože poškodený by mal pri obvyklej priemernej inteligencii už pri uzatváraní zmluvy vidieť, že táto zmluva je pre neho nevýhodná a priam volá po tom, aby bol vystavený škodlivému následku. Zmluvné strany často takýmto zmluvami zastierajú iné právne úkony alebo sa snažia obísť ustanovenia niektorých právnych predpisov alebo inak konať v rozpore s právnym poriadkom alebo sú len zjavne ľahkovážni. V každom prípade však trestné právo môže v týchto prípadoch poukázať na princíp ultima ratio, pretože takéto konanie podozrivého je často doslova „ponúknuté“ poškodeným a to podpisom zmluvy, ktorá takýto výsledok pre poškodeného s veľkou pravdepodobnosťou priniesie.

⁹ HAMRANOVÁ, D.: Uplatňovanie princípu ultima ratio a zásady subsidiarity trestnoprávnej represie v majetkovej kriminalite, In: Majetkové a hospodárske trestné činy včera a dnes, zborník príspevkov z konferencie, Spisy Právnické fakulty MU, rada teoretická, edice Scientia, sv. č. 558, Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016, s. 324.

¹⁰ Tamtiež, s. 322.

3. nevyužívanie dostupných zmluvných inštitútov – v týchto prípadoch sa jedná o porušenie zmluvných podmienok, ktoré nijakým spôsobom nenaznačuje, že pri uzatváraní zmluvy došlo k trestnému činu, avšak po porušení zmluvy je poškodenej zmluvnej strane oveľa jednoduchšie podať trestné oznámenie, než sám iniciatívne uplatňovať svoje práva v civilnom súdnom konaní, kde musí tento subjekt sám preukazovať svoje tvrdenia a predkladať dôkazy. Aplikáciu princípu ultima ratio možno v týchto prípadoch oprieť najmä o argumentáciu, že využitie klasických občianskoprávných inštitútov, ak sú tieto inštitúty zjavné a ich použitie aj právnych úkon predpokladá, by malo mať prednosť pred kvalifikovaním konania ako trestného činu.

Posúdenie vhodnosti argumentácie princípom „ultima ratio“ v týchto prípadoch môže v očiach niektorých odborníkov vyústiť do súhlasnej i nesúhlasnej odozvy. Cieľom tohto článku nebolo posúdiť správnosť používania princípu „ultima ratio“, ale vyhodnotenie, kedy sa v praxi tento princíp používa orgánmi činnými v trestnom konaní. Bez ohľadu na vhodnosť alebo nevhodnosť takejto aplikácie však treba mať na pamäti, že všetci poškodení nekalými obchodnými praktikami, ak aj určité konanie nie je trestným činom, resp. nemožno túto okolnosť jednoznačne preukázať, sa v každom jednotlivom prípade môžu obrátiť na civilný súd a uplatniť svoje právo v občianskom súdnom konaní. Neúspech pri podaní trestného oznámenia neznamená, že namietané konanie je v súlade so zákonom a že poškodený nemá právo na náhradu škody týmto konaním spôsobnej. Nemožno však vždy očakávať, že orgány činné v trestnom konaní a súdy urobia túto nákladnú prácu za poškodených pri akýchkoľvek druhoch porušenia zmluvného záväzku.

Použitá literatúra:

ČENTÉŠ, J. a kol.: Trestný zákon. Veľký komentár. Eurokódex : Žilina 2013
HAMRANOVÁ, D.: Uplatňovanie princípu ultima ratio a zásady subsidiarity trestnoprávnej represie v majetkovej kriminalite, In: Majetkové a hospodárske trestné činy včera a dnes, zborník príspevkov z konferencie, Spisy Právnické fakulty MU, řada teoretická, edice Scientia, sv. č. 558, Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016, s. 318-333
ŠAMKO, P.: Trestný čin podvodu. Komentár s judikatúrou. Iura edition, Bratislava : 2012
ŠÁMAL, P a kol.: Trestní zákonník. Komentář. 2. vydání. C. H. Beck, Praha : 2012
zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov
zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Kontaktné údaje:

JUDr. Radovan Blažek, PhD.
e-mail: radovan.blazek@flaw.uniba.sk
Katedra trestného práva
Právnická fakulta UK v Bratislave
Šafárikovo nám. 6
P.O.BOX 313
810 00 Bratislava

Okresná prokuratúra Malacky
Sasinkova 71
901 01 Malacky

EXKULPACE, LIBERACE, ZPROŠTĚNÍ? ULTIMA RATIO A KONCEPCE PŘÍČITATELNOSTI TRESTNÉHO ČINU PRÁVNICKÉ OSOBĚ

Lukáš Bohuslav

Právnická fakulta Univerzity Karlovy

Abstrakt: The contribution relates to legislature regarding the imputability of a criminal offence to a legal person in Czech and Slovak law, and to the issue when and under what circumstances this legal responsibility arises, and when it expires. Goal of the contribution is to point out when criminal repression towards legal persons takes place, especially in regard to preventive measures within the legal person.

Abstrakt: Příspěvek se zabývá úpravou přičitatelnosti trestného činu právnické osobě v české a slovenské právní úpravě a otázce, kdy a za jakých okolností tato odpovědnost vzniká, resp. zaniká. Cílem příspěvku je tak poukázat na skutečnost, kdy se ve vztahu k právnickým osobám uplatňuje trestní represe zejména ve vztahu k prevenční činnosti právnické osoby.

Klíčové slová: exculpation, liberation, acquittal, imputability of a criminal offence, legal person

Klíčové slová: exkulpace, liberace, zproštění, přičitatelnost trestného činu, právnická osoba

1 ÚVOD

Zásada subsidiarity trestní represe se tradičně objevuje v úvodních kapitolách všech učebnic trestního práva hmotného. Tak např. v respektované Šámalově učebnici Trestní právo hmotné uvádí, že legitimitu trestněprávních zásahů může odůvodnit výlučně nutnost ochrany elementárních právních hodnot před činy zvláště škodlivými pro společnost, kdy trestněprávní řešení představuje *ultima ratio*, tedy nejzazší řešení pro zákonodárce i pro soudce.¹¹ Stran zvážení přičitatelnosti trestného činu právnické osobě jako prostředku *ultima ratio* se uplatní, jak bude dále patrné, jednak legislativní hledisko, druhak interpretační hledisko.¹² Cílem tohoto příspěvku je zaměřit se na princip *ultima ratio* z pohledu české právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob po novele zákona č. 183/2016 Sb., zodpovědět otázku, zda se právnické osoby mohou z trestní odpovědnosti

¹¹ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní právo hmotné, s. 41.

¹² Z hlediska ustanovení § 1 odst. 2 ZTOPO je v případě trestní odpovědnosti právnické osoby mimo to možno užít rovněž § 12 odst. 2 českého trestního zákoníku zakotvujícího subsidiaritu trestní represe či z hlediska ustanovení § 1 odst. 2 TZPO ustanovení § 10 odst. 2 zákona č. 300/2005 Z.z., slovenského trestního zákona, ve znění pozdějších předpisů.

exkulovat (tedy ospravedlnit se¹³ či z viny očistit se¹⁴) či se liberovat (tedy osvobodit se či se zprostit¹⁵) a nalézt případné podobnosti či odlišnosti se slovenskou právní úpravou konstrukce základního paragrafu upravujícího přičitatelnost trestní odpovědnosti právnických osob.

2 PŘÍČITATELNOST TRESTNÉHO ČINU S DŮRAZEM NA PRINCIP ULTIMA RATIO

2.1 Přičitatelnost trestného činu v české právní úpravě (§ 8)¹⁶

Z pohledu přičitatelnosti trestného činu právnické osobě je klíčové ustanovení § 8 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZTOPO“ či „zákon o trestní odpovědnosti právnických osob“), které s účinností od 1. prosince 2016 stanoví, že trestným činem spáchaným právnickou osobou je protiprávní čin spáchaný v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti, jednal-li tak

- a) statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, anebo jiná osoba ve vedoucím postavení, která je oprávněna za právnickou osobu jednat,
- b) osoba ve vedoucím postavení, která vykonává řídicí nebo kontrolní činnost, i když není o sobou uvedenou v písmenu a),
- c) ten, kdo vykonává rozhodující vliv na řízení této právnické osoby, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby, nebo
- d) zaměstnanec nebo osoba v obdobném postavení při plnění pracovních úkolů, i když není osobou uvedenou v písmenech a) až c), jestliže jí ho lze přičítat [(viz § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO].

Pokud jde o objektivní stránku, musí se tak jednat o protiprávní čin spáchaný v zájmu právnické osoby nebo v rámci činnosti právnické osoby.

Základním předpokladem pro přičtení trestného činu právnické osobě je tedy spáchání trestného činu určitou fyzickou osobou s konkrétním postavením a vždy musí dojít ke spáchání trestného činu buď v jejím zájmu, nebo v rámci její činnosti. Jedná se o korektiv, který má zamezit případným jednoznačných excesů těchto osob, jež nemají žádnou souvislost s právnickou osobou nebo její činností. Vždy postačí naplnění jednoho z uvedených znaků, tzn. jednání buď v zájmu, anebo v rámci činnosti právnické osoby, neboť zákon uvádí tento znak alternativně.

Zákon č. 183/2016 Sb. přinesl změnu za jakých okolností lze právnické osobě trestnou činnost fyzických osob přičítat. Zatímco úprava účinná do 30. listopadu 2016 umožňovala přičíst jednání fyzické osoby, které bylo učiněno „jménem právnické osoby“, od 1. prosince 2016 lze přičíst jednání takové osoby pouze tehdy, pokud jde o jednu z alternativ jednání v „zájmu právnické osoby“ nebo „v rámci její

¹³ OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ. Osmý díl, s. 953.

¹⁴ SLOVNÍK NAUČNÝ. Díl druhý, s. 540.

¹⁵ MASARYKŮV SLOVNÍK NAUČNÝ. Díl IV, s. 447.

¹⁶ Obecně k přičitatelnosti trestného činu právnické osobě srov. např. BOHUSLAV, L. Trestní odpovědnost právnických osob, s. 119 – 144.

činnosti“. Z hlediska vypuštění alternativy „jednání jménem právnické osoby“, tedy vypuštění jedné z podmínek, za jakých lze právnické osobě přičíst trestný čin, se *de facto* o žádnou změnu nejedná, neboť lze usoudit, že jakékoliv jednání, ke kterému dojde „jménem právnické osoby“ zároveň naplňuje alespoň jednu z dalších alternativ, tedy že došlo k jednání „v zájmu právnické osoby“ nebo „v rámci její činnosti“. Lze tak hodnotit, že z hlediska návěti ustanovení § 8 odst. 1 výčet alternativ jednání fyzické osoby, které je právnické osobě přičitatelné, se jedná o natolik široké vymezení, že se uplatní nadále v zásadě kdykoliv.

Ohledně výčtu osob, jejichž jednání lze právnické osobě přičíst, dochází od 1. prosince 2016 k několika důležitým změnám: v rámci ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) ZTOPO není možné kromě jednání statutárního orgánu nebo jeho člena přičítat jednání jakýchkoliv jiných osob oprávněných za právnickou osobu jednat, ale pouze těch ve vedoucím postavení. Z uvedeného plyne, že se nebude moci přičíst jednání třetích osob, které za právnickou osobu jednají např. na základě příkazní smlouvy. V tomto směru lze úpravu zvolenou zákonodárcem hodnotit jako vhodné užití principu *ultima ratio*, kdy úprava nedopadne na jednání třetích osob mimo právnickou osobu. Je na místě poznamenat, že právnická osoba má velmi omezené možnosti, aby ovlivnila jednání těchto osob z hlediska nastavení svého kontrolního a řídicího systému, tedy Compliance programu, proto lze považovat za vhodné, že na ni po výše zmíněné novele nebudou kladeny v tomto směru zcela přehnané nároky.

Ustanovení § 8 odst. 1 písm. b) ZTOPO pak nově u jednání osob, které vykonávají u právnické osoby řídicí nebo kontrolní činnost, vyžaduje, aby byly ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby. V praxi se stran této kategorie osob nic nezmění, neboť z podstaty věci se osoby vykonávající řídicí nebo kontrolní činnost ve vedoucím postavení nacházejí.

Zákon č. 183/2016 Sb. zároveň rozšiřuje možnost exkulpace (vyvinění), resp. liberace (zproštění) trestní odpovědnosti právnických osob. V tomto směru je třeba upozornit na ustanovení § 8 odst. 5 ZTOPO, které dává právnické osobě možnost zprostit se trestní odpovědnosti, pokud vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu osobami uvedenými v ustanovení § 8 odst. 1 ZTOPO zabránila. Právnické osobě se jednání příslušných fyzických osob nejprve přičte, aby se tato následně trestní odpovědnosti zprostila, pokud, jinými slovy, přijme účinný Compliance program. Normu uvedenou v tomto ustanovení je pak třeba vykládat v souladu s již dříve účinnou normou uvedenou v ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO, která praví, že jednání zaměstnance, které je trestným činem, lze právnické osobě přičítat pouze tehdy, pokud tento jednal na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánů právnické osoby anebo proto, že orgány právnické osoby neprovedly taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřizeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.

Je zřejmé, že ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO se překrývá s ustanovením § 8 odst. 5 ZTOPO, pokud jde o provedení opatření, která měly orgány právnické osoby provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, resp. pokud jde o vynaložení veškerého úsilí, které bylo možno na

právníké osobě spravedlivě požadovat. Vzhledem ke skutečnosti, že při provedení příslušných opatření vztahujících se k zaměstnanci vůbec nedojde k přičtení trestní odpovědnosti právníké osoby, lze předpokládat, že stran kategorie „zaměstnanec právníké osoby“ bude mít ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO aplikační přednost před užitím ustanovení § 8 odst. 5 ZTOPO, na základě nějž dojde k následnému zproštění trestní odpovědnosti právníké osoby, poté co bude trestní odpovědnost právníké osobě přičtena. Pokud jde o ostatní kategorie osob, tedy osoby uvedené v ustanoveních § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO (nikoliv tedy zaměstnance), užije se ustanovení § 8 odst. 5 ZTOPO.

Uvedený výklad má oporu v užití principu *ultima ratio*, kdy se nejprve užije ustanovení, jehož základem je vyvinění právníké osob, kdy vůbec nedojde k přičtení trestného činu právníké osobě, před ustanovením, které až následně po přičtení trestného činu právníké osobě upravuje zproštění její trestní odpovědnosti. Tedy, v případě existujícího souboru opatření nazvaných Compliance program, může právníká osoba prokazovat na svoji obranu před případným trestním stíháním, že provedla opatření, která měla provést podle jiných právních předpisů, a že pravidelně prováděla povinné a potřebné kontroly nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, a že činila veškerá nezbytná opatření k zamezení nebo odvracení následků spáchaného trestného činu [(viz ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO], resp. že vynaložila veškeré úsilí, které na ni bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání trestného činu zabránila (viz ustanovení § 8 odst. 5 ZTOPO s účinností od 1. prosince 2016).

Na osoby, které jsou orgánem právníké osoby [(§ 8 odst. 1 písm. a) – c) ZTOPO], tak je možno s účinností od 1. prosince 2016 aplikovat liberační ustanovení: pokud právníká osoba vynaložila veškeré úsilí, které na ni bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání trestného činu těmito osobami zabránila, bude trestní odpovědnosti zproštěna [(viz § 8 odst. 5) ZTOPO]. U zaměstnanců právníké osoby pak dojde k exkulpaci, neboli vyvinění právníké osoby, pokud tato učinila opatření ve smyslu ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO.

Shrnuto, zákon o trestní odpovědnosti právníkých osob tak v rámci ustanovení upravujících přičitatelnost trestného činu upravuje rovněž zcela zásadní prvek zákona, a to:

a) nepřičítání trestného činu právníké osobě v případě provedení opatření, která měla provést podle jiného právníkého předpisu nebo která po ní bylo možno spravedlivě požadovat, tedy přijetí Compliance programu, stran jednání zaměstnanců [(viz § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO]

a

b) zproštění právníké osoby v případě vynaložení veškerého úsilí, které bylo možno po právníké osobě spravedlivě požadovat, tedy přijetí Compliance programu, stran jednání orgánů právníké osoby včetně vedoucích zaměstnanců [(viz § 8 odst. 5 ZTOPO)].

2.2 Přičitatelnost¹⁷ trestného činu ve slovenské právní úpravě (§ 4)

Slovenská úprava trestní odpovědnosti právnických osob je zakotvena v zákoně č. 91/2016, o trestní odpovědnosti právnických osob a o změně a doplnění některých zákonů (dále jen „TZPO“). S účinností od 1.7.2016 je podle § 4 odst. 1 TZPO trestný čin spáchaný právnickou osobou, pokud je spáchaný v její prospěch, jejím jménem, v rámci její činnosti anebo jejím prostřednictvím, jednal-li tak

- a) statutární orgán nebo člen statutárního orgánu,
- b) ten, kdo vykonává kontrolní činnost anebo dohled v rámci právnické osoby, anebo
- c) jiná osoba, která je oprávněna zastupovat právnickou osobu anebo za ni rozhodovat.

Základním předpokladem pro přičtení trestného činu právnické osobě je tedy spáchání trestného činu určitou fyzickou osobou s konkrétním postavením a vždy musí dojít ke spáchání trestného činu buď ve prospěch právnické osoby, jejím jménem, v rámci její činnosti anebo jejím prostřednictvím. Je možno shrnout, že stejně jako v české právní úpravě dochází k přičtení trestní odpovědnosti právnické osobě v podstatě při jakémkoliv jednání, které s ní má souvislost. TZPO na rozdíl od české úpravy sice vyjmenovává v návěť více alternativ, při přímém srovnání je však dopad v zásadě identický jako v českém zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob.

Podle § 4 odst. 2 TZPO se pak navíc přičítá jednání právnické osoby, pokud osoba uvedená v § 4 odst. 1 TZPO nedostatečným dohledem anebo kontrolou, které byly její povinností, umožnila spáchat trestný čin rovněž osobě, která jednala v rámci oprávnění, které jí byly svěřeny právnickou osobou. Z hlediska výčtu osob uvedených v § 4 odst. 1 a odst. 2 TZPO se tak jedná o značně široký výčet, který dopadne na jakoukoliv fyzickou osobu, která jedná ve prospěch právnické osoby, jejím jménem, v rámci její činnosti nebo jejím prostřednictvím. Slovenský zákonodárce tak zakotvil rozsáhlé mantinely, v rámci kterých lze právnické osobě přičíst trestní odpovědnost.

Právnické osobě se protiprávní jednání osob uvedených v § 4 odst. 1 písm. a) – c) TZPO přičte v zásadě vždy, jedinou výjimkou snad je jednání, které by bylo proti zájmům právnické osoby.¹⁸ Naopak se jí nepřičte jednání osoby uvedené v § 4 odst. 2 TZPO *a contrario*, tedy pokud právnická osoba disponovala dostatečnými opatřeními v rámci dohledu nebo kontroly¹⁹, které byly její povinností, resp. bylo takové nesplnění povinností vzhledem k předmětu činnosti právnické osoby, způsobu spáchání trestného činu, jeho následků a okolností, za kterých byl trestný čin spáchán, pouze nepatrné (§ 4 odst. 3 TZPO). V tomto případě se jedná o materiální korektiv znamenající vyvinění právnické osoby za jednání osoby, která jednala v rámci oprávnění, které jí byly svěřeny právnickou osobou.

¹⁷ Určitou, samostatnou otázkou samozřejmě je, zdali lze v případě slovenského zákona o trestní odpovědnosti právnických osob vůbec hovořit o konceptu přičitatelnosti vzhledem k úpravě a struktuře ustanovení § 4 TZPO.

¹⁸ K tomuto viz ŠÁMAL P. a kol.: Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář, s. 191.

¹⁹ K uvedenému rovněž např. slovenský komentář k zákonu o trestní odpovědnosti právnických osob ZÁHORA, J., ŠIMOVCÉK, P. Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Komentár, s. 84.

3 ZÁVĚR

Český i slovenský zákonodárce nastavil velmi široký prostor pro přičítání trestní odpovědnosti právnické osobě, a to jak vzhledem k obecným podmínkám, za nichž lze jednání fyzické osoby právnické osobě přičíst, tak pokud jde o vymezení kategorií osob, jejichž jednání se právnické osobě přičítá. Je možno však uvést, že po zásadní novele českého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob se s účinností od 1. 12. 2016 tento okruh osob zúží a zejména bude možné, aby se právnická osoba při přijetí příslušných opatření za jednání nejvyšších orgánů právnické osoby mohla trestní odpovědnosti zprostit, resp. liberovat, a to dokonce retroaktivně vzhledem ke skutečnosti, že v trestním právu hmotném je analogie ve prospěch pachatele přípustná. Jednání zaměstnanců se jak v české, tak ve slovenské právní úpravě právnické osobě při přijetí dostatečných opatření, tzv. Compliance programu, pak nepřičte. V tomto kontextu tedy lze hovořit o vyvinění, resp. exkulpací právnické osoby za jednání fyzických osob.

Použitá literatura:

BOHUSLAV, L. Trestní odpovědnost právnických osob. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, 206 s. ISBN 978-80-7380-473-2.

MASARYKŮV SLOVNÍK NAUČNÝ. Díl IV. Praha: Československý kompas tiskařský a vydav. Akc. Spol. 1929, 1109 s.

OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ. Osmý díl. Praha: J. Otto, 1894, 1039 s.

SLOVNÍK NAUČNÝ, Díl druhý, Praha: I. L. Kober Knihkupectví, 1885, 548 s.

ŠÁMAL P. a kol.: Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 820 s.

ŠÁMAL, P. a kol. Trestní právo hmotné. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, 1052 s. 978-80-7552-358-7.

ZÁHORA, J., ŠIMOVČEK, P. Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 340 s. ISBN 978-80-8168-414-2.

Kontaktní údaje:

JUDr. Lukáš Bohuslav, Ph.D.

bohuslav@prf.cuni.cz

Právnická fakulta Univerzity Karlovy

Nám. Curieových 7

116 40 Praha

Česká republika

KRITÉRIÁ UPLATŇOVANIA PRINCÍPU ULTIMA RATIO²⁰

Eduard Burda

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The article defines the application and interpretation function of the ultima ratio principle in general and in the Slovak and Czech legal order. Goal of the contribution is to details the criteria for application of the principle of ultima ratio.

Abstrakt: Článok definuje aplikačnú a interpretačnú funkciu princípu ultima ratio vo všeobecnosti a osobitne v slovenskom a českom právnom poriadku. Následne podrobne rozoberá jednotlivé kritéria aplikácie princípu ultima ratio používané pri naplňaní uvedenej funkcie.

Key words: ultima ratio principle, subsidiarity of criminal repression, criteria for applying.

Kľúčové slová: princíp ultima ratio, subsidiarita trestnej represie, kritéria uplatňovania.

Jednou z elementárnych právnych zásad, na ktorých je v právnom štáte postavená koncepcia trestného práva je zásada subsidiarity právnej represie, ktorá je vyjadrením princípu ultima ratio (latinský pojem vo význame: finálny prostriedok alebo krajný prostriedok). Jej podstata spočíva v tom, že „...trestnoprávne riešenie je najposlednejší (subsidiárny) prostriedok k ochrane právneho poriadku... vyžaduje, aby štát uplatňoval prostriedky trestného práva zdržanlivo, to znamená predovšetkým tam, kde iné právne prostriedky zlyhávajú alebo nie sú efektívne... Podstata problému je v tom, že trestné právo disponuje tými najcitlivejšími prostriedkami štátneho donútenia, ktoré značne zasahujú do práv a slobôd občanov“ (obyvateľov) „a ich blízkych a môžu vyvolať i rad vedľajších negatívnych účinkov nielen u páchatela, ale aj u jeho rodiny a spoločenstva, v ktorom žije... Trestnoprávne riešenie tak predstavuje krajný prostriedok (ultima ratio) pre zákonodarcu, ale i pre sudcu, štátneho zástupcu a políciu...“²¹

Aj keď uplatnenie princípu ultima ratio má ďaleko širší dosah začínajúci už od momentu tvorby legislatívy, v tomto článku predmet záujmu zúžime na ultima ratio ako všeobecné interpretačné a aplikačné pravidlo a na jednotlivé kritériá, ktoré sú v tomto procese zohľadňované.

²⁰ Tento článok bol spracovaný v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA č. 1/0907/16 „Právna ochrana účastníkov ekonomicko-právnych vzťahov s akcentom na trestnoprávnu ochranu veriteľov“.

²¹ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník. I. § 1 až 139 Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 115 – 116.

I. **Ultima ratio ako všeobecné interpretačné a aplikačné pravidlo**

Zásadu subsidiarity trestnej represie a aplikáciu princípu ultima ratio poznajú v zásade nielen štáty, ktoré sú považované za právne štáty, ale aj väčšina ďalších štátov, ktorým je popýšenie sa takýmto honosným prívlastkom upierané. Koniec-koncov, len formálne vymedzenie trestných činov je zradné v tom, že často splyva s formálnym vymedzením obdobných správnych deliktov a preto je nevyhnutné nájsť hraničné kritérium medzi týmito dvoma kategóriami verejnoprávných deliktov. Rôzni sa však spôsob, ktorým jednotlivé štáty túto zásadu aplikujú, pochopiteľne nevyklučuje sa ani kombinácia viacerých spôsobov. V právnom štáte do úvahy prichádzajú nasledujúce konštrukcie:

- 1) **princíp ultima ratio nemá výslovné legislatívne vyjadrenie v trestnoprávných normách** – v takomto prípade sa odvodzuje z právnej teórie a z ústavných zákonov a medzinárodných zmlúv o ľudských právach, prípadne z právnych obyčajov a precedensov. Takýto prístup je typický pre krajiny anglo-amerického právneho systému, ktorý je však na takýchto princípoch založený. Do istej miery takto zásadu subsidiarity trestnej represie zavádzal Ústavný súd Českej republiky ešte za účinnosti predchodcu súčasného českého Trestného zákona (napr. ÚS 42/2004 – nález; ÚS 40/2005 – nález). V kontinentálnom systéme by tiež bola možná konštrukcia využívajúca analógiu v prospech páchatela. „Analógia je postup na základe podobnosti.“²² Používa sa v prípadoch, ktoré „... nepredvídala žiadna platná právna norma, existuje teda medzera v práve.“²³ „V trestnom práve hmotnom nie je analógia prípustná vtedy ...ak by pripúšťala rozširovanie podmienok trestnosti... ..ak by umožňovala nezákonné podmienky ukladania trestov a ochranných opatrení.“²⁴ „Pokiaľ je analógia použitá v prospech páchatela (in bonam partem), Trestný zákon ju nevyklučuje a je prípustná, najmä pokiaľ ide o dôvody obmedzujúce podmienky trestnej zodpovednosti“²⁵
- 2) **princíp ultima ratio má výslovné formulovanú zásadu subsidiarity trestnej represie ako trestnoprávnu normu priamo určenú na účely interpretácie a aplikácie** – typickým príkladom je ustanovenie § 12 ods. 2 českého zákona č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník v znení neskorších predpisů (ďalej len „český Trestní zákoník“ alebo „ČTZ“); aj keď samotní tvorcovia ČTZ odmietajú, že by išlo o trestnoprávnu normu a podľa nich ide len o zásadu²⁶; naproti tomu zastávam názor, že aplikačný dosah tohto ustanovenia je jasne formulovaný a v prípade, že nastane splnenie zákonných podmienok, musí byť ustanovenie aplikované – použitie

²² Hendrych, D. a kol.: Právnický slovník. 3. Podstatně rozšířené vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 17.

²³ Ottová, E.: Teória práva. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2004, s. 209.

²⁴ Baláž, P.: Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť. Bratislava: Iura Edition, 2001, s. 36.

²⁵ Mašfanyová, D. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 35.

²⁶ K tomu bližšie pozri: Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník. I. § 1 až 139 Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 133 – 135.

slovného spojenia „možno uplatňovať len v prípade“ – a preto táto zásada je formulovaná ako právna norma, aj keď pochopiteľne so značne širokým obsahom vyžadujúcim solídne interpretačné zručnosti): *„Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.“* V predmetnej definícii upozorňujem na tri kľúčové body: 1) obligatórne použitie zásady subsidiarity trestnej represie, teda vylúčenie trestnej zodpovednosti a jej dôsledkov v prípade splnenie ďalších zákonných podmienok. 2) trestnú zodpovednosť možno uplatňovať iba v prípadoch spoločensky škodlivých, čo znamená, že pokiaľ sa preukáže, že daný trestný čin nemá spoločensky škodlivé dôsledky, trestná zodpovednosť neprichádza do úvahy (napr. lúpež medzi dvoma mladistvými, kde ide o jednoduchú hrozbu bežnej bitky v úmysle zmocniť sa obloženého chlebička na desiatu)²⁷. 3) ak aj ide o trestný čin spoločensky škodlivý, uplatnenie trestnej zodpovednosti neprichádza do úvahy, ak je dostatočné vyvodenie zodpovednosti podľa iného právneho predpisu, teda podľa predpisu z iného právneho odvetvia či už verejného (najmä správneho) práva alebo aj súkromného práva (civilnoprávna zodpovednosť)²⁸ – názor, ktorý by chcel zo subsidiarity trestnej represie vylúčiť ako alternatívu civilnoprávne normy nie je v prípade tohto zákonného znenia možný, pretože by šlo o zužujúci výklad v zákone v neprospech páchatela, ktorý by nemal v zákone oporu (legislatívne by však bolo možné vylúčiť civilnoprávne prostriedky ochrany ako alternatívu trestnej zodpovednosti a v prípade absencie takejto právnej úpravy v zákone je tiež možné teoreticky takúto alternatívu vylúčiť);

- 3) **princíp ultima ratio je formulovaný ako materiálny znak trestného činu alebo ako materiálny korektív (materiálna protiprávnosť, ktorá však môže byť aj bez vyjadrenia právnou normou v rovine teoretickej²⁹)** – ide o typické riešenie, ktoré sa môže použiť či už na

²⁷ Pojem spoločenská škodlivosť pritom zákon nedefinuje, je ponechaný na riešenie každej konkrétnej situácie, v zásade však platí, že o čím závažnejší trestný čin ide a čím významnejší záujem sa chráni, tým viac sa predpokladá, že spoločenská škodlivosť vyplýva len zo samotného ustanovenia trestného činu v ČTZ za daných podmienok a tým raritnejšie (nie však vylúčené) je použitie subsidiarity trestnej represie, v podstate len na bizarné ojedinelé prípady. K tomu bližšie pozri: Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník. I. § 1 až 139 Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 135.

²⁸ Miera, či civilnoprávna zodpovednosť postačuje alebo nie závisí tiež na citlivom posúdení každého jedného prípadu, aby bola použitá trestnoprávna zodpovednosť musí byť preukázaný objekt, ktorý presahuje len individuálne záujmy (napr. subsidiarita trestnej represie bude aplikovaná vo vzťahu k trestnému činu sprenevery, ak nevrátim vec, pretože si ju ponechám na krytie svojich pohľadávok – legitímny dôvod neohrozujúci principiálne záujmy spoločnosti; ak si však túto vec ponechám, pretože po nej túžim, principiálne ide o správanie spoločensky netolerovateľné, proti ktorému sa bojuje aj prostriedkami trestného práva). K tomu bližšie pozri: Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník. I. § 1 až 139 Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 137.

²⁹ K tomu bližšie pozri napr.: Solnař, V. – Fenyk, J. – Císařová, D.: Základy trestní odpovědnosti. Podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Orac. 2003, s. 114 – 120.

všetky trestné činy alebo aspoň na kategóriu menej závažných trestných činov. Typickým príkladom je ustanovenie o spoločenskej nebezpečnosti trestného činu podľa § 3 ods. 4 zákona č. 140/1961 Trestný zákon v znení neskorších predpisov, čo je predchodca súčasného TZ: „*Stupeň nebezpečnosti činu pre spoločnosť je určený najmä významom chráneného záujmu, ktorý bol činom dotknutý, spôsobom vykonania činu a jeho následkami, okolnosťami, za ktorých bol čin spáchaný, osobou páchatela, mierou jeho zavinenia a jeho pohnútkou.*“ Pritom podľa § 3 ods. 1 trestným činom bol len spoločensky nebezpečný čin, ktorého znaky boli uvedené v tomto zákone (typický a evidentný znak trestného činu). V súčasnom zákone č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „TZ“ alebo „Trestný zákon“) ako je známe sa aplikuje iba na prečiny podľa § 10 ods. 2 TZ: „*Nejde o prečin, ak vzhľadom na spôsob vykonania činu, jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchatela je jeho závažnosť nepatrná.*“ Väčšina autorov považuje takúto formuláciu za materiálny korektív, osobne som však presvedčený, že aj keď je formulácia oproti materiálnemu znaku obrátená, stupeň závažnosti väčší ako nepatrný môžeme spokojne považovať aj za materiálny znak prečinu, pretože z formulácie vyplýva obligatórnosť uplatnenia tohto inštitútu a fakt, že o prečin ide iba ak je jeho závažnosť vyššia ako nepatrná. V praktickej rovine je však táto úvaha bezpredmetná. Materiálny korektív, alebo ak chcete znak sa v istej miere aplikuje vo viacerých krajinách, napr. v Poľsku³⁰ alebo Rakúsku³¹.

- 4) **princíp ultima ratio sa aplikuje prostredníctvom zásady oportunity, teda procesnými prostriedkami formou odklonov** – definícia odklonov môže byť rôzna, pokiaľ ju však spájame s alternatívou ku klasickému trestnému konaniu, treba povedať, že nie každý odklon je prejavom aplikácie princípu ultima ratio, ale len taký odklon, ktorý sa skončí inak ako vyvodením trestnej zodpovednosti (napr. zmier, naproti tomu dohoda o vine a treste určite nie je prejavom princípu ultima ratio).

II. Kritériá uplatňovania princípu ultima ratio všeobecne

Kritériá uplatňovania princípu ultima ratio pri plnení jeho interpretačného a aplikačného poslania môžu byť formulované rôzne, prípadne legislatívne nemusia byť formulované vôbec a následne je na právnej teórii a aplikačnej praxi, aby ich a ich správne využitie vymedzili (v TZ sú uvedené v § 10 ods. 2 taxatívne a sú záväzné). Každopádne, tieto kritériá vždy treba posúdiť zvlášť aj v ich vzájomných súvislostiach, pričom záver je vždy nevyhnutné urobiť na základe vzájomných súvislostí predmetných kritérií. To však neznamená, že by v konkrétnom prípade nemohlo byť rozhodujúce niektoré z kritérií.

³⁰ K tomu bližšie pozri napr.: Gardocki, L.: Prawo karne. 16. wydanie Warszawa: C. H. Beck, 2010, s. 55 - 57.

³¹ K tomu bližšie pozri napr.: Solnař, V. – Fenyk, J. – Císařová, D.: Základy trestní odpovědnosti. Podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Orac. 2003, s. 124.

Ilustrujme si to na príklade. Páchatel' vyláka od dôverčivého dôchodcu 300 eur. pod zámienkou, že sa tak dostane do zlosovania súťaže o tropický ostrov a množstvo cien využiteľných v domácnosti. Takáto súťaž však neexistuje. Povedzme, že ide o mimoriadne bohatého dôchodcu a páchatel' žije na hranici chudoby a peniaze potrebuje na jedlo pre svoju päťročnú dcérku.

Na základe uvedeného by sme mohli aplikovať kritéria § 10 ods. 2 TZ nasledovne:

- 1) spôsob vykonania činu bol jednoduchý, síce ľst'ou ale nijako zvlášť rafinovaný, svedčiaci skôr o zúfalstve páchatel'a než o jeho zákernosti,
- 2) následok len o niekoľko desiatok eur prevyšoval minimálnu výšku potrebnú pre naplnenie skutkovej podstaty trestného činu, v celkovom kontexte sa majetok bohatého dôchodcu zmenšil len o málo,
- 3) okolnosti za ktorých bol čin spáchaný boli také, že išlo o využitie dôverčivosti dôchodcu, ktorý už rozumovo nebol schopný sa efektívne brániť ani proti simplexnému útoku,
- 4) miera zavinenia je nepochybne na 100% na strane páchatel'a, rozhodol sa pre čin v plnom vedomí a zrealizoval ho,
- 5) pohnútka páchatel'a, získať prostriedky na jedlo pre svoju dcérku je pochopiteľná a morálne do značnej miery ospravedlňujúca.

Keď hodnotíme kritéria uplatňovania ultima ratio jednotlivu, v danom prípade nám vychádza, že tri kritéria hovoria v prospech nepatrnej závažnosti (uvedené pod číslom 1, 2 a 5) teda v prospech páchatel'a a dve kritéria hovoria v neprospech páchatel'a (uvedené pod číslom 3 a 4), teda že by malo ísť o trestný čin. Keby sme len mechanicky porovnali tieto kritériá, vyšlo by nám tri ku dvom, že nejde o trestný čin. V konštrukcii § 10 ods. 2 TZ ani v teórii či aplikačnej praxi však nenájdeme ani zmienku o tom, že by sme vôbec mohli, nieto ešte mali postupovať takto mechanicky. Ide predsa o materiálny znak respektíve materiálny korektív, takže rozhodujúcou bude voľná úvaha o význame jednotlivých kritérií pre posúdenie konkrétneho daného prípadu.

A tá by mala byť takáto: Kritérium číslo 5, pohnútka páchatel'a je natoľko silná, že prakticky vynuluje kritérium číslo 4 mieru zavinenia, v prospech páchatel'a. Aj keď spôsob spáchania činu je zjavne simplexný a nemal nejaké zásadné následky, okolnosti činu (inak čiastočne zasahujúce do spôsobu spáchania činu) spočívajúce vo využití slabšej psychickej kondície a dôvery poškodeného sú natoľko závažné, že nemôžeme závažnosť činu vyhodnotiť ako nepatrnú, pretože by sme potom povedali, že ak je dobrý dôvod a nemá to v konkrétnom prípade príliš drvivé následky, je možné zneužívať staršie osoby s nižšou psychickou kondíciou a to by bolo neprípustné. Nehovoriac ešte o tom, že osoba vyššieho veku spadá pod chránenú osobu, čo je osobitný kvalifikačný pojem.

Tento článok ďalej bližšie rozoberie jednotlivé kritériá podľa § 10 ods. 2 TZ (ide o taxatívny výpočet) a kritériá, ktoré sa už v tomto ustanovení nenachádzajú, ale boli v § 3 ods. 4 predchodcu súčasného TZ. Osobitný dôraz bude kladený na posudzovanie týchto kritérií smerom ku ekonomickým trestným činom.

III. Spôsob vykonania činu

Vo všeobecnosti je spôsob vykonania činu fakultatívnym znakom objektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu. V zásade môžeme

konštatovať, že vyššiu mieru závažnosti spôsobuje, ak je tento spôsob spáchania činu:

- a) brutálnejší – čo je relevantné najmä pri násilných trestných činoch (napr. vražda motorovou pílou predstavuje brutálnejší spôsob než guľka do hlavy),
- b) sofistikovanejší – čo je relevantné práve pri trestných činoch ekonomickej povahy a znamená to, že čím sú kvalitatívnejšie prevedené jednotlivé operácie činu a čím je ich povaha zložitejšia, jednak z hľadiska možnosti úspešnosti naplnenia skutkovej podstaty trestného činu a jednak z hľadiska utajenia trestnoprávne relevantných aktivít, tým sa zvyšuje závažnosť činu (napr. vylákание úveru predložením jednoduchého falošného dokumentu vytlačeného na domácej tlačiarni určite nie je tak závažné ako jeho vylákание prostredníctvom série zložitých dokumentov a potvrdení, z ktorých časť je sice po vecnej stránke nepravdivá, avšak po formálnej stránke reálna – napr. potvrdenie o prijme vydal skutočný zamestnávateľ, ale uviedol v ňom vyššiu čiastku, než je realita.

IV. Následky činu

Vo všeobecnosti je následok činu obligatórnym znakom objektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu. Pri zvažovaní následku na účely posúdenia kritérií závažnosti musíme nahliadať z dvoch uhlov pohľadu:

- a) objektívny následok – ktorý predstavuje trestnoprávne relevantný následok ako obligatórny znak objektívnej stránky skutkovej podstaty konkrétneho trestného činu, ktorý je presne a jasne zafinovaný a je v priamej trestnoprávne relevantnej príčinnej súvislosti s trestnoprávne relevantným konaním, pokrytý zavinením (napr. konkrétna výška škody spôsobená trestným činom zvyhodňovanie veriteľa). Čím má tento následok väčší rozsah, tým je čin viac závažný. Pritom toto kritérium sa musí striktné oddeľovať od takých situácií, kedy je následok v určitom rozsahu obligatórnym znakom skutkovej podstaty trestného činu (napr. trestný čin podvodu vyžaduje v základnej skutkovej podstate spôsobenie škody malej, avšak aj ak je táto malá škoda spôsobená, zvažuje sa z hľadiska materiálneho znaku, resp. korektívu),
- b) subjektívny následok – ktorý predstavuje širší kriminologický následok na poškodenom (obeti) činu aj z hľadiska reťazenia príčinnej súvislosti niekoľkých rádov. Čím je tento následok pre poškodeného, prípadne ďalšie osoby a záujmy ťažšie zvládnuteľný, tým je aj čin závažnejší (napr. trestný čin zvyhodňovania veriteľa má za následok krach právnickej osoby, to má následne za následok prepúšťanie fyzických osôb, čo ovplyvňuje životnú úroveň ich rodín aj celkovú ekonomickú situáciu v okrese vrátane zníženia kúpsychopnosti obyvateľstva a vyvolania krachu ďalších podnikov).

V. Okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný

Okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný sa čiastočne prekrývajú aj so spôsobom spáchania trestného činu, ide však o širšie okolnosti celého činu, ktoré môžu mať tak charakter objektívnych podmienok existujúcich v čase a priestore (vrátane podmienok rezultujúcich z osoby a osobnosti poškodeného prípadne

ďalších osôb vstupujúcich do deja daného činu) ako aj subjektívnych podmienok tkvejúcich v osobe a osobnosti páchatela. Na rozdiel od § 3 ods. 4 predchodcu súčasného TZ, § 10 ods. 2 TZ neobsahuje ako osobitné kritérium osobu páchatela. Tá je však nevyhnutne zahrnutá v kritériu okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný.

Zo všetkých kritérií uplatňovania princípu ultima ratio je najťažšie zovšeobecniť a kategorizovať pravidlá pre posúdenie práve okolností, za ktorých bol čin spáchaný. V niektorých prípadoch totiž platí, že pokiaľ boli okolnosti čo najpriaznivejšie v prospech páchatela, tým je závažnosť vyššia (napr. nízka rozumová vyspelosť poškodeného), avšak pokiaľ sú tieto okolnosti práve určitým spúšťačom pre páchanie činu alebo aspoň skonkretizovanie predmetu útoku, môžu naopak znižovať závažnosť činu (napr. páchatel ide okolo nezabezpečeného bicykla a tak si povie, že ho odcudzí). V zásade však možno konštatovať, že čím je osoba a osobnosť páchatela lepšie pripravená na trestný čin (napr. pri násilných trestných činoch má bojové schopnosti a psychické predpoklady účinne ich použiť; pri ekonomických trestných činoch príslušné vzdelanie a schopnosť precízneho zakrytia trestného činu) a čím je osobnosť a osoba poškodeného horšie pripravená čeliť prípadnému útoku (napr. pri násilných trestných činoch menšia fyzická kondícia a psychická odolnosť, pri ekonomických trestných činoch menšia rozumová vyspelosť či neskúsenosť), tým sa závažnosť činu zvyšuje.

VI. Miera zavinenia

Kritérium miery zavinenia pri posudzovaní závažnosti činu je uplatniteľné tak pri úmyselných činoch ako aj nedbanlivostných činoch. Pri nedbanlivostných činoch ide jednak o určenie, či išlo o vedomú nedbanlivosť (vyššia miera závažnosti) alebo nevedomú nedbanlivosť (nižšia miera závažnosti) a o určenie miery spoluviny (napr. dopravná nehoda, pri ktorej jeden vodič nedal prednosť v jazde a druhý významne prekročil maximálnu povolenú rýchlosť). Pri úmyselných trestných činoch sa zvažuje:

- a) či šlo o priamy úmysel (vyššia miera závažnosti) alebo nepriamy úmysel (nižšia miera závažnosti),
- b) presná miera uvedomenia si následkov v ich celej šírke (napr. či si páchatel uvedomoval, že keď zmarí uspokojenie veriteľa zo svojho dlhu, bude to mať pre veriteľa následok krachu a čo to bude ďalej znamenať),
- c) v prípade účasti viacerých osôb na páchaní činu, či už ide o spolupáchateľov alebo účastníkov, konkrétny pomer podielu viny jednotlivého páchatela alebo účastníka ku ostatným zúčastneným osobám (napr. jeden páchatel naviedol aj druhého páchatela, alebo jeden páchatel v rámci činu bol aktívnejší, trebárs udieral poškodeného a druhý menej aktívny trebárs držal poškodeného). Pritom za konkrétnych okolností môže byť vyššia miera zavinenia na strane účastníka (zväčša organizátora alebo návodcu) než na strane páchatela (napr. žena naviedla muža, ktorý sa do nej zaľúbil, aby zmlátil chlapa, ktorý ju ohrdol).

VII. Pohnútka páchatela

Pohnútku páchatela ako kritérium závažnosti činu treba zvažovať vyslovene z morálneho hľadiska, pritom je nevyhnutné ísť do podstaty pohnútky, nestačí len zjednodušený pohľad (napr. nestačí, že čin bol spáchaný z pomsty,

treba rozlišovať, čím bola pomsta motivovaná, či to bolo napríklad tým, že niekto ublížil dieťaťu páchatela, alebo tým, že sa páchatel mstil trebárs za to, že niekto oznámil jeho predchádzajúcu trestnú činnosť). Prítom máme mnoho pohnútok, ktoré sú morálne „čierno-biele“ a vieme ich vyhodnotiť úplne bezproblémovo buď ako zvyšujúce alebo znižujúce závažnosť činu (napr. krádež z dôvodu, že úbohý páchatel jazdí iba na mercedese a potrebuje Lamborginy diablo versus krádež z dôvodu chýbajúcich prostriedkov na uspokojenie základných životných potrieb). V niektorých prípadoch je však morálne vyhodnotenie pohnútky ďaleko zložitejšie a „farebnejšie s mnohými odtieňmi“, typický príklad je žiarlivosť. V takom prípade treba viac dbať na konkrétne okolnosti prípadu (napr. páchatel žiarli pre osobu, ktorá ho ale po celý čas odmieta, nedáva mu nádej na nejaký vzťah – zvyšuje závažnosť ak jej páchatel niečo vykoná; alebo ide o vzťah, v ktorom je páchatel zo strany poškodeného podvádzaný – v zásade znižuje závažnosť).

VIII. Význam chráneného záujmu

Súčasnú znenie § 10 ods. 2 TZ na rozdiel od predchodcu TZ toto kritérium závažnosti nepozná. Podporujeme vypustenie významu chráneného záujmu z kritérií uplatňovania princípu ultima ratio ako aplikačného a interpretačného pravidla, pretože toto kritérium sa má uplatňovať vo vzťahu k princípu ultima ratio vo fáze tvorby legislatívy, teda formulovaní jednotlivých skutkových podstat trestných činov a kategorizovaní ich závažnosti vyjadrením výšky sankcie.

IX. Záver

I keď sa často uvádza, že uplatňovanie princípu ultima ratio vrátane rozhodnutia či je čin natoľko závažný, aby bol hodnotený ako trestný čin (prečin), treba urobiť v každom prípade jednotlivivo vzhľadom na konkrétne okolnosti, neznamená to svojvoľu orgánov činných v trestnom konaní a súdov. Naopak ich rozhodnutia v tejto otázke musia byť odôvodnené a to nielen zopár vetami ale skutočným rozborom závažnosti podľa kritérií § 10 ods. 2 TZ. Následne by sa orgány činné v trestnom konaní a súdy mohli držať štruktúry okolností, na ktoré je nutné sa zamerať v rámci jednotlivých kritérií napríklad aj podľa tohto článku.

Zoznam použitej literatúry:

- Baláž, P.: Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť. Bratislava: Iura Edition, 2001.
- Gardocki, L.: Prawo karne. 16. wydanie Warszawa: C. H. Beck, 2010.
- Hendrych, D. a kol.: Právnický slovník. 3. Podstatně rozšířené vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.
- Mašľanyová, D. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011.
- Ottová, E.: Teória práva. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2004.
- Solnař, V. – Fenyk, J. – Císařová, D.: Základy trestní odpovědnosti. Podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Orac. 2003.
- Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník. I. § 1 až 139 Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012.

Kontaktné údaje:

doc. JUDr. Eduard Burda, PhD.

e-mail: eduard.burdaflaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave

Právnická fakulta

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Šafárikovo nám. č. 6

P.O.BOX 313

810 00 Bratislava 1

PRINCÍP ULTIMA RATIO A VYBRANÉ ASPEKTY EKONOMICKEJ KRIMINALITY³²

Jozef Čentěš

Univerzita Komenského v Bratislave Právnická fakulta, Generálna pokuratúra Slovenskej republiky

Ján Šanta

Úrad špeciálnej prokuratúry, Generálna pokuratúra Slovenskej republiky

Abstrakt: Autori v príspevku venujú pozornosť uplatňovaniu princípu ultima ratio z hľadiska právnej úpravy a aplikačnej praxe Slovenskej republiky a Českej republiky. Osobitnú pozornosť venujú tomuto princípu z hľadiska ústavnoprávnych východísk a trestnoprávnej úpravy. Ďalej sa v príspevku venujú zásade subsidiarity trestnej represie a z nej vyplývajúceho použitia trestného práva ako ultima ratio vo vzťahu k vybraným aspektom ekonomickej kriminality.

Abstract: In the article authors pay attention to the application of the ultima ratio principle in terms of legislation and application practice of the Slovak Republic and the Czech Republic. Special attention is paid to this principle in terms of constitutional assumptions and criminal treatment. Furthermore, the article deals with the principle of subsidiarity of criminal repression and the resulting use of criminal law as ultima ratio in relation to selected aspects of economic crime.

Kľúčové slová: ultima ratio, trestné právo, právny štát, pozbavenie osobnej slobody, prečin, zločin, zdržanlivosť, trestné konanie.

Key words: ultima ratio, criminal law, the rule of law, deprivation of liberty, offense, crime, restraint, criminal proceedings.

1. Úvod

Vývoj spoločenských vzťahov, vrátane právnych a z nich plynúca právna úprava, ako aj aplikačná prax ukazujú na množstvo prelínajúcich sa prvkov súkromného a verejného práva, spôsobujúcich ich vzájomné prekrývanie, vedúce k problémom pri odlíšení súkromnoprávneho a verejnoprávneho vzťahu. Toto konštatovanie úplne zreteľne badať v prípade trestného práva najmä v rámci trestného konania, predmetom ktorého je tzv. ekonomická trestná činnosť zahŕňajúca trestné činy proti majetku ustanovené v 4. hlave osobitnej časti Trestného zákona a trestné činy hospodárske ustanovené v jeho 5. hlave.

Nielen v súvislosti s týmto druhom trestnej činnosti v názoroch odbornej, ako aj laickej verejnosti možno rozlíšiť odlišné názory na úlohu a funkcie trestného

³² Tento príspevok bol spracovaný v rámci projektu VEGA Právna ochrana účastníkov ekonomicke – právnych vzťahov s akcentom na trestnoprávnu ochranu veriteľov 1/0907/16.

práva v spoločnosti. Prevažujúcim u laikov je preceňovanie miesta trestného práva v právnom poriadku a zdôrazňovanie najmä jeho represívnej funkcie spojenej zároveň s nesprávnym videním postavenia trestného práva ako základného regulátora spoločenských vzťahov, ktorý by tak mal prísnyimi sankciami dokázať vyriešiť najpálčivejšie spoločenské problémy. Tento trend možno pozorovať najmä v prípadoch podávania množstva trestných oznámení (a nie len z radov laikov) často celkom zjavne majúcich len demonštratívny ako skutočne trestnorelevantný dôsledok. Na druhej strane odborná verejnosť oveľa intenzívnejšie vníma trestné právo v kontexte jeho regulatívnej a predovšetkým ochrannej funkcie, prejavujúcich sa jednak v legislatívnej činnosti a jednak v aplikačnej praxi. Dôslednejšie tak zmyšľa a koná v intenciách nemenných charakteristík demokratického poňatia práva, podľa ktorých trestné právo je najprísnejší prostriedok, ktorý má štát k dispozícii na ochranu taxatívne vymedzených záujmov, dopĺňa ochranu poskytovanú normami iných právnych odvetví a nastupuje v prípade, keď sa ostatné právne prostriedky ukážu ako neúčinné. Štát teda prichádza k záveru, že neexistuje iné riešenie ako trestnoprávne a že pasivita štátu by mohla viesť k svojvoľnosti, anarchii či chaosu. Tento záver sa obvykle vyjadruje formuláciou, že trestné právo predstavuje prostriedok „poslednej inštalácie“ - **ultima ratio**³³.

Predmetný základný pohľad na trestné právo možno doplniť názorom Jana Musila, ktorý tento princíp v rámci **subsidiarity trestnej represie** vykladá v dvojakom zmysle:

- v užšom zmysle vo vzťahu k iným právnym odvetviam: trestnoprávna ochrana má nastúpiť až tam, kde nepostačí ochrana poskytovaná inými právnymi odvetviami (občianskym, obchodným, správny, finančným právom atď.),
- v širšom zmysle vo vzťahu ku všetkým formám sociálnej intervencie: trestnoprávna ochrana má nastúpiť až tam, kde nepostačia akékoľvek (teda aj neprávne) opatrenia, napr. ekonomické, politické, či sociálne opatrenia³⁴.

2. Ústavnoprávne východiská

Vymedzenie základných a najvšeobecnejších hraníc trestného práva ako jeho limitov pri dôslednom chápaní tohto právneho odvetvia ako spomenutého prostriedku ultima ratio možno vyvodit' najmä z ustanovení Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „Ústava“). Už článok 1 ods. 1 Ústavy zakotvuje, že Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a **právny štát**. Článok 2 ods. 2 a ods. 3 konkretizuje ponímanie právneho štátu vyjadrením, že štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon. Každý môže konať, čo nie je zákonom zakázané, a nikoho nemožno nútiť, aby konal niečo, čo zákon neukladá. Prelínanie sa naznačených východísk ústavného a trestného práva možno pozorovať predovšetkým v 2. hlavě Ústavy

³³ IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť, Iura edition, Bratislava, 2006, s. 24. ŠAMKO, P.: Princíp ultima ratio ako interpretačné pravidlo a majetkové trestné činy. In: Zborník z konferencie 22. Slovenské dni práva. Bratislava 13.- 14. októbra 2016, s. 64.

³⁴ MUSIL, J.: Respektuje český zákonodárce princíp subsidiarity trestné represe?, In: Kriminológia, ročník 40, r. 2007, č. 3, s. 162

upravujúcej základné práva a slobody, zákonné obmedzenia ktorých podľa Ústavy musia platiť rovnako pre všetky prípady, ktoré spĺňajú ustanovené podmienky. Pri obmedzovaní základných práv a slobôd sa musí dbať na ich podstatu a zmysel. Takéto obmedzenia sa môžu použiť len na ustanovený cieľ (článok 13 ods. 3 a ods. 4).³⁵

Z ďalšieho vymedzenia základných ľudských práv a slobôd, politických, hospodárskych, sociálnych, kultúrnych práv, práva na súdnu, inú právnu ochranu a mnohých ďalších práv, pre problematiku, ktorá je predmetom tohto príspevku, podstatným je tiež ústavné deklarovanie toho, že nikoho nemožno stíhať alebo pozbať slobody inak, ako z dôvodov a spôsobom, ktorý ustanoví zákon. Mimoriadne dôležitým je ustanovenie, podľa ktorého **nikoho nemožno pozbať slobody len pre neschopnosť dodržať zmluvný záväzok (článok 17 ods. 2)**. Každý má tiež právo na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do súkromného a rodinného života (článok 19 ods. 2).³⁶ V článku 35 ods. 1 Ústava garantuje každému právo na slobodnú voľbu povolania a prípravu naň, ako aj **právo podnikat' a uskutočňovať inú zárobkovú činnosť**. Nakoniec článok 49 Ústavy zakotvuje, že len zákon ustanoví, ktoré konanie je trestným činom a aký trest, prípadne iné ujmy na právach alebo majetku možno uložiť za jeho spáchanie.

Z úpravy ľudských práv a základných slobôd ustanovených napr. v Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“), relevantným z hľadiska ďalších úvah o trestnom práve ako prostriedku ultima ratio pri hľadaní hraníc medzi ekonomickou kriminalitou a občianskoprávnymi, obchodnoprávnymi, hospodárskoprávnymi a ďalšími vzťahmi v oblasti podnikania je najmä znenie článku 1 Protokolu č. 4 Dohovoru s názvom **Zákaz uväznenia pre dlh**, podľa ktorého **nikoho nemožno pozbať slobody iba pre neschopnosť dodržať zmluvný záväzok**.

3. Trestný zákon a princíp ultima ratio

Limity použiteľnosti prostriedkov trestného práva vymedzuje samotná definícia pojmu trestný čin ustanovená v § 8 Trestného zákona, podľa ktorého trestným činom je protiprávny čin, ktorého znaky sú uvedené v Trestnom zákone, ak tento zákon neustanovuje inak a v nadväznosti na túto definíciu potom formulácia skutkových podstát jednotlivých trestných činov tak, ako sú uvedené v druhej, osobitnej časti Trestného zákona. Nakoniec dolnú hranicu závažnosti prečinu, ako jeho pojmového znaku, ktorá musí byť vyššia ako nepatrná (u mladistvých vyššia ako malá), ustanovuje § 10 ods. 2 Trestného zákona taxatívne vymedzenými kritériami, medzi ktoré patria spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, miera zavinenia a pohnútka páchatela.

Hoci slovenský Trestný zákon na rozdiel od českého trestného zákonníka, ako to bude ďalej uvedené, neustanovuje priamo možnosť aplikácie princípu ultima ratio, okrem už uvedených teoretických východísk, sa k jeho novej aplikácii vo

³⁵ PALÚŠ, I.: Možnosti obmedzenia základných práva slobôd v slovenskom ústavnem práve. In: Právny obzor, 81, 1998, č. 2, s. 142.

³⁶ Podrobnejšie pozri ČENTÉŠ, J.: Odpočúvanie – procesnoprávne a hmotnoprávne aspekty. Bratislava: C. H. Beck, 2012, s. 26 a nasl.

viacerých svojich rozhodnutiach vyjadril priamo aj Najvyšší súd Slovenskej republiky.³⁷

Podstatným v tejto súvislosti je judikát č. **R 96/2014**, v ktorom Najvyšší súd Slovenskej republiky uvádza, že ak páchatel' svojím konaním naplní zákonné znaky skutkovej podstaty trestného činu, je povinnosťou orgánov činných v trestnom konaní a súdu vyvodiť trestnoprávnu zodpovednosť postupom podľa Trestného poriadku. Pravidlo **ultima ratio možno uplatniť** jedine prostredníctvom materiálneho korektívu v rozsahu § 10 ods. 2 Trestného zákona, teda v zmysle platnej a účinnej zákonnej úpravy, **len pri prečinoch**.³⁸

Z doposiaľ uvedených východísk možno potom ustáliť, že trestné právo má z podstaty princípu ultima ratio miesto len tam, kde sú iné prostriedky ochrany práv fyzických a právnických osôb vyčerpané, neúčinné alebo nevhodné. Štát tak tieto prostriedky môže uplatňovať len na **báze zdržanlivosti**, t. j. tam, kde iné nástroje práva zlyhali alebo sú neefektívne a neadekvátne.

Trestné právo a trestnoprávnu kvalifikáciu určitého konania ako trestného činu, ktoré má súkromnoprávny základ, je potrebné považovať za krajný právny prostriedok, ktorý má význam predovšetkým celospoločenský, t. j. z hľadiska ochrany základných spoločenských hodnôt. V zásade však nemôže slúžiť ako prostriedok nahradzujúci ochranu práv a právnych záujmov jednotlivca v oblasti súkromnoprávnych vzťahov, kde závisí predovšetkým na individuálnej aktivite jednotlivca, aby si strážil svoje práva, ktorým má súdna moc poskytovať ochranu. Je však neprijateľné, aby túto ochranu aktívne preberali orgány činné v trestnom konaní, ktorých úlohou je prevažne ochrana celospoločenských hodnôt a nie priamo konkrétnych subjektívnych práv jednotlivca, ktoré svojou povahou spočívajú v súkromnoprávnej sfére. V právnom štáte je neprípustné, aby prostriedky trestnej represie slúžili k uspokojovaniu subjektívnych práv súkromnoprávnej povahy, ak nie sú vedľa toho splnené všetky predpoklady vzniku trestnoprávnej zodpovednosti.

V konkrétnych prípadoch aplikačnej praxe je preto mimoriadne dôležitým zohľadniť mimotrestné právne normy a skutočnosť, že posudzovaný konkrétny prípad sa môže dotýkať zmluvných vzťahov (najmä obchodných, resp. občianskoprávných) medzi subjektami súkromného práva, charakterizovaných vysokým stupňom uplatnenia autonómie vôle zmluvných strán.

Obsah takýchto právnych vzťahov je spravidla vymedzený vôľou zmluvných strán, preto aj pri rešpektovaní verejnoprávnej povahy trestného práva, je potrebné trvať na tom, že akékoľvek úvahy týkajúce sa práv a povinností účastníkov právneho vzťahu majú podklad v konkrétnom obsahu konkrétnej zmluvy. V opačnom prípade dochádza k neprípustnému verejnoprávnemu zásahu do súkromnoprávneho vzťahu.

Orgány činné v trestnom konaní a súd navyše nemôžu prehliadať zjavnú skutočnosť, že nástroje, pomocou ktorých sa realizuje trestnoprávna ochrana, obmedzujú základné práva a slobody a len dôsledné rešpektovanie princípu ultima

³⁷ Napr. rozhodnutia sp. zn. 3 Tdo 25/2014 a 4 Tdo 52/ 2012.

³⁸ DULIA, L.: Ultima ratio v trestnom práve – princíp, zákon a prax. Zborník z konferencie 22. Slovenské dni práva. Bratislava 13.- 14. októbra 2016, s. 90. Pozri aj rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1 Tdo V 10/2015.

ratio zaručuje, že takéto obmedzenia bude možné ešte považovať za proporcionálne s účelom sledovaným trestným konaním. Jednotlivé zložky proportionality pritom sú spôsobilosť, nevyhnutnosť a adekvátnosť použitia trestnoprávneho prostriedku ochrany a vyjadrujú nutnosť zodpovedania otázky, či neexistuje alternatívne riešenie v mimotrestnej oblasti, ktoré by predstavovalo menšie obmedzenie základných práv určitej osoby.

Z princípu nevyhnutnosti vyplýva, že možnosť využiť trestnoprávny prostriedok nesmie byť natoľko jednoduchá a bežná, aby pre oprávnené subjekty bolo najvýhodnejšie celkom rezignovať na aktívnu ochranu ich práv a záujmov v takej miere, ktorú od nich treba rozumne vyžadovať (platí to aj o nezodpovednom prístupe a tolerovaní porušovania zmluvných záväzkov a pod.).

Takýto stav by totiž odporoval princípu **ultima ratio** (krajný prostriedok), ale aj zásade **vigilantibus iura** (právo pomáha bdelym).

Z káuz tzv. ekonomickej povahy, v ktorých je aplikácia princípu ultima ratio aktuálna, sú tie, u ktorých najmä podnikatelia popri trestných oznámeniach podali tiež súdne občianskoprávne alebo obchodnoprávne žaloby, resp. iné obdobné návrhy napr. v správnom konaní. V takýchto prípadoch je princíp ultima ratio posudzovaný v rámci predbežných otázok podľa § 7 ods. 1 Trestného poriadku. Podľa tohto ustanovenia orgány činné v trestnom konaní a súd posudzujú samostatne predbežné otázky, ktoré sa v konaní vyskytnú; ak je o takej otázke právoplatné rozhodnutie súdu, Ústavného súdu Slovenskej republiky, Súdneho dvora Európskej únie alebo iného štátneho orgánu, orgány činné v trestnom konaní a súd sú takým rozhodnutím viazané, ak nejde o posúdenie viny obvineného. Posúdenie viny obvineného je rozhodnutie o všetkých znakoch trestného činu. Takéto právoplatné rozhodnutie orgán činný v trestnom konaní a súd skúmajú a hodnotia podľa zásady voľného hodnotenia dôkazov (§ 2 ods. 12). O samotnej predbežnej otázke však musia rozhodnúť sami. S poukazom na tieto skutočnosti vyslovujeme právny názor, že až na možné výnimky, kedy došlo k protiprávnemu konaniu zjavne naplňajúcemu všetky znaky skutkovej podstaty do úvahy prichádzajúceho majetkového alebo hospodárskeho trestného činu a vedenie trestného stíhania je nevyhnutné zaoberať sa uplatnením aplikácie princípu ultima ratio v naznačených prípadoch riešenia sporov, teda či ide alebo nejde o trestnoprávnu problematiku. Na základe dôsledného posúdenia uvedených skutočností sú orgány činné v trestnom konaní a súdy oprávnené rozhodnúť o aplikácii princípu ultima ratio v konkrétnej trestnej veci.

V aplikáčnej praxi prevažujú trestné veci, v ktorých najmä podnikatelia (ale aj fyzické osoby) sa podávajú trestné oznámenia, čím sa snažia vyhnúť uneseniu dôkazného bremena v občianskom súdnom konaní. Takýmto spôsobom riešia predovšetkým sporné vzťahy plynúce zo zmlúv o pôžičke alebo o úvere, pričom v trestných oznámeniach svoje tvrdenia označujú spravidla ako podozrenia z trestného činu podvodu alebo úverového podvodu dôvodiac, že doposiaľ im dlžník vrátil len časť z požičanej sumy alebo že nebola v dohodnutom termíne vrátená žiadna suma zo zapožičaných peňazí. Východiskovým v takýchto prípadoch je ustálená súdna prax, podľa ktorej skutočnosť, že dlžník nesplnil svoj záväzok vrátiť

finančnú čiastku v dohodnutom termíne, **hoci tak mohol urobiť**, ešte nedokazuje, že uviedol veriteľa do omylu, aby sa ku škode na jeho majetku obohatil.³⁹ Doposiaľ uvedený okruh prípadov sa týkal tých, ktoré sa odvíjali od **zmluvného základu, ktorý je pre situácie, v ktorých sa uplatňuje princíp ultima ratio typický a obzvlášť aktuálny**.

Na rozdiel od analyzovaných situácií, kedy aplikovanie princípu ultima ratio je v zmysle judikatúry Najvyššieho súdu Slovenskej republiky u prečinov prípustné, sú v prípade skúmania a posudzovania ekonomickej kriminality zaznamenané také spôsoby protiprávneho konania, že naopak, nevyhnutnou právnou možnosťou je ingerencia štátu s využitím všetkých prostriedkov trestného práva.

Takýmito prípadmi sú predovšetkým trestné činy proti mene a trestné činy daňové, ktoré tak z hľadiska kvantitatívneho i kvalitatívneho zahŕňajúceho čoraz sofistikovanejšie formy ich páchania a široký okruh páchatelov, podstatným spôsobom narúšajú všeobecný ekonomický záujem na stabilite verejných financií a meny. Rozsah škody práve z tohto druhu trestnej činnosti, osobitne daňovej, je čoraz výraznejší. Nemenej intenzívny musí byť záujem štátu na postihu legalizácie príjmu z trestnej činnosti, pretože práve takýto príjem je hybnou silou každého zisťne motivovaného spravidla najzávažnejšieho konania. Nemalé priame škody môžu vznikať u rôznych typov podvodných konaní, či už poisťovacieho, kapitálového, subvenčného, ale aj niektorých typov úverového podvodu, či neoprávneného obohatenia, u ktorých práve trestný postih je jedinou možnou represiou i výraznou prevenciou.

Obdobné konštatovania možno vysloviť aj u ďalších foriem majetkovej trestnej činnosti (krádeže, úžery, nedovolené hry, stávky, lotérie a pod.) a u hospodárskych deliktov, či už ohrozujúcich trhovú ekonomiku, hospodársku disciplínu, alebo namierených proti priemyselným a autorským právam.

V kontexte naznačenej právnej úpravy a judikatúry Najvyššieho súdu Slovenskej republiky je na mieste právna úvaha týkajúca sa možnej aplikácie princípu ultima ratio aj v prípade tzv. úpadkových deliktov. K nim pre účely tohto príspevku zaraďujeme trestné činy poškodzovania veriteľa podľa § 239 Trestného zákona, zvýhodňovania veriteľa podľa § 240 Trestného zákona, machinácii v súvislosti s konkurzným a vyrovnacím konaním podľa § 241 Trestného zákona, marenie konkurzného alebo vyrovnacieho konania podľa § 242 a § 243 Trestného zákona a trestný čin marenia exekučného konania podľa § 243a Trestného zákona.

Vyslovujeme právny názor, že variabilita skutkového základu týchto trestných činov je natoľko vysoká, že princíp ultima ratio v týchto trestných činov má byť uplatňovaný prísne individuálne, hoci, ako to už bolo uvedené, aj u úpadkových prečinov je možný.

Na základe samotného porovnania trestných sadzieb u týchto trestných činov, vychádzajúc pritom z už uvedeného judikátu Najvyššieho súdu Slovenskej republiky č. R 96/2014 je aktuálnym zistenie, že princíp ultima ratio je v zásade uplatniteľný u prečinov poškodzovania veriteľa podľa § 239 ods. 1 až ods. 4 Trestného zákona (teda aj v prípade značnej škody, a nie už v prípade odseku 5 tohto trestného činu), prečinu zvýhodňovania veriteľa podľa § 240 ods. 1, 2 Trestného zákona (nie v odseku 3 taktiež s predpokladanou škodou veľkého rozsahu), prečinu machinácii

³⁹ Primerane pozri Rt 54/1967 a Rt 15/1969.

v súvislosti s konkurzným a vyrovnacím konaním podľa § 241 ods. 1 a ods. 2 Trestného zákona (nie v prípade odseku 3, ustanovujúceho znaky osobitný motív a závažnejší spôsob konania), prečinov marenia konkurzného alebo vyrovnacieho konania podľa § 242 ods. 1 Trestného zákona (nie v odseku 2, u ktorého sa okrem iného predpokladá spôsobenie už väčšej škody) a § 243 ods. 1, ods. 2 Trestného zákona (nie v odsekoch 3 a 4, počnúc značnou škodou a závažnejším spôsobom konania) a prečinu marenia exekučného konania podľa § 243a ods. 1, ods. 2 Trestného zákona (nie v odseku 3, predpokladajúceho škodu veľkého rozsahu).

Aplikačná prax však vedie k všeobecnému záveru, že vzhľadom na závažnosť spoločenského dopadu týchto trestných činov na ekonomické prostredie a na jeho deformáciu práve tzv. úpadkovými deliktami, vrátane týchto prečinov, je a bude v praxi uplatňovanie princípu ultima ratio aj u týchto úpadkových prečinov skôr výnimočné. Je potrebné si totiž zároveň uvedomiť, že z praktického hľadiska ide v zásade o kvázi podvodné konanie páchatelov týchto deliktov, mnohokrát aj s vyššou mierou sofistikovanej a s väčším počtom poškodených, pre ktorých je náhrada škody skôr problematická a v niektorých prípadoch je takýto poškodený subjekt až existenčne ohrozený.

Zároveň z uvedeného vyplýva, že princíp ultima ratio je nevyhnutné uvážene aplikovať nielen ako interpretáčne pravidlo, ale aj ako pravidlo normotvorby. Vo vyššie uvedených prípadoch tzv. úpadkových deliktov je zrejmé, že vyváženosť právnej úpravy týchto kvalifikovaných skutkových podstát trestných činov nebola dôsledná. Vychádzame pritom z rôznosti kvalifikačných momentov väčšej a značnej škody, v dôsledku čoho ide u uvádzaných deliktov raz o prečiny, inokedy už o zločiny.

Popri dôslednom postihu ekonomickej trestnej činnosti je však potrebné trestnoprávne pôsobenie v oblasti ekonomiky orientovať tak, aby priestor, v ktorom sa pohybujú najmä podnikateľské subjekty na ekonomickom trhu, nebol trestným právom príliš zužovaný, pretože takéto pôsobenie by nadmerne obmedzovalo ekonomické aktivity týchto subjektov (podnikateľov, obchodných spoločností a ostatných právnických osôb) a v konečnom dôsledku by smerovalo proti zmyslu pôsobenia trestného práva v ekonomike⁴⁰. To sa týka predovšetkým predčasne dokonaných trestných činov, abstraktných ohrozovacích deliktov a ekonomických trestných činov spáchaných z nebanlivosti. Vplyv trestného práva na reguláciu podnikateľského prostredia tak vo forme legislatívnej činnosti, ako aj aplikácie, musí byť o to intenzívnejší, o čo nestabilné a neštandardné sú ekonomické vzťahy plynúce z trhového prostredia a o čo pretrvávajúcou je mentalita niektorých podnikateľov a z nej plynúci úmysel konať na úkor ostatných podnikajúcich a najmä štátu.⁴¹

V tomto kontexte je potom tiež vecou ďalšej odbornej diskusie, či z dôvodu adekvátnej aplikácie princípu ultima ratio, dôslednejšej individualizácie trestnej zodpovednosti a adekvátnejšieho sankcionovania nie je namieste zaoberať sa zmenou slovenského Trestného zákona vo vzťahu k posúdeniu právnej úpravy

⁴⁰ ŠÁMAL, P., PÚRY, F., SOTOLÁŘ, ŠTENGLOVÁ, I.: Podnikání a ekonomická kriminalita v České republice, C. H. Beck, r. 2001 s.5.

⁴¹ ŠANTA, J., ŽILINKA, M.: Ekonomická trestná činnosť a princíp ultima ratio, Justičná revue, 59, 2007, č. 12, s. 1654

Trestného zákona účinného do 31.12.2005, ktorého súčasťou bol § 3 ods.4 Trestného zákona zakotvujúci tzv. stupeň spoločenskej nebezpečnosti a najmä § 88 Trestného zákona, podľa ktorého na okolnosť, ktorá podmieňuje použitie vyššej trestnej sadzby sa prihliadne len vtedy, keď pre svoju závažnosť podstatne zvyšuje stupeň nebezpečnosti trestného činu pre spoločnosť. Vzhľadom k súčasnej koncepcii vymedzenia pojmu trestný čin v Trestnom zákone si uvedomujeme, že takéto posúdenie by bolo výraznou zmenou a vyžadovalo by si odbornú diskusiu, vzhľadom k možným dôsledkom v trestnom práve hmotnom.⁴²

V súvislosti s princípom ultima ratio je namieste tiež krátke zamyslenie sa nad tým, do akej miery možno tento princíp využiť u trestnej zodpovednosti právnických osôb v intenciách zákona č. 91/2015 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon č. 91/2015 Z. z.“), konkrétne u spomínaných tzv. úpadkových deliktov. S prekvapením je potrebné konštatovať, že ani jeden z citovaných trestných činov, ale ani ďalšie trestné činy, ktoré môže právnická osoba v procese insolvenčnej spáchať, nie sú zakotvené v § 3 citovaného zákona č. 91/2015 Z. z. V tomto ustanovení tak absentujú nielen spomínané tzv. úpadkové delikty, ale aj podvodné trestné činy (§ 221 - § 228 Trestného zákona), či napr. trestný čin machinácii pri verejnom obstarávaní a verejnej dražbe podľa § 266 - § 268 Trestného zákona čo je stav vyžadujúci si bezodkladnú novelizáciu tohto zákona. Z uvedeného dôvodu sú tak úvahy o aplikácii princípu ultima ratio v týchto prípadoch bezpredmetné.

4. Trestný zákonník a princíp ultima ratio

Pre stručné porovnanie uvádzame odlišnú právnu úpravu, judikatúru a aplikačnú prax súdov Českej republiky, vychádzajúc pritom zo znenia § 12 ods. 2 a § 39 ods. 2 trestného zákonníka, judikátu č. **R ČR 26/2013** a príkladmo aj z uznesenia Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 11 Tdo 1026/2015.

Použitie princípu ultima ratio prichádza v Českej republike výnimočne do úvahy tiež u niektorých závažnejších trestných činov (napr. pri trestných činoch spáchaných v súvislosti s neoprávneným nakladaním s omamnými a psychotropnými látkami či s jedmi), ktorých formálne znaky by mohli nasvedčovať existencii vyššej spoločenskej škodlivosti, avšak ochrana spoločenských záujmov alebo práv fyzických a právnických osôb je dostatočne zaistená uplatnením zodpovednosti podľa iného právneho predpisu. Pritom je treba vziať do úvahy predovšetkým okolnosti prípadu a postoj páchatel'a k následkom spáchaného činu. Z hľadiska použitia § 12 ods. 2 trestného zákonníka a princípu ultima ratio môže mať význam i skutočnosť, že sa páchatel' niektorého závažnejšieho trestného činu dopustil len v štádiu pokusu (§ 21 ods. 1 trestného zákonníka).

Podľa § 39 ods. 2 trestného zákonníka, povaha a závažnosť trestného činu sú určované konkrétne významom chráneného záujmu, ktorý bol činom dotknutý, spôsobom vykonania činu a jeho následkom, okolnosťami, za akých bol čin

⁴² BURDA, E.: Uplatnenie princípu ultima ratio pri tvorbe legislatívy de lege ferenda a de lege lata. In: Zborník z konferencie 22. Slovenské dni práva. Bratislava 13.- 14. októbra 2016, s. 74-82.

spáchaný, osobou páchatela, mierou jeho zavinenia a jeho pohnútkou, zámerom alebo cieľom.

Zo stanoviska trestného kolégia Najvyššieho súdu Českej republiky,⁴³ k výkladu § 12 ods. 2 trestného zákonníka k zásade subsidiarity trestnej represie, vyplýva, že trestným činom je v zmysle trestného zákonníka taký protiprávny čin, ktorý tento zákonník označuje za trestný a ktorý vykazuje znaky uvedené v tomto zákone (§ 13 ods. 1 trestného zákonníka). Zásadne teda platí, že každý protiprávny čin, ktorý vykazuje všetky znaky uvedené v trestnom zákonníku, je trestným činom a je treba vyvodiť trestnú zodpovednosť za jeho spáchanie. Tento záver, je však v prípade menej závažných trestných činoch, a to hlavne prečinu, korigovaný použitím zásady subsidiarity trestnej represie podľa § 12 ods. 2 trestného zákonníka, podľa ktorého trestná zodpovednosť páchatela a trestnoprávne dôsledky s ňou spojené možno uplatňovať len v prípadoch spoločensky škodlivých, v ktorých nepostačuje uplatnenie zodpovednosti podľa iného právneho predpisu. Zakotvenie zásady subsidiarity trestnej represie do trestného zákonníka má význam i interpretačný, pretože znaky trestného činu je potrebné vykladať tak, aby za trestný čin bol považovaný len čin spoločensky škodlivý. Spoločenská škodlivosť nie je zákonným znakom trestného činu, pretože má význam len ako jedno z hľadísk pre uplatňovanie zásady subsidiarity trestnej represie podľa § 12 ods. 2 trestného zákonníka. Spoločenskú škodlivosť nemožno riešiť vo všeobecnej polohe, ale je ju treba zvažovať v konkrétnom posudzovanom prípade u každého spáchaného menej závažného trestného činu, u ktorého je nutné ju hodnotiť s ohľadom na intenzitu naplnenia kritérií uvedených v § 39 ods. 2 trestného zákonníka, a to vo vzťahu ku všetkým znakom zvažovanej skutkovej podstaty trestného činu a ku ďalším okolnostiam prípadu. Úvaha o tom, že ide o čin, ktorý s ohľadom na zásadu subsidiarity trestnej represie nie je trestným činom z dôvodu nedostatočnej spoločenskej škodlivosti prípadu, sa uplatní za predpokladu, že posudzovaný skutok z hľadiska dolnej hranice trestnosti nezodpovedá bežne sa vyskytujúcim trestným činom danej skutkovej podstaty. Kritérium spoločenskej škodlivosti prípadu je doplnené princípom ultima ratio, z ktorého vyplýva, že trestné právo má miesto iba tam, kde iné prostriedky z hľadiska ochrany práv fyzických a právnických osôb sú nedostatočné, neúčinné alebo nevhodné.

Pri posudzovaní otázky, či skutok je alebo nie je trestným činom, je potrebné postupovať tak, že orgán činný v trestnom konaní najskôr vykoná potrebné zistenia o podstatných skutkových okolnostiach. Ďalej vykoná záver o tom, či zistené skutkové okolnosti naplňajú formálne zákonné znaky trestného činu, a potom sa prípadne, pokiaľ to prichádza do úvahy s ohľadom na konkrétne okolnosti prípadu, ktoré by mohli nasvedčovať tomu, že posudzovaný čin neobsahuje potrebné miery spoločenskej škodlivosti z hľadiska spodnej hranice trestnej zodpovednosti závažného trestného činu, vysporiada s tým, či je treba uplatniť, so zreteľom na subsidiaritu trestnej represie a z nej vyplývajúci princíp ultima ratio, trestná zodpovednosť páchatela (§ 12 ods. 2 trestného zákonníka). Pritom je potrebné zdôrazniť, že nie je vylúčený ani prípad, kedy sa použije zásada subsidiarity trestnej

⁴³ R 26/2013 Sb. rozh. tr.

represie na základe nedostatočnej miery spoločenskej škodlivosti, bez toho aby sa uplatnila zodpovednosť podľa iného právneho predpisu.

K uplatňovaniu subsidiarity trestnej represie a z nej vyplývajúceho princípu ultima ratio treba tiež pripomenúť, že v liberálnom demokratickom právnom štáte je potrebné štátne zásahy v rámci kriminálnej politiky uplatňovať primerane a maximálne zdržanlivo, a to hlavne pri realizácii trestného poriadku, kedy s ohľadom na závažnosť trestnej sankcie, ktorá je často spôsobilá ohroziť sociálnu existenciu dotknutej osoby, je nutné zaistiť, aby trestné právo bolo použité až vtedy, keď ostatné sociálne – politické a právne prostriedky nie sú dostatočne účinné alebo zlyhávajú⁴⁴ Pokiaľ ide o aplikáciu zásady subsidiarity trestnej represie pri úvahe, či určité konkrétne konania páchatela naplňujú znaky zvažovaného trestného činu alebo nie, je treba mať na pamäti, že nejde o samostatný znak trestného činu, ktorý by sa hodnotil mimo formálnych znakov trestného činu, ako tomu bolo pri materiálnom poňatí trestného činu, ale o zásadu, ktorá musí byť zvažovaná a prípade použítá v priebehu celej interpretácie a aplikácie konkrétneho trestnoprávnej normy.⁴⁵

Navyše aj Ústavný súd Českej republiky vo svojich rozhodnutiach opakovane uvádza, že právny poriadok, aj keď vnútorne diferencovaný, tvorí jednotu a ako s takýmto je potrebné s ním zaobchádzať pri aplikácii jednotlivých ustanovení a inštitútov, preto pokiaľ ide o naplnenie objektívnych znakov napr. trestného činu sprenevery, nemôže byť ignorovaná iná než trestnoprávna stránka veci.⁴⁶ Tento názor Ústavného súdu Českej republiky rezonuje najmä v súvislosti s povahou trestného práva, ako ultima ratio, ktorého prostriedky majú a musia byť použité iba vtedy, ak použitie iných prostriedkov právneho poriadku neprichádza do úvahy alebo je ich použitie zjavne neúčelné. Podľa názoru Ústavného súdu Českej republiky je celkom neprípustná prax, kedy sa štandardné civilné vzťahy na úkor jedného z ich účastníkov riešia prostriedkami trestného práva. Týmto spôsobom totiž potom dochádza k znerovnoprávneniu osôb v ich vzájomných vzťahoch a k neúčte orgánov verejnej moci k rovnosti občanov, teda k porušeniu článku 1 Listiny základných práv a slobôd a článku 1 ústavy.

Podľa ustáleného názoru Ústavného súdu Českej republiky je ústavne zaručené právo na spravodlivé konanie, vyjadrené v článku 6 ods. 1 Dohovoru, uskutočnené jednoduchým právom, ktorým je upravené to – ktoré konanie. V danom prípade sa jedná o Trestný poriadok.

5. Záver

Ako je zrejmé z analyzovaného textu, napriek tomu, že princíp ultima ratio nie je priamo ustanovený v Trestnom zákone, má svoje stále miesto v slovenskom trestnom práve, avšak len v prípade postihu prečinov tak, ako to judikoval Najvyšší súd Slovenskej republiky v judikáte R 96/2014. Tento záver platí aj u ekonomickej trestnej činnosti, osobitne u tej, v ktorej badať zmluvný základ medzi sporiacimi sa stranami. Ako však vyplýva z porovnania s právnou úpravou Českej republiky

⁴⁴ ŠÁMAL, P. a kol. Trestný zákonník. Komentář, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012, s. 116.

⁴⁵ R ČR 26/2013 Sb. rozh. tr.

⁴⁶ IV. ÚS 564/2000.

a súdnej judikatúry, tu je možný a racionálny aj prístup k uplatňovaniu tohto princípu aj u zločinov. Prikláňame sa k záveru, že adekvátnejšou právnou úpravou a aj súdnou praxou je úprava a aplikačná prax Českej republiky, vychádzajúc pritom z argumentácie, ktorú sme aspoň v stručnosti uviedli v predchádzajúcom texte tohto príspevku. Z pohľadu aplikácie princípu ultima ratio sa príslušné orgány Slovenskej republiky, na rozdiel od Českej republiky, prikláňajú k záveru o užšom poňatí princípu ultima ratio.

Literatúra:

- BURDA, E.: Uplatnenie princípu ultima ratio pri tvorbe legislatívy de lege ferenda a de lege lata. Zborník z konferencie 22. Slovenské dni práva. Bratislava 13.- 14. októbra 2016, s. 74-82.
- ČENTÉŠ, J.: Odpočúvanie – procesnoprávne a hmotnoprávne aspekty. Bratislava: C. H. Beck, 2012, 272 s., ISBN 978-80-89603-09-1.
- DUĽA, L.: Ultima ratio v trestnom práve – princíp, zákon a prax. Zborník z konferencie 22. Slovenské dni práva. Bratislava 13.- 14. októbra 2016, s. 83-96.
- IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť, Iura edition, Bratislava, 2006, 530 s., ISBN 80-8078-084-6.
- MUSIL, J.: Respektuje český zákonodárce princíp subsidiarity trestné represe?, Kriminológia, ročník 40, r. 2007, č. 3, s. 161 – 175.
- PALÚŠ, I.: Možnosti obmedzenia základných práva slobôd v slovenskom ústavnom práve. Právny obzor, 81, 1998, č. 2, s. 138-151 .
- ŠÁMAL, P., PÚRY, F., SOTOLÁŘ, , ŠTENGLOVÁ, I.: Podnikání a ekonomická kriminalita v České republice, C. H. Beck, r. 2001 s. 801, ISBN 80-7179-493-7.
- ŠÁMAL, P. a kol. Trestný zákonník. Komentář 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012, 3632 s., ISBN 978-80-7400-428-5.
- ŠAMKO, P.: Princíp ultima ratio ako interpretačné pravidlo a majetkové trestné činy. Zborník z konferencie 22. Slovenské dni práva. Bratislava 13.- 14. októbra 2016, s. 61-73.
- ŠANTA, J., ŽILINKA, M. : Ekonomická trestná činnosť a princíp ultima ratio, Justičná revue, 59, 2007, č. 12, s. 1646-1654.

Kontaktné údaje:

prof. JUDr. Jozef Čentéš, PhD.
e-mail: jozef.centesh@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Šafárikovo nám. č. 6
P.O.BOX 313
810 00 Bratislava 1
Generálna prokuratúra Slovenskej republiky
JUDr. Ján Šanta, PhD.,
e-mail: jan.santa@genpro.gov.sk
Úrad špeciálnej prokuratúry Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky
Suvovova 5
902 01 Pezinok

TRESTNÍ ODPOVĚDNOST PRÁVNICKÝCH OSOB VE SVĚTLE PRINCIPU ULTIMA RATIO⁴⁷

David Čep

Masarykova univerzita, Právnická fakulta

Abstract: In this contribution the author gives his consideration to question whether and if then how much was fulfilled the potential of criminal liability of legal entities as an institute. regarding statutory framework and its partially comparison with limits of administrative penalties – the author forms his opinion at premise that criminal liability of legal entities should represent ultima ratio means. The nature and intensity of financial penalty (or fines) that may be de lege lata imposed on legal entities as well as decision making practice are emphasized.

Abstrakt: V předkládaném příspěvku se autor zamýšlí nad tím, do jaké míry se za dobu účinnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob podařilo naplnit potenciál tohoto institutu. Vycházejí ze samotné právní úpravy, jakož i dosavadní judikatorní praxe a jejího parciálního srovnání s mezemi správního trestání, formuluje autor svůj postoj k premise, že trestní odpovědnost právnických osob by měla představovat prostředek ultima ratio. Důraz je kladen především na povahu a intenzitu peněžitých trestů (popřípadě pokut), jež mohou být de lege lata právnickým osobám ukládány a dosavadní aplikační praxi v tomto směru.

Klíčové slová: Criminal Liability, Legal Entity, Decision Making Practice, Criminal Sanction, Administrative Sanctioning, Ultima Ratio Principle

Klíčové slová: Trestní odpovědnost, právnická osoba, rozhodovací praxe, trestní sankce, správní trestání, princip ultima ratio

1 VÝCHODISKA

Princip *ultima ratio* představuje v první řadě pomyslnou maximu, již by měl být normotvůrce veden při tvorbě trestněprávní úpravy jako takové. V ideálním případě proto budou normy trestního práva dopadat pouze na natolik závažné porušení či ohrožení zákonem chráněných zájmů a práv, jejichž účinná ochrana nebude moci být zajištěna prostřednictvím jiných právních odvětví (ev. prostředky mimoprávními). Tak by tomu mělo být i v případě trestní odpovědnosti právnických osob. Druhou podobou zmiňovaného principu je jeho promítnutí se do roviny normativní, resp. interpretace a následné aplikace těchto norem, jež nazýváme *zásadou subsidiarity trestní represe*.⁴⁸ Oproti poměrně abstraktnímu pojetí principu

⁴⁷ Uvedený příspěvek byl zpracován v rámci řešení projektu specifického výzkumu na téma „Adjustace specifických procesních otázek a koncepce trestního řízení (MUNI/A/1288/2015)“.

⁴⁸ Viz KRATOCHVÍL, V. Trestní právo hmotné. Obecná část. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 28.

ultima ratio jako východiska pro tvorbu trestněprávní regulace, představuje zásada subsidiarity trestní represe jeho uplatnění v konkrétních případech, neboť slouží aplikační praxi jako vodítko pro posouzení, zda konkrétní jednání nejenže vykazuje formální znaky trestného činu, ale současně materiálně představuje natolik společensky škodlivé jednání, že je zapotřebí aktivizovat normy trestního práva. Rovněž takový projev principu ultima ratio zákonitě bude uplatňován i v případech trestní odpovědnosti právnických osob a to z toho důvodu, že ačkoliv je trestní odpovědnost právnických osob vybudována na odlišné koncepci než individuální trestní odpovědnost osob fyzických, platí, že esenciální zásady trestního práva hmotného se uplatní (v zásadě nezměněné podobě) i v tomto případě. Právní úprava trestní odpovědnost právnických osob by proto měla být v souladu s principem ultima ratio a současně by měla být uplatňována jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného zákona (§ 12 odst. 2 TrZ).⁴⁹

Na tomto místě je třeba se zamyslet nad tím, zda trestní odpovědnost právnických osob je skutečně koncipována tak, že uvedený princip je reálně naplňován. Jinými slovy je třeba zabývat se otázkou, zda zákonodárce skutečně uchopil *trestní odpovědnost právnických osob* jako prostředek ultima ratio a zda odpovídající normativní regulace nepokrývá případy, na něž dopadá úprava obsažená v rámci jiných právních odvětví, která je taktéž (nebo spíše) schopna zajistit plnohodnotnou ochranu. Není-li tomu tak, dochází zde, možná až ke zbytečnému, přepínání trestního práva a uvedený princip tak není plnohodnotně respektován. Vedle toho se lze v praktické rovině zamýšlet nad tím, zda k takovému nežádoucím jevu nedochází i v konkrétních případech, tedy zda nebývá sankcionováno jednání, které by bylo možno obdobně „trestat“ i podle norem jiného právního odvětví, s pro společnost obdobným důsledkem, avšak při vynaložení nižších nákladů a méně prostředků ze strany státu, jakož i orgánů činných v trestním řízení.

Bývá často namítáno, že prostředky správního práva trestního umožňují právnickým osobám ukládat citlivější sankce než je tomu v případě právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob.^{50, 51, 52} Pravdivost této vstupní premisy proto ověříme na konkrétních případech (byť vědomi si jejich značné abstraktnosti). Jako

⁴⁹ Srov. KRATOCHVÍL, V. Trestní právo hmotné. Obecná část. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 29.

⁵⁰ Tedy zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů (dále jen jako „TOPOZ“).

⁵¹ Ostatně tato poznámka se neozývá prvně, když se jedná o jednu ze stěžejních výhrad proti zavedení (pravé) trestní odpovědnosti právnických osob jako takové. K tomu viz např. MUSIL, J. Úvod ke komentáři. In: ŠÁMAL, P., DĚDIČ, J., GRÍVNA, T. Trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 16.

⁵² Zde se sluší odkázat rovněž na poznámku Šámalovu a Dědičovu, stran základů trestní odpovědnosti právnických osob a jejího funkčního propojení s individuální trestní odpovědností osob fyzických, kdy prvá z uvedených představuje především doplnění základní individuální trestní odpovědnosti fyzických osob. Autoři zde zvažují otázku uplatnění zásady subsidiarity trestní represe v tom smyslu, že je třeba vždy zvažovat zda, uplatnění správněprávní odpovědnosti vůči právnické osobě nebude představovat vhodnější řešení, nežli odpovědnost trestněprávní, a to právě z hlediska principu ultima ratio. Viz ŠÁMAL, P., DĚDIČ, J. Komentář k § 1. In: ŠÁMAL, P., DĚDIČ, J., GRÍVNA, T. Trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 54.

vstupní poměřovací kritérium poslouží právní úprava vybraných trestných činů a jiných správních deliktů právnických osob a dále úprava sankcí, jenž mohou být právnickým osobám v trestním řízení uloženy, přičemž se z důvodu snažší komparace zaměříme jen na peněžitý trest, a právní úpravu pokut, jenž mohou být právnickým osobám ukládány ve správním řízení za tzv. jiné správní delikty právnických osob.

Na podkladě dosavadní rozhodovací praxe soudů v trestních řízeních vedených proti právnickým osobám se proto pokusíme odpovědět na dvě základní otázky. První z nich je, zda představuje obecně institut trestní odpovědnosti právnických osob (při přihlídnutí k jeho normativní úpravě) skutečně prostředek *ultima ratio*? A pokud tomu tak je, navazuje otázka druhá, totiž proč dosavadní stav rozhodovací praxe působí – při srovnání s mezemi správního trestání – v určitých případech přinejmenším rozpačitě, co se týče využití peněžitého trestu?

Je nutné podotknout, že takto nastavená komparace v sobě skrývá světlou i stinnou stránku. Prvá z uvedených spočívá v tom, že srovnání toliko peněžitého trestu a pokut je snadno uchopitelné a výsledky takového srovnání jsou pro svoji jednoduchost snad i přesvědčivé. Nevýhodou však je, že taková komparace nevychází z celkového kontextu. I kdyby totiž normy správního práva trestního disponovaly v porovnání s právní úpravou peněžitého trestu v § 18 TOPOZ citelnějšími sankcemi, je třeba mít na paměti, že právní úprava trestání obsažená v TOPOZ je o poznání komplexnější a umožňuje právnickým osobám ukládat řadu dalších trestů, které mají rovněž potenciál silně zasáhnout do (nejen majetkových) poměrů právnické osoby.

Cílem tohoto příspěvku je tak díky hodnocení normativní úpravy a dosavadní aplikační praxe soudů při ukládání peněžitého trestu právnickým osobám v trestním řízení odpovědět na otázku, zda trestní odpovědnost právnických osob skutečně představuje *nejzazší prostředek*. Případné závěry plynoucí z komparace jednotlivých právních úprav jsou pak pojímány jako úvahy *de lege ferenda*, tedy jako možná inspirace pro normotvůrce.

2 PENĚŽITÝ TREST V ZÁKONĚ O TRESTNÍ ODPOVĚDNOSTI PRÁVNICKÝCH OSOB

Jelikož jsme si jako měřítko naplnění principu *ultima ratio* ve vztahu k trestní odpovědnosti právnických osob stanovili výši sankcí, respektive peněžitého trestu, který může být v trestním řízení vedeném proti právnické osobě této uložen, učiňme zde alespoň stručnou zmínku o tomto druhu trestu.

2.1 Obecně k peněžitému trestu

Z mezinárodních dokumentů, jimiž je Česká republika vázána a které představovaly hlavní hybnou sílu vedoucí k přijetí zákonné úpravy, se podává hned několik požadavků na sankce (v širším slova smyslu) ukládané právnickým osobám. Zmiňme především Úmluvu o ochraně finančních zájmů Evropských společenství ze dne 26. července 1995, ve znění prvního a druhého protokolu.⁵³

⁵³ S ohledem na rozsah tohoto příspěvku viz dále např. ZÁHORA, J. *Zodpovednosť právnických osôb za trestné činy v európskej dimenzii - komparatívny prehľad*. In: JELÍNEK, J.

Článek 4 druhého protokolu přitom hovoří o nezbytnosti zajištění, aby právníckým osobám bylo možno ukládat *účinné* (effective, effectives), *přiměřené* (proportionate, proportionnées) a *odstrašující* (dissuasive, dissuasives,) sankce, zahrnující – mimo jiné – i peněžité sankce (fines, amendes) trestního či netrestního charakteru.

Podíváme-li se zpět do vnitrostátní úpravy obsažené v § 18 TOPOZ lze jistě konstatovat, že zde obsažená normativní úprava peněžitého trestu odpovídá požadavku, aby sankce ukládané právníckým osobám byly *dostatečně odstrašující*, když ohrožuje právnícké osoby maximální výší peněžitého trestu až 1.460.000.000 Kč, tedy pro srovnání cca 56.000.000 EUR což je zhruba pětaticetinasobek maximální výše peněžitého trestu dle nové slovenské právní úpravy.⁵⁴ Otázka *účinnosti a přiměřenosti* této sankce pak souvisí již se samotnou individualizací trestu a proto ji ponechme dále uzavřenou. Pokud lze na tomto místě něco právní úpravě peněžitého trestu vytknout, tak je to její poměrná *vágnost*. Představují-li *trestní sankce* jeden z projevů chápání trestní odpovědnosti jako ultima ratio (v tomto případě z hlediska trestu, kdy právě trestní sankce by měly svojí povahou odrážet míru společenské škodlivosti takového jednání, že již nemůže postačit uplatnění odpovědnostních norem dle jiného právního odvětví) pak tomuto pojetí neodpovídá, jsou-li tyto ukládány na základě pouze jednoho výlučného kritéria. Při ukládání peněžitého trestu právnícké osobě mají být totiž zohledněny její majetkové poměry.⁵⁵ Bližší určení z čeho má být při zohlednění těchto poměrů vycházeno (tedy co vlastně majetkovými poměry právnícké osoby rozumí) zkrátka schází. Obdobně aplikace kritérií obsažených v § 39 odst. 1 TrZ bude při trestání právníckých osob vyžadovat na straně soudů značnou dávku invence.

Přesto však lze shrnout, že z hlediska trestu představuje trestní odpovědnost právníckých osob prostředek ultima ratio, když i v případě peněžitého trestu, možná snad i více než u osoby fyzické (jejíž závislost na finančních prostředcích je odlišného charakteru), může jeho uložení znamenat zásadní zásah do činnosti právnícké osoby. Jistě netřeba dodávat, že značně odstrašující charakter mají i další tresty dle TOPOZ, především možnost zrušení právnícké osoby, propadnutí majetku či zákaz činnosti a s ohledem na konkrétní okolnosti i trest uveřejnění rozsudku.⁵⁶

2.2 Peněžitý trest v aplikační praxi

Podívejme se nyní na peněžitý trest optikou *dosavadní rozhodovací praxe*. Tento představoval v roce 2016 zhruba 1/3 všech uložených trestů (z dosavadního počtu 41 případů, kdy došlo k pravomocnému odsouzení právnícké osoby v tomto

a kol. Trestní odpovědnost právníckých osob – bilance a perspektivy. Praha: Leges, 2013, s. 15-22.

⁵⁴ Srov. § 15 zákona č. 91/2016 Z. z., o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov, podle něhož soud může uložit právnické osobě peňažný trest od 1500 eur do 1 600 000 eur.

⁵⁵ Srov. BOHUSLAV, L. Trestní odpovědnost právníckých osob. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 159.

⁵⁶ Bedlivý čtenář může srovnat § 20 odst. 1 TZPOZ s § 23 odst. 2 TOPOZ k otázce do jaké míry má trest uveřejnění rozsudku odstrašující (resp. difamující) účinek v české a slovenské právní úpravě.

roce⁵⁷, byl peněžítý trest uložen celkem v 15 případech).⁵⁸ Výměra peněžitého trestu se pohybovala v rozmezí 10.000 Kč až 100.000 Kč (cca 377 - 3.773 EUR), přičemž tento druh trestu byl v roce 2016 pravomocně uložen v souvislosti s:

- trestným činem podvodu dle § 209 odst. 1 TrZ (20.000 Kč), třikrát v případě jeho kvalifikovaných skutkových podstat dle § 209 odst. 1, 3 (50.000, 60.000 a 75.000 Kč) a jednou dle § 209 odst. 1, 4 písm. d) [50.000 Kč];
- trestným činem zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby dle § 240 odst. 1 TrZ (20.000 Kč), dvakrát pak v případě jeho kvalifikovaných skutkových podstat dle § 240 odst. 1, 2 písm. c) [2x 100.000 Kč];
- trestným činem neodvedení daně, pojistného na sociální zabezpečení a podobné povinné platby dle § 241 odst. 1 TrZ (celkem čtyřikrát, přičemž jednotlivé výměry činily 10.000 Kč, 20.000 Kč, 50.000 Kč a 100.000 Kč);
- trestným činem zjednáání výhody při zadání veřejné zakázky, při veřejné soutěži a veřejné dražbě dle § 256 odst. 1 TrZ (30.000 Kč);
- kvalifikovanou skutkovou podstatou trestného činu poškození finančních zájmů Evropské unie dle § 260 odst. 1, 3 TrZ (10.000 Kč) a konečně
- trestným činem porušení autorského práva, práv souvisejících s právem autorským a práv k databázi dle § 270 odst. 1 TrZ (100.000 Kč).⁵⁹

Při porovnání se statistickými údaji za období let 2012 (resp. 2013) až 2016 je zřejmé, že uvedené trestné činy, jakož i výše peněžítých trestů za ně uložených, představují pomyslný reprezentativní vzorek stran ukládání peněžitého trestu právníkům osobám. Dodejme, že za dobu účinnosti TOPOZ byl právníkům osobám uložen peněžítý trest celkem v 50 případech (ať již jako trest výlučný nebo vedle trestu jiného), pročež lze konstatovat, že se v případě trestní odpovědnosti právníků osob jedná o nejčastěji ukládaný trest (druhým nejčastějším trestem je trest zákazů činnosti). K tomu ještě přehled všech dosud uložených peněžítých trestů a jejich výše:

- 1x 5.000 Kč (cca 200 EUR), 4*10.000 Kč (cca 400 EUR)⁶⁰, 14x 20.000 Kč (cca 750 EUR), 1x 24.000 Kč (cca 900 EUR), 4x 25.000 Kč (cca 950 EUR), 4x 30.000

⁵⁷ Zde vycházím z údajů uveřejněných v rejstříku trestů právníků osob, jenž je dostupný na webových stránkách Justice.cz provozovaných Ministerstvem spravedlnosti ČR. Viz Rejstřík trestů

právníků osob [online]. Ministerstvo spravedlnosti ČR [cit. dne 18. 10. 2016]. <<http://portal.ustice.cz/Justice2/Soud/soud.aspx?o=203&j=213&k=5764&d=322484>>.

⁵⁸ Co se statistiky za předchozí roky a její podrobnější evaluace týče, viz blíže TIBITANZLOVÁ, A. Zákon o trestní odpovědnosti právníků osob a řízení proti nim: pohled na sankcionování právníků osob v praxi českých soudů. In: LENHART, M., GIBA, M. (eds.) Mířníky práva v stredo-európskom priestore 2016. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická

fakulta, 2016. s. 495-503. Dostupné z: <http://lawconference.sk/share/The_Milestones_of_Law_in_the_Area_of_the_Europe_2016.pdf>.

⁵⁹ K tomuto výčtu bych ještě doplnil trestný čin zkrácení výměry daně dle § 254 odst. 1 TrZ, za nějž byly právnícké osoby v minulosti rovněž sankcionovány, avšak v roce 2016 nebyl v souvislosti s tímto trestným činem uložen žádný peněžítý trest. V roce 2015 pak došlo v souvislosti s tímto trestným činem (mimo jiné) k uložení peněžitého trestu ve výši 20.000 Kč.

⁶⁰ Je otázkou, zda se v daném případě jedná o chybu v systému rejstříku trestů právníků osob, či zda v těchto pěti případech soudy ukládaly peněžité tresty pod minimální spodní

- Kč (cca 1.100 EUR), 3x 40.000 Kč (cca 1.500 EUR), 5x 50.000 Kč (cca 1.900 EUR), 2x 60.000 Kč (cca 2.300 EUR), 1x 75.000 Kč (cca 2.800 EUR), 1x 80.000 Kč (cca 3.000 EUR);
- 8x 100.000 Kč (cca 3.700 EUR), 1x 200.000 Kč (cca 7.500 EUR);
 - 1x 1.000.000 Kč (cca 37.700 EUR).⁶¹

V návaznosti na tyto statistické údaje se proto opět nabízí otázka, zda současná rozhodovací praxe při ukládání peněžitého trestu odpovídá představě, že uplatnění trestní odpovědnosti by mělo být onou *ultima ratio*, tedy by mělo docházet k uplatnění trestní represe pouze v případech, kdy právní úprava obsažená v jiném právním předpisu není sto zjednat nápravu. Podíváme-li se na jednotlivé výše uložených trestů je již na první pohled zřejmé, že tyto jsou poměrně nízké a svoji výší odpovídají spíše pokutám ukládaným ve správním řízení za jiné správní delikty právních osob podle příslušných právních předpisů. Nedochází tak k přepínání trestní represe v případech, kdy normy jiného právního odvětví (správního práva trestního) jsou spíše schopné zjednat nápravu?

3 RELEVANTNÍ ÚPRAVA SPRÁVNÍHO PRÁVA TRESTNÍHO

Ze shora uvedené rozhodovací praxe českých soudů při ukládání peněžitého trestu právníkům osobám plynou nejčastější trestné činy, za něž bývají právnícké osoby trestány. Položme si však otázku, zda v případech některých z uvedených trestných činů nepostačuje zjednat nápravu porušení zákonem chráněných zájmů prostřednictvím jiného právního odvětví. Pro její dílčí zodpovězení se zaměříme na oblast pojistného na sociální zabezpečení a zdravotní pojištění, dále oblast účetnictví, veřejných zakázek a konečně ochranu autorských práv.

3.1 Pojistné na sociální zabezpečení a zdravotní pojištění

Právní úprava regulující úhradu pojistného na sociální zabezpečení je obsažena v zákoně č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZoPSZ“). Sankce, resp. pokuty ukládané za případné neplnění povinností dle tohoto zákona jsou upraveny v § 22 ZoPSZ, přičemž zaměstnavateli (jímž může být i právnická osoba) lze za každé jednotlivé neplnění či porušení povinností dle ZoPSZ uložit pokutu až do výše 20.000 Kč, eventuálně do 100.000 Kč v případě, že se jedná o opětovné nesplnění či porušení uvedených povinností. Úpravu pokuty za neplnění nebo porušení povinností stanovených pojistného na zdravotní pojištění lze nalézt v § 26 zákona č. 592/1992 Sb., o pojistném na veřejné zdravotní pojištění, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZoPZP“), podle něhož může příslušná zdravotní pojišťovna uložit plátcí pojistného (jímž opět může být zaměstnavatel - právnická osoba) pokutu za neplnění nebo porušení vybraných povinností dle ZoPZP až do výše 50.000 Kč.

hranicí trestní sazby (tedy nerespektovaly buďto minimální počet denních sazeb anebo minimální výši denní sazby). Účastníky sekce bylo naneštěstí potvrzeno, že se jedná o variantu druhou.

⁶¹ Co se doposud nejvyššího peněžitého trestu týče, byl tento uložen rozsudkem Krajského soudu v Brně – pobočky ve Zlíně ze dne 20. února 2014, sp. zn. 4 To 30/2014, který nabyl právní moci dne 8. prosince 2014. Od výkonu tohoto trestu však bylo upuštěno a to z důvodů uvedených v § 344 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)..

Vedle toho za trestný čin neodvedení daně, pojistného na sociální zabezpečení a podobné povinné platby dle § 241 odst. 1 TrZ byl právníkům osobám ukládán v letech 2013 až 2016 (mimo jiné) i peněžitý trest v rozmezí 5.000 až 200.000 Kč, nejčastěji pak ve výši 20.000 Kč.

První zcela stěžejní skutečností, na kterou je třeba upozornit je, že právní úprava obsažená v § 22 ZoPSZ a § 26 ZoPZP nepokrývá jednání sankcionované prostřednictvím § 241 TrZ, když pokuty ukládané podle uvedených ustanovení dopadají na porušení dílčích povinností plátců pojistného, nikoliv však samotné neodvádění pojistného. Je proto zřejmé, že situace, kdy dojde k neodvádění pojistného (ve větším rozsahu) nelze řešit jinak, než prostřednictvím norem trestního práva.

Nicméně na shora zmíněná pravidla pro ukládání pokut ve správním řízení lze brát zřetel při zvažování výše peněžitého trestu ukládaného za trestný čin neodvedení daně, pojistného na sociální zabezpečení nebo podobné povinné platby, v tom směru, že tyto sankcionují společensky méně škodlivé jednání. Jinými slovy jestliže za porušení povinnosti dle § 5 odst. 5 věty třetí ZoPSZ⁶² lze uložit pokutu až do výše 20.000 Kč (případně až do výše 100.000 Kč, jde-li o opakované porušení této povinnosti) je zřejmé, že společensky škodlivější jednání by mělo být „oceněno“ přinejmenším totožnou, ne-li však vyšší sazbou – to vše při zachování pravidel soudní individualizace trestu. V opačném případě totiž peněžitě tresty uložené na spodní hranici trestní sazby působí vedle pokut uložených ve správním řízení *rozpačitě*.

Lze tedy učinit dílčí závěr, že aplikací trestněprávních norem na případy neodvedení pojistného na sociální zabezpečení či zdravotní pojištění nedochází k přepínání trestní represe, resp. k porušování zásady její subsidiarity, neboť platí, že jinou možnost jak sankcionovat takové jednání právní řád nestanoví. Uváděné výše peněžitých trestů ukazují na značnou variabilitu při sankcionování této trestné činnosti, a ačkoliv se průměrně pohybují na úrovni maximální výše pokut ukládaných ve správním řízení za nápadně méně společensky škodlivé jednání, nelze pouze z této skutečnosti dovozovat, že trestní právo v těchto případech supluje úlohu jiného právního odvětví.

3.2 Vedení účetnictví

Další oblastí, na níž se zaměříme, je evidence účetnictví dle zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZoÚ“). V § 37 a 37a ZoÚ nalézáme pokuty, které lze právníkům osobám ukládat ve správním řízení za jiné správní delikty právníků osob v souvislosti s porušením povinností stanovených ZoÚ. Zde se nám již srovnání s právní úpravou obsaženou v § 254 odst. 1 TrZ nabízí, když např. dle § 37a odst. 1 písm. a) ZoÚ za nevedení účetnictví podle § 4 odst. 1 ZoÚ (kteréžto ustanovení dopadá na právnícké osoby mající své sídlo na území České republiky) lze uložit pokutu až do výše 6 % hodnoty aktiv. Přitom dle § 254 odst. 1 TrZ se trestného činu zkresení údajů o stavu hospodaření a jmění dopustí ten, kdo nevede účetní knihy, zápisy nebo jiné doklady sloužící k přehledu o stavu hospodaření etc.

⁶² Tedy neuvedení kurzu, který zaměstnavatel použil pro přepočítání příjmu zaměstnance vypláceného v cizí měně, ve svých záznamech pro stanovení a odvod pojistného.

Nutno však podotknout, že případy, kdy právnická osoba vůbec nevede své účetnictví, budou spíše typické u tzv. prázdných schránek, než u ekonomicky aktivních právnických osob, jichž by se uložení peněžitého trestu mohlo skutečně dotknout. Ustanovení § 37a odst. 1 písm. e) a f) ZoÚ však pamatuje i na případy vedení účetnictví v rozporu s povinnostmi stanovenými ZoÚ (k tomu srov. § 7 odst. 1 a 2 a § 8 odst. 1 ZoÚ), přičemž takový způsob vedení účetnictví může v určitých případech vykazovat znaky trestného činu zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění dle § 254 odst. 1 alinea první TrZ, tedy že v účetních knihách, zápisech nebo jiných dokladech daná osoba uvede nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje. Za takové protiprávní jednání pak § 37a odst. 4 písm. b) ZoÚ umožňuje uložit pokutu až do výše 3 % hodnoty aktiv.

Je tedy zřejmé, že v případě uvedeného trestného činu se nám zde nabízí možnost úvahy, zdali porušení vybraných povinností souvisejících s vedením účetnictví sankcionovat podle norem správního práva trestního či dle § 254 odst. 1 TrZ. Přitom z dosavadní (byť poměrně chudé) rozhodovací praxe je zřejmé, že potenciál možné výše peněžitého trestu nebyl v případě tohoto trestného činu doposud naplněn a možnosti, které jsou dány k dispozici správnímu trestání, jsou přinejmenším srovnatelné s možnostmi sankcionování dle velkého trestního práva. Tato úvaha je však bez konkrétního podkladu značně abstraktní a proto pro srovnání lze uvést jednoduchý příklad. V něm vystupuje právnická osoba, která hrubě zkresluje údaje o svém hospodaření a dopouští se tak trestného činu dle § 254 odst. 1 alinea první TrZ, jakož i jiného správního deliktu dle § 37a odst. 1 písm. f) ZoÚ. Činí-li aktiva takové právnické osoby 20.000.000 Kč pak nejvyšší možná pokuta, kterou bude možné takové právnické osobě uložit ve správním řízení, činí 600.000 Kč. Taková výše pokuty je s ohledem na dosavadní rozhodovací praxi spíše zcela výjimečná a tak se nabízí otázka, zda by za současného stavu přicházelo v úvahu využití prostředků správního práva trestního na úkor práva trestního.

Stran této dílčí otázky tak lze uzavřít, že právní úprava sankcí za jiné správní delikty právnických osob upravená v § 37a ZoÚ disponuje přinejmenším srovnatelným potenciálem jako právní úprava obsažená v § 18 TOPOZ a je proto otázkou, zda v případě uplatnění předpisů trestního práva na tyto situace nelze hypoteticky uvažovat o porušení principu subsidiarity trestní represe (zdůrazněme však, že uvedený závěr je opět nahlížen velmi úzce toliko optikou trestních sankcí).

3.3 Veřejné zakázky

Právní úprava postupu při zadávání veřejných zakázek je obsažena v zákoně č. 134/2016 Sb., o zadávání veřejných zakázek (dále jen „ZoZVZ“) [dříve zákon č. 137/2006 Sb., o veřejných zakázkách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZoZV“)], přičemž § 267 odst. 1 písm. a) ZoZVZ umožňuje postihovat zadavatele veřejných zakázek za nedodržení vybraných pravidel stanovených ZoZVZ⁶³, přičemž takovéto jednání umožňuje sankcionovat pokutou do výše až

⁶³ Konkrétně je sankcionováno takové jednání zadavatele, které spočívá v nedodržení pravidel stanovených ZoZVZ pro zadání veřejné zakázky nebo pro zvláštní postupy podle části šesté, přičemž tím ovlivní nebo může ovlivnit výběr dodavatele nebo výběr návrhu v soutěži o návrh,

10 % z ceny veřejné zakázky, popřípadě až do 20.000.000 Kč nelze-li cenu takové veřejné zakázky určit. Obdobnou úpravu obsahoval i § 120 odst. 1 písm. a) ZoVZ – byť za použití částečně odlišných kritérií – který stanovoval totožné pokuty.

Již na první pohled je zřejmé, že horní hranice pokut, které lze za porušení povinností souvisejících se zadáváním veřejných zakázek uložit může dalece přesahovat horní hranici peněžitého trestu, který může být v trestním řízení vedeném proti právnické osobě uložen za trestný čin zjednání výhody při zadání veřejné zakázky, při veřejné soutěži a veřejné dražbě podle § 256 TrZ. O tom, že uvedené ustanovení může dopadat i na jednání uvedené v § 267 ZoVZ (resp. § 120 ZoVZ) přitom netřeba mít pochyb.⁶⁴ Podíváme-li se na dosavadní rozhodovací praxi, zjistíme, že za dobu účinnosti právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob byl za tento trestný čin uložen peněžitý trest celkem třikrát, přičemž vždy se jednalo o stejnou výměru 30.000 Kč.

Je třeba zdůraznit, že výše uložených peněžitých trestů v sobě odráží hned několik skutečností, předně je to dosavadní poměrně slabá praxe orgánů činných v trestním řízení s touto trestnou činností páchanou ze strany právnických osob (resp. těmito vytykanou). Další z nich je značná komplexnost této problematiky, jež může mít svůj odraz v povaze skončených trestních věcí, neboť doposud došlo k odsouzení poměrně malých právnických osob. Tomu ostatně v rovině správního trestání odpovídá skutečnost, že řízení ve věcech jiných správních deliktů provádí Úřad pro ochranu hospodářské soutěže, tedy orgán, který je na tuto značně specifickou oblast právní úpravy zaměřen. Třetí oblastí je pak nedostatek kritérií sloužících k posouzení povahy a závažnosti takovýchto trestných činů právnických osob (kritérium zohlednění majetkových poměrů právnické osoby je poměrně kusé, byť se zde uplatní i další okolnosti, uvedené v § 39 odst. 1 TrZ, není-li to z povahy právnických osob vyloučeno). To vše v souhrnu následně vede k tomu, že soudy dosud volí poměrně rezervovaný přístup v této oblasti a uplatňování norem trestního práva pak ve výsledku může působit jako mrhání silami a prostředky orgánů činných v trestním řízení a státu. Zvláště v případě tak sofistikované oblasti jako je zadávání veřejných zakázek se proto může nabízet otázka, zdali potřebu uplatnění trestní represe nerelativizovat a využívat jí pouze v případech, kdy je zřejmé, že její využití bude skutečně účinné a efektivní a v ostatních případech ponechat prostor pro uplatnění prostředků, jimiž disponuje správní právo trestní. Vedle toho je však třeba jedním dechem doplnit, že normy trestního práva umožňují sankcionovat uvedené jednání i prostřednictvím jiné sankce, která je přímo šita na míru této formě trestné činnosti (resp. její uložení je takovou trestnou činností přímo podmíněno). Jedná se o trest zákazu plnění veřejných zakázek, účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži.

a zadá veřejnou zakázku, uzavře rámcovou dohodu nebo se soutěž o návrh považuje po výběru návrhu za ukončenou,

⁶⁴ K tomu viz SOTOLÁŘ, A. Komentář k § 256. In: DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T. Trestní zákoník. Komentář. In: Nové ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer [cit. 18. 10. 2016].

3.4 Právo autorské

Poslední oblastí právní úpravy, již se budeme zabývat a do níž bylo zasaženo ze strany právnických osob do takové míry, že následně došlo k odsouzení právnické osoby za trestný čin, je právo autorské. Ustanovení § 270 TrZ upravuje trestný čin porušení autorského práva, práv souvisejících s právem autorským a práv k databázím. Za tento trestný čin došlo doposud k uložení jediného peněžitého trestu a to ve výši 24.000 Kč (konkrétně se jednalo o jeho kvalifikovanou skutkovou podstatu dle § 270 odst. 1, 2 písm. a) TrZ). Právní úprava obsažená v § 105b odst. 1 písm. a) zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „AZ“) přitom za jiný správní delikt právnických osob umožňuje uložení pokuty až do výše 150.000 Kč. V tomto případě tedy normy trestního práva disponují možností uložit v případě trestného činu dle § 270 TrZ podstatně citelnější peněžitý trest, v porovnání s pokutou dle § 105b odst. 1 písm. a) AZ. Navíc správní delikty dle AZ projednávají v prvním stupni obecní úřady obcí s rozšířenou působností, a proto lze uzavřít, že jestliže intenzita zásahu do práv chráněných autorským zásahem přesáhne hranici mezi jiným správním deliktem a trestným činem, lze uplatnění norem trestního práva vnímat jako adekvátní reakci na takové jednání.

4 ZÁVĚR

Jako cíl tohoto příspěvku jsme si stanovili odpovědět na dvě základní otázky. První z nich byla, zda trestní odpovědnost právnických osob představuje skutečně prostředek *ultima ratio*. Při zkoumání normativní úpravy peněžitého trestu a jejího následného porovnání s mezemi správního trestání lze v této rovině uzavřít, že tomu tak je, tedy že uvedený institut skutečně představuje – co do charakteru a možností peněžitého trestu – poslední možnost. Normativní úprava peněžitého trestu tedy poskytuje soudům dostatek prostoru pro to, aby právnickým osobám mohly být ukládány dostatečně odrazující sankce; nevýhodu představuje nedostatečné vymezení kritérií, které by měly být právě v případě ukládání takového trestu právnické osobě zvažovány s ohledem na povahu právnických osob. Lze však současně doplnit, že i úprava správního trestání umožňuje citelně zasahovat do majetkových poměrů právnických osob prostřednictvím pokut ukládaných např. dle zákona o účetnictví či dle zákona o zadávání veřejných zakázek.

Druhá z otázek pak směřovala k hodnocení dosavadní rozhodovací praxe a jejího souladu s tímto principem. Z provedené analýzy vyplynulo, že soudy v této oblasti postupují poměrně opatrně a výše uložených peněžitých trestů není nijak závratná. Důvodů proč tomu tak je nalézáme celou řadu – od nedostatečného prověření právní úpravy praxí, přes chabá kritéria ukládání peněžitého trestu právnickým osobám, až po charakter dosud odstíhaných a odsouzených trestních věcí, kdy se lze domnívat, že tyto představují jednak příslovečné první vlašťovky a současně jde o skutkově relativně jednoduché věci (jinými slovy na velké kauzy bude třeba ještě chvíli počkat). V budoucnosti může relativně velký problém představovat zásada *ne bis in idem*, a to tehdy, bude-li opatrný přístup soudů přetrvávat a uložení nepatrného peněžitého trestu (byť například vedle trestu zákazu činnosti) fakticky nepovede k naplnění účelu trestního práva. I přesto však

dospíváme k závěru, že na podkladě všeho uvedeného lze shrnout, že rozhodovací praxe uvedený princip respektuje, byť lze diskutovat nad tím, proč dosud uložené peněžité tresty působí jako velmi mírné (což ale automaticky neznamená, že trestní právo je uplatňováno tam, kde postačí odpovědnost dle jiného zákona).

De lege ferenda pak můžeme uzavřít, že by stálo za zvážení, zda by zákonodárce neměl zhodnotit shora uvedené skutečnosti při dalších úvahách o možné dekriminalizaci některých trestných činů v případě trestní odpovědnosti právnických osob (oblast účetnictví, veřejných zakázek, k tomu srov. např. § 248 odst. 2 TrZ, kdy trestní postih mj. tzv. kartelových dohod představuje dosud i po 1. prosinci 2016 výlučnou doménu správního trestání) a přenesení pravomoci v této oblasti výlučně na správní trestání. Opět je však třeba připomenout, že se jedná pouze o dílčí úvahu, odhlížející od skutečnosti, že právní úprava obsažená v zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob disponuje řadou variabilních sankcí, které mnohdy naplní účel trestního práva lépe, než „pouhý“ peněžité trest.

Použitá literatura:

- BOHUSLAV, L. Trestní odpovědnost právnických osob. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. 206 s. ISBN-978-80-7380-473-2.
- DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T. Trestní zákoník. Komentář. In: Nové ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer [cit. 18. 10. 2016].
- JELÍNEK, J. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob – bilance a perspektivy*. Praha: Leges, 2013. 392 s. ISBN 978-80-87576-58-8.
- KRATOCHVÍL, V. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 961 s. ISBN 978-80-7179-082-2.
- ŠÁMAL, P., DĚDIČ, J., GŘIVNA, T. *Trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. 820 s. ISBN 978-80-7400-116-1.
- TIBITANZLOVÁ, A. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: pohled na sankcionování právnických osob v praxi českých soudů. In: LENHART, M., GIBA, M. (eds.) *Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2016*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2016. 637 s. Dostupné z: <http://lawconference.sk/share/The_Milnesones_of_Law_in_the_Area_of_the_Europe_2016.pdf>.
- Rejstřík trestů právnických osob [online]. Ministerstvo spravedlnosti ČR [cit. dne 18. 10. 2016]. <<http://portal.justice.cz/Justice2/Soud/soud.aspx?o=203&j=213&k=5764&d=322484>>.

Kontaktné údaje:

Mgr. David Čep
372107mail.muni.cz
Právnická fakulta Masarykovy univerzity
Veveří 70
611 80 Brno
Czech Republic

TOWARDS COMMON MINIMUM STANDARDS FOR FUNDAMENTAL RIGHTS PROTECTION THROUGHOUT EU LEGISLATION

Dr. Krisztina Farkas Ph.D.

University of Miskolc

Abstract: After the Treaty of Lisbon and the Stockholm Programme the European Union has considerable legislative power for harmonizing some important aspects of the procedural criminal law of the Member States. These documents indicated – among others – the strengthening of the protection of fundamental rights. The system of ECHR alone does not ensure a full protection of procedural rights that is why action needs to be taken by the EU, to establish common minimum standards. To realise this goal the EU has adopted four directives, the last one of which deals with the right to the presumption of innocence and the right to be present at trial. The aim of this paper is to examine the background of this legislation and to analyse the main contents of the latest directive concerning the presumption of innocence and its effect on the Member States.

Key words: criminal procedure law, harmonization, fundamental rights, fair trial, right to presumption of innocence, right to be present at trial

1 INTRODUCTION

The definition of European criminal law is in general recognised and it is defined as a criminal substantial and procedural system. It is a relatively new legal field that together with the international criminal law transforms the approach to the traditional criminal law.⁶⁵ It can be observed that the validity of criminal law has been increasingly extended recently, the consequence of which is the proliferation of criminal rules. This is the reason why it is very important to secure the fundamental rights of individuals, when applying these substantial rules.

The protection of fundamental rights was not explicit in the Founding Treaties of the European Communities. Although the European Union has issued various legislative instruments in the field of criminal law, the Treaty of Lisbon and the Stockholm program have given a new direction to them.⁶⁶ This paper aims to give a basic picture about the legislative activity of the EU concerning the fundamental rights protection highlighting one of the last measures of them, namely the directive on the presumption of innocence and the right to be present at trial.

⁶⁵ FARKAS, Á.: Az európai büntetőjog fejlődésének irányai a Lisszaboni Szerződés után. In: Sapienti sat: ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2012. p.140.

⁶⁶ KONSTADINIDES, T & O'MEARA, N. : Rebalancing Fundamental Rights and Judicial Protection in Criminal Matters after Lisbon and Stockholm. In: EU Security and Justice Law: After Lisbon and Stockholm. Hart Publishing, Oxford. 2014, p.77.

2 THE SYTEM OF FUNDAMENTAL RIGHTS PROTECTION IN THE EU

The EU has exercised its competence in the criminal field within the „Area of Freedom, Security and Justice“. The aim of the legislative activity of the EU was facilitating the prosecution of crime and the execution of sentences by promoting cooperation between the judicial authorities in the Member States. With the Treaty of Lisbon the Member States have transferred important powers to the EU in the field of judicial cooperation in criminal matters.

However the roots of the fundamental rights protection go back to earlier. At the beginning an explicit reference to fundamental rights at Treaty level appeared in the Maastricht Treaty (1993), The next step was the Amsterdam Treaty (1999). According to the Art. F of the Treaty on the European Union the EU was obliged to „*respect fundamental rights, as guaranteed by the European Convention on Human Rights and as they result from the constitutional traditions common to the Member States as general principles of Community law*“. It can be stated that the protection of fundamental rights became an essential component of the development of the supranational European Area of Freedom, Security and Justice.⁶⁷

2.1 The Charter of Fundamental Rights⁶⁸

The Charter of Fundamental Rights of the European Union was adopted and proclaimed on 7. December 2000. However, at the time, the Charter was not legally binding, but it had the nature of an interinstitutional agreement, covering the activities of the EU institutions.⁶⁹ It has had a binding force only since the Treaty of Lisbon, namely Art. 6 (1) TEU⁷⁰ provides that the Charter has the same legal value as the Treaties, raising it to primary status and Art. 6 (2) not only provides (“shall accede”) for the possibility of EU accession to the ECHR, but expressly requires it. The most important rules concerning criminal law are following:

- the principle of ne bis idem
- the presumption of innocence and the right of defence;
- the right to an effective remedy and to a fair trial;
- the principles of legality and proportionality of criminal offences and penalties;
- the right to interpretation and translation

It is worth examining first Art. 51-52, because these articles provide the scope of application, the effect and the interpretation of the rules and principles.⁷¹ Based on the pinciple of subsidiarity the Charta concerns primarily the institutions and bodies of the Union, and refers to the Member states during the execution of the Union’s law . It is an important rule that according to Art. 51 (2) “*This Charter does*

⁶⁷ FERRARO, F. and CARMONA, J. (EPRS – European Parliamentary Research Service): Fundamental Rights in the European Union, The role of the Charter after the Treaty of Lisbon. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/554168/EPRS_IDA\(2015\)554168_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/554168/EPRS_IDA(2015)554168_EN.pdf) (2016.10.20.)

⁶⁸ hereinafter : CFREU

⁶⁹ FERRARO, F. and CARMONA, J. before cited p.9

⁷⁰ Treaty on European Union, hereinafter: TEU

⁷¹ BÉKÉS, Á: Nemzetek feletti büntetőjog az Európai Unióban. HVG–ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2015, p.108

not establish any new power or task for the Community or the Union, or modify powers and tasks defined by the Treaties". It is necessary to arrange the relationship between the CFREU and ECHR, namely Art.52 (3) ensures their correspondence. This article means that if the legislator would like to dispose concerning the rights laid down in the CFREU, he or she has to apply the rules laid down in the ECHR, in the protocols and the case law of the ECtHR. The accession was not realized, because the Court of Justice refused the accession of the EU to the ECHR in its 2/13 opinion on 18 December 2014.

2.2 The Draft Decision on procedural rights

The first concrete step to procedural rights was the proposal of the Commission on 28 April 2004.⁷² The proposal aimed to define the minimum standards to address imbalance.⁷³ This proposal concerned the right to legal advice, the right to translation and interpretation, the right to communication and specific attention and duty to inform a suspect of his rights.⁷⁴ The proposal stalled in 2005 because some of the Member States feared the integrity of their domestic criminal justice system.

2.3 The Fundamental Rights protection in the Lisbon Treaty

The Lisbon Treaty introduced a lot of important changes. First of all it abolished the former intergovernmental third pillar and brought its criminal justice aspects in the scope of EU power the area of freedom, security and justice to the shared competence between the Union and the Member States. It has changed the form of legal acts concerning criminal matters from conventions and frameworks decisions to the more robust directives as well.⁷⁵

While Art. 83 (1) TFEU⁷⁶ confers competence on the Union by means of directives, Art. 83 (2) TFEU confirms a functionalist view in substantive criminal law, Art. 82 (2) delegates competence in the field of criminal procedure. The main rule of harmonisation is set up in Art. 82 (2) TFEU. , According to this regulation the Member States have to harmonise their criminal procedure based on the effective operation of the principle of mutual recognition. *«To the extent necessary to facilitate mutual recognition of judgments and judicial decisions and police and judicial cooperation in criminal matters having a cross-border dimension, the European Parliament and the Council may, by means of directives adopted in accordance with the ordinary legislative procedure, establish minimum rules. Such rules shall take into account the differences between the legal traditions and systems of the Member States.» concern a) mutual admissibility of evidence between Member States; (b) the rights of individuals in criminal procedure (c) the*

⁷² Proposal for a Council Framework Decision on certain procedural rights in criminal proceedings throughout the European Union COM(2004) 328

⁷³ CRAS, S/DE MATTEIS, L.: The Directive on the Rights to Interpretation and Translation in Criminal Proceedings. In. *Eucrim* 2010/4, p. 153.

⁷⁴ MITSILEGAS, V. : *EU Criminal Law after Lisbon*. Hart Publishing 2016, p.154.

⁷⁵ KONSTADINIDES, T & O'MEARA, N. before cited p.78

⁷⁶ Treaty on the Functioning of the European Union, hereinafter: TFEU

rights of victims of crime; (d) any other specific aspects of criminal procedure which the Council has identified in advance by a decision.”

2.4 The Stockholm Programme

Based on the Lisbon Treaty the The European Council shall define the strategic guidelines for legislative and operational planning within the area of freedom, security and justice.⁷⁷ Even though this competence was laid down by the Lisbon Treaty within the framework of the area of freedom, security and justice, the Commission elaborated an agenda for the period 1999-2004 the so called Tampere Programme to determine the goals to be achieved and the tasks, after that for the period 2004-2009, the Hague Programme and its enhancement the Stockholm Programme for 2010-2014.⁷⁸

In the Stockholm Programme the Council declared that the Tampere and Hague Programmes have achieved significant progress, but in the area of freedom, security and justice Europe still faces challenges. That is why the Council has determined the following main, strategic guidelines:

- *Promoting citizenship and fundamental rights*: “Respect for the human person and human dignity and for the other rights set out in the Charter of Fundamental Rights of the European Union and the European Convention for the protection of Human Rights and fundamental freedoms are core values. Citizens of the Union and other persons must be able to exercise their specific rights to the fullest extent;
- *A Europe of law and justice*: Priority should be given to mechanisms that facilitate access to justice, so that people can enforce their rights throughout the Union.
- *A Europe that protects*; the strategy should be aimed at strengthening cooperation in law enforcement, border management, civil protection, disaster management as well as judicial cooperation in criminal matters in order to make Europe more secure.
- *Access to Europe in a globalised world*;
- *Europe of responsibility, solidarity and partnership in migration and asylum matters*; and
- *The role of Europe in a globalised world — the external dimension*.

From the priorities the first three are in connection with criminal law and fundamental rights. In the field of criminal procedure law the programme declares the principle of mutual recognition, and among others it emphasises the securing of the fundamental rights of individuals

2.5 The Council's Resolution on Roadmap for procedural rights

The Council Resolution was adopted on 30. November 2009, which was an important step on the way of strengthening procedural rights. This document laid down a step-by-step approach contrary to the Commission proposal in 2004 which prescribed a comprehensive set of rights. It seemed to reach an agreement on

⁷⁷ Art. 68 TFEU

⁷⁸ The Stockholm Programme – an open and secure Europe serving and protecting citizens (2010/C 115/01)

various “small” measures on a step-by-step basis more easily, instead of trying to reach agreement on one “big” measure containing various rights.⁷⁹ The roadmap can be observed as the basis for future action. The Resolution states that action should be taken at EU level in order to strengthen the rights of the suspected or the accused person and describes the rights included in the Roadmap as fundamental procedural rights to which absolute priority should be given.⁸⁰

The roadmap contains five rights/right-groups (A–E), which list is non-exhaustive and the ranking is only of an informative nature, as well.⁸¹ These first three measures were adopted within a short time frame:

- on 20 October 2010 the Directive 2010/64/EU on the right to interpretation and translation (measure A) was adopted;
- on 22 May 2012 the Directive 2012/13/EU on the right to information (measure B) was adopted ;
- on 22 October 2013 the Directive 2013/48/EU on the right to access to a lawyer (measure C1+D) was adopted

In November 2013 the Commission presented a package of three other measures to complete the Roadmap: a proposal for a Directive on provisional legal aid (measure C2) a proposal for a Directive on procedural safeguards for children (measure E) and a proposal for a Directive on the presumption of innocence. These proposals were completed with two recommendations regarding the right to legal aid for suspects or accused persons in criminal proceedings⁸² and the procedural safeguards for vulnerable persons suspected or accused.⁸³

The last steps in this road are the adoption of the Directive 2016/343 on 9 March 2016 on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at the trial, adoption of Directive (EU) 2016/800 11 May 2016 on procedural safeguards for children who are suspects or accused persons in criminal proceedings. Beyond the directives the Commission adopted the Proposal on provisional legal aid for suspects or accused persons deprived of liberty and legal aid in European arrest warrant proceedings⁸⁴ and a Directive proposal Commission Recommendation of 27 November 2013 on procedural safeguards for vulnerable persons suspected or accused in criminal proceedings.⁸⁵

2.6 The European Agenda on Security

For the next period of 2015-2020 the Commission adopted on 28 April 2015 the new action programme, the European Agenda on Security. This plan can be considered as the continuation of the Stockholm Programme. The preamble declares that the strategic objectives set out in the Internal Security Strategy 2010-

⁷⁹ CRAS, S/ DE MATTEIS, L. before cited p.153.

⁸⁰ VAN PUYENBROECK, L and VERMULEN, G. : Towards minimum procedural guarantees for the defence in criminal proceedings in the EU. Cambridge Journals, October 2011 pp 1017

⁸¹ RÓTH, E. : A tájékoztatáshoz való jog. In.: Decem anni in Europaea Unione V. : Tanulmányok a büntügyi tudományok köréből. Miskolci Egyetemi Kiadó 2016, p. 57

⁸² COM (2013/C) 378/03

⁸³ COM (2013/C) 378/02

⁸⁴ COM (2013) 824

⁸⁵ COM (2013/C) 378/02

2014 remain valid and should continue to be pursued. The Treaty of Lisbon has put the EU on the right footing to achieve this. The Treaty strengthened the protection of fundamental rights and democratic control over Union policies on internal security. To achieve its goals the Agenda determines five key principles, from which the need to ensure full compliance with fundamental rights is on the first place. According to this principle the Union must respect and promote fundamental rights, as set out in the Charter of Fundamental Rights.

The new agenda does not give a new approach, radical changes, but it can be assessed negatively, because the direction begun in the Stockholm Programme is adequate to the long-term goal of the EU.⁸⁶ It can be seen that the fundamental rights protection belongs to the main priorities of the EU.

3 THE SYTEM OF FUNDAMENTAL RIGHTS PROTECTION IN THE EU

In the directive the EU legislator regulated two basic principles of the national criminal justice. Its aim is to give minimum rules, but Member States should be able to extend the rights laid down in this Directive in order to provide a higher level of protection. However the level of protection provided for by Member States should never fall below the standards provided for by the Charter or by the ECHR, as interpreted by the Court of Justice and by the European Court of Human Rights.

3.1 The principle of the presumption of innocence

This directive 2016/343 is the fourth legislative measure sine the adoption of the Council's Roadmap on procedural rights for suspected and accused person, in 2009. It can be observed, that this directive is mainly the codification of the case law of the ECtHR⁸⁷. The principle of the presumption of innocence is widely recognized as one of the main principles of criminal proceeding. It is declared by all international and human rights treaties.⁸⁸ The European Convention on Human Rights (ECHR) contains the principle of "presumption of innocence" as part of the fair trial in Art.6 (2) "*Everyone charged with a criminal offence shall be presumed innocent until proved guilty according to law.*" The CFREU acknowledges the principle – together with the right of defence – in Art. 48 as well „1. *Everyone who has been charged shall be presumed innocent until proved guilty according to law.* 2. *Respect for the rights of the defence of anyone who has been charged shall be guaranteed.*” It can be stated that the wording corresponds to each other. it is an important factor in The European Court of Human Rights⁸⁹

The topic has always been much discussed but in the last decade it has reached a particularly significant extent both at national and at international level. The ever-increasing international interest is reflected on the EU level as well. One of the essential problems according to the literature is the lack of clarity or consensus on what this principle essential means and what standards flow from its.⁹⁰ So it is not surprising that the EU harmonization focuses on this principle too.

⁸⁶ BÉKÉS, Á. before cited p.108.

⁸⁷ CRAZ, S and ERBEŽNIK, A. : The Directive on the Presumption of Innocence and the Right to be Present at Trial. In : *Eucrim* 1/2016, p. 28.

⁸⁸ DE JONG, F. & VAN LENT, L.: The presumption of Innocence as a Counterfactual Principle. In.: *Utrecht Law Review*, 1/2016, p. 32.

⁸⁹ hereinafter : ECtHR

⁹⁰ DE JONG, F. & VAN LENT: before cited. p. 33.

The first document that dealt with this principle was the The Green paper presented by the Commission in 2006,⁹¹ after that the next step was the adoption of the proposal for the directive related to this topic in 2013, and finally this year the adoption of the directive took place.

Based on the title it seems that the directive contains two principles but reading it through beyond them other requirements of the fair proceeding get a role in it. It can be stated that this directive is a type of summarizing of rights laid down in the ECHR and the case law of ECtHR by establishing common minimum rules.⁹²

My aim in this paper is to give a comprehensive picture of the rules set up in the directive

The scopes are generally formulated: the enhancement of the right to a fair trial, strengthen the trust of the Member States in each other's criminal justice systems and to facilitate mutual recognition of decisions.

The elements of the principle are as follows: it would only apply to natural persons; only in criminal proceeding; from the moment the persons concerned have been made aware that they are suspected or accused of having committed a criminal offence; at all stages of the criminal proceedings. Art.3 declares the main element of the principle according to Art. 6 (2) ECHR "suspects and accused persons should be presumed innocent until proved guilty". The directive disposes about the public references to guilt and the public presentation as well. The burden of proof on prosecution and any doubt as to guilt should benefit the suspects or accused persons (in dubio pro reo) The burden of proof lies with the prosecution and in case of doubt as to guilt the suspect or the accused person should benefit.

An important question is: the right to remain silent the right not to incriminate oneself are absolute rights or not? These elements are not declared in the ECHR, but the ECtHR recognized them. The directive defined these rights as absolute rights, which is a following step, of the case law of the ECtHR, namely according to the Art. 7 (5) the directive states "The exercise by suspects and accused persons of the right to remain silent or of the right not to incriminate oneself shall not be used against them and shall not be considered to be evidence that they have committed the criminal offence concerned".

The other rules concern the prohibition of applying unlawfully obtained evidence.

There are absolute rights, because the exercise of the right to remain silent or the right not to incriminate oneself should not be used against a suspect or accused person and should not, in itself, be considered to be evidence that the person concerned has committed the criminal offence concerned.

As a conclusion it can be stated that three aspects of the principle have been imported in the directive: concerning statements made by public officials, concerning the allocation burden of proof and concerning the connection with the privilege against self-incrimination aim to protect the suspects or accused persons

⁹¹ COM (2006) 174

⁹² KISS, A: Az ártatlanság vélelméről és a tárgyaláson való jelenlét jogának megerősítéséről szóló EU irányelv (2016/323). In: Jogászvilág, 2016.06.20. <http://jogaszvilag.hu/rovatok/vilagjogasz/az-artatlansag-velelmerol-es-a-targyalason-valo-jelenlet-joganak-megerositeserol-szolo-eu-iranyelv-2016-343> (2016.10.20.)

from situations which hamper his procedural position and effective use of procedural rights, but their mutual character is not cleared.⁹³

3.2 The principle of the right to be present at the trial

Beyond the presumption of innocence the directive addresses the principle of the right to be present at the trial. This is acknowledged as another, basic principle by the national criminal systems and by human rights treaties as regards the rights to a fair trial as well. The right to be present at the trial was regulated earlier in the Framework Decision 2009/299/JHA on trials in absentia. Its provisions were as basic rules with some amendments.

In contrast with the right to remain silent the right not to incriminate oneself the right to be present at the trial is not an absolute right, because it is possible to waive that. It is possible to decide on the guilt or innocence of the suspects or accused persons in their absence at the trial. If only the Member States have undertaken reasonable efforts to locate the suspects or accused persons and they had informed them in due time of the trial and the consequences of non appearance. It is another type of the absence the temporary excluding of the suspects or accused person to secure the proper conduct of the criminal proceedings. An other important element of this principle is to secure having the right to a new trial, or to having an effective remedy.

4 CONCLUSION

In the last past two decades there have been notable changes, in the development on fundamental rights protection in the EU legislation. Its roots go back to the Maastricht Treaty but the legal basis for the harmonisation of procedural rights has been laid down by the Lisbon Treaty. The tools to realize the harmonisation are the secondary legislation, namely the directives.

The aims of these measures are modest, namely to establish minimum standards. However, after reading all the directives it is obvious that the scope and level of protection envisaged in EU law is considerable.⁹⁴ The adopted measures can be applied not only in cross-border but also in domestic cases. This is an important development, as the implementation of the EU procedural rights measures in domestic law will cover all cases which fall within the scope of the directives. National criminal procedure law must be applied in conformity with EU law, EU secondary human rights law.

The Directive (EU) 2016/343 is a valuable contribution to developing a catalogue of procedural rights in the EU. It can be assessed in the future how this directive will be applied by Member States and interpreted by the ECJ. Another interesting question that arises as well: is whether this directive which has been strongly influenced by the case law of the ECtHR, will in turn have an influence on the case law of that Court.⁹⁵

Bibliography:

⁹³ DE JONG, F. & VAN LENT: before cited. p. 49.

⁹⁴ MITSILEGAS, V. before cited p. 171.

⁹⁵ CRAS, S/ DE MATTEIS, L. before cited p. 35.

BÉKÉS, Á: Nemzetek feletti büntetőjog az Európai Unióban. HVG–ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2015.

DE JONG, F. & VAN LENT, L.: The presumption of Innocence as a Counterfactual Principle. In.: Utrecht Law Review, 1/2016, pp. 32-49.

CRAS, S/ DE MATTEIS, L.: The Directive on the Rights to Interpretation and Translation in Criminal Proceedings. In. Eucrim 2010/4, pp. 153-162.

CRAZ, S and ERBEŽNIK, A. : The Directive on the Presumption of Innocence and the Right to be Present at Trial. In.Eucrim 1/2016, pp. 25-36.

FARKAS, Á.: Az európai büntetőjog fejlődésének irányai a Lisszaboni Szerződés után. In: Sapienti sat: ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2012. pp. 139-158.

FERRARO, F. and CARMONA, J. (EPRS | European Parliamentary Research Service): Fundamental Rights in the European Union, The role of the Charter after the Treaty of Lisbon. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/554168/EPRS_IDA\(2015\)554168_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/554168/EPRS_IDA(2015)554168_EN.pdf) (2016.10.20.)

KISS, A: Az ártatlanság vélelméről és a tárgyaláson való jelenlét jogának megerősítéséről szóló EU irányelv (2016/323). In: Jogászvilág, 2016.06.20. <http://jogaszvilag.hu/rovatok/vilagjogasz/az-artatlansag-velelmerol-es-a-targyalason-valo-jelenlet-joganak-megerositeserol-szolo-eu-iranyelv-2016-343>

KONSTADINIDES,T & O'MEARA, N. : Rebalancing Fundamental Rights and Judicial Protection in Criminal Matters after Lisbon and Stockholm. In: EU Security and Justice Law: After Lisbon and Stockholm. Hart Publishing, Oxford. 2014, pp. 77-91.

MITSOLEGAS, V. : EU Criminal Law after Lisbon. Hart Publishing, Oxford, 2016.

RÓTH, E. : A tájékoztatáshoz való jog. In. : Decem anni in Europaea Unione V. : Tanulmányok a bűnügyi tudományok köréből. Miskolci Egyetemi Kiadó 2016, pp. 56-74.

VAN PUYENBROECK, L and VERMULEN, G. : Towards minimum procedural guarantees for the defence in criminal proceedings in the EU. Cambridge Journals, October 2011, pp. 1017-1038.

Contact information:

Krisztina Farkas

e-mail: farkaskri@gmail.com

1136 Budapest, Hegedűs Gyula utca 18.

ÚVAHY O MOŽNOM ROZŠÍRENÍ HRANÍC PREDMETU SKÚMANIA KRIMINALISTIKY AKO PROSTRIEDKU MIMOTRESTNÉHO PÔSOBENIA NA KRIMINALITU

Iveta Fedorovičová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstrakt: Considering the social function of criminalistics, its current position in the system of sciences and the close relation to the criminal law, the presented paper deals with the issue of widening the borders of subject of research of criminalistics as one of the ways of non-criminal influence of criminality.

Abstrakt: Autorka sa vychádzajúc zo spoločenskej funkcie kriminalistiky, jej súčasného postavenia v systéme vied v Slovenskej republike a blízkeho vzťahu k trestnému právu vo svojom príspevku zaoberá problematikou rozšírenia hraníc predmetu skúmania kriminalistiky ako jedného z prostriedkov, resp. možností mimotrestného pôsobenia na kriminalitu.

Kľúčové slová: criminalistics, criminal law, system of sciences, functions of criminalistics and criminal law, ultima ratio.

Kľúčové slová: kriminalistika, trestné právo, systém vied, funkcie kriminalistiky a trestného práva, „ultima ratio“, hranice predmetu skúmania kriminalistiky

1 ÚVOD

Vzhľadom na to, že už pomerne dlhý časový interval vyučujem na našej fakulte súbežne dva predmety – trestné právo a kriminalistiku a zároveň i tú skutočnosť, že k problematike „ultima ratio“ predovšetkým z hmotnoprávných i procesnoprávných hľadísk som v rámci vedeckej školy, spoločne s mojím doktorandom a súčasne trestným sudcom publikovala minulý rok príspevok v zborníku z medzinárodnej vedeckej interdisciplinárnej konferencie, „Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi“⁹⁶, kde sme sa z rôznych uhlov pohľadu teórie a praxe zaoberali a riešili viaceré otázky a problémy, ktoré priniesla rekodifikácia trestnoprávných noriem nielen v súvislosti s formálnym poňatím trestného činu, spoločenskou nebezpečnosťou či závažnosťou trestného činu, materiálnym

⁹⁶ V snahe podporiť prenos aktuálnych informácií z teórie a aplikačnej praxe trestného práva a súvisiacich vedných disciplín, ako aj poznatkov z vedeckého výskumu v týchto oblastiach, som v r. 2009 na Akadémii PZ v Bratislave počas svojho pôsobenia na katedre trestného práva založila stálu medzinárodnú virtuálnu interdisciplinárnu vedeckú konferenciu s názvom „Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi.“ Úprimne sa teším, že konferencia sa neskôr v podobe interdisciplinárnej celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou ujala a z roka na rok sa jej zúčastňuje čoraz viac našich i zahraničných odborníkov. Príspevok, ktorý uvádzam v texte bol publikovaný v r. 2015 v zborníku z 3. ročníka tejto konferencie. Pozri k tomu: Kačáni, M. – Fedorovičová, I.: Formálny prístup k okolnosti podmieňujúcej použitie vyššej trestnej sadzby, str. 26 – 33.

korektívom, trestnou zodpovednosťou, interpretačnými a aplikačnými problémami v súvislosti s formálnym prístupom k okolnosti podmieňujúcej použitie vyššej trestnej sadzby ako i mnohými ďalšími, ktoré v podstate boli predmetom niektorých včerajších príspevkov či diskusií v priebehu rokovania našej sekcie, rozhodla som sa tentokrát spracovať príspevok z oblasti kriminalistiky, využiť a zároveň sklbiť tie poznatky, ktoré v oblasti teórie kriminalistiky v kontinuite a nadväznosti na trestné právo ako i ústrednú tému dnešnej konferencie mám.

2 KRIMINALISTIKA A JEJ HRANICE SKÚMANIA

Zamýšľajúc sa nad tým, ako, resp. akým spôsobom obsahovo (súčasne medziodborovo a interdisciplinárne) naplniť svoj príspevok v intenciách ústrednej témy našej sekcie „ultima ratio“ hmotnoprávne a procesnoprávne aspekty tak, aby som využila preovšetkým tú oblasť vedeckého poznania a skúmania ktorou sa zaoberám (t.j. vzťahové relácie medzi kriminalistikou a trestným právom) dospela som hneď na počiatku svojich myšlienkových pochodov či úvah k určitým zásadným východným bodom, ktoré sa z metodického aspektu premietajú i do obsahovej náplne môjho príspevku. Ide najmä o:

1. ochrannú, spoločenskú funkciu trestného práva a kriminalistiky, nakoľko práve spoločenskou, resp. ochrannou funkciou sa zdôvodňuje postavenie kriminalistiky v systéme spoločenských vied;
2. zaradenie oboch týchto vied do systému právnych vied a zásady ich vzájomného fungovania práve v tomto systéme; ich vzájomná determinovanosť;
3. stav, štruktúra a dynamika trestnej činnosti v historickom kontexte minulosti – súčasnosti;
4. trestné právo ako „ultima ratio“, čiže v tom najširšom zmysle slova povedané krajný, resp. posledný prostriedok na riešenie kriminality;
5. mimotrestné pôsobenie na kriminalitu a rozšírenie hraníc predmetu skúmania kriminalistiky.

Monografiu „Teoreticko – metodologické otázky kriminalistiky (Fedorovičová, Epos 2002) som začala spracúvať v pomerne (nielen osobne) zložitom období, teda v období, kedy sa v podmienkach Slovenskej republiky (t.j. o niečo neskôr ako v republike Českej) začali riešiť zásadné otázky a s nimi parciálne súvisiace problémy, týkajúce sa konštituovania policajno-bezpečnostných, neskôr policajných vied. Primárne išlo najmä o ujasnenie toho najdôležitejšieho: ako policajné vedy vôbec ponímať – či ako vedy teoretického alebo praktického charakteru; ich odlišenie od špeciálnych náuk či vedných odborov figurujúcich v číselníku vedných odborov cez ozrejmenie osobitostí predmetu ich skúmania v nevyhutej spätosti s tvorbou systému ich poznatkov a vlastnou metodológiou; taktiež riešenie vzťahov k iným vedám – konkrétne najmä k vede právnej a pochopiteľne aj ku kriminalistike, ako samostatnej vede v systéme spoločenských vied. (Len ako pripomienku v daných súvislostiach uvádzam, že samostatnosť každej vedy v systéme vied je o.i. determinovaná predovšetkým

špecifikom predmetu jej skúmania, t.j. takého predmetu, ktorý neskúma žiadna iná veda. Z tohoto jednoduchého dôvodu v rámci predmetu skúmania kriminalistiky uprednostňujem v užšom zmysle slova tie okruhy zákonitostí objektívnej reality, ktoré sa viažu na stopu kriminalisticky relevantnej udalosti ako špecifický objekt jej záujmu a nie na kriminalisticky relevantnú udalosť, pretože túto, či už v podobe trestného činu, priestupku alebo iného spoločensky závažného negatívneho javu jednoznačne skúma viacero vedných disciplín a odborov.)

Isteže, bolo to pre mňa z určitého uhla pohľadu obdobie priaznivé, najmä čo sa týka vlastnej tvorivej činnosti späť s určitou víziou a budúcou predstavou toho, kde asi by sa – v súvislosti s konštituujuúcimi sa policajnými vedami - mohla vzhľadom na špecifický predmet svojho skúmania ocitnúť práve kriminalistika a či by sa čisto teoreticky – vzhľadom na posun ťažiska dokazovania z predsúneho do súdneho konania v súvislosti s rekodifikáciou trestnoprocených noriem – nemohla formovať aj ako samostatná veda v rámci tvoriaceho sa systému policajných vied⁹⁷ a možno aj ako veda forenzná (súdna), zastrešujúca celý systém týchto novovznikajúcich vied.

Súčasne upozorňujem na to, že v tom čase sa kriminalistika vzhľadom na plnenie spoločenskej (ochrannej, resp. obrannej) funkcie zaraďovala v systéme spoločenských vied popri trestnom práve a ďalších vedách (napr. kriminológii) do systému právnych vied, a to i napriek skutočnosti, že právnou vedou nie je a nikdy nebola, nakoľko nereguluje spoločenské vzťahy, i keď regulácii týchto vzťahov na strane druhej – v mnohých smeroch (najmä na úseku trestnej a inej protispoločenskej činnosti) napomáha.⁹⁸

V týchto súvislostiach považujem za potrebné zvýrazniť, že určenie špecifického predmetu a metód pri charakterizovaní určitej vedy a stanovení jej miesta v systéme vied – vzhľadom na dnes už značnú interdisciplinárnosť jednotlivých vied, blízke medziodborové vzťahy a takmer bežné využívanie vlastných (špecifických) metód určitej vedy v iných vedách – je skutočne procesom veľmi zložitým a dlhotrvajúcim, čo som za pomerne dlhé obdobie zaoberajúc sa touto problematikou v snahe jej riešenia už pochopila. Preto každoročne, takmer 15 rokov v rámci výučby kriminalistiky (aspoň pre vlastné potešenie) zadávam študentom úlohu, písomne sa informovať na Ministerstve školstva, vedy, výskumu a športu SR, kde v rámci systematizácie vied, vedeckých disciplín a odborov, konkrétne v rámci číselníka odborov vedy a techniky sa v Slovenskej republike

⁹⁷ „Povedať, že kriminalistika je disciplína (a to významaná), ktorá patrí do policajných vied, nie je vôbec absurdné a nepochybné by existovalo veľa argumentov na podporu tohto stanoviska. V určitom zmysle by to bola „vzorová veda“ pre policajné vedy.“ Blížšie pozri: Holcr, K. – Viceník, J.: Metodologické problémy konštituovania policajných vied. In: Jaroslav Ivor a kol. Trestné právo, kriminalistika, bezpečnostné vedy a forenzná disciplína v kontexte kontroly kriminalistiky. Pocta Viktorovi Poradovi k 70. narodeninám. Plzeň: Vydavateľstvá a nakladateľstvá Aleš Čeněk, s.r.o., 2013, s. 444.

⁹⁸ K tomu pozri o.i. napr. Fedorovičová, I.: Význam metodológie kriminalistiky pre rozvoj trestnoprávnej vedy, tvorbu trestného práva, jeho realizáciu a aplikáciu v praxi. In: Zborník príspevkov z 1. ročníka medzinárodnej virtuálnej interdisciplinárnej vedeckej konferencie „Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi.“ Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2011, s. 223 – 237.

nachádza kriminalistika... a presne toľko rokov dostávame tie isté odpovede: zaradená je spoločne s trestným právom, kriminológiou a dokonca aj vedami policajnými do systému právnych vied, čo osobne nepovažujem za celkom šťastné riešenie. Takže sa v podstate nachádzame presne tam, kde sme boli... na začiatku. A ani napriek tomu, že sa k tejto problematike napísalo množstvo vedeckých prác, sa akoby nič nedeje. Číta ich vôbec niekto? Alebo píšeme len preto, aby sa písalo?

Myslím si, a opakujem to opätovne i na tomto fóre, že zaradenie vyššie uvedených vied do systému právnych vied (pochopiteľne okrem trestného práva) si vyžaduje – vzhľadom na rozdielne predmety ich skúmania a metodológiu – jednoznačne širšie teoretické zdôvodnenie a vedeckú argumentáciu. Argumenty viažúce sa k spoločenskej funkcii týchto vied nie sú podľa môjho názoru postačujúce.

Ako vidieť, priestor pre diskusiu je stále otvorený... čo som využila aj v smere úvah nad naplnením témy svojho príspevku, berúc do úvahy najmä 2 fakty, a to, že kriminalistika je síce ako samostatná veda dodnes zakomponovaná do systému právnych vied, ako i ten fakt, že do súčasnosti nie je (a zrejme tak skoro ani nebude presne definovaný predmet jej skúmania, čo sa samozrejme u jednotlivých autorov sústavne odráža do istej miery v podobných, ale aj rozdielnych definíciách predmetu jej skúmania a taktiež v stanovení odlišných kritérií pri tvorbe systému jej poznatkov (čo keď nie inak, ale v rámci didaktického procesu predsa len určité problémy spôsobuje).

Danú situáciu som teda poňala ako určitú výzvu k zamysleniu sa (z mojej strany) nad ďalším upresnením predmetu skúmania kriminalistiky tak, aby som aspoň do určitej miery naplnila cieľ, ktorý som si zadala, t.j. vzhľadom na meniace sa spôsoby páchania a utajovania trestnej a inej protispoločenskej činnosti; v historickom kontexte tiež meniaci sa stav, štruktúru a dynamiku tejto činnosti; blízky vzťah kriminalistiky k trestnému právu prezentovaný jednotlivými zásadami vzájomného fungovania týchto vied v systéme právnych vied; ich vzájomnú spoločenskú funkciu a samozrejme v intenciách trestné právo ako „ultima ratio“⁹⁹ porozmýšľať i nad rozšírením hraníc predmetu skúmania kriminalistiky v užšom i širšom zmysle slova ako určitého prostriedku mimotrestného pôsobenia na kriminalitu.

Vychádzajúc zo skutočnosti, že kriminalistika je vedou interdisciplinárnou, trestnému právu sprostredkujúcou poznatky mnohých vedných disciplín, prikláňam sa do určitej miery k názorom tých kriminalistov, ktorí tvrdia, že je dosť problematické dospieť k úplne jednoznačnému a navždy platnému vymedzeniu predmetu jej skúmania.¹⁰⁰ Zároveň som však presvedčená, že všeobecné zákonitosti vzniku, trvania (existencie zmien) i zániku stôp, ako aj zákonitosti ich poznávania, t.j. predovšetkým ich skúmania by mali byť výraznejšie

⁹⁹ „Ultima ratio“ (lat.) posledný dôvod, za ktorým nič neexistuje. Ivanová – Šalingová, M. – Maníková, Z.: Slovník cudzích slov. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo v Bratislave. 2., revidované vydanie, 1983, s. 907; alebo „ultima ratio“ ako posledný prostriedok. Rebro, K.: Latinské právnické výrazy a výroky. Bratislava: Obzor, n.p., 1984, s. 251

¹⁰⁰ K tomu napr. Musil, J.: Místo a postavení kriminalistiky v systému společenských věd, část III. Sporné problémy. In: Kriminalistika, jej súčasné postavenie a význam. Zborník materiálov zo seminára konaného dňa 17.12.1992. Bratislava: Akadémia PZ SR 1993, s. 25.

zakomponované do rámca definovania predmetu kriminalistiky, pretože kriminalistická stopa je dôležitým medzičlánkom medzi kriminalisticky relevantnou udalosťou a kriminalisticky relevantnou informáciou, ktorý ovplyvňuje výber konkrétnych metód, prostriedkov a postupov v smere získania čo najpresnejších (i najvierohodnejších) kriminalistických informácií o konkrétnej kriminalisticky relevantnej udalosti, čím značne urýchľuje proces identifikácie a usvedčenia páchateľa.

Špecifickejšími sa preto z môjho pohľadu javia tie poňatia predmetu kriminalistiky, ktoré za kľúčové pojmy v jeho vymedzení uvádzajú rovnako pojem „stopa“ ako aj pojem „informácia“, pretože vo vzťahu objektu a predmetu kriminalistiky u všetkých kriminalisticky relevantných udalostí bez rozdielu je spoločným činiteľom práve kriminalistická stopa a z nej sa odvíjajúca kriminalistická informácia, dôležitá predovšetkým z hľadiska identifikácie páchateľa a ním použitých prostriedkov či nástrojov pri páchaní kriminalisticky relevantného činu.¹⁰¹

Pokiaľ ide o vymedzenie užších alebo širších hraníc predmetu skúmana kriminalistiky, musím poznamenať, že pre súčasné obdobie vývoja slovenskej kriminalistiky je rovnako tak ako v minulosti charakteristiká viacnázorovosť kriminalistických teoretikov na túto otázku.

Je však absolútne samozrejmé, že pre (v jednoduchosti povedané) odlišenie konkrétnej vedy od inej vedy, a to aj v súvislosti s jej zaradením do systému vied je vyšpecifikovanie užších hraníc predmetu skúmania danej vedy vždy určujúce (resp. malo by byť určujúce). Všeobecné zákonitosti tvoriace špecifický predmet kriminalistiky preto jednoducho zahŕňam do dvoch nasledovných okruhov zákonitostí:

1. Zákonitosti vzniku, zmien a zániku stôp a informácií o kriminalisticky relevantných udalostiach.
2. Zákonitosti poznávania, t.j. predovšetkým skúmania stôp s cieľom dekódovať v nich prirodzeným spôsobom zakódované informácie o kriminalisticky relevantných udalostiach.

Vychádzajúc z existencie materiálnych a pamäťových stôp, tieto dva okruhy zákonitostí korešponujú s delením systému kriminalistiky (v prípade, že za kritérium jeho delenia zvolíme kriminalistickú stopu) na kriminalistickú techniku, ktorej podstatu tvoria materiálne stopy skúmané prostredníctvom kriminalisticko-technických metód a kriminalistickú taktiku, ktorej podstatu tvoria pamäťové stopy a ich skúmanie prostredníctvom kriminalistických, resp. štruktúrálnokriminalistických metód.

Práve tu, na tomto mieste si dovoľím pozastaviť sa a v súvislosti s definovaním predmetu kriminalistiky sa zamyslieť aj nad otázkou jeho ešte užšieho definovania. Totižto, ak vezmeme do úvahy aj samotnú činnosť páchateľa v kriminálnom prostredí, vplyv meniacich sa podmienok na páchanie trestnej a inej protispoločenskej činnosti (mám na mysli vplyv celospoločenských zmien a vedecko technického rozvoja na profiláciu páchateľa, na jeho odbornosť, na zmeny v spôsoboch a formách páchania trestnej a inej protispoločenskej činnosti)

¹⁰¹ V našich podmienkach sa v posledných desaťročiach vykrystalizovalo viacero poňatí predmetu kriminalistiky.

potom by sa mal, podľa môjho názoru, na definovaní predmetu kriminalistiky v užšom zmysle slova jednoznačne podieľať aj spôsob páchania činu, pretože práve prostredníctvom neho sa odrážajú vlastnosti páchatela a ním použitých prostriedkov či nástrojov v stopách trestného činu alebo v inej kriminalisticky relevantnej udalosti.

Keď sa napr. pozrieme do nedávnej minulosti, do obdobia, keď sa aj u nás začala využívať výpočtová technika, súbežne s jej uvedením vznikol nový fenomén – počítačová kriminalita, ktorá je už v súčasnom období postupne prekonávaná tzv. kriminalitou digitálnou, a tak vznikajú problémy nielen so samotným zadefinovaním tzv. digitálnej stopy ale i s jej samotným skúmaním.

Z uvedeného vyplýva záver, že predmet kriminalistiky, ktorý ja osobne (v užšom zmysle slova) vidím v zákonitostiach viažúcich sa na stopy kriminalisticky relevantnej udalosti a ich informačnú hodnotu – je determinovaný spôsobmi páchania trestného činu, t.j. neustále podlieha zmenám, a preto je potrebné súbežne skúmať aj zákonitosti jednotlivých procesov odrazu a ich vplyvu na konečné produkty – odrazy, stopy. To znamená, že je potrebné skúmať aj zákonitý vplyv spôsobov páchania činu na vznik, zmenu či zánik stôp.

Zároveň, ak však do predmetu kriminalistiky pojmeme aj všeobecné zákonitosti späté s využívaním kriminalistikou získaných poznatkov, informácií, ako aj s aplikáciou jej kriminalisticko - technických a kriminalisticko - taktických metód v kriminalistickej, trestnoprocesnej či inej oblasti spoločenskej praxe, dostávame sa k otázke predmetu kriminalistiky v širšom zmysle slova. Riešenie tejto otázky, resp. problému súvisí s interdisciplinárnosťou kriminalistiky a do znašnej miery i so skutočnosťou, že v systéme vied je zaradená medzi právne vedy, ako aj s názorom, ktorý z teoretického i didaktického pohľadu zastávam i ja, a to že kriminalistiku je potrebné ponímať ako vedu a prax v ich súhrne, t.j. aj nad rámec kriminalistickej praxe spätjej o.i. predovšetkým s dekodovaním informácií zo stôp kriminalisticky relevantných udalostí a kriminalistickou identifikáciou.

Do rámca širšie ponímaného predmetu kriminalistiky by som preto i vzhľadom na predtým uvedené súvislosti zaradila ďalšie okruhy zákonitostí. Konkrétne do tretieho okruhu zákonitostí by som premietla zákonitosti využívania a aplikácie kriminalistických vedeckých poznatkov, metód, postupov a prostriedkov v smere rýchleho a efektívneho zisťovania, vyšetrovania a súdneho dokazovania kriminalisticky relevantných udalostí, s akcentom na trestnú činnosť ako najvýraznejšiu, resp. najzávažnejšiu z nich. Tomuto okruhu zákonitostí by v rámci systému kriminalistiky zodpovedala jej tretia časť – metodika zisťovania a vyšetrovania kriminalisticky relevantných udalostí s dôrazom na význam kriminalistického skúmania a kriminalistickej identifikácie predovšetkým v intenciách dokazovania trestnej činnosti, vrátane dokazovania pred súdom, čím by fakticky došlo aj k určitému systémovému prepojeniu s druhým okruhom zákonitostí.

Do štvrtého okruhu zákonitostí by som zaradila zákonitosti späté s budúcim vývojom spôsobov páchania trestnej a inej protispoločenskej činnosti, ktorý nám spätne – v predstihu pred činnosťou páchatela – poskytne rámec pre tvorbu účinnej kriminalistickej prevencie tak, aby sme skutočne aj naplnili európsky štandard: trestné právo ako „ultima ratio“, o ktorom sa o.i. hovorilo už pred mnohými rokmi, v súvislosti s rekodifikáciou trestných kódexov. V rámci členenia systému kriminalistiky by tento okruh zákonitostí našiel svoje miesto v časti, ktorú by som

nazvala prognostika a prevencia. Práve táto oblasť je z vedeckého i praktického hľadiska v našich podmienkach podľa môjho názoru značne nedocenená, a to i napriek skutočnosti, že práve prognózovanie nám vytvára určitý predpoklad stratégie postupu v budúcnosti; môže nám poskytnúť modely budúcich spôsobov páchania kriminalisticky relevantných udalostí, a tým aj predpoklady pre tvorbu včasnej a účinnej prevencie.

3 ZÁVER

Vzhľadom na vyššie uvedené úvahy som dospela k záveru, že práve tú skutočnosť, že kriminalistika je sústavne zaraďovaná popri trestnom práve medzi právne vedy, hoci v žiadnom prípade právnou vedou nie je – je asi potrebné v našich, rýdzo slovenských podmienkach vnímať ako nezmeniteľný fakt a tento poňahť ako určitú teoretickú výzvu smerom k otvoreniu ďalších diskusií na tému hraníc predmetu skúmania kriminalistiky, a to práve v kontexte trestné právo ako „ultima ratio“.

Použitá literatúra:

KAČÁNI, M. – FEDORVIČOVÁ, I.: Formálny prístup k okolnosti podmieňujúcej použitie vyššej trestnej sadzby. In: Zborník z 3. ročníka interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou „Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi“. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 2015. ISBN 978-80-8054-516-1

HOLCR, K. – VICENÍK, J.: Metodologické problémy konštituovania policajných vied. In: Jaroslav Ivor a kol. Trestné právo, kriminalistika, bezpečnostné vedy a forenzná disciplína v kontexte kontroly kriminalistiky. Pocta Viktorovi Poradovi k 70. narodeninám. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2013. ISBN 978-80-7380-440-4

FEDORVIČOVÁ, I.: Význam metodológie kriminalistiky pre rozvoj trestnoprávnej vedy, tvorbu trestného práva, jeho realizáciu a aplikáciu v praxi. In: Zborník príspevkov z 1. ročníka medzinárodnej virtuálnej interdisciplinárnej vedeckej konferencie „Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi.“ Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2011. ISBN 978-80-8054-636-6

MUSIL, J.: Miesto a postavení kriminalistiky v systéme spoločenských vied, časť III. Sporné problémy. In: Kriminalistika, jej súčasné postavenie a význam. Zborník materiálov zo seminára konaného dňa 17.12.1992. Bratislava: Akadémia PZ SR 1993.

IVANOVÁ - ŠALINGOVÁ, M. – MANÍKOVÁ, Z.: Slovník cudzích slov. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo v Bratislave. 2., revidované vydanie, 1983, REBRO, K.: Latinské právnické výrazy a výroky. Bratislava: Obzor, n.p., 1984

Kontaktné údaje:

doc. JUDr. Iveta Fedorovičová, CSc.

iveta.fedorovicova@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č. 6

81000 Bratislava

TRESTNÍ ODPOVĚDNOST PRÁVNICKÝCH OSOB VE SVĚTLE PRINCIPU ULTIMA RATIO

Tomáš Gřivna

Karlova Univerzita, Právnická fakulta

Abstrakt: The paper focuses on the principle of ultima ratio used in connection with the criminal liability of legal persons. This principle is analyzed in substantive and procedural matters, both in terms of legislative and interpretive and application. The author contemplates the possibility of using discretionary power of the public prosecutor in cases where the criminal prosecution of a legal person is inappropriate with regard to sentencing legal person who has no assets or is inactive.

Abstrakt: Příspěvek je zaměřen na uplatnění zásady ultima ratio v trestní odpovědnosti právnických osob. Analyzován je tento princip v hmotněprávní i procesní oblasti, jak z pohledu legislativního, tak i interpretačního a aplikačního. Autor se zamýšlí nad možností využití diskrečního oprávnění státního zástupce v případech, kdy je trestní stíhání právnické osoby zjevně neúčelné s ohledem na neefektivní uložení trestu právnické osobě, která nemá majetek ani nevyvíjí žádnou činnost.

Klíčové slová: ultima ratio, liability of legal persons, discretionary power of the public prosecutor, criminal prosecution of a legal person, the principle of legality and opportunity.

Klíčové slová: ultima ratio, trestní odpovědnost právnických osob, diskreční pravomoc státního zástupce, trestní řízení proti právnické osobě, princip legality a opportunity.

1 ÚVODEM

Pokud jde o teoretická východiska, je třeba zdůraznit, že princip ultima ratio se v rámci trestního práva uplatňuje jak v hmotněprávní tak v procesní oblasti a projevuje se ve třech rovinách: v rovině legislativní, interpretační a aplikační. V rovině legislativní je otázkou, nakolik se úvaha stran principu ultima ratio promítla při přijetí zákona o (tzv. pravé) trestní odpovědnosti právnických osob. Domnívám se, že v České republice proběhla poměrně obširná debata, zdali je zavedení trestní odpovědnosti právnických osob nezbytné a proč nepostačuje odpovědnost právnických osob podle jiných právních předpisů. Ostatně v důvodové zprávě¹⁰²

¹⁰² Sněmovní tisk Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR č. 285, 6. volební období, dostupný na <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=285&CT1=0> [naposledy navštíveno: 20. 10. 2016]

k zákonu č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů (dále jen "ZTOPO"), je to poměrně dobře zdůvodněno.

Základními argumenty, které zazněly ve prospěch trestní odpovědnosti oproti správní odpovědnosti, lze shrnout následovně¹⁰³:

1) Příslušnost správních úřadů k rozhodování může vyvolávat pochybnosti o ústavnosti zvoleného řešení.

2) K zajištění postihu právnických osob v oblasti správního práva by bylo třeba vytvořit další nové skutkové podstaty správních deliktů.

3) Zakotvení správní odpovědnosti právnických osob by plně neumožňovalo mezinárodní spolupráci v řízeních vedených proti právnickým osobám.

4) Při zakotvení správní odpovědnosti by bylo nutno vytvořit výlučně jen pro potřebu realizace této hmotněprávní úpravy zvláštní procesní právní úpravu, jež by umožnila správnímu orgánu opatřit důkazy potřebné pro rozhodnutí o odpovědnosti právnické osoby

5) Správní orgány by musely být vybaveny obdobnými pravomocemi jako orgány činné v trestním řízení, přičemž v některých případech rozhodování o závažných zásazích do práv osoby by musela být zajištěna potřebná ingerence soudu

6) Zvláštní právní úpravou v oblasti správního práva by vedle trestního řádu vznikl další procesní předpis jako konglomerát správních a typicky trestních procesních postupů

7) V oblasti správního práva by bylo nutné upravit přezkoumání rozhodnutí správního orgánu trestním soudem

8) V oblasti správního práva by bylo obtížné určit státní orgán, jenž by vykonával působnost správního orgánu a případy odpovědnosti právnických osob by projednával.

9) Právní úprava by byla v rozporu s koncepcemi uplatňovanými (nejen) v jiných členských státech EU, což by bránilo efektivní vzájemné mezinárodní spolupráci

2 ULTIMA RATIO V LEGISLATIVNÍ ROVINĚ

Zásada ultima ratio se na straně zákonodárce projevila i v samotném zákonném textu. Především v omezení místní působnosti zákona, v jeho § 2 až § 5 ZTOPO, kterážto je koncipována úžeji než působnost trestního zákoníku ve vztahu k osobám fyzickým. Princip ultima ratio se dále projevuje i omezením okruhu trestných činů, za které právnická osoba odpovídá (§ 7 ZTOPO). V souvislosti s omezeným okruhem trestných činů lze mít určité pochybnosti, zdali některé právnické osoby nejsou zvýhodněny tím, že na jejich činnost nemůže dopadnout trestní odpovědnost právnických osob, zatímco u jiných právnických osob je riziko s ohledem na vykonávanou činnost vyšší. Tento okruh se však v současné době odborné veřejnosti dobře známou novelou, zákonem č. 183/2016 Sb., s účinností

¹⁰³ Analýza a mezinárodní srovnání právní úpravy problematiky odpovědnosti právnických osob za jednání, k jehož postihu zavazují mezinárodní smlouvy (příloha důvodové zprávy)

od 1. 12. 2016, značně rozšiřuje. V zásadě tak budou právnické osoby odpovědné za více než 200 trestných činů, zatímco do nabytí účinnosti novely je to zhruba kolem 85 trestných činů.

Další otázka spojená s principem ultima ratio se týká možnosti zproštění se trestní odpovědnosti právnickou osobou, tedy jakási možnost vyvinění, která by měla omezit široce pojatou přičitatelnost jednání fyzických osob osobě právnické. Dle mého názoru se buď jedná o vyvinění čili exkulpaci, nebo o liberaci. Zastáváme-li stanovisko, že i v případě trestní odpovědnosti právnických osob se jedná o subjektivní odpovědnost, pak je na místě hovořit o exkulpaci. Naopak, pokud chápeme přičítání jako objektivní vztah, pak jde spíše o liberaci. Zmiňovaná novela doplněním odstavce 5 do § 8 tomu ještě více nasvědčuje. Podle tohoto ustanovení se právnická osoba trestní odpovědnosti zproští, pokud vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu zabránila.

Dalším hmotněprávním ustanovení relevantním z hlediska principu ultima ratio je ustanovení o účinné lítosti v § 11 ZTOPO. Účinná lítost je u právnických osob nepochybně širší, než je tomu u účinné lítosti fyzických osob¹⁰⁴.

Otázkou je, nakolik se zákonodárcem zamýšlené uplatnění principu ultima ratio projevilo v praxi. Ačkoliv se předpokládalo, že nárůst trestních řízení s právnickými osobami bude velmi pozvolný a bude se jednat pouze o několik právnických osob v procesním postavení obviněných, obžalovaných a odsouzených, tak praxe ukazuje, že se tento předpoklad nenaplnil. V roce 2015 bylo více než 650 právnických osob v prověřování, obviněno bylo 227 právnických osob, obžalováno 192 právnických osob. K 31. 12. 2015 bylo rozsudky pravomocně rozhodnuto už ve více než 100 případech, odsuzujícími nebo zprošťujícími rozsudky v poměru cca 70 % odsuzujících a 30 % zprošťujících rozsudků. To je poměrně vysoké číslo, protože pokud srovnáme čísla z okolních zemí, které trestní odpovědnost právnických osob mají delší dobu, vyjímaje Nizozemí, kde stíhají tisíce právnických osob, tak v těchto zemích jako je např. Francie, která má zavedenu trestní odpovědnost od roku 1994, se jedná ročně zhruba v průměru o 480 stíhaných právnických osob. Jestliže si vezmeme, že Francie má více než 6krát tolik obyvatelstva než Česká republika, tak se zdá, že Česká republika se velmi zákona o trestní odpovědnosti právnických osob chytla a aplikuje ho v praxi. Na základě praktických poznatků se tedy zdá, že princip ultima ratio u trestní odpovědnosti právnických osob uplatňován příliš není, že jde naopak do určité míry o automatismus, byť se samozřejmě uvádí, že orgány činné v trestním řízení aplikaci tohoto zákona ještě příliš neumí, či že postupují selektivně apod.

3 UPLATNĚNÍ ULTIMA RATIO V ROVINĚ INTERPRETAČNÍ

Když bychom se přesunuli do oblasti interpretační, popřípadě aplikační, tak jde zejména o to, že i v rámci trestní odpovědnosti právnických osob lze aplikovat ustanovení o subsidiaritě trestní represe ve smyslu § 12 odst. 2 trestního zákoníku, podle něhož trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu. O tom dnes již zřejmě

¹⁰⁴ Srov. § 11 ZTOPO s § 33 trestního zákoníku

nebude pochyb, neboť lze odkázat na čtvrtou právní větu stanoviska trestního kolegia Nejvyššího soudu České republiky, sp. zn. Tpjn 301/2012, uveřejněného pod č. 26/2013 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek. Ve zmíněném stanovisku se výslovně uvádí, že § 12 odst. 2 trestního zákoníku lze aplikovat i ve vztahu k trestní odpovědnosti právnických osob.

Za interpretační nebo aplikační případ, ve kterém lze hovořit o uplatnění principu ultima ratio, je otázka výkladu návětí § 8 ZTOPO z hlediska přičitatelnosti, protože v § 8 odst. 1 ZTOPO je uvedeno, že trestným činem spáchaným právnickou osobou je protiprávní čin spáchaný jejím jménem nebo v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti. K interpretaci této návěti se staví komentář nakladatelství C.H. Beck¹⁰⁵ tak, že by se měla vykládat restriktivně.

Nejvyšší soud České republiky k tomu tak již přistoupil v jednom ze svých rozhodnutí, které bylo následně i publikováno v tomto roce pod č. 23 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek. V předmětném rozhodnutí se konkrétně jednalo se o to, že osoba vně společnosti s ručením omezeným měla zapůjčený automobil od této společnosti k používání k soukromým účelům. Bohužel v té době měla tato fyzická osoba, které bylo auto zapůjčeno, uloženo trest zákazu činnosti ve smyslu zákazu řízení motorových vozidel. Tento řidič byl chycen policejní hlídkou a následně bylo zahájeno proti této fyzické osobě trestní stíhání pro trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání (§ 337 trestního zákoníku), kteréžto jeho jednání pak bylo přičteno i zmíněné právnické osobě. V rámci rozhodovací činnosti soudu se soud zabýval, zdali vůbec taková činnost je jménem právnické osoby, v jejím zájmu, či v rámci její činnosti a dospěl v podstatě k závěru, že nikoli. A to z toho důvodu, že automobil byl zapůjčen k soukromým účelům fyzické osoby, právnická osoba z tohoto jednání neměla a ani nemohla mít vůbec žádný prospěch, spíše naopak se její vozidlo opotřebovávalo, tj. amortizovalo. Soud dospěl k závěru, dle mého názoru správnému, že nelze v tomto případě vůbec zmíněné návěti aplikovat, a apeloval právě na to, že je zapotřebí se návětí zabývat v kontextu ustanovení § 12 odst. 2 trestního zákoníku a restriktivně ji vykládat.

4 UPLATNĚNÍ ULTIMA RATIO V ROVINĚ PROCESNÍ

Pokud se přesuneme do oblasti procesní, setkávají se státní zástupci s problémem důsledné aplikace zásady legality. Ta sice platí s určitými výjimkami, ale v zásadě je nutí stíhat i právnické osoby, které jsou tzv. prázdné skořápky, kde není žádný majetek, právnická osoba nevyvíjí žádnou činnost, a není jakou sankci jim uložit. Většina sankcí, která zákon o trestní odpovědnosti právnických osob dovoluje uložit míří do oblasti majetkové, a takováto právnická osoba žádný majetek nemá. V tomto kontextu se jeví trestní stíhání takovéto osoby jako zbytečné. Sice je samozřejmě možné uložení trestu uveřejnění rozsudku, ale tento také nemá valného významu, protože uveřejnění rozsudku musí zajistit odsouzená právnická osoba. Pokud uveřejnění nezajistí, tak je nanejvýš možné vymáhání toho trestu ukládáním pořádkových pokut, které opět postihuje právnickou osobu na majetku, který nemá. To vede k úvahám, jak se s takovými případy vypořádat. Občas soud aplikuje trest zrušení právnické osoby, což v některých případech

¹⁰⁵ Šámal, P. a kol.: Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 191.

ovšem naráží na zákonná kritéria, kdy lze tento trest uložit, zejména nebyla-li právnická osoba založena za účelem páchání trestné činnosti a ani její činnost nespočívala zcela nebo převážně v páchání trestné činnosti. Pak je to tedy problém, že se trest zrušení právnické osoby ukládá bez splnění zákonných kritérií jen s tím odůvodněním, že efektivně není možné uložení žádného jiného trestu, což s ohledem na zásadu nulla poena sine lege stricta nemůže obstát. Proto bych považoval za vhodné zvážit zakotvení principu oportunitas u trestního stíhání právnických osob.

Ale i princip oportunitas má určitá úskalí. Prvním může být, že diskreční oprávnění státního zástupce může vnášet určitou nerovnost do aplikační praxe, o to více, pokud nejsou kritéria užití diskrece zcela jasná. Dle mého názoru by tedy bylo nezbytné velmi precizně nadefinovat kritéria, za nichž by bylo možné zastavit trestní stíhání v případech, kdy závěr o tom, že právnická osoba spáchala trestný čin, byl nepochybný. V tomto aspektu můžeme srovnat úpravu v jiných zemích. Vyjděme zejména ze zpráv OECD, které sledují plnění Úmluvy o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích (vyhlášená pod č. 25/2000 Sb.).¹⁰⁶ V jedné z těchto zpráv jsou vznášeny výhrady ve vztahu ke Slovinsku z důvodu, že tamní státní zástupci mají zákonnou možnost diskrečně rozhodnout o nestíhání právnické osoby s odůvodněním, že její podíl na trestném činu byl nevýznamný.¹⁰⁷ Kritika zákonné úpravy ze strany OECD spočívá ve vágnosti použitého kritéria "nevýznamnosti". Neurčitost tohoto pojmu by mohla vést k přílišnému omezení trestní odpovědnosti právnických osob, tedy k jejich neefektivnímu postihu.

Podíváme-li se např. do Nizozemí, které má jednu z nejstarších úprav trestní odpovědnosti právnických osob, diskrece prokurátorů je také značně široká. Existuje tam možnost zastavit trestní stíhání založena např. na důvodech, že je právnická osoba v insolvenční nebo lze předpokládat, že na ni bude insolvence prohlášena. Existuje též možnost uložení dohledu nad právnickou osobou i v případě zastavení trestního stíhání.

Pokud by se měla zavádět oportunitas, je třeba se výrazně zabývat tím, aby podmínky jejího uplatnění byly co možná nejpřesnější. Dále bych považoval za vhodné zabývat se otázkou kontroly uplatňování diskrece státního zástupce, neboť kontrola vně soustavy státního zastupitelství v podstatě neexistuje, pomineme-li raritní možnost poškozeného podat ústavní stížnost ve specifických případech.

5 ZÁVĚREM

Přijetí zákona o trestní odpovědnosti právnických osob provázela bohatá diskuse, mimo jiné i v zcela zásadní otázce, nakolik je taková úprava potřebná a zdali nestačí odpovědnost správněprávní. Po zdůvodnění nezbytnosti této úpravy byla zřejmá snaha zákonodárce o promítnutí zásady ultima ratio do jednotlivých ustanovení zákonného textu. Po nabytí účinnosti zákona se brzy ukázalo s ohledem na vzrůstající počet trestních řízení proti právnickým osobám, že je třeba v duchu

¹⁰⁶ Dostupné na <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/countryreportsonthetheimplementationoftheoecdanti-briberyconvention.htm> [naposledy navštíveno: 20. 10. 2016]

¹⁰⁷ Čl. 28 zákona o odpovědnosti právnických osob za trestné činy z roku 1999

zásady ultima ratio přistoupit i k restriktivnímu výkladu některých ustanovení a ke zdrženlivosti při aplikaci. V procesní rovině se hledají možnosti, jak čelit neefektivnímu trestnímu stíhání "prázdných" právnických osob, kdy uložení jakéhokoliv trestu se májí účinkem. Debata o rozšíření diskreční pravomoci státního zástupce či dokonce zavedení zásady oportunity je sice legitimní, ale je třeba být si vědom nebezpečí, která jsou s tím spojena. Proto je de lege ferenda žádoucí legislativní řešení, které by umožnilo státním zástupcům trestní stíhání v takových případech nezahajovat, popř. ho zastavit, ale jen za přesně stanovených podmínek a při existenci záruk, které by byly s to zabránit zneužití takového oprávnění, nejlépe formou kontroly vně soustavy státního zastupitelství.

Použitá literatura:

ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, 820 s. ISBN 978-80-7400-116-1.

Kontaktní údaje:

doc. JUDr. Tomáš Gřivna, Ph.D.
e-mail: grivna@prf.cuni.cz
Univerzita Karlova, Právnická fakulta
nám. Curieových 901/7
116 40 Praha 1
Česká republika

DODRŽIAVANIE OBVYKLEJ MIERY OPATRNOTI A PRINCÍP *ULTIMA RATIO* V MAJETKOVEJ KRIMINALITE

Denisa Hamranová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstrakt: V rámci majetkových dispozícií frekventovane dochádza k situáciám, kedy poškodená osoba, ktorá bola uvedená do omylu v zmysle trestného činu podvodu sa mohla chrániť voči omylu a to dodržaním obvyklej miery opatrnosti. Príspevok sa zameriava najmä na judikatúru a rozhodovacia činnosť orgánov činných v trestnom konaní, ktoré frekventovane uplatňujú princíp *ultima ratio* s odvolaním sa na nedodržanie povinnej miery opatrnosti poškodenej, teda oklamanej osoby najmä pri trestnom čine podvodu.

Kľúčové slová: miera opatrnosti, princíp *ultima ratio*, podvod, omyl

Abstract: Within the equity available frequently leads to a situation where the injured person, who was misled in terms of the offense of fraud could protect themselves against such mistakes are not complying with the normal degree of caution. This paper focuses mainly on decisive action in pre-trial proceedings in which law enforcement procedures often apply the principle of *ultima ratio* with reference to the failure to comply with required level of care of the injured, thus deceived people especially the crime of fraud.

Key words: degree of caution, *ultima ratio* principle, fraud, fallacy

1. ÚVOD

Skutková podstata trestného činu podvodu je sprevádzaná uskutočňovaním majetkových transakcií poväčšine uzatváraním kúpnych zmlúv. Pri takejto dispozícii je však nutné uvedomiť si, že je spojená s určitým rizikom nebezpečenstva, ktorá je štátom akceptovateľná. V teórii sa hovorí o tzv. obvyklej (bežnej) miere opatrnosti. V dôsledku tohto štát ponúka viaceré alternatívy eliminovania takéhoto rizika, či už v obchodnoprávnej alebo v civilnoprávnej oblasti. Preto sa tak orgány činné v trestnom konaní (ďalej len ako „OČTK“), ako aj súdy zaoberajú týmto inštitútom a požadujú, aby sa pri uskutočňovaní majetkovej dispozície fyzických alebo právnických osôb dodržiavala určitá miera opatrnosti. V prípade, ak bolo zreteľné, že osoba bežne dostupným spôsobom mala možnosť omyl detekovať a následne ho odstrániť, avšak tak neurobila, mala by byť zodpovedná za spôsobený následok sama a bola by nútená domáhať sa ochrany svojich práv mimo trestnými prostriedkami.

2. TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ OBVYKLEJ MIERY OPATRNOSTI

Už oddávna sa uplatňuje zásada „*casum sentit dominus*“, čo v preklade znamená, že ten, kto utrpí škodu, musí ju v zásade aj sám znášať. Miera opatrnosti nemá svoj pôvod v trestnoprávnej oblasti, nakoľko vychádza z občianskoprávnej úpravy a to konkrétne zo zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „**Občiansky zákonník**“). V rámci neho § 415 Občianskeho zákonníka ustanovuje, že „*každý je povinný počínať si tak, aby nedochádzalo ku škodám, okrem iného, aj na majetku*“. Je prejavom tzv. generálnej prevencie, pričom platí pre všetky subjekty v tom zmysle, že sa neobmedzuje len na základnú prevenčnú normu. Ďalším ustanovením, úzko súvisiacim s mierou opatrnosti je § 441 OZ „*ak bola škoda spôsobená aj zavinením poškodeného, znáša škodu pomerne, ak bola spôsobená výlučne jeho zavinením, znáša ju sám*.“

Prvýkrát bola obvyklá miera opatrnosti vymedzená pri prevode nehnuteľností, kedy si subjekt (kupujúci) neoveril jej právny stav, teda či viaznu na nej farchy, pričom mal k tomu ľahko prístupné prostriedky v podobe listu vlastníctva prostredníctvom katastra nehnuteľností. Na tomto skutkovom stave boli položené zásady obvyklej miery opatrnosti pre prevode nehnuteľností a to argumentáciou Najvyššieho súdu Českej republiky „*Jde-li o soukromoprávní vztah, je třeba trvat na tom, aby na ochranu svých majetkových zájmů primárně dbali především samotní účastníci takového vztahu. Od nich je nutno požadovat, aby postupovali obezřetně a aby dodržovali alespoň elementární zásady opatrnosti, zvláště když pro to jsou snadno dosažitelné prostředky*“. Predmetný prípad bol založený na tom skutkovom základe, že poškodený zaplatil zálohu na kúpu nehnuteľnosti, pričom sa žiadnym spôsobom neoboznámil s jej právnym stavom. Zároveň poškodený bol konateľom spoločnosti s ručením obmedzením, čo znamenalo, že z jeho postavenia vyplývalo, že si ľahko mohol preveriť právny stav nehnuteľnosti napríklad výpisom z katastra nehnuteľností. Výpis z katastra nehnuteľností je ľahko prístupný doklad, ktorý je možné si zaobstarať bez akýchkoľvek problémov a preto využitie takéhoto výpisu nebolo ničím zložitým, čo by presahovalo reálne možnosti poškodeného z hľadiska jeho veku, vzdelania alebo životných skúseností. V rámci informovanosti právneho stavu nehnuteľnosti uvádzame, že platí zásada verejnosti, a to že „*katastrální operát je veřejný. Každý má právo doň nahlídat a robiť si z neho výpisy, odpisy alebo náčrty*“¹⁰⁸. Skutočnosť, že poškodený zaplatil zálohu, bez toho aby si zistil informácie o právnych pomeroch nehnuteľnosti, ktorú chcel kúpiť sa javila ako vyslovená ľahkomyselnosť. Najvyšší súd v tomto prípade argumentoval, že „*jestliže se poškození sami svou zjevnou neopatrností, které se mohli snadno vyvarovat, ocitli v situaci, kdy v rámci soukromoprávního vztahu přistoupili k nejistému obchodu a vynaložili finanční prostředky, pak s důsledky této nejistoty se musí sami také vypořádat, a to za použití soukromoprávních instrumentů*“¹⁰⁹. V súvislosti s týmto prípadom uvádzame aj ustanovenie zakotvené v Českom občianskom

¹⁰⁸ § 68 ods. 1 zákona č. 162/1995 Z. z. o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam v znení neskorších predpisov

¹⁰⁹ Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky z 25. mája 2010, sp. zn. 7Tdo 486/2010

zákonníku, ktorý ustanovuje, že „nikoho neomlouvá neznalost údaje zapsaného ve veřejném rejstříku“.

Obdobne položil základy chápania obvyklej miery opatrnosti v uznesení kedy „za situace, kdy poškozený sám svou zjevnou neopatrností, které se mohl snadno vyvarovat, přistoupil k nejisté finanční dispozici a vynaložil finanční prostředky, pak se s důsledky této nejistoty musí také sám vypořádat, a to za použití prostředků soukromého práva. Z hlediska principů, na nichž je založen demokratický právní stát, je nepřijatelné, aby trestním postihem jednoho účastníka soukromoprávního vztahu byla nahrazována nezbytná míra opatrnosti druhého účastníka při ochraně vlastních práv a majetkových zájmů. Trestním postihem není možné nahrazovat instituty jiných právních odvětví určené k ochraně majetkových práv a zájmů.“¹¹⁰

Obvyklá miera je kategorizovaná vzhľadom na objektívne a subjektívne podmienky/hľadiská. Objektívnym hľadiskom rozumieme konkrétne okolnosti každého prípadu a subjektívnymi hľadiskami konkrétne osoby, ktoré sú uvádzané do omylu. Na nasledovnom zobrazení vidíme podmienky uplatnenia obvyklej miery opatrnosti v súkromnoprávných vzťahoch, pričom naplnenie preukázanie obidvoch hľadísk vylučuje trestný postih subjektu.

Obvyklá miera opatrnosti

- objektívne hľadisko

(naplnenie)

subjektívne hľadisko

Vylúčenie trestného postihu

Obrázok 1: Schéma obvyklej miery opatrnosti s dôrazom na naplnenie objektívneho a subjektívneho hľadiska

Z teoretického hľadiska rozoznávame obvyklú mieru opatrnosti a vyššiu mieru opatrnosti. Je kategorizovaná vzhľadom na osobitosť každého prípadu. Pri podnikateľských subjektoch je nutné požadovať vyššiu mieru opatrnosti. Rovnako je to v prípade dokazovania v trestnom konaní, ak niekto vykonáva v omyle majetkovú dispozíciu. Trestná zodpovednosť sa vyvodí, až keď to bude ospravedliteľný omyl, t.j. osoba si nepočíňala nedbalo.

Najvyšší súd Českej republiky vyjadril v rámci posúdenia miery opatrnosti u nedbanlivostného trestného činu názor, že „míra opatrnosti je dána spojením

¹¹⁰Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 14. marca 2013, sp.zn. 11 Tdo 1121/2012

objektívneho a subjektívneho hľadiska pri predvídaní spôsobení poruchy alebo ohrožení zájmu chráneného trestným zákonom, neboť jedině spojení obou těchto hledisek při posuzování trestní odpovědnosti za trestný čin z nedbalosti odpovídá zásadě odpovědnosti za zavinění v trestním právu¹¹¹. Na základe uvedeného je zreteľné, že dôležitým je súčasné naplnenie tak objektívneho a tiež subjektívneho hľadiska, teda skúmanie podmienok poškodenej osoby, nakoľko v danom prípade je potrebné posudzovať vždy aj okolnosti týkajúce sa poškodenej osoby. Obdobným prípadom sa zaoberal Najvyšší súd Slovenskej republiky, keď obvinený uviedol do omylu poškodenú osobu takým spôsobom, že pred ňou a jej sestrou zatajil existenciu záložného práva k nehnuteľnosti, ktorú jej predal a spôsobil jej tak škodu vo výške 16 800,- Eur. Po odhalení týchto skutočností obvinený odmietol vykonať nápravu (podpísať dodatok ku kúpnej zmluve), čo preukazuje jeho podvodný úmysel. Obvinený namietal, že poškodená nedodrжала povinnú mieru opatrnosti pri uzatváraní kúpnej zmluvy, pričom táto jeho námietka opomína, že „povinnú“ mieru opatrnosti je potrebné posudzovať vždy v rámci reálnej situácie toho ktorého prípadu, berúc do úvahy aj osobu poškodeného (vek, životné skúsenosti, postavenie v spoločnosti). V danom prípade poškodená bola osoba bez právneho vzdelania, bez potrebných skúseností ohľadne prevodu nehnuteľností a v čase podpisu zmluvy bola v ťažkej životnej situácii (jej choroba, smrť manžela). Avšak na druhej strane obvinený, vzhľadom na kontakty s rodinou poškodenej prostredníctvom svojej priateľky poznal túto situáciu a zatajením podstatných skutočností vzťahujúcich sa ku kúpnopredajnej zmluve, súc si vedomý tiesnivej situácie poškodenej, jej právnej neznalosti a dôverčivosti, úmyselne ju uviedol do omylu. Naplnenie skutkovej podstaty trestného činu podvodu predpokladá existenciu príčinnej súvislosti medzi omylom určitej osoby a jej uskutočnenou majetkovou dispozíciou a ďalej príčinnú súvislosť medzi touto dispozíciou na jednej strane a škodou na cudzom majetku a obohatením páchatela alebo inej osoby na strane druhej. V prípade subjektívneho hľadiska rozhodol Najvyšší súd správne, pretože zohľadnil subjektívne hľadisko poškodenej, pričom podľa nášho názoru, ak by išlo o iného kupujúceho, mladého človeka, ktorý by mal skúsenosti a nebol by v tiesni, tak by sa od neho vyžadovala istá miera opatrnosti. Z toho plynie, že nie vždy ak si poškodená osoba nepreverí informácie, resp. sa neoboznámí s listom vlastníctva, je automaticky vylúčený trestnoprávny postih.¹¹²

3. POSUDZOVANIE OBVYKLEJ MIERY OPATRNOTI V ROZHODOVACEJ PRAXI

Čoraz častejšie dochádza k posudzovaniu obvyklej miery opatrnosti na strane osôb konajúcich v omyle v zmysle rozhodovacej činnosti OČTK. Ide predovšetkým o zamestnancov bankových, resp. nebankových spoločností. V rámci

¹¹¹ Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 14. februára 2007, sp.zn. 8 Tdo 122/2007

¹¹² Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 3. decembra 2014, sp.zn. 3 Tdo 15/2014

objektívneho hľadiska sa posudzuje a je významný aj predmet podnikania poškodenej osoby.

Prípacom, v ktorom prokurátor poukázal na *ultima ratio* vrátane obvyklej miery opatrnosti bolo uznesenie Okresnej prokuratúry Brezno. Skutkový stav bol založený na tom, že obvinený pre trestný čin úverového podvodu podľa § 222 ods. 1 Trestného zákona, v úmysle získať finančné prostriedky uzavrel so spoločnosťou XXXXX úverovú zmluvu, predmetom ktorej bolo poskytnutie platobnej karty, prostredníctvom ktorej bol oprávnený čerpať úver vo výške úverového rámca 500,- Eur, pričom pri podpise úverovej zmluvy predložil platný doklad totožnosti, vodičský preukaz, a ako svojho zamestnávateľa uviedol spoločnosť XXXXX s čistým mesačným príjmom vo výške 600,- Eur, a to aj napriek tomu, že dňa 29. novembra 2013 došlo k okamžitému skončeniu pracovného pomeru zo strany zamestnávateľa pričom po prevzatí platobnej karty dňa 6. decembra 2013 vyčerpal finančnú hotovosť vo výške 500,- Eur a následne neuhradil ani jednu mesačnú splátku, čoho si bol vedomý už v čase poskytnutia úveru, čím takto svojím konaním spôsobil spoločnosti škodu vo výške 660,15,- Eur. Prokurátor v odôvodnení konštatoval, že pokiaľ ide o súkromnoprávny vzťah, je potrebné trvať na tom, aby na ochranu svojich majetkových záujmov primárne dbali predovšetkým samotní účastníci takeého vzťahu. Od nich je nutné požadovať, aby postupovali obozretne a aby dodržiavali aspoň elementárne zásady opatrnosti, obzvlášť keď ich zanedbaním sú ľahko dosiahnuteľné prostriedky. V danej veci poškodený vyplatil obvinenému úver, bez toho, aby si overil, či tvrdenie obvineného, že je zamestnaný a má pravidelný príjem z pracovného pomeru, je pravdivé¹¹³. Pokiaľ by si poškodený od obvineného vyžiadal aspoň potvrdenie o príjme, výplatné pásky, pracovnú zmluvu, výpis z účtu o pravidelnom poukazovaní mzdy, a pod. mohol by veľmi ľahko zistiť, aké sú majetkové pomery obvineného. V tomto rozhodnutí v zmysle obvyklej miery opatrnosti prokurátor poukázal na viaceré právne predpisy zakotvujúce povinnosť veriteľa riadne zisťovať majetkové pomery dlžníka pri spotrebiteľských úveroch a to zákon č. 129/2010 Z. z. o spotrebiteľských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, a to najmä § 7 ods. 1, ods. 2 a § 11 ods. 2. Predmetná zákonná úprava je odzrkadlením smernice Európskeho parlamentu a Rady 2008/48/ES z 23 apríla 2008 o zmluvách o spotrebiteľskom úvere a o zrušení smernice Rady 87/102/EHS, pričom z čl. 8 ods. 1 vyplýva, že veriteľ je pred uzavretím zmluvy o úvere povinný posúdiť úverovú bonitu spotrebiteľa na základe dostatočných informácií získaných, ak je to vhodné, od spotrebiteľa a v prípade potreby na základe nahliadnutia do príslušnej databázy. Súdny dvor ES rozsudkom z 18. decembra 2014 vo veci C-449/13 poskytol výklad k niektorým článkom vyššie uvedenej smernice. V bode 37 rozsudku Súdny dvor ES uvádza, že veriteľ musí po prvé v každom prípade a vzhľadom na osobitné okolnosti prípadu posúdiť, či sú uvedené informácie primerané a dostatočné na ohodnotenie úverovej bonity spotrebiteľa. V tejto súvislosti sa môže dostatočný charakter uvedených informácií líšiť vzhľadom na okolnosti uzatvorenia zmluvy o úvere, osobnú situáciu spotrebiteľa a výšku úveru. Toto ohodnotenie sa môže uskutočniť prostredníctvom dokumentov preukazujúcich finančnú situáciu

¹¹³ Uznesenie Okresnej prokuratúry Košice I. zo dňa 1. decembra 2015, sp. zn. 2 P v 520/15/8802

spotrebiteľa, ale nemožno vylúčiť, že veriteľ zohľadní aj staršie informácie o finančnej situácii záujemcu o úver, ktorými môže disponovať. Obyčajné nepodložené vyhlásenia spotrebiteľa však nemôžu byť samy o sebe dostatočné, ak k nim nie sú pripojené dôkazy. Z uvedeného vyplýva, že k jednoduchým vyhláseniam dlžníka o jeho finančnej situácii sa jednoznačne vyžaduje ich preukázanie konkrétnymi dôkazmi, pričom ich **zabezpečenie a posúdenie jednoznačne zaťažuje veriteľa**. Obdobným rozhodnutím je aj uznesenie prokurátora o zastavení trestného stíhania obvineného z trestného činu podvodu, kde sa prokurátor opiera o obvyklú mieru opatrnosti v tom zmysle, že obvyklá miera opatrnosti má teda svoj základ v súkromnoprávnych vzťahoch, pričom jej podstata spočíva v tom, či poškodený mohol klamanie zistiť, t. j. či poškodený mohol za dodržania obvyklej miery opatrnosti svojmu omylu zabrániť.¹¹⁴

V prípade poukázania na obvyklú mieru opatrnosti uvádzame aj jej príkladnú aplikáciu súdom, ako nezávislým a nestranným orgánom. Skutkový stav bol založený na tom, že obžalovaný podal u bankového inštitútu žiadosť o otvorenie úverového konta pričom svoju bonitu preukazoval nezistenými dokladmi. Ďalej v žiadosti o poskytnutie úveru uviedol vymyslené údaje ako štátnu príslušnosť nemeckú a rovnako pozíciu v zamestnaní, na základe čoho mu bolo žiadané úverové konto otvorené so stanoveným úverovým limitom vo výške 5.000,- Eur. Následne bola úverová karta využívaná v rôznych obchodoch a bankomatoch a rovnako z nej boli čerpané finančné prostriedky až do výšky mínusového salda 5.739,03,- Eur, pričom tak konal s úmyslom vyčerpať povolený úver bez následného vyrovnania stavu konta, čím takto spôsobil spoločnosti škodu vo výške 5.739,03,- Eur. V danom prípade Okresný súd BA IV oslobodil obžalovaného spod obžaloby podľa § 285 písm. c) Trestného poriadku pre zločin úverového podvodu podľa § 221 ods. 1 a ods. 3 písm. a) Trestného zákona argumentujúc, že obyčajné uvedenie určitých nepravdivých skutočností nie je možné samo o sebe považovať za uvedenie do omylu. Obyčajné klamstvo nie je uvádzaním do omylu tam, kde tvrdenie podlieha preskúmvaniu a kde mimo ľživé konanie nebolo urobené nič, čím by sa preskúmvanie sťažilo. Je nutné konštatovať, že aj klamaná osoba pri realizácii majetkovej dispozície **musí dodržať potrebnú mieru opatrnosti**, ktorá mohla omyl celkom ľahko eliminovať. Banka v tomto prípade postupovala nanajvýš nezodpovedne a bez potrebnej miery opatrnosti pri vydávaní a zasielaní úverovej karty s PIN kódom. Preverovanie dodržania potrebnej miery opatrnosti zo strany poškodeného musí byť náležite skúmané, nakoľko môže celkom vylučovať naplnenie základného znaku podvodného konania páchatela, teda „uvedenie do omylu“, alebo „využitie omylu“¹¹⁵. Obdobne postupoval aj Krajský súd v Trenčíne, keď v trestnej veci úverového podvodu potvrdil oslobodzujúci rozsudok prvostupňového súdu a venoval sa práve otázkam trestnosti konania žiadateľa o úver a pochybenia pracovníčky úverovej spoločnosti pri nedodržaní potrebnej miery opatrnosti.¹¹⁶ Obzvlášť špecifické sú prípady porušenia miery opatrnosti banky pri poskytovaní úverov s dôrazom na trestný čin podvodu. V takýchto prípadoch bolo vydané uznesenie prokurátora Krajskej prokuratúry v Banskej Bystrici, pričom

¹¹⁴ Uznesenie Okresnej prokuratúry Brezno zo dňa 11. apríla 2014, sp. zn. 2 Pv 69/16/6603

¹¹⁵ Rozsudok Okresného súdu Bratislava IV zo dňa 16. februára 2012, sp. zn. 3T/185/2011

¹¹⁶ Uznesenie Krajského súdu v Trenčíne zo dňa 23. septembra 2009, sp.zn. 23To/91/2009

skutkový základ spočíval v tom, že vyšetrovateľ MV SR, Prezídia PZ, Národnej kriminálnej agentúry uznesením sp. zn. PPZ-560/NKA-FP-ST-2012 z 24. Februára 2015 podľa § 215 ods. 1 písm. b) Tr. por. zastavil trestné stíhanie vo veci obzvlášť závažného zločinu úverového podvodu podľa § 222 ods. 1, ods. 5 písm. a) Trestného zákona. Prokurátor sťažnosť poškodenej osoby, teda banky zamietol, pričom ako argumenty uviedol:

- Pokiaľ aj nejaký omyl, či nesprávna alebo nedostatočná predstava poškodeného o skutočnom stave veci v inkriminovanom čase existovala, príčinu a dôvody tohto stavu treba vidieť primárne v konštrukcii zmluvných podmienok poskytnutia a čerpania inkriminovaných kontokorentných úverov a v nedôvodnej rezignácii poškodeného na plnenie všeobecnej a osobitnej prevenčnej povinnosti vrátane s tým súvisiaceho nedostatku kontrolných mechanizmov na jeho strane.
- Ohľadne banky, je potrebné uviesť, že špecifický charakter predmetu podnikania banky, zákonodarca okrem, všeobecnej prevenčnej povinnosti, zvýraznil zakotvením osobitnej prevenčnej povinnosti v ustanovení § 27 zákona o bankách, ako povinnosť, v rámci ktorej im ukladá postupovať pri výkone svojej činnosti obozretne a najmä vykonávať obchody spôsobom, ktorý zohľadňuje a zmiernuje riziká.
- Pri existencii a zavedení prevenčných povinností štát ako osoba oprávnená a povinná vyvodzovať trestnú zodpovednosť a ukladať tresty za spáchané trestné činy je oprávnený požadovať od fyzických a právnických osôb, aby pri vykonávaní majetkových dispozícií zachovávali určitú bežnú a nevyhnutnú mieru opatrnosti. Ak sa tak z ich strany nestane napriek tomu, že dostupnými prostriedkami mohli omyl a s ním súvisiacu škodu zistiť a eliminovať, musia zodpovednosť za spôsobený škodlivý následok niesť primárne sami a domáhať sa ochrany svojich práv cestou iných právnych prostriedkov ako Trestného práva.¹¹⁷

4. SÚKROMNOPRÁVNY VZŤAH – AUTOMATICKY VYLÚČENÝ TRESTNÝ POSTIH?

Trestné právo a jemu zodpovedajúcu trestnoprávnu kvalifikáciu určitého konania ako trestného činu, ktorý má súkromnoprávny charakter, sa vo všeobecnosti považuje za posledný právny prostriedok z hľadiska ochrany základných práv. Sme toho názoru, že prostriedky trestnej represie nemajú slúžiť k uspokojeniu subjektívnych práv súkromnoprávnej povahy, ak nie sú v tesnej blízkosti splnené všetky predpoklady vzniku trestnej zodpovednosti. Práve slovné spojenie „*naplnenie znakov skutkovej podstaty*“ je dôležitý aspekt, nakoľko často krát v priebehu vyšetrovania dôjde k preukázaniu, že skutok vykazuje znaky trestného činu, avšak OČTK sa odvolávajú najmä na súkromnoprávny charakter vzťahu, pričom skutočnosť, že vzťah má súkromnoprávnu podobu neovplyvňuje nijakým spôsobom podstatu trestného činu. Mnohé trestné činy spočívajú práve v

¹¹⁷ Uznesenie Krajskej prokuratúry v Banskej Bystrici zo dňa 26. októbra 2015, sp. zn. Kv 9/15/6600

konaniach, ktoré sa odvíjajú od zmluvného základu ako napr. trestný čin úverového podvodu, subvenčného podvodu, sprenevery a iné.

V prípadoch rozhodnutí s dôrazom na *ultima ratio* negatívne hodnotíme argumentácie orgánov činných v trestnom konaní v prípadoch, kedy ide o súkromnoprávne vzťahy. Mnohokrát sú v danom prípade splnené znaky skutkovej podstaty trestného činu podľa Trestného zákona, avšak len z dôvodu, že vzťah medzi poškodeným a obvineným má povahu občianskeho alebo obchodného vzťahu sa odvolávajú na *ultima ratio* bez záchytného a dostatočne odôvodňujúceho záveru. Vzhľadom na uvedené poukazujeme napr. na uznesenie, ktorým bolo zastavené trestné stíhanie pre trestný čin neoprávneného zásahu do práva k domu, bytu alebo k nebytovému priestoru podľa § 218 ods. 3 písm. a) Trestného zákona nakoľko obvinená užívala byt od 11. júla 2008 až doposiaľ bez právneho titulu po vypršaní platnosti zmluvy o nájme a predmetný byt, ktorý mala odovzdať neodovzdala, a naďalej ho protiprávne užívala, čím tak pre obchodnú spoločnosť Bytový podnik spôsobila škodu protiprávnym užívaním vo výške 11.426,09,- Eur. Prokurátor vyhodnotil predmetnú vec tak, že nejde o trestný čin, pričom na základe uvedených skutočností dospel k záveru, **že skutok, pre ktorý sa vedie trestné stíhanie nie je trestným činom, ale ide o súkromnoprávny vzťah.** Otázka, či, kedy a za akých okolností je bývalý nájomca povinný vypratať a odovzdať byt je výsostne vecou občianskoprávnou, preto nie je vhodné ani nutné, aby vo veci bez odôvodnenia ďalšími okolnosťami zasahovali OČTK.¹¹⁸

Ďalej poukazujeme na rozsudok Okresného súdu Galanta, obsahom ktorého bola opakovane terminologicky nesprávna argumentácia a to, že „*vzhľadom na uvedené skutočnosti súd rozhodol tak, ako je uvedené vo výrokovej časti tohto rozsudku, pretože dospel k záveru, že skutok uvedený v obžalobe nie je trestným činom, ale ide o „klasický“ súkromnoprávny vzťah, pri ktorých spory z nich vzniknuté musia riešiť súdy v občianskom súdnom konaní.*“¹¹⁹ K uvedenej problematike sa vyjadril Najvyšší súd Českej republiky, ktorý konštatoval, že „*pre posúdenie či došlo alebo nedošlo k spáchaniu trestného činu podvodu, nie je samo o sebe rozhodujúce, že posudzované konanie bolo uskutočnené v rámci určitej transakcie, či už bežnej, obchodnej alebo akejkolvek. Trestného činu podvodu, prípadne iného trestného činu sa páchatel môže dopustiť aj v rámci inak obvyklej obchodnej transakcie, a to bez toho, aby bolo nutné, aby porušil nejaký osobitný právny predpis, ak na neho Trestný zákon priamo neodkazuje. Nie je ani podstatné, či a do akej miery je určitý úkon urobený páchatelom neplatný podľa noriem obchodného alebo občianskeho práva.*“¹²⁰ Napríklad v rámci trestného činu podvodu judikoval Ústavný súd Slovenskej republiky, že skutková podstata podvodu neobsahuje žiadne neurčité pojmy, pri výklade ktorých by bolo možné zohľadňovať zásadu *ultima ratio*. Zákonodarcu sa rozhodol trestať získanie majetkového prospechu na základe vyvolania či zneužitia omylu poškodenej osoby. Takéto konanie vo svojej podstate zakladá vždy súkromnoprávny vzťah, prípadne k nemu prídje v rámci súkromnoprávneho vzťahu. Nemožno však vyvodzovať z tohto všetkého, že ak ide o súkromnoprávny vzťah, tak sa nemožno dopustiť trestného činu. Často krát

¹¹⁸Uznesenie Okresnej prokuratúry Košice I. zo dňa 13. júna 2012, 4 Pv 758/11/8802

¹¹⁹ Rozsudok Okresného súdu Galanta zo dňa 4. februára 2015, sp. zn 29T/30/2014,

¹²⁰ NS 24/2003 T575

OČTK, ako aj súdy argumentujú týmto názorom, bez väčšieho podoprenia judikatúrou.¹²¹

V tejto súvislosti za veľmi dôležité považujeme uviesť aj v rámci ústavnoprávnych aspektov a aspektov ľudských práv a základných slobôd ustanovenia, ktoré upravujú a modifikujú ustanovenie „*nullum crimen sine lege*“ v zmysle vylúčenia trestného postihu súkromnoprávneho vzťahu. Ide o ustanovenie, podľa ktorého „*nikoho nemožno zbaviť slobody len pre neschopnosť dodržať zmluvný záväzok*“¹²². Obdobné ustanovenie obsahuje aj čl. 1 Protokolu č. 4 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd v zmysle nachádzania hranice medzi ekonomickou trestnou činnosťou a občianskoprávnymi a tiež obchodnými vzťahmi a to v zmysle Zákazu uväznenia pre dlh, podľa čoho *nikoho nemožno pozbaviť slobody iba pre neschopnosť dodržať zmluvný záväzok*.¹²³

Generálne síce tak z teórie, ako aj z judikatúry vyplýva, že ochrana majetkových vzťahov má byť v prvom rade uplatňovaná prostriedkami občianskeho práva a obchodného práva, a až tam kde je neúčinná, je na mieste uvažovať o trestnoprávnej zodpovednosti, nie je práve najlepšia možnosť sa riadiť *sensu stricto* len týmto názorom. Príliš prísna aplikácia princípu *ultima ratio* v majetkových vzťahoch by totiž spôsobila, že väčšina skutkových podstatí trestných činov zakotvená v Trestnom zákone by sa prakticky nemohla aplikovať v dôsledku možnosti dosiahnutia takejto reparácie prostriedkami súkromnoprávnej povahy. Tomuto faktu nasvedčuje aj tá skutočnosť, že trestná zodpovednosť sa uplatňuje súběžne aj so zodpovednosťou za spôsobenú škodu z hľadiska trestného práva takým spôsobom, poškodená osoba má možnosť, aby si uplatnila nárok na náhradu škody spôsobenej trestným činom podľa ustanovenia § 46 Trestného poriadku.¹²⁴ V rámci problematiky náhrady škody Kuchta vyjadril názor, že samotné uplatnenie zodpovednosti za škodu ešte neznamená aj efektívnosť náhrady škody spôsobenej trestným činom.¹²⁵ Najvyšší súd Českej republiky v uznesení¹²⁶ uviedol, že „*ak bol spáchaný trestný čin, ktorého skutková podstata bola naplnená bez akýchkoľvek pochybností, nemôže štát rezignovať na svoju rolu pri ochrane oprávnených záujmov fyzických a právnických osôb s poukazom na primárnu existenciu inštitútov občianskeho, obchodného práva či iných právnych odvetví, ktorými je možné zaistiť náhradu škody, ktorá bola trestným činom spôsobená. Akcentácia princípu ultima ratio nemôže celkom znemožniť aplikáciu základného princípu – účelu trestného konania tak, ako je to vymedzené v ustanovení § 1 odst. 1 Trestného rádu.*

ZÁVER

¹²¹ Pozri napr. Uznesenie Krajského súdu BA zo dňa 16. septembra 2015, sp. zn. 3 To 67/2015.

¹²² Čl. 17 ods. Ústavy SR

¹²³ ŠANTA, J., ŽILINKA, M., Ekonomická trestná činnosť a princíp ultima ratio. In. Justičná revue, 2007, č. 12, s. 1653.

¹²⁴ Ide o tzv. adhézne konanie.

¹²⁵ PÚRY, F., KUČHTA, J. Postihů úpadkových deliktu podle nového trestního zákonníku s přihlédnutím k úpravě přípustného rizika. In. Bulletin advokacie, 9/2011, s. 16.

¹²⁶ Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 30. júla 2014, sp. zn. 7 Tdo 780/2014-24.

V súčasnosti je rozhodovacia činnosť OČTK pomerne bohatá v zmysle aplikácie princípu *ultima ratio* na súkromnoprávne vzťahy. Obvyklá miera opatrnosti je v danom prípade určitou podmnožinou, inštitútom, na ktorý sa odvolávajú OČTK a sudy vo svojej rozhodovacej činnosti pri majetkových trestných činoch. Nie len Ústavný súd Slovenskej republiky, ale už aj vyšetrovatelia alebo prokurátori v prípravnom konaní vo svojich rozhodnutiach o zastavení trestného stíhania využívajú tento inštitút pri posudzovaní znakov skutkovej podstaty trestného činu podvodu.

Frekventovane je častým javom oklamanie spotrebiteľa alebo podnikateľa. Takéto konanie páchatelia je však nutné chápať v kontexte celého právneho systému aj v porovnaní s prístupom oklamanej osoby. Z pohľadu práva platí, že nie každé uvádzanie v omyl znamená aj naplnenie znakov skutkovej podstaty trestného činu podvodu. Musí ísť predovšetkým o také oklamanie, ktoré nie je možné pri bežnej opatrnosti poškodeného odhaliť. Záver beztrestnosti nemôže byť však jednoznačný a je treba ho konštituovať vo vzťahu k individuálnym okolnostiam skutku. Aj keď pôvod obvyklej miere opatrnosti je potrebné hľadať predovšetkým v civilnej sfére, Trestný zákon upravuje mnoho skutkových podstát, v rámci ktorých je medzi páchatelom a poškodenou osobou súkromnoprávny vzťah. Na základe rozhodovacej praxe sa postupne obvyklá miera opatrnosti premietla aj do trestnoprávnej roviny a v rámci nej sa uplatňuje sa v troch oblastiach:

1. Civilnoprávna oblasť - súkromný vzťah medzi dvomi subjektmi (nepodnikatelia) - kúpna zmluva - podvod
2. Obchodnoprávna oblasť - banky - úverový podvod
3. Obchodnoprávna oblasť - nebankové spoločnosti - úverový podvod, sprenevera

Nedostatočné overovanie bonity spotrebiteľov je podľa nášho názoru častým nedostatkom. Mnohokrát sa firmy snažia poskytnúť úvery čo najširšiemu okruhu záujemcov v dôsledku čoho slabo skúmajú ich schopnosť splácať. Tak sa ich klientmi stávajú aj tí, ktorí majú potom dlhy a následne exekúcie. Z obvyklej, bežnej miery opatrnosti, vyplýva však aj to, že na vyvodenie trestnoprávnej zodpovednosti za spáchanie trestného činu podvodu sa nevyžaduje, aby musel klamaný vynaložiť nejaké špeciálne úsilie, ktoré v podobných situáciách nie je bežné. Vo vyššie uvedených prípadoch ohľadne poskytovateľov úverov, postačí ak poskytovateľ úverov preverí žiadateľov o úver bežne dostupnými prostriedkami, pričom nemusí vynaložiť špecifické úsilie, napr. podrobné preverovanie žiadateľa prostredníctvom detektívnej služby. V takýchto prípadoch nemožno od poskytovateľov úverov vyžadovať vyššiu mieru opatrnosti než aj skutočne vynaložili. To, či klamaný mohol svoj omyl poznať, ak by musel vynaložiť viac pozornosti a úsilia, než sa za daných okolností všeobecne predpokladá (napríklad použitie falošných dokladov totožnosti), nie je spravidla možné zistiť za použitia obvyklej miery opatrnosti, pretože falošnosť dokladov nie je často možné zistiť bez bližšieho expertízneho skúmania.

Záverom len poukazujeme na určité pravidlá v rámci trestného práva s dôrazom na obvyklú mieru opatrnosti a to:

- *Ak nie je dodržaná obvyklá miera opatrnosti, mala by niesť zodpovednosť poškodená osoba - v týchto prípadoch dochádza ku aplikácii princípu ultima ratio, ktorý vymedzuje trestné právo ako najkrajnejší prostriedok*
- *Dispozícia s majetkom predpokladá určitú mieru rizika, resp. nebezpečenstva, ktorú je potrebné predvídať.*
- *Problematiku omylu nemáme de lege lata upravenú v Trestnom zákone - V rámci tohto bodu by bolo prijateľné považovať de lege ferenda o zaradení problematiky omylu do trestného poriadku, pričom ako podklad by nám mohla poslúžiť česká úprava.¹²⁷*

Použitá literatúra:

- Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov
 Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov
 Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov
 Zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník v znení pozdějších předpisu
 Zákon č. 162/1995 Z. z. o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam v znení neskorších predpisov
 Zákon č. 129/2010 Z. z. o spotrebiteľských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov v znení neskorších predpisov
 PÚRY, F., KUČHTA, J. Postih úpadkových deliktu podle nového trestního zákoníku s přihlédnutím k úprave přípustného rizika. In. *Bulletin advokacie*, 9/2011, s. 17.
 ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. 2. vydání, Praha. C. H. Beck, 2012.
 ŠAMKO, P. Základné východiská princípu ultima ratio. Dostupné na: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a288-zakladne-vychodiska-principu-ultima-ratio>.
 ŠANTA, J., ŽILINKA, M., Ekonomická trestná činnosť a princíp ultima ratio. In. *Justičná revue*, 2007, č. 12.
 Uznesenie Okresnej prokuratúry Košice I. zo dňa 1. decembra 2015, sp. zn. 2 Pv 520/15/8802
 Uznesenie Okresnej prokuratúry Brezno zo dňa 11. apríla 2014, sp. zn. 2 Pv 69/16/6603
 Uznesenie Okresnej prokuratúry Košice I. zo dňa 13. júna 2012, sp. zn. 4 Pv 758/11/8802
 Uznesenie Krajskej prokuratúry v Banskej Bystrici zo dňa 26. októbra 2015, sp. zn. Kv 9/15/6600
 Uznesenie Krajského súdu v Trenčíne zo dňa 23. septembra 2009, sp. zn. 23To/91/2009
 Rozsudok Okresného súdu Galanta zo dňa 4. februára 2015, sp. zn. 29T/30/2014,
 Rozsudok Okresného súdu Bratislava IV zo dňa 16. februára 2012, sp. zn. 3T/185/2011

¹²⁷ Ustanovenia § 18 a § 19 zákona č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník v znení pozdějších předpisu.

Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 14. marca 2013, sp. zn. 11 Tdo 1121/2012

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 3. decembra 2014, sp. zn. 3 Tdo 15/2014

Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 14. februára 2007, sp. zn. 8 Tdo 122/2007

Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 30. júla 2014, sp. zn. 7 T86269do 780/2014-24.

Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 25. mája 2010, sp. zn. 7Tdo 486/2010

Uznesenie Krajského súdu BA zo dňa 16. septembra 2015, sp. zn. 3 To 67/2015. NS 24/2003 T575

Kontaktné údaje:

JUDr. Denisa Hamranová

Denisa.Hamranova@flaw.uniba.sk

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Šafárikovo nám. 6

811 01 Bratislava

ÚČEL TRESTANIA V KONTEXTE HISTORICKOPRÁVNEHO VÝVOJA

Zuzana Illýová

Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky

Abstrakt: Cieľom príspevku je historickoprávna analýza vývoja pohľadu na účel trestania. Jedným z cieľov príspevku je skúmanie prístupu k účelu trestania jednotlivých trestnoprávných škôl. Pozornosť budeme venovať aj tomu ako tieto prístupy ovplyvnili priestorové usporiadanie väzňov v minulosti.

Kľúčové slová: trest, účel trestania, trestnoprávne školy

Abstract: The aim of this article is to analyze from the perspective of the legal history the development of the purpose of the punishment. One of the goals of this contribution is to analyze the purpose of the punishment from the perspective of various schools of criminal law. Our attention will focus also on the question how these approaches affected the structure and appearance of the jails in the past.

Key words: punishment, purpose of criminal punishment, schools of criminal law

1. ÚVOD

Potreba trestania je inherentnou súčasťou spoločnosti. Trestné právo ako nástroj *ultima ratio* na ochranu spoločenských záujmov disponuje prostriedkami, ktoré majú moc zasahovať do základných ľudských práv a slobôd. Ide o citlivý priestor, kde sa stretáva donucovacia štátna moc s právami a slobodami občana. Morálne zdôvodnenie trestu v konkrétnej spoločnosti je závislé od charakteru vládnucej authority, spoločenského zriadenia a vzťahu medzi vládnucou mocou a obyvateľstvom¹²⁸. Dôležitými sú tiež filozofické teórie danej doby, ktoré majú priamy aj nepriamy vplyv na formuláciu prevládajúceho účelu trestania.

V nasledujúcom príspevku sa pokúsime ponúknuť základný prehľad vývoja pohľadu na účel trestania v priebehu dejinného vývoja, a to predovšetkým z dôrazom na naše územie. Zmena nazerania na účel trestu priniesla potrebu modernizácie nevyhovujúceho feudálneho väzenského systému. Modernizácia väzenského systému sa dosiahla prostredníctvom nových konceptov väzenskej architektúry, ktorým budeme v príspevku venovať v krátkosti pozornosť.

2. VÝVOJ V UHORSKU DO 18. STOROČIA

V najstaršej dobe mala z hľadiska trestania rozhodujúci význam zásada, že delikty proti určitej osobe alebo proti rodu (rodine) stíhal sám poškodený, resp. jeho rodina. Potrestanie bolo teda vecou poškodeného, prípadne jeho rodiny, a tento

¹²⁸DUFF, R.A. – GARLAND, D.: A Reader on Punishment. Oxford: Oxford University Press, 1994.

inštitút sa niesol názov krvná pomsta. Krvná pomsta nepoznala hraníc a jej vykonanie nebolo považované len za právo ale dokonca za povinnosť poškodeného alebo pozostalých¹²⁹. Účelom krvnej pomsty bola primárne odplata. V zmiernenej podobe bola krvná pomsta aj súčasťou prvých zákonov uhorských kráľov. Napríklad v druhej knihe zákonov Sv. Štefana bolo ustanovené, že ak čarodejník alebo kúzelník, ktorý čarodejnými nápojmi alebo rečami inému ublížil, alebo ho pozbavil života alebo rozumu, mal byť vydaný poškodenému alebo príbuzným, aby ho súdili, ako sami uznajú za vhodné a primerané¹³⁰. Systém krvnej pomsty bol zdrojom neustáleho boja medzi rodinami. Postupne sa začala vo väčšej miere aplikovať možnosť vykúpenia sa z trestu zaplatením určitej kompenzácie. Vznikol inštitút zmierovacích sudcov (mediátorov), ktorých úlohou bolo z poverenia dotknutých strán určiť podmienky kompenzácie (výkupu¹³¹). Zmierovací sudcovia sa objavujú už v časoch sv. Štefana a za ich prácu im je priznaný nárok na odmenu. Mediátormi mohli byť jednak súkromného osoby ale aj kráľovskí sudcovia. Postupom času sa teda výkup z pomsty stal zaužívaným systémom, ktorý sa nazýval aj systémom *kompozičným* (výkup sa latinsky označoval ako *compositio* z čoho je tento termín odvodený)¹³².

Pri peňažných trestoch je niekedy ťažké určiť, či sa má požadovaná suma vyplatiť sudcovi ako pokuta alebo poškodenému ako už spomínaná kompozícia (zmierovacia platba)¹³³. Peňažné tresty prevažovali zrejme vďaka tomu, že nimi bolo možné riešenie sporu medzi dvoma stranami rovnakého spoločenského postavenia. Niektoré peňažné tresty predstavovali kombináciu pokuty a kompozičnej platby poškodenému. Napríklad v ustanoveniach v článku o vraždách v I. knihe nariadení sv. Štefana je uvedené, že v prípade úmyselnej vraždy páchatel zaplatí stodesať zlatých, z ktorých päťdesiat prípadne kráľovskej pokladnici, druhých päťdesiat bude musieť zaplatiť rodičom a desať totiž má sa dať rozhodcom a prostredníkom¹³⁴. Ak slobodný človek zabil sluhu, bol povinný dať jeho pánovi iného sluhu alebo zaplatiť dohodnutú odmenu¹³⁵. Účelom týchto trestov bola buď reštitúcia, t.j. navrátenie do „pôvodného“ stavu tým, že bol pánovi zabezpečený nový sluha alebo reparácia, t.j. náhrada škody, ktorá je vyjadriteľná v peniazoch. Ďalším príkladom je trest za únos dievčaťa podľa zákonov z čias sv. Štefana. Skutková podstata tohto trestného činu ustanovuje, že ak niekto z vojakov uniesol bez dovolenia rodičov dievča z dôvodu aby sa stala jeho manželkou, bol povinný dievča vrátiť, zaplatiť rodičom stanovenú peňažnú kompenzáciu a zmieriť sa s rodičmi. Ak bol navyše únosca chudobný, bol povinný zaplatiť len polovičnú

¹²⁹Porovnaj: LUBY, Š.: Dejiny súkromného práva na Slovensku. Bratislava: IURA EDITION, 2002, s. 240.

¹³⁰Štefan II.: 32. Pre doslovné znenie tohto ustanovenia pozri: Porovnaj: LUBY, Š.: Dejiny súkromného práva na Slovensku. Bratislava: IURA EDITION, 2002, s. 293.

¹³¹Pozri: LUBY, Š.: Dejiny súkromného práva na Slovensku. Bratislava: IURA EDITION, 2002, s. 241.

¹³²LUBY, Š.: Dejiny súkromného práva na Slovensku. Bratislava: IURA EDITION, 2002, s. 241.

¹³³GÁBRIŠ, T.: Mikrosonda do sankčného systému arpádovského súdництва. IN: Historický časopis, 56, 4, 2008, 599-623 s., s. 609.

¹³⁴Štefan I.: 14

¹³⁵Štefan I.: 14

sumu. Na tomto príklade opäť vidno, že účelom zákona bol primárne návrat do pôvodného stavu a zároveň kompenzácia za spôsobené utrpenie. Zároveň je zrejme, že v zákonoch sv. Štefana absentovali prvky zastrašenia ako aj stigmatizácia páchatela. V priebehu vývoja v najstaršom období jednoznačne vidíme posun vnímania účelu trestu, ktorý sa posúva z odplaty ku reštitúcii, t.j. peňažnému odškodneniu spáchaného zla.

Trest odňatia slobody nepatril v časoch uhorského kráľovstva k často sa vyskytujúcim trestom. Inštitút väzenia využívala ako druh trestu predovšetkým cirkevná moc, keďže je známe, že kláštory mali svoje väzenia. A zákonoch arpádovských kráľov sa vyskytuje zmienka o nie často využívanom inštitúte *carceru*, ktorý označoval temnicu, prípadne žalár¹³⁶. Napríklad v druhej knihe zákonov sv. Štefana bolo uvedené, že bol do temnice (*in carcerem*) uvrhnutý podľa kráľovského rozsudku ten, kto jedol v piatkový deň mäso. Ďalším prípadom bolo ustanovenie v zákonoch sv. Ladislava, kde bol do temnice uvrhnutý šľachtic, ktorý okradol vlastných príbuzných¹³⁷. Pri prípadoch z aplikačnej praxe, v ktorých bol páchatel uvrhnutý do väznice však nie je jednoznačne zrejme, či išlo len o zabezpečovací prostriedok – väzbu, alebo či išlo o výkon trestu odňatia slobody. Temnica bola teda viacfunkčnou budovou a nepochybne slúžila obom účelom. Zároveň bola zrejme využívaná aj ako miesto na strázenie duševne chorých (blázinec)¹³⁸. Temnica, ako druh trestu nebola približne do 18. storočia často využívaným inštitútom. Dôvodom bola skutočnosť, že väzňov bolo treba živiť a tento trest bol považovaný za príliš humánný. Finančná náročnosť spojená s potrebou živiť odsúdencov zrejme viedla k tomu, že boli temnice využívané skôr ako hladomorne počas väzby páchatela. Dochovaným je prípad zaznamenaný v Zloženej kronike, ktorý popisuje situáciu ako si v roku 1046 počas pohanského povstania kňazka Rasdi od hladu počas väzenia zjedla vlastné nohy a zomrela¹³⁹. Všeobecne preferovanejšími boli pochopiteľne rýchlejšie a menej nákladné spôsoby potrestania. Takisto nezodpovedal stredovekému princípu verejnosti. Verejnosť bola však zabezpečovaná tým spôsobom, že zúbožených väzňov aspoň raz za čas vyhnali do ulíc miest, kde bol na nich vykonaný sprievodný trest bičovania alebo palicovania¹⁴⁰.

V prameňoch z obdobia ranného uhorského štátu je možné nájsť iba zopár zmienok o reálnej aplikácii trestu odňatia slobody. Takéto zmienky možno napríklad vo Varadínskom registri (*Regestrum Varadinense*), kde je spomenuté využitie temnice (*carcer*) a jej stráže.

¹³⁶MEZEY, B.: Počiatky modernej uhorskej väzenskej správy. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2011, s. 8.

¹³⁷ Ladislav II: 9

¹³⁸MEZEY, B.: Počiatky modernej uhorskej väzenskej správy. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2011, s. 9.

¹³⁹ Prípad evidovaný pod č. 223/1219 v *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV.* Bližšie pozri: GÁBRIŠ, T.: Conflict resolution and punishment in Hungarian medieval laws and in practice. In: *Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs, Band 2/2013.* - ISBN 978-3-7001-7595-7. - Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2013. - S. 403-41.

¹⁴⁰MEZEY, B.: Počiatky modernej uhorskej väzenskej správy. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2011, s. 9.

V Uhorsku existoval ešte druhý typ trestu, ktorý postihoval slobodu páchatela. Týmto trestom bola strata slobody, ktorá bola častejšie využívaným inštitútom ako uväznenie. V niektorých prípadoch bol tento trest prevádzaný aj prepadnutím majetku páchatela. Do otroctva mal upadnúť podľa ustanovenie zákona Kolomana ten, kto vnikol do cudzieho domu a nemal peniaze na zaplatenie pokuty a odškodnenia¹⁴¹.

Z dochovaných súdnych rozhodnutí z obdobia vlády prvých arpádovských kráľov je zrejme, že najčastejšie uloženým trestom bol trest peňažný¹⁴². Uloženie trestu smrti, či telesných testov bolo skôr výnimkou.

Kruté a neľudské tresty sú charakteristické prevažne pre vývoj od 14. až 17/18. storočia, obzvlášť v mestskom práve. Od 15. storočia sa v mestách objavuje nový typ trestného procesu – inkvizitný, ktorý bol inšpirovaný rímskym trestným právom¹⁴³. Dôraz je kladený na verejný výkon trestu a posilňuje sa odstrašujúci účinok trestu. Práve pre toto obdobie je príznačná prevaha telesných trestov spôsobujúcich utrpenie. Kompenzácia v tomto období ustupuje požiadavke „generálnej prevencie“, ktorej súčasťou bola aj určitá mravná odplata a tresty majú primárne represívny charakter. V 17./18. storočí sa vo väčšej miere začínajú ukladať tresty uväznenia¹⁴⁴. Pre toto obdobie sú príznačné katastrofálne podmienky vo väzniciach, ktoré sa nachádzali v rôznych priestoroch bez denného svetla.

3. MYŠLIENKY OSVIETENSTVA

Vyzdvihovanie ľudského potenciálu, viera v slobodnú vôľu a vrodenuú dobrotu boli idey charakteristické pre osvietených filozofov 18. storočia. Táto nová škola ostro vystupovala proti nehumánnym telesným trestom a označovala ich za barbarstvo minulosti, ktoré odporuje rozumu a humánnosti¹⁴⁵. Spočiatku bola v centre záujmu osvietenstva najmä myšlienka zákonitosti trestu¹⁴⁶. Pod vplyvom šíriacich sa myšlienok osvietenstva sa prvý krát začalo významnejším spôsobom meniť aj nazeranie na účel trestu. Trest v zmysle osvietených štandardov mal byť predvídateľný, mal dostatočne odstrašovať, no zároveň mal byť primeraný spáchanému zlu. Novým princípom najlepšie zodpovedalo väzenie, ktoré mohlo rôznymi spôsobmi pôsobiť v záujme prevýchovy a resocializácie odsúdeného. Pod vplyvom tejto zmeny nazerania na účel trestu vznikla potreba zlepšenia katastrofálnych podmienok vo väzniciach. Tieto reformné myšlienky zasiahli aj uhorský systém trestania. Mimoriadny význam pre šírenie myšlienok osvietenstva malo dielo talianskeho aristokrata Cesare Beccaria¹⁴⁷ „O zločinoch a trestoch“,

¹⁴¹Koloman: 56.

¹⁴²GÁBRIŠ, T.: Conflict resolution and punishment in Hungarian medieval laws and in practice. In: Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs, Band 2/2013. - ISBN 978-3-7001-7595-7. - Wien : Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2013. - S. 403-41.

¹⁴³PAPSONOVÁ, M.: Sasko-magdeburské právo na Slovensku. Krajinské právo v Žilinskej knihe. Žilina: EUROKÓDEX, s.r.o., 2014, s. 69.

¹⁴⁴GÁBRIŠ, T.: Mikrosonda do sankčného systému arpádovského súdnictva. IN: Historický časopis, 56, 4, 2008, 599-623 s., s. 614.

¹⁴⁵LYONS, L.: Historie trestu. Praha: Svoboda & Co, 2004, s. 105.

¹⁴⁶MEZEY, B.: Počiatky modernej uhorskej väzenskej správy. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2011, s. 46.

¹⁴⁷Cesare Beccaria (*1738- +1794)

ktoré bolo vydané pre miestnu učeníu spoločnosť, no jeho myšlienky významne prekročili hranice Talianska a zmenili prístup k účelu trestania. Aplikáciou osvietenскеj teórie oslavujúcej ľudskosť a rozum na vtedajšie fungovanie trestnoprávných inštitútov dospel Beccaria k záverom poukazujúcim na krutosť, iracionálnosť a svojvoľnosť aktuálneho stavu trestania¹⁴⁸. Trestať sa mali iba činy, ktoré prinášali skutočnú ujmu jednotlivcovi alebo spoločnosti alebo zasahovali do obrannej funkcie štátnej moci. Riešením mala byť radikálna reforma spočívajúca v zavedení verejného súdneho procesu, ukončení mučenia a telesných trestov a zavedení trestov primeraných spáchanému skutku. Beccaria bol toho názoru, že práve istota trestu, nie jeho prísnosť má pôsobiť ako odstrašujúca zložka. Beccariov pohľad na účel trestu bol nasledovný: „...cieľom trestov nie je mučiť a trápiť nejakú vnímavú bytosť, ani odčiniť už spáchaný zločin. [...] Azda výkriky nejakého nešťastníka privolajú späť z času, ktorý sa nevráti, už vykonané činy? Cieľom teda nie je nič iné ako zločincovi zabrániť aby znova škodil svojim občanom, a odradiť iných, aby konali rovnako. Takže tieto tresty musia byť starostlivo zvolené, aby trest po dodržaní miery zanechal účinnejší a trvalejší dojem v myšliach ľudí a dojem menej bolestivý na tele zločínca.“¹⁴⁹

Medzi obdivovateľov Beccariovej filozofie trestania patrila aj rakúsko-uhorská cisárovná Mária Terézia. Beccariovým učením bol ovplyvnený aj Jozef II., ktorý v roku 1787 vydal trestný zákon inšpirovaný jeho myšlienkami¹⁵⁰. V tomto zákone bola po prvý krát obsiahnutá zásada *nullum crimen sine lege*. Po smrti Jozefa II. bol v roku 1790 prestal byť tento zákon aplikovaný a začali zdĺhavé práce na vypracovaní a prijatí nového zákona.

18. storočie vo svete prinieslo viacero nových prístupov k účelu trestania. Jeden z týchto konceptov bol založený na teórii, že v ideálnom treste by sa mal odrážať samotný sankcionovaný zločin¹⁵¹. V takto prípade by tresty nepochádzali z vôle zákonodarcu ale zo samotnej povahy zločinu a trest by nemohol byť považovaný za prejav násillia človeka voči človeku. Napríklad francúzsky reformátor F. Vermeil, inšpirovaný Beccariovým učením navrhoval aby ten, kto zneužíval verejnú slobodu prišiel o vlastnú, aby ten, kto zneužíval blahodarnosť zákona a verejných funkcií prišiel o občianske práva, aby sa vydieračstvo a užera potrestala peňažnou pokutou, za krádež aby zlodēja postihla konfiškácia majetku, vražda aby sa trestala smrťou a podpaľačstvo upálením.

V druhej polovici 18. storočia sa k vnímaniu trestu ako odplaty hlásil I. Kant¹⁵². Podľa Kanta trest nemá byť ukladaný zo ziskuchtivosti ale výhrade preto, že bol spáchaný trestný čin, za čo páchatelovi prináleží spravodlivý trest. Podľa Hegla má

¹⁴⁸ „Je smrť skutočne trestom užitočným a nevyhnutným pre bezpečnosť a náležitý poriadok spoločnosti? Je mučenie a trýznenie spravodlivé a dosiahne ten cieľ, ktorý si stanovujú zákony?“ Pozri: BECCARIA, C.: O zločinoch a trestoch. Bratislava: KALLIGRAM, 2009, s. 52.

¹⁴⁹ BECCARIA, C.: O zločinoch a trestoch. Bratislava: Kalligram, 2009, s. 53.

¹⁵⁰ BEŇA, J. – GÁBRIS, T.: Dejiny práva na Slovensku I. 1. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2015, s. 160.

¹⁵¹ FOUCOULT, M.: Dozerať a trestať. Bratislava: KALLIGRAM, 2004, s. 107.

¹⁵² DUFF, R.A. – GARLAND, D.: A Reader on Punishment. Oxford: Oxford University Press, 1994.

byť trest odplatou do takej miery, do akej to vyžaduje povaha skutku¹⁵³. Odplatné ponímanie účelu trestu bolo blízke klasickej škole trestného práva.

4. UTILITARISTICKÉ KONCEPCIE

Ďalšie úvahy nad účelom trestu priniesol významný anglický filozof a reformátor Jeremy Bentham, ktorý veril, že kriminalite je možné predísť ak sa dosiahne stav, kedy sila trestu preváži nad potešením z páchania zločinu¹⁵⁴. Bentham je považovaný za zakladateľa utilitarizmu. Vo svojom známom diele „*Úvod do princípov morálky a zákonodarstva*“ (1789) navrhol Bentham tzv. hedonický kalkúl. Išlo o metódu merania celkovej bolesti a potešenia pri jednom skutku pomocou matematického vzorca, ktorá mala určiť intenzitu „odstrašenia“ potrebného na prevenciu spáchania konkrétneho zločinu. Benthamov matematický pohľad na trestanie bol už dobovými kritikmi označovaný za príliš zjednodušujúci. Podľa názoru sociálneho kritika Wiliama Hazlitta Bentham „zredukoval zákon na systém a ľudskú myseľ na stroj.“¹⁵⁵

Pod vplyvom utilitaristických názorov na účel trestu nastal posun v tom, že sa trest prestal vnímať výlučne odplatne, t.j. pôsobiac smerom do minulosti, ako odplata/odškodnenie spáchaného zla¹⁵⁶, ale hľadalo sa do budúcnosti, aby došlo k eliminácii zla v spoločnosti¹⁵⁷. Tento nový systém nazerania zo sebou priniesol aj verejnoprávne prvky. Trest prestal byť vnímaný výlučne ako vzťah medzi páchatelom a poškodeným s ingerenciou štátnej moci ale čoraz viac sa dostával do popredia koncept, kedy bol trest vnímaný ako protispoločenské konanie, kde bol poškodeným aj štát.

Nové prístupy k účelu trestu priniesli so sebou aj požiadavky na zmenu stavu vtedajších zariadení na výkon trestu. Výkon trestu odňatia slobody sa mal realizovať s využitím spoľahlivých dozorcov, ktorých úlohou bolo vyžadovať disciplínu, usilovnú prácu a nábožensky vychovávať odsúdených. Zvýšili sa požiadavky na hygienu väzníc a starostlivosť o zdravie odsúdených¹⁵⁸. Pri výstavbe moderných väzníc sa po novom kládol dôraz na bezpečnosť, oddelenie väzňov ale aj priestor pre spoločnú väzbu, dostatočné služby a zabezpečenie dôstojných životných podmienok¹⁵⁹.

Väzenský systém v Európe v 18. storočí však rozhodne nebol odrazom vznešených ideálov z diel filozofov. Všeobecným cieľom bola prevádzka väzníc za čo najmenšie náklady, čo viedlo k rôznym opatreniam, ktoré síce minimalizovali náklady na prevádzku, no neboli v súlade s vnímaním väzňov ako ľudských bytostí,

¹⁵³MEZEY, B.: Počiatky modernej uhorskej väzenskej správy. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2011, s. 15.

¹⁵⁴LYONS, L.: Historie trestu. Praha: Svojtla & Co, 2004, s. 108.

¹⁵⁵LYONS, L.: Historie trestu. Praha: Svojtla & Co, 2004, s. 108.

¹⁵⁶Tieto teórie vychádzajú z myšlienky „punitur, quia peccatum est“, čo v preklade z latinčiny znamená: trestať sa, pretože bolo spáchané zlo.

¹⁵⁷Podstata by sa dala vyjadriť ako „punitur, ne peccetur“, teda trestať sa aby nebolo páchané zlo.

¹⁵⁸MEZEY, B.: Počiatky modernej uhorskej väzenskej správy. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2011, s. 46.

¹⁵⁹MEZEY, B.: Počiatky modernej uhorskej väzenskej správy. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2011, s. 46.

ktorých dôstojnosť treba zachovať aj v rámci výkonu trestu. Väzni boli preto napríklad pripútaní k sebe aby bolo možné znížiť počet dozorcov. Boli spoločne vo veľkých celách bez kúrenia a lôžok¹⁶⁰. Tieto cely boli v mnohých prípadoch pivničného charakteru, čo znamenalo permanentný nedostatok svetla a čerstvého vzduchu. Tento stav zodpovedal popisu uhorských väznic ešte aj v 19. storočí, čoho dôkazom je opis väznice Františka Kőlcseyho, ktorý hovorí o „dusivom zápachu hniloby“¹⁶¹. Väznice boli vnímané ako miesta utrpenia. V Uhorsku túto skutočnosť umocňoval aj fakt, že po dlhý čas vôbec neexistoval krajinský ústav na výkon trestu. Ako náhrada sa využívali rôzne náhradné, často podzemné, priestory. Čiastočné zlepšenie väzenských podmienok predstavovalo vytvorenie polepšovne v Senci v roku 1772, ktorá bola premiestnená do pevnosti v Segedíne¹⁶². V tomto ústave sa po prvý krát kládol dôraz na zachovávanie dôstojných životných podmienok a akcentoval sa záujem na polepšení páchatel'a. Trest odňatia slobody bol spojený aj s resocializačným prvkom, ktorého cieľom bola prevýchova odsúdeného. Prvým väčším a organizovaným pokusom o zlepšenie väzenských pomerov v Uhorsku iniciovalo tzv. Hnutie za zmenu väzenských pomerov, ktoré v roku 1843 vypracovalo návrh väzenskej správy, ktorý vychádzal z moderných myšlienok v záujme skvalitnenia väznenstva a zlepšenia životných podmienok väzňov.

Na väzenskú právu 19. storočia v Uhorsku malo veľký vplyv utilitaristické zmýšľanie a tiež najmä novinka v podobe rozšírenia myšlienky nápravnej teórie. Ako sme už uvádzali, v staršom feudálnom období nebol trest odňatia slobody vyslovene využívaným inštitútom. Nápravná teória priniesla ideu vo forme miernejšieho alebo kratšieho trestu odňatia slobody a akcentovala myšlienku novej prevýchovy páchatel'a. Nápravná teória vylučovala využívanie nehumánnych telesných (najmä zmrzačujúcich) trestov.

5. ARCHITEKTÚRA MODERNÝCH VÄZNIC

Novátorské myšlienky v rámci fungovania väzenského systému so sebou priniesli potrebu modernizácie väznic. Účelom trestu už nebola primárne odplata a do popredia sa dostával záujem na zachovaní dôstojnej úrovne života odsúdených. Dôležitými boli preto nové ambície ako snaha o mravnú nápravu odsúdenca prostredníctvom tvrdej disciplíny a práce, pri zachovaní jeho dobrého zdravotného stavu, dbaní na hygienu a pobyt na čerstvom vzduchu¹⁶³. Taktiež bolo potrebné dbať aj o bezpečnosť väzňov.

Ako hlavné modely väznic v priebehu vývoja vznikli: budova s vonkajšími celami, budova s vnútornými celami (tzv. blok), budova s vlastným nádvorím, panoptická budova a auburnský typ väzenia¹⁶⁴. Budova s vonkajšími celami zabezpečovala dostatok denného svetla, ktoré však pri vnútornom riešení umiestnenia ciel značne absentovalo. Prvá väznica s vlastným nádvorím vznikla

¹⁶⁰LYONS, L.: Historie trestu. Praha: Svojtla & Co, 2004, s. 111.

¹⁶¹MEZEY, B.: Počiatky modernej uhorskej väzenskej správy. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2011, s. 5.

¹⁶²Tamže, 6.

¹⁶³Tamže, s. 46.

¹⁶⁴Tamže, s. 47.

v Ženeve a zodpovedala myšlienke oddelenia väzňov¹⁶⁵. Panoptická budova bola revolučným krokom v rámci väzenskej architektúry. Za autora Panopticonu je všeobecne považovaný Jeremy Bentham, aj keď jeho návrhu už predchádzalo viacero starších stavieb podobného druhu. Panopticon bola väznica, kde boli cely usporiadané do kruhu okolo ústrednej strážnej veže tak, aby mali väzni pocit, že sú stále pod dohľadom. Bentham sa fyzickej podobe Panopticonu nedožil, keďže až desať rokov po jeho smrti v roku 1842 bola v londýnskej väznici Pentonville vybudovaná modifikovaná verzia panoptickej budovy¹⁶⁶. Kombináciou panoptického systému a budov s vonkajšími celami vznikol tzv. hviezdnicovitý systém, ktorý zabezpečoval hviezdnicovité prepojenie jednotlivých krídel väznice, v ktorých boli umiestnené cely s ústredným pozorovacím bodom. Väznice tohto architektonického druhu sa nachádzali aj v Uhorsku v Szegede a v Budapešti¹⁶⁷.

6. ÚČEL TRESTANIA Z POHLADU ŠKÔL TRESTNÉHO PRÁVA

To, či je účelom trestu potrestanie „páchateľa“ alebo potrestanie „činu“ závisí aj od prístupov rôznych trestnoprávných škôl. Klasická škola trestného práva sa vyznačuje jednostrannou orientáciou na zločin a trest. Vznikla ako reakcia na krutosť a neľudskosť stredovekého trestného práva a bola ovplyvnená už uvedenými myšlienkami osvietenstva, filozofickým realizmom a prirodzenoprávnym učením¹⁶⁸. Trest je u klasikov chápaný ako trest odplatný, úmerný vine páchatela, avšak nezohľadňujúci osobu páchatela. Tento prístup je typický aj pre tzv. *act-based criminal law* v anglo-americkom práve. V rámci tejto školy je dôležitý konkrétny trestný čin a najmä jeho závažnosť, pričom samotná osoba páchatela je druhořadá¹⁶⁹. Výhodiskovou je zásada *nullum crimen sine lege*.

Naopak pozitivistická škola, resp. jej antropologický smer, charakterizuje tzv. orientácia na osobu páchatela¹⁷⁰. Táto škola sa zameriava primárne na páchatela trestného činu a do popredia stavia odplatnú funkcia trestu. Trestný čin je zaujímavý len ako „symptóm nebezpečnosti páchatela“. Nebezpečnosť páchatela je hlavným dôvodom pre uloženie trestu. V anglo-americkom práve sa tento prístup označuje ako *actor-based criminal law* a jeho postatu charakterizuje teória, podľa ktorej páchatel určitého trestného činu získava od momentu jeho spáchania stigma daného trestného činu, t.j. stáva sa z neho vrah, zlodej a pod¹⁷¹. Výhodiskom je téza, podľa ktorej sa charakter páchatela sa prejavuje jeho činmi. Dokonca aj v nemeckom trestnom zákone možno vidieť čiastočne *actor-based* prístup

¹⁶⁵Tamže, s. 47.

¹⁶⁶LYONS, L.: Historie trestu. Praha: Svojtla & Co, 2004, s. 111.

¹⁶⁷MEZEY, B.: Počiatky modernej uhorskej väzenskej správy. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2011, s. 54.

¹⁶⁸KRATOCHVÍL, V. a kol.: Trestní právo procesní. Obecná část. Praha : C.H.Beck, 2009, s. 133.

¹⁶⁹FLETCHER, G. P.: The grammar of Criminal Law. American, comparative and international. Volume one: Foundations. Oxford: OXFORD UNIVERSITY PRESS, 2007, 29.

¹⁷⁰KRATOCHVÍL, V. a kol.: Trestní právo procesní. Obecná část. Praha : C.H.Beck, 2009, s. 136.

¹⁷¹FLETCHER, G. P.: The grammar of Criminal Law. American, comparative and international. Volume one: Foundations. Oxford: OXFORD UNIVERSITY PRESS, 2007, 35.

trestného práva, nakoľko v ustanoveniach o trestnom čine vraždy vyslovene požíva výraz „vrah“¹⁷².

O školách trestného práva pojednával aj V. Solnař¹⁷³, ktorý prináša podobné rozdelenie. Uvádza, že protiklad tzv. klasického a pozitivistického smeru je jednak metodologický a tiež „kriminálno-politický“. V zmysle metodologickej odlišnosti vníma rozdiel oboch škôl v tom, že klasická škola pracuje s využitím tzv. čisto „právnickej“ metódy, zatiaľ čo škola pozitivistická kladie váhu aj na štúdium zločinnosti ako sociálneho javu, čím sa zaslúžila aj o rozvoj pomocných náuk trestného práva akými sú kriminálna antropológia, sociológia a psychológia. V rámci odlišnosti kriminálno-politickej je klasický smer konzervatívny, zatiaľ čo pozitivistický sa usiluje o dosiahnutie zmeny platnej právnej úpravy na základe poznatkov o zločinnosti spoločenského javu. Aj Solnař poukazuje na odlišný prístup k vnímaniu účelu trestu z hľadiska oboch uvedených škôl. Uvádza, že klasická škola ako „*dědic osvícenského liberalismu, přijímá trest odplatný úměrný vině jako nejúčinnější záruku spravedlnosti. Pokladem je přesvědčení o svobodě lidské vůle (interdeterminismus), bez něhož si nezle odplatný trest představití.*“¹⁷⁴ Naopak pozitivistický smer je „*ovlivněný studiem zločinu methodami přírodovědeckými, buduje na přesvědčení a nesvobodě lidské vůle (determinismus), která nepřipouští trest odplatný a dovoluje pouze opatření společenské obrany. [...] Funkci trestu tu zcela přejímá zabezpečovací opatření. Tento směr přeceňuje účinky speciální prevence a nedoceňuje účinnost odplaty a zastrášení.*“¹⁷⁵

7. ZÁVER

Historický vývoj viedol k civilizovanej spoločnosti k z tomu, že sa prestali používať telesné tresty a trest smrti v mnohých prípadoch boli zrušené. Územie Slovenska nie je výnimkou. Zmenu vidieť samotnom účele trestu, v rámci ktorého sa do popredia dostalo (aspoň do určitej miery) úsilie o nápravu odsúdených.

V závislosti vymedzenia účelu trestania sa v rámci historického vývoja líšilo aj ukladanie trestov. Ako vidíme, v najstarších časoch bola najdôležitejšia odplata. Nešlo len o právo, ale dokonca o povinnosť poškodeného, resp. jeho príbuzných. Inštitút krvnej pomsty bol postupne nahradený kompozičným systémom, ktorý kládol dôraz na reštitúciu alebo reparáciu.

Telesné tresty, medzi ktoré patria aj tresty zmrzačujúce, sú častokrát považované za typický prvok stredovekého trestania. Pravdou však je, že aj keď uhorské zákony od najstarších čias tieto tresty rozoznávali, k ich uplatňovaniu dochádzalo len zriedka. Najčastejšie bol v praxi využívaný peňažný trest. Prípady zmrzačenia sú známe v prípadoch zápasu o nástupníctvo na uhorský trón.

¹⁷² Pozri nemecký trestný zákon (Criminal Code in the version promulgated on 13 November 1998, Federal Law Gazette [Bundesgesetzblatt]): http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html#p1764

¹⁷³SOLNAŘ, V.: Trestní právo hmotné. Část obecná. Praha: Nákladem knihovny sborníku věd právních a státních, 1947, s. 30-31.

¹⁷⁴SOLNAŘ, V.: Trestní právo hmotné. Část obecná. Praha: Nákladem knihovny sborníku věd právních a státních, 1947, s. 30-31.

¹⁷⁵SOLNAŘ, V.: Trestní právo hmotné. Část obecná. Praha: Nákladem knihovny sborníku věd právních a státních, 1947, s. 30-31.

Zmrzačujúce telesné tresty sa v aplikačnej praxi začali vo väčšej miere využívať až od 14., resp. 15. storočia. Príčinou podľa niektorých názorov je inšpirácia rímskym právom, ktoré bolo známe krutými telesnými trestami. Preto toto obdobie je charakteristická represívna justícia.

Trest odňatia slobody nebol až do 18. storočia významnejšie využívaným druhom trestu, a to aj napriek tomu, že väznice sú rovnako staré ako uhorský štát. Pre historické väznice boli typickými znakmi absencia formálnej regulácie, nezdravé a nehygienické priestory, snaha o minimalizáciu nákladov na ich údržbu a prevádzku. Väznice neboli spočiatku výlučne nástrojom štátnej moci ale aj súkromnej jurisdikcie. Až moderné nazeranie na účel trestania, ktoré prinieslo ideu nápravy odsúdeného, malo za následok zvýšené využívanie väzníc a s tým spojenú reformu väzenského systému.

Použitá literatúra:

- BECCARIA, C.: O zločinoch a trestoch. Bratislava: Kalligram: 2009, 125 s.
- BEŇA, J. – GÁBRIŠ, T.: Dejiny práva na Slovensku I. 1. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2015.
- FOUCOULT, M.: Dozerať a trestať. Bratislava: KALLIGRAM, 2004.
- DUFF, R.A. – GARLAND, D.: A Reader on Punishment. Oxford: Oxford University Press, 1994.
- FLETCHER, G. P.: The grammar of Criminal Law. American, comparative and international. Volume one: Foundations. Oxford: OXFORD UNIVERSITY PRESS, 2007
- GÁBRIŠ, T.: Mikrosonda do sankčného systému arpádovského súdництва. IN: Historický časopis, 56, 4, 2008, 599-623 s.
- GÁBRIŠ, T.: Conflict resolution and punishment in Hungarian medieval laws and in practice. In: Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs, Band 2/2013. - ISBN 978-3-7001-7595-7. - Wien : Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2013. - S. 403-41.
- LYONS, L.: Historie trestu. Praha: Svojtla & Co, 2004, 190 s.
- LUBY, Š.: Dejiny súkromného práva na Slovensku. Bratislava: IURA EDITION, 2002, 626 s.
- MEZEY, B.: Počiatky modernej uhorskej väzenskej správy. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2011.
- PAPSONOVÁ, M.: Sasko-magdeburské právo na Slovensku. Krajinské právo v Žilinskej knihe. Žilina: EUROKÓDEX, s.r.o., 2014.
- SOLNAŘ, V.: Trestní právo hmotné. Část obecná. Praha: Nákladem knihovny sborníku věd právních a státních, 1947.

Kontaktné údaje:

Mgr. Zuzana Illyová, PhD.

zuzana.illyova@flaw.uniba.sk

Katedra právnych dejín, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Šafárikovo nám. 6

810 00 Bratislava

Slovenská republika

NAD KOREKCÍ TRESTNÍHO BEZPRÁVÍ¹⁷⁶

Katarína Kandová

Katedra trestního práva, Právnická fakulta
Masarykova univerzita, Brno

Abstract: At the beginning, a submitted contribution briefly outlines the topic of material and procedural correction of criminal injustice. Consequently, it proposes an analysis of related legal regulation of material and (or) procedural corrective in the Czech and Slovak criminal law, whereupon it provides an opinion view on this issue, its benefits, deficiencies, or possibilities of eventual changes *de lege ferenda*.

Abstrakt: Předkládaný příspěvek úvodem stručně přiblíží tematiku materiální a procesní korekce trestního bezpráví. Následně předestře analýzu související právní úpravy materiálního a(nebo) procesního korektivu v českém a slovenském trestním právu, načež poskytne názorový náhled na předmětnou problematiku, její benefity, nedostatky, či možnosti případných změn *de lege ferenda*.

Key words: material correction, procedural correction, criminal injustice, principle of subsidiarity of criminal repression, principle of opportunity of criminal prosecution

Klíčové slová: materiální korektiv, procesní korektiv, trestní bezpráví, zásada subsidiarity trestní represe, zásada oportunity trestního stíhání

1 ÚVODEM

Formální aplikace obecných, obzvlášť trestněprávních, norem na konkrétní případy, jež přináší praxe, může častokrát vést k nespravedlivým důsledkům. Vzhledem k této skutečnosti se teorie snaží přicházet s různými podobami korekce, jež by takové bezpráví eliminovaly. Problematika korekce trestního bezpráví je jakýmsi pomyslným „stavebním kamenem“ uplatňování trestní politiky v rámci daného právního řádu, jelikož prostřednictvím trestního práva hmotného a (nebo) procesního vymezuje hranice toho, jaké konkrétní protiprávní jednání se již v dané společnosti považuje za trestné, potažmo na jaké protiprávní jednání je „účelné“ reagovat prostředky trestního řízení.

Tento příspěvek má za cíl představit možnosti korekce v intencích trestního práva, podrobit je analýze, jakož i následnému hodnocení v podmínkách českého a slovenského trestněprávního prostředí.

2 Obecně ke korekci trestního bezpráví

Z obecného hlediska představuje korektiv v právu jakési kritérium, které v zájmu spravedlivého posouzení konkrétního případu koriguje obecnost právní normy. Slouží tudíž orgánům aplikujícím právo k tomu, aby mohly obecný text zákona

¹⁷⁶ Uvedený příspěvek byl zpracován v rámci projektu specifického výzkumu na téma Vývojové tendence sankční politiky (MUNI/A/1347/2015).

„spravedlivě“ vztáhnout na konkrétní okolnosti. Rovněž korekce trestního bezpráví „... je jedním z takových „mostů, které propojují formálnost práva s reálnými dopady jeho působení na společenské vztahy.“¹⁷⁷, přičemž v intencích trestního práva přichází v úvahu dvě alternativy korekce, a to v působnosti materiálního (hmotného) nebo formálního (procesního) práva.

Pojem *materiálního korektivu* trestního bezpráví bývá z důvodu jeho zneužívání negativně pojen s úpravami nacistického a sovětského trestního práva, které bylo známé pro své „vulgárně“ materiální pojetí trestného činu.¹⁷⁸ Dodnes se tento korektiv uplatňuje v některých postsocialistických zemích¹⁷⁹ v rámci tzv. kombinovaného pojetí trestného činu (materiálně-formálního nebo formálně-materiálního pojetí trestného činu)¹⁸⁰. Nicméně objevuje se i v jiných právních úpravách, např. švédský trestní zákon u některých trestných činů stanovuje, že by neměly být stíhány, pokud jsou nepatrné,¹⁸¹ nebo do roku 2007 byl materiální korektiv zakotven také v § 42 rakouského trestního zákona.¹⁸² Na druhé straně lze říci, že ve státech západní Evropy se uplatňuje zásadně formální pojetí trestného činu bez materiální korekce trestního bezpráví v interpretační a aplikační rovině¹⁸³, což v mnohých úpravách vyvolalo potřebu jiné korekce prostřednictvím trestního práva procesního.

Podstatou materiálního korektivu trestního bezpráví je, že vedle formálních znaků trestného činu musí být naplněna i jeho materiální stránka v podobě tzv. společenské nebezpečnosti, společenské škodlivosti, či závažnosti činu. Zákodárce za tímto účelem určuje obecné kritéria, která aplikační praxe zvažuje při vyvození trestní odpovědnosti za konkrétní protiprávní čin, a tudíž při primární otázce trestního práva hmotného – zda možno daný skutek kvalifikovat jako trestný čin. Tato kritéria se ovšem v jednotlivých právních úpravách liší¹⁸⁴ (viz následující

¹⁷⁷ HLOUCH, L.: Teoretickopravní zamyšlení nad problematikou materiálního znaku pojmu trestného činu z pohledu de lege ferenda. In: Trestní právo. 2008, č. 1, s. 5.

¹⁷⁸ SOLNAŘ, V.; FENYK, J.; ČISAŘOVÁ, D.; VANDUCHOVÁ, M.: Systém českého trestního práva. Základy trestní odpovědnosti. 1. vyd. Praha: Novatrix, 2009, s. 93-96.

¹⁷⁹ Avšak např. slovinské trestní právo opustilo materiální korektiv trestního bezpráví, neboť dalo přednost korekci v rovině trestního práva procesního. Srov. FENYK, J.: Subsidiarita trestní represe. In: Státní zastupitelství. 2013, č. 1, s. 12-13.

¹⁸⁰ KRATOCHVÍL, V. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 170.

¹⁸¹ LUNA, E., WADE, M. (eds.): The Prosecutor in Transnational Perspective. New York: Oxford University Press, 2012, p. 243.

¹⁸² Ustanovení § 42 rakouského trestního zákona zakotvující hmotněprávní korektiv trestního bezpráví bylo zrušeno, neboť od 1. 1. 2008 bylo řešení bagatelních trestných činů přesunuto do sféry trestního práva procesního prostřednictvím § 191 odst. 1 rakouského trestního řádu, na jehož základě může veřejný žalobce zastavit trestní stíhání pro nepatrnost činu.

¹⁸³ Ovšem i země západní Evropy rozeznávají materiální prvek trestného činu, nicméně tento připouštějí toliko v rovině normotvorní, kde materiální „pojetí“ trestného činu představuje kriminalizační hledisko určující trestní zákonodárství, zatímco formální „pojetí“ je rozhodným v rovině pozitivního práva. Viz např. CONTE, P.; CHAMBON, P. M.: Droit pénal général. 2e coll. Paris: Masson, 1990, p. 23.

¹⁸⁴ V této souvislosti rozlišuje Kratochvíl v rovině viny tzv. materiálně-formální pojetí trestného činu lato sensu (hlediska materiální korekce jdou nad rámec skutkové podstaty trestného činu, např. recidiva pachatele) a stricto sensu (kritéria materiálního korektivu se posuzují v rámci

kapitola), nicméně podstatné je, že materiální korektiv může v daném případě s ohledem na konkrétní okolnosti způsobit, že i navzdory naplnění formální stránky (skutkové podstaty) trestného činu se takový čin neposoudí jako trestný, neboť není dostatečně společensky škodlivý, nebezpečný apod., a tudíž nenaplnil materiální stránku trestného činu.

Za korekci trestního bezpráví v rovině trestního práva procesního lze považovat tzv. zásadu oportunity trestního stíhání, typickou, jak již naznačeno, pro trestněprávní úpravy založené na formálním pojetí trestného činu.¹⁸⁵ Předmětná zásada ukládá veřejnému žalobci (popř. i policejnímu orgánu), aby vedle splnění právních a faktických podmínek trestního stíhání zkoumal rovněž, zdali trestní stíhání sleduje i *veřejný prospěch*, zatímco podle její „protichůdné“ zásady legality je povinen počat a setrvat v trestním stíhání již při splnění jeho zákonných a skutkových podmínek.¹⁸⁶ Zjednodušeně řečeno dává zásada oportunity příslušnému orgánu možnost trestní stíhání nezahajovat, popřípadě od již zahájeného trestního stíhání upustit, zatímco zásada legality zavazuje veřejného žalobce stíhat všechny trestné činy až na výjimky stanovené zákonem či mezinárodní smlouvou. Oportunita trestního stíhání tedy koriguje nespravedlivé mechanické stíhání všech trestných činů, když opravňuje příslušný orgán činný v trestním řízení, aby navzdory skutečnosti, že se v konkrétním případě jedná o trestný čin, tento s ohledem na různorodá kritéria (nepatrnost činu¹⁸⁷, nedostatek veřejného zájmu na stíhání¹⁸⁸, neúčelnost trestního stíhání¹⁸⁹ atd.) a na základě jeho diskrečního uvážení stíhat nemusel. V této souvislosti lze navíc poznamenat, že zásada oportunity trestního stíhání se v posledních desetiletích stává atraktivní pro stále větší počet trestněprocesních úprav, jelikož jejímž významným benefitem může být vedle korekce trestního bezpráví rovněž znatelné odbřemenění přetížené trestní justice.

3 korekce trestního bezpráví v podmínkách ČR a sr

V této kapitole bych ráda představila uplatňování korekce trestního bezpráví v současné české a slovenské, jakož i v historicky společné československé trestněprávní úpravě, přičemž pro zjednodušení budu tyto regulace blíže analyzovat od účinnosti zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona (dále jen „TrZ“) a zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů (trestní řád) [dále jen „TR“].

V roce 1950 bylo po vzoru sovětského trestního práva přijato materiální pojetí trestného činu. Zpočátku byl tento nový institut v československém trestním právu¹⁹⁰ vymezen dosti vágně, neboť nebyla stanovena žádná kritéria, na jejichž

skutkové podstaty trestného činu a tvoří v podstatě její jednotlivé znaky – význam chráněného zájmu, způsob spáchání činu atd.). Podrobněji viz KRATOCHVÍL, 2012, op. cit., s. 172-173.

¹⁸⁵ Srov. KRATOCHVÍL, V.: K pojetí trestného činu v návrhu trestního zákoníku České republiky 2006 (glosa postrekodifikační). In: Trestněprávní revue. 2006, č. 5, s. 130.

¹⁸⁶ STORCH, R.: Řízení trestní rakouské. Díl 1. Praha: Tiskem a nákladem J. Otty, 1887, 266-267.

¹⁸⁷ Viz např. § 153 německého trestního řádu.

¹⁸⁸ Viz např. § 167 odst. 2 nizozemského trestního řádu.

¹⁸⁹ Viz např. § 172 odst. 2 písm. c) českého trestního řádu.

¹⁹⁰ Trestní právo v první Československé republice bylo postaveno na formálním pojetí trestného činu (pojem materiální protiprávnosti měl nicméně význam pro normotvůrce v rovině

základě by se materiální korektiv v podobě tzv. *společenské nebezpečnosti* činu posuzoval.¹⁹¹ Avšak redefinice trestního práva z roku 1961 představila hlediska pro posuzování společenské nebezpečnosti, která zakotvila v § 3 odst. 4 TrZ:

- význam chráněného zájmu, který byl činem dotčen
- způsob provedení činu a jeho následky
- okolnosti, za kterých byl čin spáchán
- osoba pachatele
- míra zavinění
- pohnutka

Společenská nebezpečnost byla zároveň materiálním znakem trestného činu, takže s ohledem na § 3 odst. 1 TrZ byl pojem trestného činu materiálně-formální, přičemž aby se jednalo o čin soudně trestný, jeho společenská nebezpečnost musela u dospělých dosahovat vyšší stupeň než nepatrný (§ 3 odst. 2 TrZ), u mladistvých dokonce vyšší stupeň než malý (§ 75 TrZ). Takto vzniklý trestněprávní nárok státu na potrestání pachatele následně musel být bez rozdílu realizován, jelikož s ohledem na zásadu legality trestního stíhání stanovenou v § 2 odst. 3 TR neměl prokurátor možnost trestní stíhání zastavit z oportunních důvodů.

Takto nastavený materiální korektiv však paradoxně nabýval s ohledem na socialistickou ideologii státu mnohdy nespravedlivých důsledků, jelikož byl jednoduše zneužitelný nejen ve prospěch, ale zejména v neprospěch pachatele. Po přechodu na demokratický režim se proto objevovaly snahy tento korektiv opustit a projít zcela na formální pojetí trestného činu s přenosem korekce trestního bezpráví do oblasti trestního práva procesního, neboť „*v posledních letech v demokratických státech (bylo) stále více preferováno procesní řešení depenalizace*“.¹⁹² Tyto tendence vyústily v České republice k přijetí oportunní výjimky ze zásady legality, která byla zákonem č. 265/2001 Sb. zakotvena do § 172 odst. 2 písm. c) TR. Na jejímž základě může státní zástupce zastavit trestního stíhání, jestliže účelu trestního řízení bylo dosaženo vzhledem k:

- významu a míře porušení nebo ohrožení chráněného zájmu, který byl dotčen,
- způsobu provedení činu a jeho následku, nebo
- okolnostem, za nichž byl čin spáchán a
- chování obviněného po spáchání činu.

de lege ferenda, viz např. KRATOCHVÍL, V.: Trestný čin a jeho skutková podstata v pojetí Jaroslava Kallaba. In: Sborník z konference k výročí úmrtí prof. JUDr. Jaroslava Kallaba. Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 45-50) a zásadě legality trestního stíhání. Postupně se však korekce trestního bezpráví prosazovala v trestním právu procesním, nejprve pouze u mladistvých (§ 42 odst. 1 zákona č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží), později dočasně po druhé světové válce také u dospělých (§ 34a – § 34c zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního, ve znění pozdějších předpisů), blíže viz KANDOVÁ, K.: Historický exkurs do uplatňování zásady legality a oportunitity v trestním řízení. In: LENHART, M., GIBA, M. (eds.): Mířníky práva v stredo-európskom priestore 2016. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2016, s. 337-338.

¹⁹¹ Od roku 1957 bylo možno absentující kritéria pro posuzování společenské nebezpečnosti dovozovat alespoň analogicky z novelizovaného § 19 odst. 1 zákona č. 86/1950 Sb., trestního zákona, ve znění zákona č. 63/1956 Sb. jenž obsahoval demonstrativní výčet hledisek pro posuzování jejího stupně při individualizaci trestu (způsob provedení činu, jeho následky, míra zavinění, osoba pachatele, možnost jeho nápravy a přitěžující či polehčující okolnosti).

¹⁹² ŠÁMAL, P.: Osnova trestního zákoníku 2004-2006. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 31.

V českém trestním právu tak nastala zajímavá situace, když zde začala koexistovat dvojí korekce trestního bezprávní, takže navzdory tomu, že konkrétní jednání pachatele bylo natolik společensky nebezpečné, že naplnilo formální i materiální znak trestného činu, státní zástupce byl nadán pravomocí tento trestněprávní nárok státu nerealizovat, a to po zvážení téměř shodných kritérií, jakými již protiprávní jednání bylo jednou posouzeno v rámci hmotněprávní korekce. Dalo by se tak říci, že toliko s ohledem na chování pachatele po spáchání činu (jediné odlišné hledisko procesní korekce) může veřejný žalobce konstatovat, že není důvod pro realizaci řádně vzniklého trestněprávního nároku státu na vystavení pachatele následkům jeho protiprávního trestuhodného jednání, což považují v intencích trestního práva za dosti kuriózní. Mám za to, že taková duplovaná korekce trestního bezprávní postavená na téměř stejných kritériích je nejen nadbytečná, ale především nesystematická a rozměňující samotné základy trestního práva.

Českému trestnímu právu disponujícímu nově i s procesní korekcí trestního bezprávní tak již nic nebránilo v opuštění korekce hmotněprávní. Nicméně navzdory veškerým snahám o přechod na formální pojetí trestného činu se v konečném důsledku polemizovalo pouze nad tím, jak do nového zákona zakomponovat onu materiální korekci trestního bezprávní¹⁹³ a nastavit ji lépe, než tomu bylo v případě společenské nebezpečnosti činu ve smyslu § 3 TrZ. Nakonec byla schválena podoba materiálního korektivu coby „zhmotněné“ zásady *subsidiarity trestní represe* v § 12 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku (dále jen „TZ“), jenž stanoví, že trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech *společensky škodlivých*, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu. Od začátku však toto dosti neurčitě ustanovení způsobovalo problémy v aplikační praxi, jednak s ohledem na absenci kritérií pro posouzení toho, kdy je jednání dostatečně společensky škodlivé, aby dosahovalo intenzity trestného činu (jak byla stanovena v § 3 odst. 2, 4 TrZ), a jednak s ohledem na skutečnost, že praxe nevěděla, jak s tímto nejednoznačným institutem zacházet.

Stran absentujících kritérií společenské škodlivosti odkazuje důvodová zpráva k TZ na ustanovení § 39 odst. 2 TZ, jenž obsahuje demonstrativní hlediska určující *povahu a závažnost* trestného činu rozhodná při individualizaci trestu:

- význam chráněného zájmu, který byl činem dotčen
- způsob provedení činu a jeho následky
- okolnosti, za kterých byl čin spáchán
- osoba pachatele
- míra jeho zavinění
- pohnutka, záměr, cíl

¹⁹³ V mezidobí (před vtělením zásady subsidiarity trestní represe do § 12 odst. 2 TZ) byl do výkladových ustanovení návrhu trestního zákoníku vložen § 393 odst. 2 TZ, jenž stanovil, že znaky trestného činu je třeba vykládat tak, aby v souladu s účelem trestního zákona byl za trestný považován jen čin společensky škodlivý. K tomuto neschválenému „interpretáčnímu pravidlu“ se negativně vyjádřil např. Pipek, jenž kritizoval jeho „... kapcióznost i nečestné a z hlediska legislativního provedení poněkud exotické a skrytě restaurující materiální pojetí při vytváření dojmu pojetí formálního.“ PIPEK, J.: K pojmu trestného činu v návrhu trestního zákoníku. In: Právník. 2007, č. 9, s. 1046.

Jedná se tak o téměř totožná kritéria, jaká byla v předcházejícím kodexu trestního práva hmotného stanovena v § 3 odst. 4 TrZ. Podstatným rozdílem však je, že společenská škodlivost coby nový „šat“ materiální stránky trestného činu již není součástí definice trestného činu, takže česká trestněprávní úprava je momentálně postavena na formálním *pojmu* trestného činu. Nejednoznačnou povahu ustanovení § 12 odst. 2 TZ, potažmo *pojetí*¹⁹⁴ trestného činu, mělo za cíl objasnit stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ČR sp. zn. Tpjn 301/2012, které uznalo, že takto legislativně vyjádřená zásada subsidiarity trestní represe je *interpretačním pravidlem*, ale i *korektivem* k tomu, aby se neuplatnila trestní odpovědnost, i když byl spáchán trestný čin (menší závažnosti), tj. byly naplněny všechny znaky uvedené v trestním zákoně, ale nejde o případ společensky škodlivý, protože neodpovídá ani nejméně závažným, běžně se vyskytujícím případům takového trestného činu.¹⁹⁵ Interpretací předmětného stanoviska lze navíc dojít k závěru, že současné české pojetí trestného činu je z hlediska viny materiálně-formální v širším smyslu, neboť mezi hlediska určující intenzitu jeho společenské škodlivosti řadí široce „okolnosti případu“, přičemž nejsou vyloučeny ty, jdoucí mimo jeho formální stránku - skutkovou podstatu trestného činu (např. recidiva pachatele¹⁹⁶).

Ani rekodifikace českého trestního práva hmotného tudíž neopustila materiální korekci trestního bezpráví, přičemž související novelou TŘ (zákon č. 41/2009 Sb.) byla navíc posílena i korekce procesní, neboť v § 159a odst. 4 TŘ byla ukotvena možnost státního zástupce v případě naplnění kritérií uvedených v § 172 odst. 2 písm. c) TŘ trestní stíhání ani nezahajovat, resp. věc před zahájením trestního stíhání odložit, a to i přesto, že konkrétní jednání pachatele neprošlo „filtrem“ materiální korekce postavené na více méně shodných kritériích.

Rekodikované slovenské trestní právo mělo také ambice přejít z materiálního na formální pojetí trestného činu, nicméně u kategorie přečinů byla materiální korekce trestního bezpráví zachována, jelikož § 10 odst. 2 zákona č. 300/2005 Sb., trestného zákona, stanovuje, že nejde o přečin, jestliže jeho závažnost je nepatrná vzhledem ke

- způsobu spáchání činu a jeho následkům
- okolnostem, za kterých byl čin spáchán
- míře zavinění
- pohnutce pachatele

Stejně jako česká rekodifikace trestního práva tedy materiální korekci v modifikované podobě ponechala, na rozdíl od české úpravy však legislativně stanovila kritéria pro posouzení *nepatrné závažnosti* činu a její aplikaci omezuje výhradně na případy přečinů, zatímco české trestní právo zásadně nevylučuje užití materiálního korektivu ani u kategorie zvláště závažných zločinů (což si lze představit např. u trestného činu loupeže podle § 173 tr. zákoníku). Stěžejnou odlišností od české korekce trestního bezpráví je její absence v rovině procesní, protože slovenské trestní řízení je v souladu s § 2 odst. 5 zákona č. 301/2005 Sb.,

¹⁹⁴ Pojem (definice) trestného činu vymezuje povahu trestního bezpráví, zatímco pojetí trestného činu se váže k rozsahu trestního bezpráví. Viz blíže SOLNAŘ, op. cit., s. 24.

¹⁹⁵ Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2013, sp. zn. Tpjn 301/2012 (R 46/2013).

¹⁹⁶ Viz např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 9. 2015, sp. zn. 5 Tdo 960/2015 (39 / 2016).

trestného poriadku, ovládané zásadou legality trestního stíhání v podobě, která *de lege lata* nepřipouští oportunní výjimky, na jejichž základě by prokurátor nemusel zahajovat, potažmo mohl zastavit již zahájené trestní stíhání z důvodu jeho neúčelnosti, či nedostatku veřejného zájmu. Lze tudíž poznamenat, že zatímco české trestní právo operuje s dvojitou, dle mého názoru nesystematicky nadbytečnou, korekcí trestního bezpráví, slovenské trestní právo je v porovnání s takovým stavem na možnosti korekce trestního bezpráví ochuzeno, což může naopak vést k nespravedlivým důsledkům vůči pachatelům materiálně nevýznamných, ale formálně naplněných zločinů.

Stav české ani slovenské korekce trestního bezpráví tedy z uvedených důvodů nehodnotím jako ideální. Pro případné novelizační, či rekodifikační snahy příslušných normotvůrců bych proto chtěla vyslovit následovné úvahy. Prvně je nezbytné si uvědomit „kulturní“ a historické souvislosti a skutečnost, že orgány aplikující trestní právo již mají při vedení trestního řízení „zakódovány“ jisté postupy a smýšlení. Což je pro mne zajímavé, avšak s ohledem na společný historický vývoj paradoxní, je povšimnutí, že zatímco české orgány činné v trestním řízení jsou reálně dosti ovládané zásadou legality a mají spíše tendenci trestné činy (včetně bagatelních) stíhat a materiálně, potažmo procesní korekci využívat spíše výjimečně. Naproti tomu slovenské orgány aplikující trestní právo na mne na základě mého skromného pozorování působí, že *de facto* postupují více „oportunně“, a to buď pomocí materiálního korektivu v případě přečinů, nebo pouhým odkazem na zásadu subsidiarity trestní represe a možnost vyřídit věc „jinak“.

V druhé řadě je neméně důležité si důsledně uvědomovat podstatu a rozdíly materiální a procesní korekce trestního bezpráví, neboť prostřednictvím korekce v rovině trestního práva hmotného se dospívá k závěru, že se nejedná o trestný čin, avšak při aplikaci procesní korekce se o trestný čin sice jedná, ale tento by se s ohledem na riziko trestního bezpráví neměl stíhat. Ovšem skutečnost, zda lze konkrétní protiprávní jednání pachatele kvalifikovat jako trestný čin, by s ohledem na zásadu *nullum crimen sine lege* měla být předvídatelná a okolnosti jdoucí mimo zákonné znaky trestného činu by tudíž na vyvození trestní odpovědnosti neměly mít žádný vliv, nicméně minimálně v české trestněprávní praxi lze pozorovat protichůdné tendence (viz výše poznámku k českému materiálně-formálnímu pojetí trestného činu *lato sensu de lege applicata*). Na druhé straně v rovině trestního práva procesního nejsou žádné obdobné „mantinely“, takže při stanovení kritérií pro aplikaci zásady oportunity trestního stíhání může mít zákonodárce (eventuálně orgán aplikační praxe¹⁹⁷) volnější ruku.

4 závěry

Účelem předkládaného příspěvku bylo stručně představit možnosti korekce trestního bezpráví, podstatu příslušných korektivů a následně přiblížit, jak se tyto uplatňovaly a dodnes uplatňují na území České republiky a Slovenska, na základě čehož lze vyslovit několik závěrů. Po neblahých zkušenostech československého trestního práva s materiální korekcí trestního bezpráví se oba, již samostatně,

¹⁹⁷ Např. v Nizozemí tato kritéria stanovuje národní směrnice vydaná nejvyšším orgánem nizozemské veřejné žaloby (Board of Prosecutors-General).

právní řády snažily tuto opustit, avšak skutečnost manifestuje opačný výsledek – ponechání materiálního korektivu, byť v upravené podobě. České trestní právo nicméně, pro mne poněkud nepochopitelně, stanovilo vedle materiální rovněž procesní korekci trestního bezprávi postavenou na téměř totožných kritériích. Naproti tomu slovenská verze materiálního korektivu je restriktivnější stran rozsahu hledisek pro posuzování závažnosti činu, ale zejména vzhledem k omezení jeho dopadu pouze na kategorii přečinů. Pro české trestní právo by tak podle mého názoru bylo vhodné systematicky uspořádat korekci trestního bezprávi a eliminovat ji ideálně do sféry jednoho odvětví trestního práva. Slovenskému trestnímu právu by naopak prospělo buď „posílení“ materiální korekce a její rozšíření na všechny trestné činy nebo úplný přechod na procesní korekci trestního bezprávi. Při rozhodování pro konkrétní alternativu a podobu korektivu je ovšem důležité mít na paměti, že právo obecně, a trestní právo speciálně, by mělo být předvídatelné, a pokud možno aplikováno spravedlivě a v obdobných případech stejně. Pro zajištění takových předpokladů jsou proto stěžejní rovněž dostatečné kontrolní mechanismy, protože především procesní korekce trestního bezprávi může svádět k jejímu nerovnoměrnému nadužívání. V neposlední řadě je vhodné konstatovat, že precizně nastavená korekce trestního bezprávi je důležitá nejen z hlediska působení trestního práva na potencionální pachatele, ale i na konkrétní poškozené a zprostředkovaně v podstatě na celou společnost, takže tato oblast trestního práva si nepochybně zaslouží náležitou pozornost.

Použitá literatura:

CONTE, P.; CHAMBON, P. M.: Droit pénal général. 2e coll. Paris: Masson, 1990, 339 p. ISBN 2-225-82118-6.

FENYK, J.: Subsidiarita trestní represe. In: Státní zastupitelství. 2013, č. 1, s. 8-13. ISSN 1214-3758.

HLOUCH, L.: Teoretickoprávní zamyšlení nad problematikou materiálního znaku pojmu trestného činu z pohledu de lege ferenda. In: Trestní právo. 2008, č. 1, s. 5-11. ISSN 1211-2860.

KANDOVÁ, K.: Historický exkurs do uplatňování zásady legality a oportunity v trestním řízení. In: LENHART, M., GIBA, M. (eds.): Mílniky práva v stredo európskom priestore 2016. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2016, s. 336-344. ISBN 978-80-7160-414-3.

KRATOCHVÍL, V.: K pojetí trestného činu v návrhu trestního zákoníku České republiky 2006 (glosa postrekodifikační). In: Trestněprávní revue. 2006, č. 5, s. 129-133. ISSN 1213-5313.

KRATOCHVÍL, V. a kol.: Trestní právo hmotné: obecná část. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, 968 s. ISBN 978-80-7179-082-2.

KRATOCHVÍL, V.: Trestný čin a jeho skutková podstata v pojetí Jaroslava Kallaba. In: Sborník z konference k výročí úmrtí prof. JUDr. Jaroslava Kallaba. Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 44-60. ISBN 80-210-0410-X.

LUNA, E., WADE, M. (eds.): The Prosecutor in Transnational Perspective. New York: Oxford University Press, 2012, 471 p. ISBN 978-0-19-984480-7.

PIPEK, J.: K pojmu trestného činu v návrhu trestního zákoníku. In: Právník. 2007, č. 9, s. 1036-1046. ISSN 0231-6625.

SOLNAŘ, V.; FENYK, J.; CÍSAŘOVÁ, D.; VANDUCHOVÁ, M.: Systém českého trestního práva. Základy trestní odpovědnosti. 1. vyd. Praha: Novatrix, 2009, 942 s. ISBN 978-80-254-4033-9.

STORCH, R.: Řízení trestní rakouské. Díl 2. Praha: Tiskem a nákladem J. Otty, 1887. 691 s.

ŠÁMAL, P.: Osnova trestního zákoníku 2004-2006. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006, 399 s. ISBN 80-7179-527-5.

Kontaktné údaje:

Mgr. Katarína Kandová

Katarina.Kandova@law.muni.cz

Katedra trestního práva

Právnická fakulta, Masarykova univerzita

Veveří 70

611 80 Brno

Česká republika

PRESADENIE PRINCÍPU ULTIMA RATIO Z TEORETICKEJ ROVINY DO APLIKAČNEJ PRAXE¹⁹⁸

Jaroslav Klátik

Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín,
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta

Abstrakt: *Autor sa v článku venuje tendenciám presadzujúcim uplatnenie princípu ultima ratio. Autor odmieta názory, že princíp ultima ratio nie je žiadnym spôsobom zakotvený v právnom poriadku a súdna prax tento princíp nevyužíva. Právny poriadok Slovenskej republiky je založený na právnom pozitivizme a nie na právnom formalizme, t. j. záväznosť zákona nespočíva v záväznosti jeho slovnej formulácie, ale v záväznosti záujmov, kvôli ktorým bol prijatý a ktoré má chrániť. Záväzným je preto obsah právnych pravidiel a nie slová použité na vyjadrenie právnych pravidiel.*

Abstract: *Author of the article deals with trends pursuing the application of the principle of ultima ratio. Author rejects the view that the principle of last resort is in no way rooted in the legal system and judicial practice, this principle is not used. The Slovak legal system is based on legal positivism and not on legal formalism, t. j. binding law is not based on the severity of the form of words but in severity interests for which it has received and to be protected. Binding is therefore the content of legal rules and not the words used to express rules of law.*

Kľúčové slová: *ultima ratio, trestné právo, majetkové trestné činy, obvinený, súd, prokurátor, trestný zákon, elektronický monitoring, alternatívne tresty*

Key words: *ultima ratio, criminal law, property crimes, the accused, the court, prosecutor, criminal law, electronic monitoring, alternative punishments*

Úvod

Trestné právo je odvetvím právneho poriadku, ktorého prostriedky majú a musia byť používané, ak použitie iných prostriedkov právneho poriadku neprichádza do úvahy, pretože už boli vyčerpané alebo sú zjavne neúčinné alebo nevhodné. Použitie trestnoprávneho postupu bez toho, aby prostriedky iných právnych odvetví, najmä prostriedky súkromnoprávne a pri ich nedostatočnosti sankcie administratívne, boli použité, by bol v rozpore so zásadou subsidiarity trestnej represie, ktorá vyžaduje, aby štát uplatňoval prostriedky trestného práva zdržanlivo, teda len v prípadoch, kde iné právne prostriedky zlyhávajú alebo nie sú efektívne. Takáto povaha trestného práva je aj reflexiou princípu proporcionality, ktorý ustálená judikatúra Ústavného súdu Slovenskej republiky (ale i Českej republiky) považuje za výraz demokratického právneho štátu v zmysle čl. I. ods. 1 Ústavy

¹⁹⁸ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0437.

Slovenskej republiky, z ktorého podstaty vyplýva, že štát môže obmedzovať základné práva osôb len v rozsahu potrebnom na dosiahnutie účelu aplikovanej zákonnej normy. Trestné právo je často chápané ako sekundárne právo, keďže normy trestného práva neupravujú primárny predmet právnej regulácie v celej jeho šírke, ale vyberajú si len určité fragmenty spoločenských vzťahov, ktoré sú primárne chránené inými právnymi odvetvami.¹⁹⁹ Ide však o samostatné právne odvetvie, ktoré plní ochrannú a represívnu funkciu, vymedzuje čo je trestný čin, základy trestnej zodpovednosti a skutkové podstaty jednotlivých trestných činov. V právnom štáte by trestné právo malo byť ovládané zásadou ultima ratio a je vecou prirodzeného vývoja spoločnosti a tiež právneho poriadku, aby sa princíp ultima ratio preniesol z teoretickej roviny do aplikačnej praxe. Princíp ultima ratio je významným interpretačným pravidlom, ktorý má za cieľ odlišiť závažné trestné činy od činov menej závažných. Tak, ako sa uvádza aj v judikatúre Českej republiky, tento princíp stojí na predpoklade, že trestné právo sa uplatňuje len tam, kde iné prostriedky z hľadiska ochrany práv sa javia ako nedostatočné, neúčinné alebo nevhodné. Trestnoprávna riešenia je preto chápané ako najneskorší nástroj na ochranu právneho poriadku a krajný prostriedok vo vzťahu k ostatným deliktom (občianskoprávne, obchodné, administratívne). Tam, kde postačia k regulácii prostriedky civilného alebo správneho práva v širšom slova zmysle, sú trestnoprávne prostriedky nielen nadbytočné, ale z pohľadu princípu právneho štátu tiež neprípustné. Princíp ultima ratio je tiež významným interpretačným pravidlom, ktoré má za cieľ odlišiť závažné trestné činy od činov menej závažných, ktoré sice formálne napĺňajú znaky niektorej skutkovej podstaty, ale napriek tomu nemôžu byť považované za trestné činy, lebo nedosahujú zákonodarcom predpokladanú hranicu spoločenskej škodlivosti (napr. sp. zn.: 5 Tdo 897/2005, sp. zn.: 5 Tdo 315/2010, sp. zn.: 8 Tdo 1031/2012).²⁰⁰ Zakotvenie zásady subsidiarity trestnej represie a z nej vyplývajúceho princípu ultima ratio do trestného práva má význam aj interpretačný, keďže znaky trestného činu treba určovať tak, aby za trestný čin bol považovaný len čin spoločensky škodlivý a protiprávny. Spoločenská škodlivosť činu nie je zákonným znakom trestného činu, lebo má význam len ako jeden z aspektov pre uplatňovanie zásady subsidiarity trestnej represie²⁰¹. Spoločenskú škodlivosť nemožno riešiť vo všeobecnej polohe, ale ju treba zvažovať v konkrétnom posudzovanom prípade menej závažného trestného činu, pri ktorom je nutné ju zhodnotiť s ohľadom na vzťah ku konkrétnym znakom skutkovej podstaty trestného činu. Úvaha o tom, či ide o čin, ktorý nie je trestným činom pre nedostatok škodlivosti pre spoločnosť sa zásadne uplatní v prípadoch, v ktorých posudzovaný skutok z hľadiska spodnej hranice trestnosti nezodpovedá bežne sa vyskytujúcim trestným činom danej skutkovej podstaty trestného činu.²⁰² Názory na to, kedy prichádza princíp ultima ratio ako prostriedok riešenia trestnej veci do úvahy priamo pri rozhodovacej činnosti orgánov činných v trestnom konaní a súdov sa rôznia.

¹⁹⁹ KRATOCHVÍL, V. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Brno: Masarykova univerzita 2003, s. 9 a nasl.

²⁰⁰ Sp. zn.: 11 Tdo 876/2014.

²⁰¹ Sp. zn.: 5 Tdo 17/2011.

²⁰² Sp. zn.: 8 Tdo 539/2014.

Podľa môjho názoru je nepochybné rozlíšiť rovinu trestnohmotnú a trestnoprocesnú v uplatňovaní tohto princípu.

1 Uplatnenie princípu ultima ratio v rovine trestného práva hmotného

V rovine trestného práva hmotného prichádza tento princíp do úvahy :

- a) v prípade materiálneho korektívu pri prečinoch v zmysle § 10 ods. 2 a § 95 ods. 2 Trestného zákona.

Ak páchatel svojim konaním naplní zákonné znaky skutkovej podstaty trestného činu, je povinnosťou orgánov činných v trestnom konaní a súdu vyvodiť trestnoprávnu zodpovednosť. Princíp ultima ratio možno uplatniť jedine prostredníctvom materiálneho korektívu v rozsahu § 10 ods. 2 TZ, teda v zmysle platnej a účinnej úpravy len pri prečinoch. V prípade mladistvých páchatelov je to v zmysle § 95 ods. 2 TZ, kde sa tiež využíva materiálny korektív. Princíp ultima ratio má byť predovšetkým istým obmedzujúcim pravidlom pre zákonodarcu v akom rozsahu sa má uplatniť trestnoprávna úprava protispoločenských konaní vo vzťahu k iným prostriedkom práva, či už iných než trestných deliktov alebo len v podobe úpravy občianskoprávných vzťahov. Pokiaľ ide o Trestný zákon, ten je v otázke vymedzenia zločinov založený vyložene na formálnom princípe v tom zmysle, že vychádza z protiprávnosti činu. Podľa § 8 TZ, trestný čin je protiprávny čin, ktorého znaky sú uvedené v tomto zákone, ak tento zákon neustanovuje inak. Ak sa zistí protiprávnosť činu a jeho znaky v Trestnom zákone, potom nie je ponechané na uvážení súdu, či konanie páchatela tohto činu by nebolo vhodnejšie riešiť inými prostriedkami práva než trestnoprávnymi. Materiálny korektív bol teda v tomto smere zákonodarcom ponechaný v ustanovení § 10 ods. 2 TZ dotýkajúceho sa prečinov, podľa ktorého nejde o prečin, ak vzhľadom na spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchatela je jeho závažnosť nepatrná. Uplatnenie princípu „ultima ratio“ možno v trestnom konaní v obmedzenej miere uplatniť jedine pri prečinoch.²⁰³ Podľa zákona č. 140/1961 Zb. Trestného zákona, účinného do 31.12.2005 nestačí na vyvodenie trestnoprávnej zodpovednosti len zistenie, že obžalovaný naplnil formálne znaky skutkovej podstaty určitého trestného činu, ale na vyvodenie trestnoprávnej zodpovednosti je nevyhnutné aj zistenie, že konanie obžalovaného vykazuje potrebný stupeň nebezpečnosti pre spoločnosť, teda okrem formálnych znakov skutkovej podstaty trestného činu, musí byť naplnený aj tento materiálny znak každého trestného činu a ak tomu tak nie je, o trestný čin ísť nemôže. Podľa § 3 ods. 2 Trestného zákona účinného do 31.12.2005 mohol byť teda za trestný čin považovaný len taký čin, ktorého stupeň nebezpečnosti pre spoločnosť je vyšší ako nepatrný. Predmetné ustanovenie teda obsahuje zásadu podľa ktorej konanie, ktoré nedosahuje určitú minimálnu výšku nebezpečnosti pre spoločnosť, nie je vôbec trestné, hoci inak vykazuje formálne znaky niektorej skutkovej podstaty trestného činu. Predmetné obmedzenie trestnej represie touto minimálnou hranicou je výrazom materiálneho pojatia trestného činu a uplatnenia zásady pomocnej úlohy trestnej represie. Trestné právo je prostriedkom ultima ratio (ide o poslednú a najkrajnejšiu možnosť, ktorú je nevyhnutné brať do úvahy v rámci materiálnej stránky trestného činu), pričom podľa tejto zásady má byť trestné právo použité len ako najkrajnejší prostriedok a len pri typovo najzávažnejších

²⁰³ Sp. zn.: 5Tdo 36/2014.

porušeníach spoločenských vzťahov, záujmov a hodnôt, teda len tam, kde iné možnosti, hlavne prostriedky ostatných právnych odvetví, nie sú dostatočné, teda už boli vyčerpané, sú neúčinné alebo zjavne nie sú vhodné. Princíp trestného práva ako prostriedok ultima ratio sa prejavuje najmä v prípadoch, ktoré majú súkromnoprávny základ, pričom v takýchto prípadoch musia orgány činné v trestnom konaní a súd vykladať znaky skutkových podstát, s vedomím, že princíp ultima ratio má vplyv aj na subjektívnu stránku trestného činu a musia tiež náležite zvažovať, či je možné využiť inštitúty iných právnych odvetví na namietané porušenie práva a či týmito inštitútmi možno reálne dosiahnuť nápravy, ak k porušeniu práva skutočne došlo.²⁰⁴ Princíp ultima ratio tak umožňuje orgánom činným v trestnom konaní a súdu odlišiť prípady, ktoré spadajú výhradne do sféry občianskoprávných, či obchodných vzťahov a ktoré len zdanlivo vykazujú znaky skutkovej podstaty trestného činu od trestnej činnosti.²⁰⁵

b) pri vymedzení obligatórných znakov skutkovej podstaty trestného činu, Pri určovaní formálnych znakov skutkovej podstaty trestných činov, kde nie je určená dolná hranica trestnej sadzby a kde ide o výklad a dokazovanie napr. hrubej neslušnosti, veci všeobecného záujmu je možné princíp ultima ratio uplatniť. Stanovenie jednotlivých obligatórných znakov a absencia, resp. pochybnosť napríklad o kauzálnom nexuse alebo najmä o subjektívnej stránke skutkovej podstaty trestného činu, t. j. zavinení má veľký vplyv na uplatnenie princípu ultima ratio pri rozhodovacej praxi štátnych orgánov. Na zložke vedomostnej a vôľovej sú v Trestnom zákone vybudované dve formy zavinenia (úmyselné a nedbanlivostné), pričom rozlíšenie medzi nimi sa robí prostredníctvom vôľovej zložky. Úmyselné zavinenie obsahuje vždy vedľa vedomostnej zložky aj zložku vôľovú, pričom u nedbanlivostného zavinenia vôľová zložka chýba. Kritérium vôle je teda rozhodujúcim kritériom na rozlíšenie foriem zavinenia (úmyslu a nedbanlivosti), pretože je podstatný rozdiel predovšetkým v tom, či páchatel následok chcel (alebo s ním bol aspoň uzrozumený) alebo ho nechcel. Zložka vedomostná, respektíve vôľová, nemusí vždy zodpovedať objektívnej realite, nakoľko predstava páchatela sa nemusí vždy úplne prekrývať s následkom jeho konania. Znaky subjektívnej stránky trestného činu sú rovnako ako aj ostatné znaky skutkovej podstaty predmetom dokazovania v trestnom konaní, avšak na rozdiel od ostatných znakov skutkovej podstaty (napríklad objektívnej stránky), je možné o nich viesť dokazovanie spravidla len dôkazmi nepriamymi, t. j. zisťovaním vonkajších okolností, z ktorých je možné usudzovať zavinenie alebo motív páchatela a z ktorých sa dá podľa zásad správneho myslenia usudzovať vnútorný vzťah páchatela k porušeniu alebo ohrozeniu záujmov chránených Trestným zákonom²⁰⁶. Len zo skutočnosti, že obžalovaný spáchanie trestného činu poprel, nemožno vyvodiť, že zistenie úmyslu neprichádza do úvahy. Úmysel, tak ako aj iné formy zavinenia, možno zistiť aj na podklade iných dôkazov, než z priznania obžalovaného (R 60/1972), pričom záver o subjektívnej stránke trestného činu

²⁰⁴ Princíp ultima ratio aplikuje a využíva vo svojich rozhodnutiach Ústavný súd SR, napríklad nálež I. ÚS 402/2008, uznesenie IV. ÚS 55/2009 a akceptuje ho aj Najvyšší súd SR, napríklad uznesenie z 13. augusta 2013, sp. zn.: 2 Tdo 35/2013.

²⁰⁵ Sp. zn.: 4To/90/2013.

²⁰⁶ R 62/1973, R 41/1976.

možno oprieť aj o skutočnosti, ktoré nastali až po spáchaní trestného činu (R 5/1951). O úmyselné zavinenie ide vtedy, ak páchateľ chcel spôsobiť svojim konaním skutočnosti, ktoré je možné podradiť pod znaky skutkovej podstaty trestného činu alebo si tieto skutočnosti predstavoval aspoň ako možné. Do úmyselného zavinenia teda spadajú dva rozdielne prípady úmyslu a to úmysel priamy a úmysel nepriamy, nakoľko vôľové konanie páchateľa môže byť zamerané na to, čo priamo páchateľ sleduje, ale aj na to, čo sice možno označiť za právne významný následok, avšak z pohľadu páchateľa za následok vedľajší. O priamy úmysel ide vtedy, ak si páchateľ následok predstavil (aspoň ako pravdepodobný) a chcel ho spôsobiť. Vôľová zložka vyjadruje trestnoprávne kladný vzťah, t. j. zameranosť páchateľa k zamýšľanému následku svojho konania. O nepriamy úmysel ide vtedy, ak si páchateľ predstavil následok ako možný a schváli ho pre prípad, že by nastal. Vôľová zložka tu má podobu menej intenzívneho uzrozumenia s následkom ako je to v prípade priameho úmyslu. Na existenciu takéhoto uzrozumenia možno usudzovať predovšetkým z faktu, že páchateľ nepočítal so žiadnou konkrétnou a relevantnou skutočnosťou, ktorá by vzniku možného následku jeho konania zabránila. Pre úmyselné zavinenie je bez významu, či následok bol cieľom konania páchateľa alebo len prostriedkom k uskutočneniu iných cieľov.

- c) pri stanovení trestnoprávnej zodpovednosti v obchodnoprávnom vzťahu dvoch podnikateľských subjektov.

Každý obchodnoprávny vzťah má vlastný právny rámec určený ustanoveniami Obchodného zákonníka a v jeho zmysle (§ 1 ods. 2) subsidiárne aj ustanoveniami Občianskeho zákonníka. Je veľmi dôležité posúdiť, či v takomto obchodnoprávnom spore použiť prostriedky trestného práva by nebolo trestné právo iba prostriedkom tzv. konkurenčného boja. Ak však konaním fyzickej osoby v priebehu dotknutých udalostí dôjde k naplneniu všetkých zákonných znakov trestného činu so škodou preukázateľne spôsobenou vo veľkom rozsahu, je povinnosťou orgánov činných v trestnom konaní a následne súdu vyvodiť trestnoprávnu zodpovednosť postupom podľa Trestného poriadku. Ochrana záväzkových vzťahov má byť uplatnená najmä predovšetkým prostriedkami občianskeho a obchodného práva a z „neúspechu“ obchodnoprávneho vzťahu nemožno vyvodiť trestnú zodpovednosť voči obchodnému partnerovi. V tomto smere je protiprávne konanie určené predovšetkým výškou škody, ku spôsobeniu ktorej konanie obvineného smerovalo, a ktorá je ako škoda veľkého rozsahu i okolnosťou, ktorá podmieňuje použitie vyššej trestnej sadzby.

Podvodné konanie jedného subjektu môže mať totiž nielen trestnoprávny aspekt, ale aj občianskoprávny aspekt relatívnej neplatnosti (§§ 49a, 40a Občianskeho zákonníka), ktorého účinky nastávajú aj v prípade obchodnoprávneho vzťahu.²⁰⁷

d) pri niektorých majetkových a hospodárskych trestných činoch, Táto zásada znamená, že ochrana majetkových vzťahov má byť najskôr uplatňovaná občianskym a obchodným právom. Ak táto ochrana nefunguje alebo porušenie občianskoprávných vzťahov dosahuje intenzitu, kedy je toto konanie

²⁰⁷ Sp. zn.: 2 Tdo 35/2013.

spoločensky nebezpečné, môže nastúpiť trestnoprávna ochrana.²⁰⁸ Ak je napríklad zadržaná cudzia vec na zabezpečenie svojej pohľadávky, existuje ochrana prostredníctvom občianskeho práva. Trestné právo by sa malo uplatňovať zdržanlivo, tak aby bolo efektívne.²⁰⁹ Tak napríklad kvalifikácia konania ako trestného činu podvodu je možná iba za podmienky, že obvinený už v čase uzatvárania dohody s poškodeným, v dôsledku čoho získal finančné prostriedky, vedel,

že dohodu nedodrží a po nadobudnutí vlastníctva k pozemkom, tieto na spoločnosť neprevedie a teda neuviedol nikoho do omylu, ani nevyužil niečí omyl. Ak v prípravnom konaní ani na hlavnom pojednávaní by nebol produkovaný žiadny dôkaz, na podklade ktorého by bolo možné bez akýchkoľvek dôvodných pochybností konštatovať u obvineného v rozhodnom čase existenciu podvodného úmyslu, teda jeho zámer vylákať od poškodeného finančné prostriedky za účelom nákupu pozemkov do svojho vlastníctva s vedomím, že tieto pozemky následne na spoločnosť v zmysle dohody neprevedie, je možné sa domnievať, že takáto vec sa mala riešiť iným právnym odvetvím. Skutočnosti ako neexistencia podvodného úmyslu a absencia subjektívnej stránky znamenajú, že konanie nemožno kvalifikovať ani ako trestný čin podvodu pre absenciu subjektívnej stránky podvodného úmyslu v rozhodnom čase. Predmetný vzťah by mal byť riešený inštitútmi občianskeho, resp. obchodného práva. Pokiaľ ide o naplnenie objektívnych znakov majetkových trestných činov ako sprenevery, podvodu, resp. porušovania povinnosti pri správe cudzieho majetku, pri premietnutí princípu trestnoprávnej represie ako posledného prostriedku – „ultima ratio“ - nemôže byť ignorovaná obchodnoprávna stránka veci. Ochrana majetkových vzťahov má byť v prvom rade uplatňovaná prostriedkami občianskeho a obchodného práva a až tam, kde je takáto ochrana neúčinná a kde porušenie občianskoprávných vzťahov svojou intenzitou dosahuje trestným zákonom predpokladanú závažnosť, je na mieste za splnenia ďalších podmienok uvažovať o trestnoprávnej zodpovednosti. Trestné právo nemôže slúžiť ako prostriedok nahradzujúci ochranu práv a právnych záujmov jednotlivca v oblasti súkromnoprávných vzťahov.²¹⁰ Na druhej strane, poňatie trestného práva ako "ultima ratio" a zásady subsidiarity trestnej represie nemožno vysvetľovať tak, že je vylúčené spáchanie trestného činu a uloženie trestu v prípade závažného porušenia zmluvných povinností, ku ktorých postihu slúžia aj niektoré netrestné prostriedky. Normy Trestného zákona totiž v súlade s ust. § 1 poskytujú okrem iného ochranu tiež súkromným záujmom a právam fyzických a právnických osôb. Ani judikatúra Ústavného súdu SR, ktoré vyzdvihuje potrebu rešpektovať subsidiaritu trestnoprávnej represie, nevylučuje možnosť uplatniť prostriedky trestného práva tam, kde ostatné prostriedky zlyhávajú a porušenie súkromnoprávneho vzťahu svojou intenzitou dosiahlo naplnenie znakov skutkovej podstaty majetkového alebo hospodárskeho trestného činu. Ak došlo k spáchaniu trestného činu, ktorého skutková podstata bola vo všetkých znakoch naplnená, nemôže trestné právo rezignovať na svoju úlohu pri ochrane oprávnených záujmov

²⁰⁸ Porovnaj: STRÉMY, T.: Majetková a ekonomická kriminalita a ich sociálne riziká. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2010, s. 35 a nasl.

²⁰⁹ Sp. zn.: 8 Tdo 20/2008.

²¹⁰ Sp. zn.: 6 Tdo 47/2010.

fyzických a právnických osôb s odkazom na primárnu existenciu inštitútov občianskeho práva či iných právnych odvetví, ktorými možno zabezpečiť práva poškodennej osoby.²¹¹

e) pri trestnej zodpovednosti právnických osôb.

Od 1. júla 2016 je účinný zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov (platný je od 25.02.2016). Treba tu povedať, že uplatnenie princípu ultima ratio má veľký význam pri určovaní trestnej zodpovednosti právnických osôb, teda je potrebné riešiť uvedenú právnickú osobu obchodnoprávnou cestou, resp. administratívno-právnou cestou a až v prípade zmarenia riešenia môže prichádzať do úvahy tento osobitný zákon. Trestný čin je spáchaný právnickou osobou, ak je spáchaný v jej prospech, v jej mene, v rámci jej činnosti alebo jej prostredníctvom, ak konal štatutárny orgán alebo člen štatutárneho orgánu, alebo ten, kto vykonáva kontrolnú činnosť alebo dohľad v rámci právnickej osoby, alebo iná osoba, ktorá je oprávnená zastupovať právnickú osobu alebo za ňu rozhodovať. Trestný čin je spáchaný právnickou osobou aj vtedy, ak takáto osoba nedostatočným dohľadom alebo kontrolou, ktoré boli jej povinnosťou, hoci z nebanlivosti umožnila spáchať trestný čin osobou, ktorá konala v rámci oprávnení, ktoré jej boli zverené právnickou osobou. Tento zákon pritom upravuje základy trestnej zodpovednosti právnických osôb, druhy trestov, ich ukládanie a trestné konanie proti právnickým osobám. Podľa čl. 50 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky „Len súd rozhoduje o vine a treste za trestné činy.“. Trestné činy predstavujú kategóriu protiprávnych konaní, za ktoré pre ich vysokú spoločenskú škodlivosť hrozí závažná sankcia – trest, a preto je sankčný postih za tieto konania vyhradený výlučne nezávislej súdnej moci s ústavnou garanciou procesných práv účastníkov konania. Trestné činy sú ustanovené v osobitnej časti Trestného zákona. S prihliadnutím na čl. 50 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky je preto pochybné prečo voliť iný prístup v prípade právnickej osoby a fyzickej osoby, ak ide o typologicky rovnaké protiprávne konanie, najmä ak konanie pred nezávislým a nestranným súdom poskytuje vyšší štandard právnej ochrany ako administratívne konanie. Základnou tendenciou zavádzania tejto zodpovednosti je vyhnúť sa stavu, že nikto nebude postihnutý, ak nedôjde k postihnutiu páchatel'a, ak ho nie je možné v dôsledku zložitých štruktúr riadenia v obchodných spoločnostiach zistiť. Realita súčasného spoločenského života spôsobuje väčší rozsah spoločensky škodlivých následkov vznikajúcich vo sfére pôsobnosti právnických osôb. Trestná zodpovednosť právnických osôb tak má byť riešením neschopnosti alebo nemožnosti odhaliť páchatel'a trestného činu spáchaného v rámci právnickej osoby. V praxi sa môže stať, že páchatelia v rámci právnickej osoby používajú určité metódy, ako sa vyhnúť naplneniu skutkových podstát trestných činov. Z pohľadu odvetví súkromného práva je to však málo pravdepodobné, keďže právny poriadok Slovenskej republiky jasne rozoznáva, kto môže v mene právnickej osoby konať, kto podpisovať zmluvy, resp. robiť záväzné rozhodnutia. Skrývať sa za tým, že určité rozhodnutie prijalo valné zhromaždenie a konateľ iba toto

²¹¹ Sp. zn.: 3 Tdo 614/2015.

rozhodnutie splnil, je z hľadiska obchodného práva bezpredmetné, keďže tento kódex presne určuje pravidlá a kompetencie.²¹²

f) pri ukladaní trestov.

V súvislosti so spáchaním prečinov by bolo uloženie nepodmienečného trestu odňatia slobody poslednou možnosťou pri náprave páchatela a ochrany spoločnosti. Zákonodarca v tomto kontexte kladie dôraz najmä na využitie alternatívnych trestov, v tejto súvislosti najmä na výkon trestu domáceho väzenia. Uloženie trestu odňatia slobody je chápané ako ultima ratio, posledná možnosť ak iné tresty nespojené s trestom odňatia slobody nie sú dostatočné na naplnenie účelu trestného práva. V súvislosti s týmto možno spomenúť zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov, účinný od 01.01.2016 (platný od 17.04.2015). Platí tu možnosť uložiť trest domáceho väzenia v prípade spáchania prečinu, avšak uložiť ho bude možné až na 2 roky, pričom odsúdený musí splniť nasledovné podmienky, a to uloženie tohto trestu postačuje vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného prečinu, osobu a pomery páchatela; páchatel musí dať písomný sľub, že sa v určitom čase bude zdržiavať v obydli na určenej adrese a pri výkone kontroly poskytne potrebnú súčinnosť; je potrebné aby boli splnené podmienky výkonu kontroly technickými prostriedkami. V prípade porušenia zákazu opustiť obydlie a neplnenia uložených povinností a obmedzení zákon sprísňuje premenu nevykonaného trestu domáceho väzenia na nepodmienečný trest odňatia slobody, a to tak, že doteraz platné 2 dni trestu domáceho väzenia za 1 deň nepodmienečného trestu odňatia slobody sa sprísnia na 1 deň trestu domáceho väzenia za 1 deň nepodmienečného trestu odňatia slobody. Vhodné je položiť si otázku, či trest domáceho väzenia dostatočne zabezpečí nápravu páchatela a ochráni spoločnosť (?). Zákonodarca zaradením tohto trestu do systému trestov umožnil súdom ukladať aj iné – alternatívne tresty a dbať pritom na zásadu humánnosti, ktorá spočíva v tom, že nepodmienečný trest odňatia slobody je „ultima ratio“, a má byť uložený v prípade, ak iné prostriedky boja proti trestnej činnosti nie sú účinné. Práve tento problém má vyriešiť už spomenutý zákon o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami. Tento zákon vytvára reálne predpoklady pre zavedenie elektronického monitoringu odsúdených, a to zavedením tzv. elektronických náramkov. Zákon vymedzuje pojem technické prostriedky určené na kontrolu ako osobné identifikačné zariadenie, zariadenie na kontrolu prítomnosti v mieste výkonu rozhodnutia, zariadenie na určenie polohy kontrolovanej osoby, zariadenie varovania blízkosti, zariadenie kontroly požitia alkoholu, zariadenie hlasového overenia prítomnosti kontrolovanej osoby a zariadenie probačného a mediačného úradníka. Výkonom kontroly technickými prostriedkami a preskúmaním splnenia podmienok použitia takejto kontroly bude

²¹² Blížšie: ČENTĚŠ, J., PALKOVIČ, J., STOFFOVÁ: Trestná zodpovednosť právnických osôb v slovínskom právnom poriadku. In: Trestní právo. - roč. 7, č. 5 (2002), s. 8-12; BURDA, E.: Prečo nám trestná zodpovednosť právnických osôb naháňa hrôzu? In.: Dny práva – 2008 – Days of Law. 2. ročník mezinárodní konference pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 1683 – 1688; ČENTĚŠ, J., PRIKRYL, O.: Úvahy o trestnej zodpovednosti právnických osôb v Trestnom zákone. In.: Dny práva – 2008 – Days of Law. 2. ročník mezinárodní konference pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 1689 – 1698.

poverený probačný a mediačný úradník. Pre štát je to (podľa ministerstva spravodlivosti) vyhovujúce zaviesť najmä z hľadiska vysokých nákladov na každého jedného odsúdeného vykonávajúceho trest odňatia slobody v ústave na výkon trestu odňatia slobody, ktorý predstavuje takmer 39 Eur na jedného väzňa na deň, čo je v prepočte na rok až 14 235 Eur na jedného odsúdeného. Ďalším dôvodom je nesporné aj preplnenosť ústavov na výkon trestu odňatia slobody, pričom v súčasnosti je ubytovacia kapacita ústavov zaplnená na 94,1%. S týmto problémom prirodzene súvisia aj iné komplikácie, ako je preťaženosť pracovníkov Zboru väzenskej a justičnej stráže, nemožnosť zriadiť špecializované oddiely, prípadne oddelenia na výkon trestu matiek s deťmi. Pozitívom ukladania trestu domáceho väzenia je nesporné aj nádejnejšia resocializačná prognóza odsúdených, keďže odsúdení nie sú vytrhnutí z domáceho prostredia, ostávajú v kruhu svojich blízkych, naďalej pracujú, rodina neprichádza o ich príjem, môžu si plniť záväzky, prípadne nahradiť škodu poškodenému. Využitie elektronického monitoringu je však mnohostrannejšie, a využiť ho možno aj v iných oblastiach, a to pri ukladaní trestu zákazu účasti na verejných a športových podujatiach, prípadne v prípadoch domáceho násillia ako kontrola nepriblíženia sa k určitej osobe. Zavedenie elektronického monitoringu má význam aj pri využití inštitútu podmieneného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody, pri ktorom by takáto forma kontroly mohla mať efekt pri úvahách sudcov o riziku opätovného zlyhania u odsúdených. Do budúcnosti možno z hľadiska aplikačnej praxe využiť tento inštitút aj pri podmienenom zastavení trestného stíhania. Využiť kontrolu technickými prostriedkami je možné aj v rámci výkonu trestu odňatia slobody v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody pri povolení voľného pohybu odsúdených mimo ústavu.

2 Uplatňovanie princípu ultima ratio v rovine trestného práva procesného

V rovine trestného práva procesného sa princíp ultima ratio môže uplatňovať v prípade:

- a) väzobného stíhania obvineného.

Väzobné stíhanie obvineného, s ohľadom na zásadu primeranosti a zdržanlivosti (§ 2 ods. 2 TP) predstavuje prostriedok „ultima ratio“. V danom prípade je však jeho využitie odôvodnené. Tieto dôvody vyplývajú zo skutočnosti, že v určitej trestnej veci zabezpečené dôkazy nasvedčujú, že obvinený mal spáchať skutky kladené mu za vinu. Je nesporné, že v danom prípade existencia dôvodov väzby uvedených v ustanovení § 71 ods. 1 písm. a), písm. b), písm. c) TP je daná.²¹³ Úteková väzba vyplýva zo skutočnosti, že obvinený sa náhle prestal zdržiavať v mieste trvalého bydliska, prestal používať jedno zo svojich motorových vozidiel, prestal používať telefónne číslo, ktoré bežne používal, menil obvyklé parkovacie miesta. Skutočnosť, že tieto zmeny urobil naraz a kumulatívne práve vzbudzuje reálnu obavu z toho, že tak urobil z dôvodu skrývania sa pred trestným stíhaním, a preto aby bol pre orgány činné v trestnom konaní nedosažiteľný. Pokiaľ by zmenu učinil len v jednej veci, napr. zmena telefónneho čísla a ostatné by ponechal bez zmeny, asi by nikto

²¹³ Bližšie: ČENTĚŠ, J.: Väzba ako najzávažnejší zásah do základných práv a slobôd. In: Trestnoprávni revue. - roč. 7, č. 5, 2008, s. 133-140; Pozri aj: ČENTĚŠ, J.: Dôvody väzby v trestnom konaní. In: Trestnoprávne zásahy do základných ľudských práv a slobôd. - Bratislava : Akadémia policajného zboru v Bratislave, 1998. - s. 73-77.

nevyslovl v súvislosti s jeho trestným stíhaním podozrenie o jeho úmysle skrývať sa.²¹⁴ Rozhodovanie o väzbe podľa § 403 TP po povolení obnovy konania a zrušení rozsudku vo výroku o treste má určité špecifiká, na ktoré je potrebné kľať dôraz, treba rešpektovať zásadu fakultatívnosti a subsidiarity väzobného stíhania ako inštitútu ultima ratio, najmä vo vzťahu k času, ktorý u obvineného od jeho vzatia do väzby v prípravnom konaní, cez nástup do výkonu trestu odňatia slobody až po zrušenie rozhodnutia vo výroku o treste po povolení obnovy konania uplynul. Z hľadiska proporcionality súd musí prísne skúmať, ako v danom prípade nález Ústavného súdu SR z 28.11.2012, č. PL. ÚS 106/2011, uverejnený 21. decembra 2012 ovplyvnil ukladanie trestu obvineným. Najvyšší súd SR už v uzneseniach, sp. zn. 3 Tost 24/2013 a sp. zn.: 3 Tost 39/2014 uviedol, že po povolení obnovy konania sa dá u obvinených očakávať uloženie miernejších trestov odňatia slobody, než aké im boli uložené v pôvodnom konaní.²¹⁵ V súvislosti s preventívnou väzbou je potrebné uviesť, že aj v tomto prípade existujú konkrétne skutočnosti odôvodňujúce väzobné stíhanie obvineného. Ak sudca pre prípravné konanie v určitej situácii poukázal aj na iné trestné stíhanie, ktoré sa vo vzťahu k obvinenému paralelne vedú, to neznamená, že tieto nemôžu byť zohľadnené pri rozhodovaní o väzbe, a to najmä v súvislosti s väzobným dôvodom. Je na posúdení súdu rozhodujúceho o väzbe, či v danom prípade existujú také konkrétne skutočnosti, ktoré by odôvodňovali väzobné stíhanie obvineného. Inštitút nahradenia väzby dohľadom probačného a mediačného úradníka je fakultatívnou možnosťou sudcu pre prípravné konanie ponechať obvineného na slobode, avšak len za predpokladu, že osoba obvineného a povaha prejednávaného prípadu dáva predpoklad, že účel väzby sa dosiahne aj dohľadom nad osobou obvineného osobou na to zákonom určenou. Aj Najvyšší súd SR konštatuje, že väzobné stíhanie obvineného s ohľadom na zásadu primeranosti a zdržanlivosti (§ 2 ods. 2 TP) predstavuje prostriedok „ultima ratio“.²¹⁶ Najvyšší súd SR zdôrazňuje, že pri rozhodovaní o väzbe obvineného nie je možné vyhodnocovať jednotlivé dôkazy z hľadiska otázky viny, ale v tomto štádiu konania len z hľadiska existencie istého stupňa dôvodného podozrenia zo spáchania trestného činu a z tohto pohľadu hodnotí aj v prípravnom konaní doposiaľ vykonané dôkazy. Majúc na zreteli špecifickú funkciu väzby ako prostriedku „ultima ratio“ pre zabezpečenie obvineného v rámci trestného konania, ako aj rozhodovaciu prax Európskeho súdu pre ľudské práva a tiež Ústavného súdu SR a Najvyššieho súdu SR, po zvážení všetkých okolností v určitom prípade musel prisvedčiť rozhodnutiu sudcu súdu prvého stupňa na vyhoviecie návrhu prokurátora na predĺženie väzby obvineného aj v aktuálnom štádiu trestného konania s tým, že prepustením obvineného na slobodu by hrozila reálna obava zo zmarenia, alebo podstatného sťaženia účelu trestného konania, ktorým je v zmysle § 1 TP náležité zistenie skutkového stavu a spravodlivé potrestanie páchatelov pri rešpektovaní základných práv a slobôd.²¹⁷

b) zaistenie cudzinca na účel administratívneho vyhostenia cudzinca v prípade uloženia trestu vyhostenia.

²¹⁴ Sp. zn.: 3 Tost 26/2013.

²¹⁵ Sp. zn.: 3 Tost 20/2015.

²¹⁶ Sp. zn.: 3 Tost 6/2013.

²¹⁷ Sp. zn.: 1 Tost 39/2014.

V prípade princípu ultima ratio a jeho využitia v aplikačnej praxi nemožno nespomenúť výkon trestu vyhostenia, čo má nielen administratívno-správny charakter, ale i charakter trestnoprocený. Aj z ustálenej judikatúry Najvyššieho súdu SR vyplýva, že zaistenie cudzinca je prípustné len za presne vymedzených podmienok definovaných nielen zákonom o pobyte cudzincov, ale predovšetkým ústavným poriadkom Slovenskej republiky. Musí sledovať vymedzený účel, teda zabrániť neoprávneného vstupu cudzinca na územie Slovenskej republiky alebo realizovať jeho vyhostenie alebo vydanie. Rovnako podľa článku. 15 ods. 1 návratovej smernice môžu členské štáty zaistiť len štátneho príslušníka tretej krajiny, o ktorého návrate prebieha konanie, a to za účelom prípravy návratu alebo výkonu odsunu, najmä v prípadoch, keď existuje riziko úteku alebo dotknutý štátny príslušník tretej krajiny sa vyhýba príprave návratu alebo odsunu, alebo ich inak sťažuje.²¹⁸ Zaistenie cudzinca na účel administratívneho vyhostenia cudzinca, predstavuje významný zásah do osobnej slobody cudzinca, ktorý treba chápať ako prostriedok ultima ratio.²¹⁹ Účelom inštitútu zaistenia (štvrtá časť zák. č. 404/2011 Z. z.) je v zmysle § 77 v spojení s § 88 citovaného zákona štátom aprobovaný a časovo limitovaný mimoriadny zásah do osobnej slobody cudzinca, ktorý nemá alebo stratil oprávnenie zdržiavať sa na území Slovenskej republiky, t. j. aj pre prípad uloženia trestu vyhostenia podľa § 65 Trestného zákona a ktorý svoju povinnosť mu uloženú prostredníctvom administratívneho vyhostenia toto územie opustiť do ním zvolenej alebo štátnym orgánom určenej krajiny (či už pôvodu, tranzitu alebo ktorejkoľvek inej krajiny s osobitným vzťahom k cudzincovi) marí. Musí sledovať vymedzený účel, teda zabrániť neoprávneného vstupu cudzinca na územie Slovenskej republiky alebo realizovať jeho vyhostenie alebo vydanie. Obdobný cieľ vyplýva z článku 15 ods. 1 Smernice Európskeho parlamentu a Rady č. 2008/115/EES zo 16.12.2008 o spoločných normách a postupoch členských štátov na účely návratu štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí sa neoprávnenie zdržiavajú na ich území, t. j. tzv. „návratová smernica“, podľa ktorej môžu členské štáty zaistiť len štátneho príslušníka tretej krajiny, o ktorého návrate prebieha konanie, a to za účelom prípravy návrate alebo výkonu odsunu, najmä v prípadoch, keď existuje riziko úteku alebo dotknutý štátny príslušník tretej krajiny sa vyhýba príprave návrate alebo odsunu alebo ich inak sťažuje²²⁰ a na prvom mieste Najvyšší súd zdôrazňuje, že predmetom súdneho prieskumu je rozhodnutie o zaistení cudzinca. Zaistenie cudzinca na účel jeho administratívneho vyhostenia predstavuje významný zásah do jeho osobnej slobody, ktorý treba chápať ako právny prostriedok ochrany štátu ultima ratio v zmysle podmienok osobitne pripustených článkom 5 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.²²¹ Zákonnodarca prostredníctvom ustanovení § 88 ods. 1 zákona o pobyte cudzincov

²¹⁸ Porovnaj: napr. nález Ústavného súdu z 12.05.2009, sp. zn. PI. ÚS 10/08, (N 115/53 SbNU 427; 229/2009 Zb., alebo Ústavného súdu z 12.05.2009, sp. zn. PI. ÚS 10/08, (N 115/53 SbNU 427; 229/2009 Zb., alebo rozsudok Najvyššieho správneho súdu zo 07. 12. 2011, č. J. 1 As 132/2011 – 51.

²¹⁹ Sp. zn.: 10SZa/2/2015.

²²⁰ Sp. zn. 1SZa/4/2015.

²²¹ Sp. zn.: 1SZa/8/2015.

stanovil viacero navzájom odlišných účelov alebo cieľov zaistenia ako prostriedku ochrany štátu ultima ratio, na ktorých vykonanie oprávnil policajta.²²²

- c) určenia výšky škody na základe domnienky vyznievajúcej absolútne v neprospech obvinených je právne neprijateľná.

Domnienka o škode (ktorá sa reálne nedá určiť) spôsobenej protiprávnym konaním nemôže byť podkladom pre začatie trestného stíhania, a to ani vo fáze pokusu podľa § 14 Trestného zákona.²²³ Tak napríklad jedným zo zákonných znakov trestného činu podvodu podľa § 221 TZ je aj škoda, pri aplikácii druhého odseku väčšia škoda. Avšak akceptácia určenia výšky škody na základe predpokladu - domnienky vyznievajúcej absolútne v neprospech obvinených je právne neprijateľná, nielen vzhľadom na možnosť jej vyvrátenosti, ale i v trestnom práve vylúčennej možnosti výkladu pochybnosti v neprospech obvineného. Za takej situácie typicky civilný delikt (reklamáciu kvality dodaného dreva) by sa neproporcionálne a za porušenia zásady „ultima ratio“ vyšetroval masívnymi trestnými prostriedkami. Úmyselné zavinenie ako náležitosť stíhaného skutku sa tak dá vyvodiť len z akéhosi následku (škody) u subjektu, s ktorým zamestnávateľská firma obvinených nemala žiaden relevantný vzťah.²²⁴

- d) rozhodnutia o odmietnutí trestného oznámenia.

Ústavný súd SR v nadväznosti na už uvedené zdôrazňuje, že trestné právo je v rámci právneho poriadku prostriedkom ultima ratio, t. j. posledným najkrajnejším prostriedkom, ktorý možno použiť. Aj podľa právnej teórie, ako aj ustálenej súdnej praxe má totiž trestná represia len pomocnú úlohu a trestné právo sa má použiť len ako najkrajnejší právny prostriedok (uplatnenie zásady subsidiarity) a len pri typovo najzávažnejších porušeníach spoločenských vzťahov, záujmov a hodnôt, teda len tam, kde iné možnosti (prostriedky ostatných právnych odvetví) nie sú dostatočné. Princíp ultima ratio sa potom prejavuje aj v obligatórnom posudzovaní kritérií závažnosti činu ustanovených v § 10 ods. 2 Trestného zákona, a to pri všetkých konaniach, ktoré naplňajú formálne znaky niektorej zo skutkových podstát prečinu, bez ohľadu na to, či ide o prečin v rámci základnej alebo kvalifikovanej skutkovej podstaty. Treba tu tak zdôrazniť, že pre mnohých oznamovateľov riešiť svoj problém prostriedkami trestného práva, teda podaním trestného oznámenia v zmysle § 196 ods. 1 TP je veľmi pohodlným spôsobom riešenia svojej veci, kým rôzne predžalobné upomienky, žaloba, návrh na vydanie platobného rozkazu, zaplatenie súdneho poplatku a podobne by bolo pre nich časovo a finančne náročné, zatiaľ čo v trestnom stíhaní och oprávnený nárok by zastupoval prokurátor. Je však potrebné hovoriť, že princíp ultima ratio v rámci svojej aplikačnej praxe často v odôvodnení uznesení používajú policajti pri odmietnutí trestného oznámenia podľa § 197 ods. 1 písm. d) TP, najmä keď vec je výsostne občianskoprávnym, resp. obchodnoprávnym sporom. Ústavný súd SR pritom uvádza, že naša ústava negarantuje nikomu „právo na trestné stíhanie iného“.²²⁵ V nadväznosti na to, právo fyzickej osoby na začatie trestného konania voči

²²² Sp. zn.: 10Sza/7/2016.

²²³ Porovnaj: ČENTÉŠ, J., BURDA, E.: Rozhodovanie o náhrade škody v adhéznom konaní. In: Dny práva 2013 - Days of law 2013 : Postavení poškozeného a oběti v trestním řízení [elektronický zdroj]. - Brno : Masarykova univerzita, 2014. - s. 7-14.

²²⁴ Sp. zn.: 3 Tdo 7/2013

²²⁵ III. ÚS 725/2014.

označenej osobe na základe podaného trestného oznámenia nepatrí medzi základné práva a slobody podľa druhej hlavy ústavy a ani ho nemožno odvodiť z niektorého zo základných práv alebo slobôd.²²⁶ Ústavný súd SR v tejto súvislosti tiež poznamenáva, že z právneho poriadku Slovenskej republiky, ako aj z právnych poriadkov mnohých členských krajín Európskej únie možno vyvodíť, že jedným z charakteristických znakov moderného právneho štátu je aj skutočnosť, že vymedzenie trestného činu, stíhanie páchatel'a a jeho potrestanie je vecou vz'ahu medzi štátom a páchatel'om trestného činu. Štát prostredníctvom svojich orgánov rozhoduje podľa pravidiel trestného konania o tom, či bol trestný čin spáchaný a kto ho spáchal. Účelom tohto procesu je prioritne osvedčenie tohto vz'ahu medzi páchatel'om a štátom a ochrana celospoločenských hodnôt, a nie bezprostredná ochrana individuálnych subjektívnych práv oznamovateľa trestného činu, resp. poškodeného.²²⁷ Pre účely ochrany individuálnych subjektívnych práv ustanovuje právny poriadok Slovenskej republiky osobitné právne inštitúty „netrestnej povahy“, ktorých uplatnenie má súkromnoprávny charakter a je závislé výlučne na vôli osoby, ktorá sa konaním inej osoby cíti byť na svojich individuálnych právach dotknutá, bez nutnosti ingerencie štátnej moci v podobe trestného stíhania porušovateľa týchto subjektívnych práv.²²⁸

e) premlčania trestného stíhania.

Podstatou inštitútu premlčania trestného stíhania je zánik trestnej zodpovednosti páchatel'a trestného činu po uplynutí zákonom stanovenej doby, ktorá sa rôzni podľa závažnosti trestnej činnosti. Dôvody zavedenia tohto inštitútu sú predovšetkým praktické a do určitej miery súvisia aj s chápaním trestného práva ako ultima ratio (krajný prostriedok nápravy páchatel'a). Ich východiskovým bodom je myšlienka, že postupom času zaniká potreba trestnoprávnej reakcie štátu na protiprávne konanie či už z hľadiska generálnej prevencie (trestný čin sa postupne vytráca zo spoločenského povedomia, znižujú sa až zanikajú jeho škodlivé následky, spoločnosť sa dostáva do „normálu“) i individuálnej prevencie (pokiaľ páchatel' nepokračuje v trestnej činnosti, možno u neho predpokladať aspoň čiastočnú nápravu). Pozitívom inštitútu premlčania je aj motivácia orgánov činných v trestnom konaní k procesnej aktivite a efektívnemu vykonávaniu úkonov, čo prispieva k odstraňovaniu prieťahov v trestnom konaní. Na druhej strane vykonávanie bezobsažných, formálnych úkonov, ktorými sa orgány činné v trestnom konaní snažia predísť premlčaniu trestného stíhania napríklad vznášaním obvinení bez toho, aby boli naplnené zákonné dôvody (predovšetkým zabezpečený dostatok dôkazov a podkladov pre vydanie takéhoto uznesenia), je treba považovať za obchádzanie zákona (konanie *in fraudem legis*). Z hľadiska cieľa zákonnej úpravy takéto úkony nie sú žiaduce.²²⁹ Z týchto dvoch prvkov, ktoré spolu nerozlučne súvisia, zásada subsidiarity trestnej represie v modernom chápaní akcentuje najmä prístup subsidiárny, pretože sa zdôrazňuje, že trestnoprávne riešenie predstavuje "ultima ratio" (v najkrajnejšom prípade) pre zákonodarcu aj pre

²²⁶ II. ÚS 42/2000, II. ÚS 28/2006.

²²⁷ I. ÚS 68/2012.

²²⁸ II. ÚS 350/2016.

²²⁹ Sp. zn.: 4 Tdo 46/2014.

sudcov.²³⁰ Zo zásady subsidiarity trestnej represie vyplýva princíp "ultima ratio", ktorý bol síce pôvodne chápaný skôr ako princíp obmedzujúci zákonodarcu v tom smere, že trestnoprávne riešenie je krajným prostriedkom vo vzťahu k ostatným deliktom. Ale v súčasnej dobe je v zásade všeobecne uznávané, má nepochybne význam aj pre interpretáciu trestnoprávných noriem a plynie z neho, že zločiny môžu byť len závažnejšie prípady protispoločenských rokovaní, a to podľa zásady, že tam, kde postačia k regulácii prostriedky správneho alebo civilného práva v širšom slova zmysle, sú trestnoprávne prostriedky nielen nadbytočné, ale z pohľadu princípu právneho štátu tiež neprípustné. Často dochádza k javu, keď orgány činné v trestnom konaní sú vťahované do obchodných či občianskoprávných vzťahov. V tomto prípade hrozí zaťažovanie orgánov činných v trestnom konaní trestnými oznámeniami zo strany mnohých podnikateľských subjektov, tiež pri riešení susedských sporov, potom i niektorých korporácií, ktoré sa zaoberajú požičiavaním peňazí, úvermi či finančným prenájmom vecí alebo aj iných veriteľov (napríklad v prípade úverového podvodu). Trestné oznámenie nie je a nemôže slúžiť ako paralelné cesta napríklad pre veriteľa, ako sa domôcť svojich práv, avšak v praxi k tomu často dochádza.

Záver

Na záver možno skonštatovať, že judikatúra Českej republiky je bohatšia o rozhodnutia s prvkom poslednej inštancie – ultima ratio, než judikatúra Slovenskej republiky. Z uznávaného princípu právneho štátu, ktorým je chápanie trestnej represie ako prostriedku "ultima ratio" vyplýva, že ochrana právnych vzťahov má byť v prvom rade uplatňovaná prostriedkami občianskeho, obchodného alebo správneho práva a až tam, kde je taká ochrana neúčinná a kde porušenie chránených vzťahov naplňa znaky konkrétnej skutkovej podstaty trestného činu, je namieste uplatňovať trestnú zodpovednosť. Zásada subsidiarity trestnej represie totiž vyžaduje, aby štát uplatňoval prostriedky trestného práva zdržanlivo, to znamená predovšetkým tam, kde iné právne prostriedky zlyhávajú alebo nie sú efektívne, pretože trestné právo a trestnoprávnu kvalifikáciu určitého konania ako trestného činu, treba považovať za ultima ratio, teda za krajný prostriedok, ktorý má význam predovšetkým celospoločenský, t. j. z hľadiska ochrany základných celospoločenských hodnôt. Na tom sa vo všeobecnosti zhodujú aj predstavitelia právnej teórie a praxe, ktorí uznávajú, že zo zásady subsidiarity trestnej represie vyplýva, že trestnoprávne riešenie predstavuje krajný prostriedok pre zákonodarcu, ale aj pre sudcov, prokurátorov a policajtov, keď postulát "ultima ratio" má nepochybne význam aj pre interpretáciu trestnoprávných noriem a plynie z neho, že zločiny môžu byť len závažnejšie prípady protispoločenských konaní. V liberálnom demokratickom právnom štáte je potrebné štátne zásahy v rámci kriminálnej politiky uplatňovať primerane a maximálne zdržanlivo, a to najmä pri realizácii trestného postihu, keď s ohľadom na závažnosť trestnej sankcie, ktorá je nezriedka spôsobilá ohroziť sociálnu existenciu dotknutej osoby, je potrebné zabezpečiť, aby trestné právo bolo použité až vtedy, keď ostatné sociálno-politické a právne prostriedky nie sú dostatočne účinné alebo zlyhávajú. Najmä orgán činný v trestnom konaní by mal

²³⁰ Bližšie: ŠAMAL, P.: K pojmov trestného činu a súvisiacim otázkam v novom trestnom zákonníku. In: Trestnoprávna revue, 2009, č. 5, s. 132 a nasl.

vzhľadom v nadväznosti na to, že Slovenská republika je právny štát uvážiť, ktoré prípady (skutky) kriminalizovať, t. j. označiť ich za trestné, a kde uplatňovať iba občianskoprávnou, obchodnoprávnou, pracovnoprávnou či inú právnou zodpovednosť. Trestnoprávna úprava by mala byť dôsledne prepracovaná, jasná, jednoznačná a jednoducho aplikovateľná a nesmie byť prostriedkom porušovania ľudských práv a základných slobôd. V nadväznosti na rozhodovaciu prax nielen Najvyššieho súdu SR možno uviesť, že aj rozhodovacia prax okresných a krajských súdov začala s princípom ultima ratio „pracovať a všímať si ho“. Tento princíp sa tak veľmi opatrne dostáva z teoretickej roviny do aplikačnej praxe pri prísnom uplatnení zásady stíhania len zo zákonných dôvodov a zásady zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností.

Zoznam literatúry

- [1] BURDA, E.: *Prečo nám trestná zodpovednosť právnických osôb naháňa hrôzu?* In.: Dny práva – 2008 – Days of Law. 2. ročník mezinárodnej konferencie pořídané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 1683 – 1688, ISBN 978-80-210-4733-4.
- [2] ČENTĚŠ, J. – PRIKRYL, O.: *Úvahy o trestnej zodpovednosti právnických osôb v Trestnom zákone*. In.: Dny práva – 2008 – Days of Law. 2. ročník mezinárodnej konferencie pořídané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 1689 – 1698, ISBN 978-80-89363-03-2.
- [3] ČENTĚŠ, J., Palkovič, J., Stoffová: *Trestná zodpovednosť právnických osôb v slovenskom právnom poriadku*. In: *Trestní právo*. - roč. 7, č. 5 (2002), s. 8-12, ISSN 1211-2860.
- [4] ČENTĚŠ, J.: *Väzba ako najzávažnejší zásah do základných práv a slobôd*. In: *Trestněprávní revue*. - roč. 7, č. 5 (2008), s. 133-140, ISSN 1213-5313.
- [5] ČENTĚŠ, J.: *Dôvody väzby v trestnom konaní*. In: *Trestnoprávne zásahy do základných ľudských práv a slobôd*. - Bratislava : Akadémia policajného zboru v Bratislave, 1998. - s. 73-77, ISBN 978-80-8054-063-2.
- [6] ČENTĚŠ, J., BURDA, E.: *Rozhodovanie o náhrade škody v adhéznom konaní*. In: *Dny práva 2013 - Days of law 2013 : Postavení poškozeného a oběti v trestním řízení [elektronický zdroj]*. - - Brno : Masarykova univerzita, 2014. - s. 7-14, ISBN 978-80-210-6810-0.
- [7] Kratochvíl, V. a kol.: *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. 3. prepracované a doplnené vydání*. Brno: Masarykova univerzita, 571 s., 2003, ISBN 80-210-2985-4.
- [8] MADLIAK, J. a kol.: *Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť*. Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, 455 s., 2015, ISBN 978-80-557-0800-3.
- [9] MAŠLANYOVÁ, D. a kol.: *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť. 2. doplnené a prepracované vydanie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 624 s., 2016, ISBN 978-80-7380-618-7.
- [10] STRĚMÝ, T.: *Majetková a ekonomická kriminalita a ich sociálne riziká*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2010, 133 s., ISBN 978-80-8082-413-6.
- [11] Šámál, P. : *K pojmov trestného činu a súvisiacim otázkam v novom trestnom zákonníku*. In: *Trestnoprávna revue* - 2009, č. 5, s. 132, ISSN 1213-5313.

Judikaúra a rozhodovacia prax súdov:

R 62/1973; R 41/1976; sp. zn.: 5 Tdo 17/2011; sp. zn.: 11 Tdo 876/2014; sp. zn.: 8 Tdo 539/2014; sp. zn.: 5Tdo/36/2014; sp. zn.: 2 Tdo 35/2013; sp. zn.: 2 Tdo 35/2013; sp. zn.: 8 Tdo 20/2008; sp. zn.: 6 Tdo 47/2010; sp. zn.: 3 Tdo 614/2015; sp. zn.: 3 Tost 26/2013; sp. zn.: 3 Tost 20/2015; sp. zn.: 3 Tost 6/2013; sp. zn.: 1 Tost 39/2014; sp. zn. 1SZa/4/2015; sp. zn.: 1SZa/8/2015; sp. zn.: 10SZa/7/2016; sp. zn.: 3 Tdo 7/2013, sp. zn.: 4 Tdo 46/2014; sp. zn.: 10SZa/2/2015, sp. zn.: 4To/90/2013.

Nálezy Ústavného súdu:

I. ÚS 402/2008; IV. ÚS 55/2009; Pl. ÚS 10/2008; Pl. ÚS 10/2008; III. ÚS 725/2014; II. ÚS 42/2000; II. ÚS 28/2006; I. ÚS 68/2012; II. ÚS 350/2016.

Autor:

doc. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Právnická fakulta

Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín
Komenského 20

974 01 Banská Bystrica

E-mail: jaroslav.klatik@umb.sk

ZÁSADY TRESTNÉHO STÍHANIA PRÁVNICKÝCH OSÔB, AKO NÁSTROJA PRÁVNEJ OCHRANY VERITEĽOV ²³¹

JUDr. Marek Kordík, LL.M, PhD.²³², Doc. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Právnická fakulta
Univerzity Komenského v Bratislave

Kľúčové slová: trestné stíhanie právnickej osoby, trestná zodpovednosť právnickej osoby, zásady trestného stíhania, ochrana veriteľa v trestnom stíhaní.

Key words: prosecution of the legal person, criminal responsibility of the legal person, principles of the criminal proceeding, creditor protection in the criminal proceeding.

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá formuláciou nových zásad trestného stíhania právnických osôb a vymedzuje ich vzťah k už existujúcim zásadám trestného stíhania. Príspevok sa taktiež zaoberá hypotézou, či trestná zodpovednosť právnických osôb prispela k zvýšeniu ochrany a vymožiteľnosti práva vo vzťahu k veriteľom.

Abstract: The contribution deals with the formulation of the principles attributed to the criminal proceeding of the legal person and their relationship with the existing ones. The contribution also deals with the hypotheses wheatear the criminal responsibility of the legal person has helped to the rule of law protection the interests of the creditor.

ÚVOD

Pri skúmaní pojmu, významu a systému zásad trestného konania je potrebné sa vysporiadať s otázkou, či zásady trestného konania sú zásadami trestného konania alebo trestného práva procesného alebo oboch zároveň. V podmienkach Slovenskej republiky sa presadzuje prvé chápanie zásad t.j. spájanie zásad s trestným konaním.

Identifikovať tento rozdiel a prípadné odlišnosti má význam pre určenie či medzi zvolenými prístupmi nie je rozdiel a to najmä v porovnaní s trestným právom hmotným, ktoré špecifikuje a vymedzuje zásady vo vzťahu odvetviu trestného práva hmotného ako takého.

Ak hmotnoprávne zásady trestného práva vyjadrujú špecifická zákonnej regulácie Trestného zákona, potom nič nebráni tomu, označiť základné zásady trestného konania ako zásady trestného práva procesného, ktoré zahŕňajú v sebe modifikované zásady trestného práva hmotného, osobitné zásady ako i ústavné

²³¹ Tento príspevok vznikol s podporou grantu VEGA „Právna ochrana účastníkov ekonomicko-právnych vzťahov s akcentom na trestnoprávnu ochranu veriteľov“ č. 1/0907/16

²³² Autor je spoluriešiteľom grantu VEGA „Právna ochrana účastníkov ekonomicko-právnych vzťahov s akcentom na trestnoprávnu ochranu veriteľov“ č. VEGA č. 1/0907/16

zásady a princípy. Samostatný obsah týchto všeobecných zásad je potom modifikovaný špecifikami trestného práva procesného ako samostatného právneho odvetvia.

Všeobecnejšie, v súlade s teóriou práva možno o základných zásadách práva hovoriť ako o základných prvkoch právneho systému. „Existujúci právny systém štátu je súhrn (momentálne) platných právnych noriem a ich väzieb. Tento súhrn platných právnych noriem nazývame tiež jednoducho právo alebo platné právo, pozitívne právo, prípadne objektívne právo.“ Funkciou zásad v právnom systéme je vymedzovať určitý rámec, v ktorom prebieha fungovanie celého systému právnych noriem.

Zásady zahŕňajú aj určovanie cieľov tohto fungovania a vzťah medzi cieľmi a právnymi prostriedkami ma realizáciu týchto cieľov. Ešte presnejšie možno podstatu zásad vysvetliť, keď o nich budeme hovoriť ako o najtypickejších rysoch obsahu daného systému a významných regulatívnych prvkoch v štruktúre práva. Systém základných zásad má veľmi dôležitú úlohu pre každé konkrétne odvetvie práva z hľadiska celistvosti právneho odvetvia ako elementu v systéme práva. Aby tento systém mohol fungovať, sú ustanovené pevné právno-politické princípy, na ktorých je vybudovaná celá organizácia trestného konania. Bez ich znalosti nemožno pochopiť podstatu trestného konania, význam jeho jednotlivých inštitútov a štádií. Bez pochopenia významu a zásad trestného konania, ich zmyslu a podstaty nemožno porozumieť jednotlivým ustanoveniam Trestného poriadku a správne ich aplikovať v praxi.

Trestné stíhanie proti právnickým osobám sa bude riadiť rovnakými zásadami, ako trestné stíhanie vedené proti fyzickým osobám. Uvedené zásady, tak ako v prípade trestného stíhania fyzických osôb tvoria vzájomne previazanú sústavu, bez ktorej by nebolo možné dosiahnuť účel trestného stíhania.

Celý systém trestného konania je podriadený týmto cieľom a účelom zákona. Znalosť základných zásad trestného konania je predpokladom správneho pochopenia jeho podstaty, pochopenia jednotlivých ustanovení a inštitútov Trestného poriadku a s tým súvisiaca aj ich aplikácia v praxi. Charakter trestného konania je určený súhrnom všetkých princíпов, na ktorých je konkrétne konanie budované, ale samozrejme je nutné poznať význam a uplatňovanie každej z jednotlivých zásad.²³³

ZÁSADY TRESTNÉHO STÍHANIA PRÁVNICKÝCH OSÔB

V zmysle §2 TP sa v trestnom stíhaní voči právnickým osobám použijú bez výnimky najmä tieto zásady:

Zásada stíhania len zo zákonných dôvodov

Zásada primeranosti a hospodárnosti

Zásada sudcu pre prípravné konanie

Zásada legality

Zásada oficiality

Zásada oportunity

Zásada práva na zákonný a rýchly proces

Zásada veci rozhodnutej – res iudicatae

Zásada práva na obhajobu

²³³ Žila, J. : Zásada vyhledávací v trestním řízení. Praha, Academia, 1983

Zásada náležitého zistenia skutkového stavu veci a vyhľadávacia zásada
Zásada kontradiktórnosti
Zásada voľného hodnotenia dôkazov
Zásada spolupráce so záujmovými združeniami občanov
Zásada rovnosti strán
Zásada obžalovacia
Zásada súdneho rozhodovania
Zásada verejnosti
Zásada ústnosti
Zásada bezprostrednosti

Medzi uvedenými zásadami sa nenachádza právo na svoj jazyk v zmysle §2 ods. 20 Tr.por. Podľa nášho názoru sa toto právo vzťahuje len na fyzickú osobu podozrivého, obvineného, poškodeného, zúčastnenej osoby alebo svedka a vo vzťahu k obvinenej právnickej osobe na štatutára obvinenej právnickej osoby v zmysle §28 ods. 1 ZoTZPO, splnomocneného zástupcu obvinenej právnickej osoby podľa §28 ods. 2 ZoTZPO, alebo ustanoveného opatrovníka podľa §28 ods. 7 ZoTZPO prostredníctvom ktorých koná.

I keď ma právnická osoba nárok na základné ľudské práva a slobody v zmysle čl. Dodatočného protokolu č. 1 k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv v súvislosti s pokojným výkonom majetkových práv nie je možné bez ďalšieho vyvodiť, že právnickým osobám sú dané všetky základné práva a slobody ako fyzickým osobám. Je to podmienené predovšetkým povahou právnickej osoby, nakoľko uplatňovanie určitých práv je vzhľadom na fiktívny charakter právnickej osoby vylúčený.

Podľa nášho názoru vo vzťahu k trestnému stíhaniu obvinenej právnickej osoby bez výnimky platí taktiež zásada prezumpcie neviny a to aj napriek tomu, že pričítateľnosť trestného činu právnickej osobe podľa §4 ods. 1 ZoTZPO má prvky objektívnej zodpovednosti. Z tohto však nemožno odvodzovať porušenie prezumpcie neviny a naopak tvrdiť, že trestná zodpovednosť vychádza z prezumpcie viny, pretože očtk bude povinne musieť vyhľadávať dôkazy, ktoré dostatočne preukazujú „pričítateľnosť“ trestného činu právnickej osobe. Prezumpcia neviny sa spája s pravidlom in dubio pro reo, čo v podstate znamená postup v prípade, keď nemožno objasniť pochybnosti ďalšími dôkazmi a existujúce nepostačujú na vyslovenie presvedčivého záveru o vine obžalovaného.

Prezumpcia neviny sa spája s pravidlom, podľa ktorého obžalovaný nie je povinný dokazovať žiadnu skutočnosť svedčiacu vo svoj prospech, má dokonca právo nevypovedať. V širšom kontexte je potrebné prezumpciu neviny vnímať ako Presumptio bona fide t.j. predpoklad konania v dobrej viere, čo tvorí základ posúdenia protiprávnosti akéhokoľvek konania fyzickej alebo právnickej osoby.

Podľa ostatného vývoja a chápania prezumpcie neviny zo strany EU sa táto zásada aplikuje na trestné stíhanie právnických osôb odlišne a v obmedzenej miere²³⁴, pretože právo na prezumpciu neviny zahŕňa rôzne potreby a stupne ochrany fyzických a právnických osôb tak, ako to vyplýva z judikatúry Súdneho dvora

²³⁴ Bod 13; Preambula k Directive on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at the trial in criminal proceedings; Dostupne dňa 3.6.2016 na: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-63-2015-INIT/en/pdf>.

týkajúcej sa práva nevypovedať vo vlastný neprospech²³⁵ v tomto smere je ochrana práva právnických osôb na prezumpciu neviny zabezpečená údajne existujúcimi právnymi zárukami vo vnútroštátnych právnych predpisoch a v právnych predpisoch Únie.²³⁶ Je potrebné zdôrazniť, že odôvodnenie smernice judikatúrou Súdneho dvora vo vzťahu k neaplikovaniu smernice na právnické osoby sa vzťahuje na rozhodnutia, ktorými sa posudzovali predbežné otázky v rámci administratívneho (súťažného) konania a nie trestného stíhania, na ktoré sa vzťahuje text smernice.

I napriek inštitútu pričítateľnosti trestného činu, ku ktorému došlo konaním fyzickej osoby, právnickej osobe v zmysle §4 ZoTZPO, je nutné zdôrazniť, že trestná zodpovednosť fyzickej osoby a právnickej osoby sa posudzuje *vždy samostatne* v zmysle §24 ods. 2 ZoTZPO. Samostatnosť vyvodzovania trestnej zodpovednosti právnickej osoby taktiež znamená, že rozhodnutie prijaté voči fyzickej osobe nemá vplyv na rozhodnutie voči právnickej osobe a naopak. Každé z rozhodnutí je nezávislým rozhodnutím, ktoré v plnej miere rešpektuje prezumpciu neviny a nepredznamenáva rozhodnutie proti druhej osobe. V tomto prípade, je nutné zdôrazniť dôležitosť odôvodnenia odsudzujúceho rozsudku voči fyzickej osobe, ktorá konala tak, že jej skutok je pričítateľný ako trestný čin právnickej osoby v zmysle §4 ZoTZPO. Sudca by sa v takomto prípade mal vyarovať vyjadrení, ktoré porušujú prezumpciu neviny obvinenej právnickej osoby, ak trestné stíhanie voči obvinenej právnickej osobe, nie je ešte právoplatne skončené.

Vo vzťahu k zásade resp. res iudicata resp. ne bis in idem (nie dvakrát v tej istej veci), táto existuje v prípade právoplatne uloženej sankcie právnickej osobe v správnom konaní za ten istý skutok. Táto prekážka je základnou zásadou procesného práva a znamená, že o tej istej veci nemožno rozhodnúť opätovne resp. nemožno v tej istej veci viesť trestné stíhanie, ak už o totožnom skutku bolo rozhodnuté v inom konaní.

Z hľadiska vnútroštátneho práva, ako aj z hľadiska judikatúry ESĽP a medzinárodných zmlúv (čl. 4 Protokolu č. 7 k Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv), za situácie, kedy obvinený už bol za skutok, pre ktorý je vedené trestné stíhanie, postihnutý v správnom konaní, došlo by k porušeniu zásady „ne bis in idem“. Pričom v zmysle cit. čl. 4 existujú 3 samostatné záruky, nebyť za ten istý skutok:

- Trestne stíhaný;
- Obžalovaný;
- Odsúdený.

²³⁵C-301/04 P Komisia/SGL Carbon, Zb. 2006, s. I-5915; vec T-112/98 Mannesmannröhren Werke/Komisia, Zb. 2001, s. II-732. Pozn. autorov: uvedené rozhodnutia sa týkajú administratívneho konania pre porušenie ustanovení o súťažnom práve a nie trestného stíhania.

²³⁶ Bod 27, Dôvodová správa k Directive on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at the trial in criminal proceedings; Dostupne dňa 3.6.2016 na: https://www.google.sk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0ahUKEwidiqb5s4vNAhWGXrQKHbV_CuYQFgqeMAE&url=http%3A%2F%2Fwww.ipex.eu%2FIPEXL-WEB%2Fdossier%2Ffiles%2Fdownload%2F082dbcc5429d1f4a0143005a9ea93586.do&usq=AFQjCNFvWmRh6vqH-FV0VdrojWWMbgrloA&cad=rja

V prípade tejto zásady tu nejde len o právo byť dvakrát odsúdený za ten istý skutok ale vôbec byť stíhaný dvakrát.

Na základe uvedeného orgán činný v trestnom konaní potom, ako sa dozvie, že bola správnym orgánom uložená sankcia za spáchaný správny delikt, porovná uznesenie o vznesení obvinenia voči právnickej osobe v zmysle ust. § 206 TP a rozhodnutie správneho orgánu o správnom delikte a posúdi z pohľadu princípu ne bis in idem (t. z. či ide v konkrétnom prípade o konanie, resp. delikt, ktoré spadajú pod ochranu čl. 4 ods. 1 protokolu č. 7 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv):

- totožnosť skutku uvedeného v rozhodnutiach,
- totožnosť páchatela resp. obvineného, uvedeného v rozhodnutiach
- totožnosť chráneného záujmu uvedeného v rozhodnutiach.

Pričom pri vymedzení totožnosti skutku je možné vychádzať z domácej právnej konštrukcie totožnosti skutku, súčasne je však potrebné náležite zohľadňovať judikatúru ESĽP a vylóžiť daný pojem z hľadiska aplikácie Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv.

ESĽP vyjadril názor, že podstatným pri posudzovaní totožnosti skutku nie je právna kvalifikácia, či viaceré kvalifikácie skutku, ale to, či je založený na totožných alebo v podstate rovnakých skutočnostiach, teda či ide o súbor konkrétnych skutkových okolností zahrňujúcich rovnakého obvineného a nerozlučne spojených v čase, priestore, konaní a následku ktorých existencia musí byť preukázaná, aby mohlo dôjsť k odsúdeniu alebo začatiu trestného stíhania.

Ak v danej veci je splnená totožnosť skutku, totožnosť páchatela a totožnosť chráneného záujmu, pristupuje k posúdeniu tzv. Engelovských kritérií, ktoré definujú trestnoprávnu povahu správnych deliktov, tak aby ich bolo možné subsumovať pod čl. 4 ods. 1 protokolu č. 7 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a následne pod čl. 6 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv. Prvým kritériom je kvalifikácia skutku v právnom poriadku žalovaného zmluvného štátu. Pokiaľ skutok nie je kvalifikovaný ako trestný čin, použijú sa pre posúdenie daného deliktu ďalšie dve kritériá. Druhé kritérium je samotná povaha deliktu, v rámci, ktorej sa posudzuje, či delikt, o ktorý ide, vyplýva z porušenia právnej normy adresovanej neurčitému všeobecnému okruhu adresátov alebo iba určitej špecifickej skupine osôb a zároveň sa posudzuje účel sankcie, t. j. či sankcia, ktorá sa ukladá za spáchaný delikt, má povahu reparačnú alebo preventívno-represívnu. Delikt sa považuje za subsumovateľný pod normatívny text čl. 4 ods. 1 protokolu č. 7 vtedy, ak právna norma, o porušenie ktorej ide v prípade tohto deliktu, sa aplikuje na neurčitý všeobecný počet adresátov, a uložená sankcia je aspoň čiastočne preventívno-represívneho charakteru. V prípade deliktu, kde dochádza k porušeniu právnej normy adresovanej určitej špecifickej skupine osôb so zvláštnym postavením, avšak uložená sankcia je preventívno-represívneho charakteru, prihliada sa na tretie kritérium, a to stupeň závažnosti sankcie, ktorú možno dotknutej osobe uložiť v konkrétnom konaní. Je potrebné zdôrazniť, že malá závažnosť sankcie by nemala byť sama osebe kritériom na určovanie či delikt má alebo nemá trestnú povahu ak sankcia nemá reparačný účel.

Nie je možné vylúčiť právnu ochranu proti novému procesu s ohľadom na ne bis in idem s poukazom na skutočnosť, že príčinou prvého postihu za daný skutok bola jeho nesprávna kvalifikácia ako priestupku, hoci boli naplnené znaky trestného činu.

Právne irelevantné je taktiež to, prečo došlo k novému konaniu a rozhodnutiu v danej veci, bez toho aby bolo zrušené predchádzajúce rozhodnutie o tom istom skutku.

V prípade, že sankcia za správny delikt uložená správnym orgánom podľa slovenského právneho poriadku má trestnú povahu v zmysle vyššie uvedených tzv. Engelovských kritérií, je povinnosťou orgánov činných v trestnom konaní aplikovať zásadu „ne bis in idem“ a zastaviť trestné stíhanie voči právnickej osobe uznesením z dôvodu neprípustnosti trestného stíhania podľa §21 ods. 2 ZoTZPO alebo (alternatívne) zastaviť trestné stíhanie z dôvodu neprípustnosti podľa §9 písm. ods. 1, písm.g) TP, pretože tak ustanovuje medzinárodná zmluva, ktorou je Slovenská republika viazaná (s ohľadom na aplikáciu hore uvedeného čl. 4 ods. 1 protokolu č. 7 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv po posúdení toho, či ide o správny delikt, ktorý má trestnoprávnú povahu).

.V prípade, že sa jedná o rozhodnutie cudzozemského súdu alebo cudzozemského správneho orgánu o tom istom skutku, ktorý je správnym deliktom trestnoprávnej povahy je potrebné zastaviť trestné stíhanie z dôvodu neprípustnosti podľa §9 písm. ods. 1, písm.g) TP, pretože tak ustanovuje medzinárodná zmluva, ktorou je Slovenská republika viazaná (viď predchádzajúci odsek), pretože ani ZoTZPO a ani TP expressis verbis neustanovujú, že správnym orgánom sa pre účely trestného konania rozumie aj cudzozemský správny orgán.

NOVĚ ZÁSADY TRESTNĚHO STÍHANIA PRÁVNICKÝCH OSôB

Zásadou, ktorú možno nanovo formulovať vo vzťahu k trestnému stíhaniu právnickej osoby je **zásada subsidiarity**. Táto zásada sa prejaví vo vzájomnom pomere trestného stíhania fyzickej osoby a právnickej osoby. Obvinenie právnickej osoby a jej trestné stíhanie bude vždy sekundárne v pomere k trestnému stíhaniu fyzickej osoby, ktoré by malo byť vždy primárne. Sekundárna trestná zodpovednosť právnickej osoby je inštitútom doplnkovým, ktorý má za úlohu sankcionovať trestné činy, ku ktorým došlo, ale ktoré by inak postihnuteľné neboli z dôvodu tzv. delenej trestnej zodpovednosti, alebo postihovať trestné činy, na ktorých sa právnická osoba podieľa formou spolupáchateľstva, alebo účastníctva. ZoTZPO na viacerých miestach uprednostňuje trestné stíhanie fyzickej osoby, resp. jeho aspekty, pred trestným stíhaním právnickej osoby. Ako praktický príklad je možné uviesť pravidlo určenia miestnej príslušnosti v spoločnom konaní podľa §24 ods. 3, veta za bodkočiarkou ZoTZPO, alebo ustanovenie §24 ods.3 ZoTZPO, ktorý určuje poradie vykonávaných procesných úkonov v spoločnom konaní vedenom proti fyzickej osobe a právnickej osobe, pričom v oboch prípadoch je rozhodujúcim kritériom trestné stíhanie fyzickej osoby resp. jeho právna kvalifikácia. I napriek zdôraznenej zásade rovnosti práv obvinenej fyzickej a právnickej osoby (viď. vyššie), je to práva táto zásada, ktorá do značnej miery modifikuje zásadu rovnosti obvinených fyzickej osoby a právnickej osoby tým, že z povahy vecí stanovuje právnickej osobe odlišné- subsidiárne postavenie v trestnom stíhaní. Táto odlišnosť spočívajúca v subsidiarite trestného stíhania právnickej osoby však nesmie mať vplyv na zákonnosť trestného stíhania a dodržania jej práva na obhajobu, alebo záruk spravodlivého súdneho procesu.

V zmysle §1 ods. 2 ZoTZPO sa na celé trestné konanie proti právnickej osobe použije subsidiárne TP, ak ZoTZPO neustanovuje niečo iné, alebo ak to povaha

veci nevylučuje. Obvinená právnická osoba, bude s výnimkou špeciálnych ustanovení o trestnom stíhaní právnických osôb v štvrtej časti v ZoTZPO v plnej miere dotknutá aplikáciou ustanovení tretej hlavy prvej časti TP o úkonoch trestného konania (§55-§70 TP); primerane vybranými ustanoveniami štvrtej hlavy prvej časti o zaistení osôb (najmä §88 TP); v zmysle štvrtej a piatej hlavy prvej časti o zaistení vecí a zabezpečení informácii (§71-§118 TP); šiestej hlavy prvej časti o dokazovaní (§119-§161 TP); siedmej a ôsmej hlavy prvej časti o rozhodnutiach a o sťažnosti (§162-§195 TPO); druhej časti o predsúdnom konaní (§196-§236 TP); tretej časti o súdnom konaní vrátane primeraného použitia vybraných ustanovení o osobitných konaniach (§237-§405e TP); primerane sa aplikujú vybrané ustanovenia štvrtej časti o vykonávanom konaní vrátane ustanovení zahľadění odsúdenia, udelení milosti a amnestie (§406-§476 TP); taktiež sa primerane aplikujú vybrané ustanovenia piatej časti o právnom styku s cudzinou (§477-§552 TP).

VZŤAH MEDZI ZÁSADAMI TRESTNÉHO STÍHANIA FYZICKÝCH OSÔB a PRÁVNICKÝCH OSÔB

Základným kritériom uplatňovania zásad trestného stíhania a priznaním práv v trestnom konaní obvinenej právnickej bude skutočnosť, že takéto neaplikovanie určitej zásady alebo práva nebude mať za následok výraznú zmenu medzi procesným postavením obvineného fyzickou osobou a právnickou osobou, čím by sa porušila zásada rovnosti a nediskriminácie v prístupe k právu na súdnu a inú právnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy SR. Trestný poriadok je obsahovo prispôsobený požiadavke naplniť cieľ trestného stíhania, ktorý je v prípade fyzickej a právnickej osoby obdobný. Potreba špeciálnej zákonnej úpravy, ktoré zohľadňujú charakter právnickej osoby, je tak dostatočne vyjadrená priamo v ZoTZPO.

Právo na súdnu ochranu uvedené v čl. 46 ods.1 Ústavy SR nespočíva len v tom, že osobám nemožno brániť v uplatnení práva alebo ich diskriminovať pri ich uplatňovaní, jeho obsahom je i zákonom upravené relevantné konanie súdov a iných orgánov SR. Pričom táto zásada je doplnená ďalšou zásadou *denegatio iustitiae*, ktorá znamená, že sudca je povinný vykonávať súdnicstvo. Sudca nemôže odmietnuť výkon súdnicstva s odôvodnením, že uvedený vzťah resp. otázka nie je upravená v právnom predpise.²³⁷

Každé konanie súdu alebo iného orgánu, ktorá je v rozpore so zákonom, je porušením ústavou zaručeného práva na súdnu alebo inú právnu ochranu,²³⁸ T.j. súd je týmto základným právom viazaný nielen v tom zmysle, že je povinný nebrániť uplatňovaniu práva na spravodlivý proces, ale zároveň má pozitívny záväzok vytvárať predpoklady pre uplatnenie tohto práva a v rozsahu zásady *iura novit curia* tiež sám musí postupovať v medziach platnej právnej úpravy.

V prípade, že určitú právnu skutočnosť alebo inštitút neupravuje priamo ZoTZPO ako *lex specialis*, je možné v zmysle §1 ods. 2 ZoTZPO subsidiárne použiť Trestný poriadok, len tam, kde to povaha veci nevylučuje vzhľadom na postavenie právnickej osoby.

²³⁷ Číč, M. a kol., Komentár k Ústave Slovenskej republiky, Matica slovenská, 1997, str. 235

²³⁸ ÚS SR 26/94.

Proti obvinenej právnickej osobe je možné konať vo všetkých štádiách trestného konania tak ako u osoby fyzickej. Pre štádia predsúdneho, súdneho, opravného i vykonávacieho konania platí subsidiarita TP.

V zmysle §1 ods.1 ZoTZPO je trestným konaním voči právnickej osobe konanie podľa ZoTZPO. Zákonodarca *expressis verbis* nedefinuje v §10 ods. 15 TP, že trestným konaním je i konanie podľa ZoTZPO a teda platí, že trestným konaním sa rozumie len konanie podľa TP: Výkladom §10 ods. 15 TP a §1 ods.1 ZoTZPO a ich vzájomných súvislostí²³⁹ je možné tento nedostatok preklenúť a tvrdiť, že trestným konaním sa rozumie aj konanie proti právnickej osobe podľa ZoTZPO, t.j. trestné konanie podľa osobitného zákona.

Princíp právnej istoty vedie k záveru, že jednotlivец vedený dôverou v právo by mal mať vždy aspoň rámcovú predstavu o tom, či konanie, ktorého sa dopúšťa je konanie právne dovolené alebo zakázané. Princíp rovnosti pred zákonom potom znamená, že zákon by mal byť vykladaný pre všetky prípady spĺňajúce tie isté podmienky rovnako. Tieto princípy neplatia bezvýhradne, ak existuje dostatočne legitímny dôvod pre ich obmedzenie, teda dostatočne legitímny dôvod pre zmenu interpretácie právnej normy, a ak boli orgánom, ktorý mení interpretáciu noriem, splnené procedurálne postupy na to určené. Tieto zásady platia najmä v prípade orgánov, ktorých úlohou je okrem iného aj zjednocovanie rozhodovacej činnosti súdov.²⁴⁰

Právo na súdnu ochranu podľa čl. 46 Ústavy SR; K uplatneniu tohto práva dochádza vtedy, ak príslušný zákon umožňuje aby sa právnická osoba alebo fyzická osoba domáhala svojho práva na nezávislom a neutrannom súde. Zmyslom práva na súdnu a ochranu je umožniť každému reálny prístup k súdu a tomu zodpovedajúca povinnosť súdu o veci konať. Uvedené právo je verejným subjektívnym právom. Oprávňuje subjekt uplatňovať základné ľudské práva a slobody voči štátu prostredníctvom súdov a iných orgánov verejnej správy. Ústava, tým, že upravila možnosť inej ako súdnej ochrany práva, povýšila inú právnu ochranu na inom orgáne na úroveň súdnej ochrany. Druhou časťou tejto zásady je porušenie vo fáze tvorby práva, ak zákonodárca prijme zákon vylučujúci rozhodovanie súdu o niektorých otázkach.

Trestný poriadok upravuje postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov tak, aby trestné činy boli náležite zistené a ich páchatelia podľa zákona spravodlivo potrestaní, pričom treba rešpektovať základné práva a slobody fyzických osôb a právnických osôb. Tak definuje zákonodarca účel Trestného poriadku hneď v prvom ustanovení. Základnou úlohou trestného konania je uplatňovanie účelu Trestného poriadku a tomu korešpondujúce pôsobenie pri upevňovaní zákonnosti, uskutočňovanie výchovy občanov v duchu dôsledného zachovávania zákonov a pravidiel občianskeho spolužitia a čestného plnenia povinností voči sebe navzájom, voči štátu a spoločnosti a preventívne pôsobenie. V prvom rade je ale základným

²³⁹o.i. s prihliadnutím na čl. V až LXXXV ZoTZPO (najrozsiahlejšia časť ZoTZPO), ktoré novelizujú jednotlivé zákony, ktoré regulujú vydávanie povolení, licencií, či oprávnení na výkon rôznorodých špecializovaných činností, kde predpokladom udelenia povolenia (licencie, oprávnenia atď.) je preukázanie bezúhonnosti. Zo snahy zákonodarcu je evidentné, že trestné konanie proti právnickej osobe sa má prejavovať vo všetkých osobitných zákonoch, ktoré používajú pojem „trestné konanie“, ktorý je definovaný v §10 ods. 15 TP.

²⁴⁰ ÚS ČR 170/2006-n

cieľom trestného konania boj s trestnou činnosťou. Príjmy z trestnej činnosti sa najefektívnejšie postihujú odobratím majetku, ktorý z tejto činnosti pochádza cez inštitút trestu prepadnutia majetku.

V zmysle §423 Trestného poriadku len čo sa stal rozsudok, ktorým bol uložený trest prepadnutia majetku, vykonateľným, zašle predseda senátu konkurznému súdu, v ktorého obvode má sídlo súd, ktorý vo veci rozhodol v prvom stupni, rovnopis rozsudku bez odôvodnenia na postup podľa Zákona o konkurze a reštrukturalizácii.

V zmysle §425 Trestného poriadku k je obvinený stíhaný pre trestný čin, za ktorý vzhľadom na povahu a závažnosť činu a na pomery obvineného treba očakávať uloženie trestu prepadnutia majetku, a je obava, že výkon tohto trestu bude zmarený alebo sťažený, môže súd a v prípravnom konaní prokurátor majetok obvineného zaistiť. Súd zaistí majetok obvineného vždy, ak uložil trest prepadnutia majetku rozsudkom, ktorý zatiaľ nenadobudol právoplatnosť. Pri zaistení majetku obvineného sa postupuje primerane podľa § 50 ods. 2 a 3 Trestného poriadku, § 94 až 96 Trestného poriadku. Po vyhlásení konkurzu sa pri výkone trestu prepadnutia majetku postupuje podľa osobitného predpisu upravujúceho konkurzné konanie; prevzatím majetku správcom konkurznej podstaty zaistenie zaniká. Osoba, ktorej majetok bol zaistený, má právo žiadať o zrušenie alebo obmedzenie zaistenia. O takej žiadosti musí predseda senátu a v prípravnom konaní prokurátor bezodkladne rozhodnúť. Proti tomuto rozhodnutiu je prípustná sťažnosť. Ak sa žiadosť zamietla, osoba, ktorej majetok bol zaistený, ju môže, ak v nej neuvedie iné dôvody, opakovať až po uplynutí 30 dní odo dňa, keď rozhodnutie o jeho predchádzajúcej žiadosti nadobudlo právoplatnosť; inak sa o nej nekoná. Proti uzneseniu o zaistení majetku je prípustná sťažnosť.

Toho ustanovenie sa použije na zaistenie výkonu trestu prepadnutia majetku, v prípade, že obeť trestného činu má záujem na zaistení uspokojenia svojho nároku na náhradu škody, je potrebné postupovať v zmysle §50 Trestného poriadku. Ak je dôvodná obava, že uspokojenie nároku poškodeného na náhradu škody spôsobenej trestným činom bude marené alebo sťažované, možno nárok až do pravdepodobnej výšky škody zaistiť

a) na majetku obvineného,

b) na majetkových právach obvineného v právnickej osobe, v ktorej má obvinený majetkovú účasť,

c) na majetkových právach právnickej osoby, v ktorej obvinený má majetkovú účasť, alebo je štatutárnym orgánom, členom štatutárneho orgánu, členom iného orgánu, prokuristom, vedúcim organizačnej zložky podniku, ktorý je zapísaný do obchodného registra, alebo vedúcim podniku zahraničnej osoby, ktorý je zapísaný do obchodného registra, ak je na podklade zistených skutočností dostatočne odôvodnený záver, že trestný čin, za ktorý je trestne stíhaný obvinený, bol spáchaný v mene alebo v prospech tejto právnickej osoby, na majetkových právach právnickej osoby, v ktorej má priamu alebo nepriamu majetkovú účasť právnická osoba, v ktorej obvinený má majetkovú účasť, alebo je štatutárnym orgánom, členom štatutárneho orgánu, členom iného orgánu, prokuristom, vedúcim organizačnej zložky podniku, ktorý je zapísaný do obchodného registra, alebo vedúcim podniku zahraničnej osoby, ktorý je zapísaný do obchodného registra, ak je na podklade zistených skutočností dostatočne odôvodnený záver, že trestný čin,

za ktorý je trestne stíhaný obvinený, bol spáchaný v mene alebo v prospech tejto právnickej osoby, na ostatných majetkových právach obvineného.

Akonáhle je právoplatné rozhodnutie o uložení trestu prepadnutia majetku, súd postúpi vec konkurznému súdu na konanie podľa zákon 7/2005 Z.z. o konkurze a reštrukturalizácii v znení neskorších predpisov znamená to začatie konkurzného konania v zmysle V zmysle §14 ods. 3 ZoKR o začatí konkurzného konania súd vydá uznesenie, ktoré bezodkladne zverejní v Obchodnom vestníku; zverejnením tohto uznesenia v Obchodnom vestníku sa začína konkurzné konanie. Proti tomuto uzneseniu nie je prípustné odvolanie. Z pohľadu navrhovateľa súd návrhu vyhovel, a preto tento nemá dôvod na podanie odvolania. Nie je daný dôvod ani preto, aby dlžník v právnej pozícii odporcu (ak navrhovateľom bude veriteľ alebo iná osoba odlišná od dlžníka) mohol zabrániť začatiu konania.

V zmysle §23 ZoKR vyhlásením konkurzu sa začína konkurz. Konkurz sa považuje za vyhlásený zverejnením uznesenia o vyhlásení konkurzu v Obchodnom vestníku. Vyhlásením konkurzu sa dlžník stáva úpadcom. Vyhlásenie konkurzu bráni tomu, aby na úpadcu začalo alebo prebiehalo reštrukturalizačné konanie. Ak počas konkurzu dôjde na súd návrh na povolenie reštrukturalizácie úpadcu, súd návrh na povolenie reštrukturalizácie uznesením odmietne.

V zmysle §28 odsek 1 až 4 ZoKR pohľadávka, ktorá nie je pohľadávkou proti podstate, sa v konkurze uplatňuje prihláškou. Prihláška sa podáva v jednom rovnopise u správcu, pričom správcovi musí byť doručená v základnej prihlasovacej lehote do 45 dní od vyhlásenia konkurzu; v jednom rovnopise veriteľ doručí prihlášku aj na súd. Doručením prihlášky do elektronickej schránky správcu sa prihláška považuje za doručenú aj na súde. Ak veriteľ doručí správcovi prihlášku neskôr, na prihlášku sa prihlíada, veriteľ však nemôže vykonávať hlasovacie právo a ďalšie práva spojené s prihlásenou pohľadávkou. Právo na pomerné uspokojenie veriteľa tým nie je dotknuté; môže byť však uspokojený len z výťažku zaradeného do rozvrhu zo všeobecnej podstaty, ktorého zámer zostaviť bol oznámený v Obchodnom vestníku po doručení prihlášky správcovi. Zapisanie takejto pohľadávky do zoznamu pohľadávok správcu zverejní v Obchodnom vestníku s uvedením veriteľa a prihlásenej sumy. Ak ide o zabezpečenú pohľadávku, v prihláške doručenej správcovi sa musí riadne a včas uplatniť aj zabezpečovacie právo, a to v základnej prihlasovacej lehote 45 dní od vyhlásenia konkurzu, inak zanikne.

Konkurzná podstata je jedným zo základných pojmov a inštitútov konkurzného práva. Teória konkurzného práva rozdeľuje konkurznú podstatu na:

- a) aktívnu,
- b) pasívnu.

Aktívnou konkurznou podstatou sa rozumie súhrn majetku, ktorý podlieha konkurzu. Pasívnou konkurznú podstatu predstavujú pohľadávky voči aktívnej konkurznej podstate. Zistenie aktívnej konkurznej podstaty je jednou zo základných povinností správcu. Pasívna konkurzná podstata závisí predovšetkým na procesnej aktivite veriteľov (na prihlasovaní pohľadávok). Podstatou likvidačného konkurzu je speňaženie majetku, ktorý patrí do konkurznej podstaty a rozdelenie získaného výťažku na uspokojenie oprávnených pohľadávok veriteľov.

Aktívna konkurzná podstata je tradične vymedzená pozitívnym a negatívnym spôsobom. Pozitívne vymedzenie konkurznej podstaty spočíva vo vymedzení

majetku úpadcu a majetku tretích osôb, ktorý podlieha konkurzu a ktorý patrí do konkurznej podstaty. Podľa ZoKR konkurzu podlieha majetok ktorý:

- a) patril úpadcovi v čase vyhlásenia konkurzu,
- b) úpadca nadobudol počas konkurzu,
- c) zabezpečuje úpadcove záväzky a
- d) iný majetok, ak to ustanovuje zákon.

Rozhodujúcou časťou aktívnej konkurznej podstaty je majetok, ktorý patril úpadcovi v čase vyhlásenia konkurzu. Konkurz sa považuje za vyhlásený zverejnením uznesenia o vyhlásení konkurzu v Obchodnom vestníku. Právne účinky vyhlásenia konkurzu nastávajú začiatkom dňa, ktorý nasleduje po faktickom zverejnení uznesenia v Obchodnom vestníku. Termín „majetok, ktorý patrí“ úpadcovi

je termínom širším, ako je „majetok, ktorý má vo vlastníctve“. Majetok, ktorý patrí úpadcovi v deň vyhlásenia konkurzu, zahŕňa nielen vlastníctvo úpadcu k veciam hnutelným a nehnuteľným, ale aj práva a iné majetkové hodnoty, ktoré úpadcovi patria. Správca je povinný zisťovať všetky relevantné skutočnosti, ktoré sa týkajú majetku úpadcu počas celého konkurzu a na základe zistených údajov musí vykonať zodpovedajúce zmeny v súpise majetku podstaty.

Do konkurznej podstaty patrí nakoniec aj majetok tretích osôb, ktorým tieto zabezpečili záväzok úpadcu. Tak je tomu vtedy, ak je záväzok zabezpečený záložným právom a predmetom zálohu je majetok tretej osoby alebo zabezpečovacím postúpením pohľadávky tretej osoby (§ 554 O. z.). Správca majetok tretej osoby zapíše do podstaty len vtedy, ak tretia osoba na základe písomnej výzvy správcu nesplní za úpadcu záväzok (pohľadávku veriteľa), zabezpečený jej majetkom do 30 dní od doručenia výzvy. Do súpisu majetku podstaty je správca povinný zapísať aj majetok, ktorý bol vo vlastníctve úpadcu alebo úpadcovi patril a na základe zabezpečovacieho prevodu práva bol prevedený na veriteľa (fiduciárna cesia, § 553 a 554 O. z.). Vyhlásením konkurzu na majetok dlžníka sa zabezpečovací prevod práva považuje za neúčinný a zabezpečený veriteľ, ktorý si prihlásil svoju pohľadávku ako zabezpečenú, má v konkurznom konaní právne postavenie záložného veriteľa. Iným majetkom, ktorý patrí do konkurznej podstaty je napríklad majetok, ktorý sa nachádza na území iného štátu, ak to právne predpisy cudzieho štátu umožňujú (§ 174 ods. 2 ZoKR).

Podľa § 68 ZoKR všeobecnú podstatu tvorí majetok podliehajúci konkurzu, ktorý netvorí žiadnu z oddelených podstat.

Oddelenú podstatu zabezpečeného veriteľa v zmysle §69 ZoKR tvorí

- a) majetok zabezpečujúci pohľadávku zabezpečeného veriteľa, ak ide o zabezpečenie zabezpečovacím právom, ktoré je na majetku právom jediným alebo v poradí rozhodujúcom na jeho uspokojenie právom prvým alebo medzi inými zabezpečovacími právami zabezpečujúcimi pohľadávky iných zabezpečených veriteľov právom najskorším (ďalej len „prednostné zabezpečovacie právo“),
- b) výťažok zo speňaženia majetku tvoriaceho oddelenú podstatu zabezpečeného veriteľa,
- c) výťažok zo speňaženia majetku pôvodne zabezpečujúceho pohľadávku zabezpečeného veriteľa, ktorý zvýšil po uspokojení alebo po zabezpečení uspokojenia [§ 70 ods. 2 písm. d)] pohľadávok zabezpečených zabezpečovacími

právami, ktoré boli na majetku pred jeho speňažením v poradí rozhodujúcom na ich uspokojenie pred zabezpečovacím právom zabezpečeného veriteľa.

ZÁVER

Tento príspevok mal o.i. naznačiť, že v súčasnosti sú procesné záruky tretích strán dostatočné pri ukladaní trestu prepadnutia majetku. Ako je z uvedeného zrejmé, pohľadávka štátu, ktoré vznikne výkonom trestu prepadnutia majetku nie je uvedená medzi osobitnými formami podstaty, ktoré vždy uspokojujú v plnej miere zo zabezpečenia, ale predstavuje iba pohľadávku všeobecnej podstaty, ktorá sa vždy bude uspokjovať iba pomerne zo všeobecnej podstaty, ktorá zostane po uspokojení zabezpečených veriteľov.

Literatúra:

Čič, M. a kol., Komentár k Ústave Slovenskej republiky, Matica slovenská, 1997

Žila, J. : Zásada vyhľadávaci v trestním řízení. Praha, Academia, 1983

C-301/04 P Komisia/SGL Carbon, Zb. 2006, s. I-5915; vec T-112/98 Mannesmannröhren Werke/Komisia, Zb. 2001, s. II-732.

ÚS SR 26/94.

ÚS ČR 170/2006-n

Dôvodová správa k Directive on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at the trial in criminal proceedings; Dostupne dňa 3.6.2016 na:

https://www.google.sk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0ahUKEwjdiqb5s4vNAhWGXRQKHbV_CuYQFgqeMAE&url=http%3A%2F%2Fwww.ipex.eu%2FPIPEXL-

<WEB%2Fdossier%2Ffiles%2Fdownload%2F082dbcc5429d1f4a0143005a9ea93586.do&usq=AFQjCNFvWmRh6vqH-FV0VdrojWWMbgrloA&cad=rjaC>

Preambula k Directive on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at the trial in criminal proceedings; Dostupne dňa 3.6.2016 na: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-63-2015-INIT/en/pdf>.

Kontaktné údaje:

JUDr. Marek Kordík, LL.M, PhD.

marek.kordik@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č. 6

81000 Bratislava

Slovenská republika

Doc. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.

lucia.kurilovska@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č. 6

81000 Bratislava

Slovenská republika

PRINCÍP ULTIMA RATIO AKO INTERPRETAČNÉ PRAVIDLO V TRESTNOM PRÁVE A V SPRÁVNOM TRESTANÍ²⁴¹

Soňa Košičiarová

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

Abstrakt: The aim of the paper is to describe the content of the ultima ratio principle in the field of administrative punishment in Slovakia, so as in the field of criminal law and to analyze some of the issues concerning the application of this principle by constitutional court, courts and public authorities.

Abstrakt: Cieľom referátu je opísať obsah princípu *ultima ratio* v oblasti správneho trestania na Slovensku, rovnako ak v oblasti trestného práva a analyzovať niektoré z problémov týkajúcich sa aplikácie tohto princípu ústavnými súdmi, všeobecnými súdmi a správnymi orgánmi.

Kľúčové slová: principle ultima ratio, criminal law, administrative offense, interpretation effect of ultima ratio principle

Kľúčové slová: princíp ultima ratio, trestné právo, správny delikt, vplyv princípu ultima ratio na výklad

1 ÚSTAVNOPRÁVNE A ZÁKONNÉ VÝCHODISKÁ PRINCÍPU SUBSIDIARITY TRESTNÉHO POSTIHU

Princíp subsidiarity trestného postihu vo verejnom práve vyjadruje požiadavku obmedziť trestanie (sankcionovanie) na prípady, keď je to odôvodnené závažnosťou a spoločenskou škodlivosťou protiprávneho správania. Uvedené sa uplatňuje tak pri postihu osôb za trestné činy, ako aj pri postihu osôb za správne delikty.

Jeho existencia sa odvodzuje z čl. 1 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorej je Slovenská republika právny štát. Je špecifickým premietnutím princípu *proporcionality*, ktorý vyžaduje, aby obmedzenie základných práv jednotlivcov v dôsledku sankcií bolo *primerané a súladné s účelom trestania* v právnom štáte.

Teória trestného práva princíp subsidiarity trestného postihu tradične zaraďuje medzi *zásady trestného práva*.²⁴²

241

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0024-12.

242

Ivor, J. in IVOR, J. a kolektív: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Bratislava : IURA EDITION 2006, s. 28.

Podľa právnej teórie princíp *ultima ratio* v trestnom práve „znamená, že *nielen zákonodarca, ale aj právna prax* má používať trestné právo v prípade, keď ostatné prostriedky nestačia“. ²⁴³

Princíp vyjadruje požiadavku, aby boli stíhané len také skutky osôb, ktoré ohrozujú alebo porušujú zákonom chránený záujem. Je na zákonodarcovi, aby zvážil, aké správanie osoby má byť *de lege lata* považované za deliktuálne správanie (princíp *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*). „Zákonodarca by mal v nadväznosti na učenie o právnom štáte starostlivo uvážiť, ktoré prípady (skutky) kriminalizovať, t. j. označiť ich za trestné, a kde uplatňovať iba občianskoprávnu, obchodnoprávnu, pracovnoprávnu či inú právnu zodpovednosť. Rovnako tak by mal postupovať aj pri rozhodovaní o penalizácii či depenalizácii.“²⁴⁴

Spoločenská škodlivosť protiprávneho konania sa z právneho hľadiska predpokladá, ak zákon vyhlásil určité protiprávne správanie osoby za delikt. V prípade trestných činov je vyššia, v prípade správnych deliktov je nižšia. Správanie osoby, ktoré nevykazuje príslušný stupeň spoločenskej škodlivosti, nemožno z právneho hľadiska považovať za delikt, a to ani v prípade, ak osoba naplnila formálne znaky príslušného deliktu.

Stupeň spoločenskej škodlivosti protiprávneho správania osoby sa v oblasti verejného práva odráža v zákonom odlišení *súdnych a správnych deliktov* (tzv. stupňovitost' verejnoprávnych deliktov). Uvedenú myšlienku možno vyjadriť aj tak, že existencia *rôznych právnych kategórií deliktov* je vyjadrením postoja zákonodarcu k otázke, ktoré protiprávne správanie osoby so sebou nesie závažnejší negatívny dôsledok na zákonom chránený verejný záujem.

Stupeň spoločenskej škodlivosti ovplyvňuje aj *zákonnú úpravu druhu a rozsahu sankcií*. Porušenie princípu subsidiarity trestného postihu zo strany zákonodarcu môže mať ústavnoprávny aspekt v situácii, keď by napríklad zákon umožňoval ukladať za správny delikt neprimerane prísne sankcie.

Je vecou zákonodarcu, či pri definovaní všeobecných znakov príslušnej kategórie deliktu uprednostní tzv. materiálne, resp. materiálno-formálne alebo formálne chápanie deliktu. Rozdielnosť prístupu sa premieta do rozsahu zákonom zakotvenej právomoci orgánu verejnej moci v rámci stíhania deliktu *hodnotiť závažnosť spoločenskej škodlivosti* správania osoby. Práve v tejto súvislosti princíp subsidiarity trestného postihu vystupuje ako dôležité *interpretačné pravidlo ústavnoprávnej povahy*, na ktoré sa môže orgán verejnej moci v odôvodnení svojho konkrétneho rozhodnutia odvolať bez ohľadu na to, či ho zákon, podľa ktorého postupuje, explicitne zakotvuje.

Priestor pre aplikáciu princípu *ultima ratio* je daný pre orgán oprávnený vyvodzovať zodpovednosť za verejnoprávny delikt predovšetkým vtedy, ak mu zákon umožňuje vyhodnocovať z hmotnoprávneho hľadiska závažnosť protiprávneho správania osoby. Takáto právomoc orgánu existuje v prípade materiálneho, resp. materiálno-formálneho chápania deliktu. Pri formálnom chápaní deliktu je rozsah tejto

243

Ivor, J. in IVOR, J. a kolektív: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Bratislava : IURA EDITION 2006, s. 28.

244

Ivor, J. in IVOR, J. a kolektív: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Bratislava : IURA EDITION 2006, s. 28.

právomoci orgánu nulový, nakoľko stupeň spoločenskej škodlivosti skutku je záväzným spôsobom určený zákonom (ak zákon neustanovuje inak).

Princíp *ultima ratio* ako interpretačné pravidlo zohráva úlohu pri trestnom stíhaní bez ohľadu na to, či protiprávne správanie osoby má základ v súkromnom práve alebo vo verejnom práve. V referáte sa budeme venovať analýze oboch prípadov.

2 PRINCÍP SUBSIDIARITY TRESTNOPRÁVNEHO POSTIHU AKO INTERPRETAČNÉ PRAVIDLO V SÚDNEJ PRAXI

2. 1 Právomoc orgánov hodnotiť závažnosť protiprávneho správania osoby, ktoré má súkromnoprávny základ

V posledných rokoch sa pod vplyvom judikatúry Ústavného súdu Českej republiky rozvinula diskusia o hraniciach uplatňovania princípu subsidiarity trestnoprávneho postihu v prípadoch, keď skutok páchatela má súkromnoprávny základ, t. j. porušenie práv a povinností páchatela je zviazané s občianskoprávnou, obchodnoprávnou alebo pracovnoprávnou úpravou.

Základnou otázkou bolo, či je vôbec možné a za akých podmienok stíhať páchatela prostriedkami trestného práva, keď sú k dispozícii právne prostriedky iných odvetví súkromného práva, ktorých prostredníctvom môže poškodený z vlastnej iniciatívy pôsobiť na odstránenie vzniknutého protiprávneho stavu.

Odbornú diskusiu na Slovensku na tému uplatnenia princípu *ultima ratio* ako interpretačného pravidla odštartovalo zákonné vymedzenie princípu subsidiarity trestnej represie v českom Trestnom zákonníku (zákon č. 40/2009 Zb.).

Ten v § 12 ods. 2 pôvodne zakotvoval, že „trestní zodpovednosť pachateľa a trestnoprávne dôsledky s ním spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu“.

Český zákonodarca vyjadril princíp *ultima ratio* ako hmotnoprávne kritérium pre obmedzenie trestnej represie. Jeho procesnoprávne vyjadrenie v podobe princípu oportunity obsahoval český Trestný poriadok v § 172 ods. 2 písm. c).

Takéto učebnicové legislatívne vymedzenie obsahu princípu *ultima ratio* by nespôsobilo žiadne problémy, pokiaľ by sa vnímalo ako pravidlo určené pre zákonodarcu. Ako princíp určený pre interpretáciu a aplikáciu platnej trestnoprávnej úpravy, to však problém bol.

Uplatnenie princípu podľa § 12 ods. 2 zákona č. 40/2009 Zb. vyžadovalo, aby šlo o prípady spoločensky škodlivé a súčasne aby nepostačovalo uplatnenie zodpovednosti podľa iného právneho predpisu.

Vymedzenie druhej podmienky pre uplatnenie subsidiarity trestnej represie bolo, podľa názoru právnej teórie, ustanovené *veľmi širokým spôsobom*. V tejto súvislosti bola hneď po schválení Trestného zákonníka vyslovená obava, že „v praxi bude vyžadovať veľké nároky na odôvodnenie, prečo v konkrétnom prípade ide, či, naopak, nejde o trestný čin. Orgány činné v trestnom konaní by tak mali veľmi citlivo, komplexne a prísne individuálne hodnotiť a následne odôvodniť, prečo v konkrétnom prípade ide o prípad spoločensky škodlivý, v ktorom napríklad

nepostačuje (u majetkového deliktu) náhrada škody podľa civilného práva, sankcia za priestupok alebo iný správny delikt a pod.²⁴⁵

Dikcia § 12 ods. 2 zákona č. 40/2009 Zb. bola problematická aj z toho dôvodu, lebo z nej nevyplývalo, že by „bagatelní trestněprávní delikt, jenž není společensky škodlivý a k jehož postihu postačuje uplatnění odpovědnosti, nebyl trestním činem“.²⁴⁶ Tejto legislatívnej chybe sa slovenský zákonodarca v § 10 ods. 2 a v § 95 ods. 2 Trestného zákona vyhol, zachovávajúc tak stav, keď protiprávny skutok, ktorý je trestným činom, nemôže byť súčasne priestupkom, resp. iným správnym deliktom a naopak.

Dikcia § 12 ods. 2 zákona č. 40/2009 Zb. „podľa iného právneho predpisu“ by zrejme nespôsobovala výkladové problémy, ak by sa iným právnym predpisom rozumel výslovne a výlučne predpis verejného, resp. správneho práva.

Súdy v Českej republike ho i naďalej interpretovali spôsobom, ktorý bol zaužívaný do nadobudnutia účinnosti zákona č. 40/2009 Zb., rešpektujúc bipartíciu súdnych a správnych deliktov. Nepripúšťali vylúčenie trestnoprávnej zodpovednosti v prípadoch, v ktorých *skutok naplnil skutkovú podstatu trestného činu*.

Takýto postup súdov v trestných veciach podporovala aj právna teória.²⁴⁷ Vo vzťahu k predpisom súkromného práva argumentovala, že zodpovednosť podľa nich, na rozdiel od zodpovednosti v rámci verejného práva, má odlišný charakter – jej cieľom nie je trestať, ale odstrániť protiprávny stav, ktorý vznikol v dôsledku porušenia povinnosti podľa predpisov súkromného práva (nahradiť škodu, vydať vec atď.). *Sankčnú* povahu *sensu stricto* majú len niektoré súkromnoprávne inštitúty (napr. zmluvné dojednanie pokuty pre prípad omeškania). Aj z tohto dôvodu *uplatnením trestnoprávnej alebo administratívnoprávnej zodpovednosti nikdy nemôže byť dotknutá zodpovednosť podľa predpisov občianskeho práva, pracovného práva atď.* Vzhľadom na ich *odlišnú funkciu* nemožno očakávať, že by sa mohli vzájomne nahrádzať.

Uvedený názor právnej teórie nevyvracala ani judikatúra Ústavného súdu Českej republiky. Jej význam spočíva v tom, že ukázala, akým spôsobom je treba uplatňovať princíp subsidiarity trestného postihu vzhľadom na jednotu platného právneho poriadku.

K princípu subsidiarity trestnej represie pri posudzovaní podmienok trestnosti činu sa vyjadril Ústavný súd Českej republiky vo svojom, asi najznámejšom, náleze zo dňa 29. apríla 2014, sp. zn./č. k.: I. ÚS 3113/13-1.

Prípado sa týkal sťažovateľa, ktorý bol uznaný vinným z prečinu porušovania domovej slobody podľa § 178 ods. 1, ods. 2 zákona č. 40/2009 Zb. Ústavný súd Českej republiky rozhodol v prospech sťažovateľa a vyjadril nasledujúce kľúčové závery:

245

Jelínek, J.: Rekodifikace českého trestního práva. In: Rekodifikovaný Trestný zákon a Trestný poriadok – analýza poznatkov z teórie a praxe. Kuruc, P. (ed.) Bratislava : Eurokódex, s. r. o. 2011, s. 34.

246

JIRÍČEK, P. – MAREK, T.: Řešení bagatelních deliktů. Praha : Leges, s. r. o. 2014, s. 66.

247

Pozri tiež argumentáciu in JIRÍČEK, P. – MAREK, T.: Řešení bagatelních deliktů. Praha : Leges, s. r. o. 2014, s. 88.

a) „Jestliže osoba užívá *nedovolenou svépomoc*, avšak alespoň sleduje legitimní cíl souladný s právem, postupuje sice protiprávně, avšak její jednání bude zpravidla stále podstatně méně společensky škodlivé, než té osoby, která protiprávně jak postupuje, tak je protiprávní i stav, který se snaží nastolit.“

b) „Skutečnost, že nebylo vyvráceno, že vlastník nemovitosti se svého cíle (kterým je vystěhování svého zletilého dítěte ze společného obydlí) na místo nedovolené svépomoci mohl domoci občanskoprávní žalobou, sice trestní postih trestným činem porušování domovní svobody a priori nevylučuje, nicméně nejedná se o skutečnost z hlediska trestního posouzení irelevantní, nýbrž o skutečnost indukující, že je třeba nutnost trestního postihu z hlediska zásady subsidiarity trestní represe zvláště uvážit a odůvodnit. Jedná se tak o skutečnost, která by ve spojení s dalšími okolnostmi konkrétního případu mohla svědčit o *absenci trestnosti činu* dle hledisek vyjádřených v § 12 odst. 2 trestního zákoníku. Bez toho by totiž snaha o zabránění nedovolené svépomoci a o ochranu jí dotčených osob mohla ve skutečnosti fakticky představovat vytvoření ještě větší nespravedlnosti za stavu, kdy právo na soukromí vlastníka nemovitosti je zatlačeno do pozadí, ačkoliv ze zásady *fiat iustitia, pereat mundus* náš právní řád nevychází.“

Ústavný soud České republiky tímto vyslovil názor, že *nedovolená svépomoc* v zmysle súkromnoprávných predpisov je protiprávna (lebo platí zásada, že ochranu práv poskytujú predovšetkým štátne orgány, najmä súdy a príslušné orgány verejnej správy – pozn. autorky), ale nepovažoval ju za spoločensky škodlivú v zmysle § 12 ods. 2 Trestného zákona.

Nepovažoval nedovolenú svépomoc za okolnosť, ktorá vylučuje protiprávnosť činu. Považoval ju za dôležité *kritérium pri hodnotení závažnosti protiprávneho skutku*, na ktoré musí orgán činný v trestnom konaní a súd prihliadať a ktoré by malo viesť k zastaveniu trestného stíhania.

V tejto súvislosti Ústavný súd Českej republiky argumentoval princípom *ultima ratio* ako ústavnoprávnym princípom nasledovne: „Podmienky trestnosti činu je treba interpretovať ve svetle zásad trestného práva, medzi ktoré patrí i princíp *ultima ratio*. Dle principu *ultima ratio* je trestní právo právem, jehož prostriedky majú a musejí byť užívané tehdy a jen tehdy, pokud užití jiných prostředků právního řádu nepřichází v úvahu, neboť již byly vyčerpány nebo jsou zjevně neúčinné či nevhodné. Užití trestněprávního postupu, aniž by prostředky jiných právních odvětví, totiž zejména prostředky soukromoprávní, a při jejich nedostatečnosti sankce správní, byly – pokud jsou dostupné – použity, by byl v rozporu se zásadou subsidiarity trestní represe, která vyžaduje, aby stát uplatňoval prostředky trestního práva zdrženlivě, totiž jen v případech, kde jiné právní prostředky selhávají nebo nejsou efektivní.“

Absencia legitímnosti cieľa sledovaného konaním obvineného bola dôležitá pre uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 25. mája 2010, sp. zn. 11 Tdo 169/2010, ktorý správanie obvineného z tohto dôvodu považoval za správanie spoločensky škodlivé.

Ing. P. K. bol uznaný vinným z trestného činu neoprávneného zásahu do práva k domu, bytu nebo nebytovému priestoru podľa § 249a ods. 2 Trestného zákonníka, ktorého sa dopustil tým, že „dne 17. 4. 2007 v době od 15.45 hodin do 16.15 hodin v B., v domě na ulici Z., jako majitel této nemovitosti bez předchozího souhlasu a vědomí majitele elektroměrů společnosti E.ON Česká republika, a. s., demontoval elektroměry k bytu, jehož oprávněným nájemcem byla P. H. a k bytu, jehož

oprávněnými nájemci byli manželé B. V. a J. V., a zamezil tak přívodu elektrické energie do těchto bytů, a takto vyvolaný protiprávní stav nadále udržoval. Dne 19. 4. 2007, v době kolem 10.00 hodin, kdy se poškozená P. H. po domluvě s distributorem elektrické energie pokusila obnovit přívod elektrické energie do svého bytu, zabránil pracovníkům elektromontážní firmy EZAMONT GROUP, a. s., v provedení prací nezbytných pro montáž elektroměru tím, že je vykázal z nebytových prostor předmětného domu, čímž vědomě zabránil obnovu dodávky elektrické energie do bytu, přičemž sám dodávku elektrické energie do předmětných bytů ani do zahájení trestního stíhání k datu 4. 9. 2007 neobnovil, a svým jednáním tak po uvedené období bránil v obvyklém užívání předmětných bytů jak poškozeným B. a J. V., tak poškozené P. H., která byla nucena se pod tlakem jednání obviněného z bytu odstěhovat.“

Ing. P. K. sa v podanom dovolaní bránil tým, že „jednal popsánym spôsobom z dôvodu nevyhovujúceho technického stavu elektroinstalácií, na jejichž rekonstrukci neměl v danou chvíli dostatek finančních prostředků“.

Najvyšší súd Českej republiky považoval argumentáciu obviněného, že trestným stíhaním došlo k porušeniu princípu *ultima ratio*, za účelové. Vyslovil názor, že „jednání obviněného, který jako vlastník nemovitosti bez předchozího souhlasu a vědomí majitele elektroměrů demontoval elektroměry ke dvěma bytům, takto vyvolaný protiprávní stav nadále udržoval a aktivně zabránil uvedení v předešlý stav, zjevně vybočuje z rámce běžných občanskoprávních vztahů a je třeba na něj bezodkladně reagovat prostředky trestního práva. V takové situaci nelze žádat, aby poškození nejprve marně vyčerpali k ochraně svých práv prostředky práva civilního a správního s ohledem na princip *ultima ratio*, neboť ty je třeba vzhledem k povaze chráněného zájmu považovat za nedostatečně efektivní a nevhodné.“

Z uvedených případov možno vyvodit' čiastkový záver, že nedovolená svojpomoc podľa predpisov súkromného práva je dôvodom pre vylúčenie trestnoprávneho postihu z dôvodu nepatrnej spoločenskej škodlivosti, len ak konanie páchatela smeruje k odstráneniu protiprávneho stavu *vzniknutého protiprávnym správaním poškodeného*.

V druhom prípade správanie Ing. P. K. nemohlo byť právne kvalifikované ako svojpomoc, t. j. ako spôsob ochrany práva vykonávaný bezprostredne mocou a silou subjektu súkromnoprávneho vzťahu v zmysle Občianskeho zákonníka. V konkrétnej situácii totiž bezprostredne neohrozil neoprávnený zásah do jeho vlastníckeho práva, ktorý by musel adekvátnym spôsobom sám odvrátiť, ani svojím konaním nesledoval odstránenie protiprávneho stavu vzniknutého protiprávnym správaním poškodeného.

Z vybraných príkladov možno vyvodit', že svojpomoc, ktorá je tolerovaná súkromným právom ako spôsob ochrany práva, je konaním, ktoré nemožno považovať za konanie spoločensky škodlivé podľa trestnoprávnej úpravy. V opačnom prípade by bola porušená ústavnoprávna požiadavka jednoty právneho poriadku. V právnom štáte je totiž vylúčené, aby jeden zákon určité správanie dovoľoval, a iný zákon rovnaké správanie zakazoval a umožňoval sankcionovať.

Do tejto skupiny rozhodnutí možno, okrem citovaného nálezu zo dňa 29. apríla 2014, sp. zn./č. k.: I. ÚS 3113/13-1, zaradiť aj nález Ústavného súdu Českej republiky II.ÚS 372/03 zo dňa 22. decembra 2004.

V danej veci išlo o podozrenie zo spáchania trestného činu sprenevery, ktorého sa mal sťažovateľ dopustiť tak, že nevrátil požičaný osobný počítač, ktorý mu bol daný do dispozície a to až dovtedy, keď mu nebude opravený počítač, ktorý mal od inej osoby k dispozícii.

Ústavný súd Českej republiky konštatoval: „Zadržení cizí věci za účelem zajištění své pohledávky nelze pokládat bez dalšího za "přisvojení si cizí věci" a za zpronevěru ve smyslu § 248 trestního zákona, a to ani v případě, že by nebyly splněny všechny podmínky zadržovacího práva podle občanského zákoníku. Za popsanych okolností pak nelze přehlédnout ani občanskoprávní rozměr celé věci, kdy obviněný (dovolatel) s údajným cílem dosáhnout vrácení svých vlastních věcí vykonával k osobnímu majetku poškozené jakési quasi-zadržovací právo. K použití trestního práva jako prostředku *ultima ratio* mělo být za daných okolností proto přistupováno velmi zdrženlivě (srov. též ustanovení § 12 odst. 2 tr. zákoníku).“

V judikatúre súdov na Slovensku taktiež rezonovala otázka výkladu a aplikácie princípu *ultima ratio*. Odrazila sa aj v publikovaných odborných článkoch,²⁴⁸ ktoré sa odlišne stavali k otázke hraníc aplikácie tohto princípu v trestnom práve (najmä v súvislosti so stíhaním majetkových trestných činov).

Najviac medializovaným rozhodnutím súdu, ktoré argumentovalo princípom *ultima ratio*, bol rozsudok Okresného súdu v Novom Meste nad Váhom z 10. mája 2010, sp. zn. 1T 69/2009.

Okresný súd podľa § 285 písm. b) Trestného poriadku oslobodil obvineného P. M. spod obžaloby z dôvodu, že jeho skutok nepovažoval za trestný čin a podľa § 288 ods. 3 Trestného poriadku odkázal poškodenú spoločnosť Č. so sídlom v B., s nárokom na náhradu škody na občianske súdne konanie.

Urobil tak na tom skutkovom základe, že po vyhlásení predčasnej zročnosti úveru, bol P. M. písomne vyzvaný vlastníkom vozidla spoločnosťou Č., aby predmetné vozidlo do piatich kalendárnych dní od doručenia výzvy vlastníkovi odovzdal, čo však obvinený nespravil, vozidlo si ponechal a vydal ho až pod tlakom trestného stíhania, na základe výzvy policajta dňa 26. januára 2009 o 9.30 hod., čím poškodenej spoločnosti Č., spôsobil škodu vo výške 215 751 Sk (7 161,62 eur).

Okresný súd dospel k záveru, že na konanie obvineného P. M. nie je možné so zreteľom na okolnosti prípadu, jeho genézu a jeho občianskoprávny (resp. obchodnoprávny) charakter nahliadať ako na konanie, ktoré by bolo dôvodné posudzovať ako prečin sprenevery podľa § 213 ods. 1, ods. 2 písm. a), písm. d) Trestného zákona, hoci z formálneho hľadiska sú naplnené všetky zákonné znaky tejto skutkovej podstaty trestného činu. Podľa okresného súdu „by nebolo správne, keby sa konanie obvineného kriminalizovalo a použitím prostriedkov trestného práva by sa obchádzali civilné súdy a použitie právnych nástrojov, ktoré v súkromnoprávnych vzťahoch poskytuje Občiansky zákonník, Obchodný zákonník a Občiansky súdny poriadok. Vytvoril by sa tak neprípustný precedens, ktorý by

248

Pozri bližšie ŠAMKO, P.: Princíp *ultima ratio*; významné interpretačné pravidlo alebo prehnaný súdny aktivizmus bez opory v zákone a judikatúre? In *Justičná revue*, 65, 2013, č. 2, s. 174 – 183; SYROVÝ, I.: Medze princípu *ultima ratio* v trestnom práve. In *Justičná revue*, 65, 2013, č. 8-9, s. 1131 – 1139.

viedol k vopred neodhadnuteľnému počtu trestných oznámení účastníkov sporov zo súkromnoprávnych vzťahov.“

Proti tomuto rozsudku podal odvolanie okresný prokurátor v Novom Meste nad Váhom. Krajský súd v Trenčíne o ňom rozhodol uznesením z 11. januára 2011, sp. zn. 2 To 112/2010 tak, že podľa § 319 Trestného poriadku odvolanie okresného prokurátora zamietol. Krajský súd, rovnako ako okresný súd, konštatoval, že leasingová spoločnosť, ako poškodená strana, nevyužila všetky právne možnosti urovnať spor občiansko-právnou cestou a zvolila cestu vec riešiť trestným oznámením. Vyslovil právny názor, že vzhľadom na spôsob vykonania činu, jeho následok, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchatela, je jeho závažnosť nepatrná, a preto nejde o prečin tak, ako to má na mysli ustanovenie § 10 ods. 2 Trestného zákona.

Proti tomuto uzneseniu Krajského súdu v Trenčíne a predchádzajúcemu rozsudku Okresného súdu v Novom Meste nad Váhom podal generálny prokurátor Slovenskej republiky dovolanie. V odôvodnení dovolania generálny prokurátor okrem iného uviedol, že okresný súd aplikoval princíp *ultima ratio* spôsobom, ktorý je zrejmy excesom z formálneho a materiálneho chápania a princípu *nullum crimen sine lege*. Okresný súd svojvoľne rozhodol, že čin vykazujúci formálne a materiálne znaky určitého trestného činu nie je trestným činom, pretože jeho meritum spočíva v oblasti občiansko-právneho sporu, ktorého riešenie je efektívnejšie prostriedkami civilného práva, ktoré však poškodený systematicky nepoužil. Takýto postup nemá podklad v platnom trestnom práve, a preto je neopodstatnený.

S názorom generálneho prokurátora ohľadne zrejmej excesu sa treba v plnej miere stotožniť. Okresný súd v Novom Meste nad Váhom v odôvodnení svojho rozhodnutia síce poukazoval na právnickú literatúru zaoberajúcu sa otázkami subsidiarity trestnoprávneho postihu, podľa ktorého trestné právo má z podstaty práva miesto len tam, kde sú iné prostriedky ochrany práv fyzických a právnických osôb vyčerpané, neúčinné alebo nevhodné, avšak spôsob akým princíp aplikoval, bol nesprávny.

Princíp *ultima ratio* nemožno interpretovať extenzívnym spôsobom tak, že trestnoprávna zodpovednosť osoby je vylúčená, ak sú naplnené všetky predpoklady vzniku trestnej zodpovednosti (protiprávnosť správania, všetky formálne znaky skutkovej podstaty trestného činu). Prípadný súbeh trestnoprávnej a súkromnoprávnej zodpovednosti totiž nemôže v závažných prípadoch, keď sú splnené podmienky trestnej zodpovednosti, vylúčiť aplikáciu trestného práva.²⁴⁹

Rovnako nemožno princíp *ultima ratio* interpretovať tak, že trestnoprávny postih je možný, len ak poškodený neúspešne vyčerpal všetky právne prostriedky svojej ochrany občianskoprávnou cestou alebo ak sa o to aspoň pokúsil.

Právnym dôsledkom uplatnenia princípu *ultima ratio* v prípadoch, keď správanie osoby má súkromnoprávny základ, je ten, že orgány činné v trestnom konaní a súdy sú *povinné prihliadať na špecifické črty súkromnoprávnych vzťahov*, ktoré

249

Bližšie k tomu ČENTÍK, T.: Kde sú hranice aplikácie princípu *ultima ratio* v trestnom práve? <http://www.ulpianus.sk/blog/8472/>

môžu spôsobiť, že, *nebudú naplnené všetky formálne znaky skutkovej podstaty trestného činu* (subjektívna alebo objektívna stránka).

V tejto súvislosti možno spomenúť uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky 3 Tdo 579/2011 z 21. septembra 2011.

Týkalo sa prípadu, v ktorom bol obvinený odsúdený za trestný čin krádeže, ktorého sa mal dopustiť tak, že *odcudzil z rodinného domu rôzne veci poškodenej (sedacia súprava, chladnička, bojler a podobne)*. Obvinený namietal, že išlo o výkon zádržného práva, nakoľko poškodená zadržovala veci jeho. Všeobecné sudy uznali obvineného za vinného z dôvodu, že dodatočne pojal úmysel veci nevrátiť, t. j. až vtedy, keď mu poškodený oznámil, že dôvod, pre ktorý veci zadržoval je bezpredmetný. Veci, o vydanie ktorých poškodený žiadal, už neexistovali alebo boli poškodené. Na tomto základe súd vyvodil právny záver, že „obvinený trvale znemožnil dispozíciu poškodené s predmetnými vecmi a teda, že se tak v úmyslu priamom dopouští přečinu krádeže podle § 205 odst. 1 trestního zákonníku.“

Najvyšší súd Českej republiky zdôraznil, že pri trestnom čine krádeže musí úmysel prisvojiť si cudziu vec mať páchatel' už v čase, keď sa veci zmocňuje, pokiaľ sa páchatel' zmocní cudzej veci bez tohto úmyslu, môže sa podľa okolností prípadu jednať o iný trestný čin, napríklad trestný čin neoprávneného užívania cudzej veci. *Subjektívna stránka trestného činu krádeže teda nebude naplnená vtedy, keď si páchatel' prisvojí vec s iným úmyslom, ako si ich prisvojíť* a až neskôr pojme úmysel si ich trvale ponechať. V prípade, ak sa obvinený zmocní cudzej veci, aby dosiahol vrátenie vecí vlastných a vykonáva *quasi zadržovacie právo*, je potrebné posudzovať použitie trestného práva veľmi zdržanlivo aj z hľadiska princípu subsidiarity trestnej represie.

Medzi prípady, v ktorých sa taktiež argumentovalo princípom *ultima ratio* a spochybnilo naplnenie formálneho znaku skutkovej podstaty trestného činu (konkrétne jeho objektívnej stránky), patril nález Ústavného súdu Českej republiky (ÚS 4/04) zo dňa 23. marca 2004.

Sťažovateľka bola odsúdená za trestný čin sprenevery, ktorého sa mala dopustiť tak, že prevzala od poškodeného desať šteniat rasy Bulmastiff a súčasne sa zaviazala šteňatá predat' a získané peniaze odovzdať poškodenému, pričom predala deväť šteniat, získané peniaze neodovzdala a použila ich pre svoju potrebu a tak spôsobila škodu minimálne vo výške 108.000 Kč.

Ústavný súd Českej republiky v odôvodnení svojho rozhodnutia vytkol, že „obecné sudy se sice soustředily na otázkou subjektivní stránky trestných činů, když došly k závěru o úmyslném jednání stěžovatelky, vůbec však přitom nepřihlížely k úpravě závazkových vztahů, které stěžovatelka s poškozenými uzavírala“. Ústavný súd Českej republiky založil svoje rozhodnutie na tom, že „v řízení nebylo prokázáno, jakou skutečnou škodu stěžovatelka způsobila. Nelze totiž odhlédnout od skutečnosti, že stěžovatelka evidentně musela nějaké náklady na chov svěřených šteňat do doby jejich prodeje vynaložit, přitom se obecné sudy s touto námitkou vůbec nevyřádaly. Tato námitka měla podle Ústavního soudu zásadní relevanci z hlediska určení viny a stanovení trestu a tím spíše musela být zcela zásadní z hlediska stanovení povinnosti stěžovatelky k náhradě škody.“

Ak v dôsledku špecifickosti súkromnoprávneho základu protiprávneho správania nie sú orgány činné v trestnom konaní a sudy schopné v konkrétnom prípade preukázať *naplnenie objektívnej, či subjektívnej stránky skutkovej podstaty*

trestného činu vzhľadom na formálne chápanie trestného činu, je tým dotknutý princíp *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*. Dôsledky porušenia práv a povinností vyplývajúcich zo súkromnoprávnych vzťahov sa môžu riešiť prostredníctvom prostriedkov iných právnych odvetví (občianskeho, správneho práva atď.). Tým sa tiež naplňa princíp subsidiarity trestnoprávneho postihu.

Na záver vyberáme kľúčové myšlienky z odôvodnenia nálezu Ústavného súdu Českej republiky (ÚS 4/04) zo dňa 23. marca 2004, týkajúce sa aplikácie princípu *ultima ratio* v situácii, keď poškodený v snahe účinne vyriešiť ochranu svojich práv, ktoré bolo možné zabezpečiť prostriedkami súkromného práva, využil svoje právo podať trestné oznámenie.

Výstižným spôsobom poukazujú na základné limity využitia trestného práva ako krajného prostriedku: „Trestní právo a trestněprávní kvalifikaci určitého jednání, které má soukromoprávní základ, jako trestného činu je třeba považovat za *ultima ratio*, tedy za krajní právní prostředek, který má význam především celospolečenský, tj. z hlediska ochrany základních společenských hodnot. V zásadě však nemůže sloužit jako prostředek nahrazující ochranu práv a právních zájmů jednotlivce v oblasti soukromoprávních vztahů, kde závisí především na individuální aktivitě jednotlivce, aby střežil svá práva, jimž má soudní moc poskytovat ochranu. Je však nepřijatelné, aby tuto ochranu aktivně přebíraly orgány činné v trestním řízení, jejichž úkolem je ochrana převážně celospolečenských hodnot, nikoliv přímo konkrétních subjektivních práv jednotlivce, jež svou povahou spočívají v soukromoprávní sféře. Jak již také judikoval Nejvyšší soud, *není trestní stíhání namístě, jestliže se jednání obviněného pohybovalo výhradně v rovině vztahů občanskoprávních*. Určité selhání či nedostatečná účinnost zákonných nástrojů sloužících k faktickému výkonu pravomocných a vykonatelných soudních rozhodnutí nemůže vést k tomu, aby tato opatření byla nahrazována či doplňována prostředky práva trestního (viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 1. 2001 sp. zn. 7 Tz 290/2000). Ústavní soud k tomu dodává, že je v právním státě nepřípustné, aby prostředky trestní represe sloužily k uspokojování subjektivních práv soukromoprávní povahy, *nejsou-li vedle toho splněny všechny předpoklady vzniku trestněprávní odpovědnosti, resp. nejsou-li tyto předpoklady zcela nezpochybnitelně zjištěny*.“

Z uvedeného vyplývajú nasledujúce závery:

- špecifická povaha súkromnoprávnych vzťahov nezbavuje orgány činné v trestnom konaní a súdy povinnosti zisťovať, či správanie osoby je spoločensky škodlivé a či naplňa tiež skutkovú podstatu trestného činu,
- trestnoprávny postih porušenia povinností, práv alebo slobôd vyplývajúcich zo súkromnoprávnych vzťahov je vylúčený, ak spoločenská škodlivosť tohto protiprávneho správania je nepatrná,
- spoločenská škodlivosť porušenia povinností, práv alebo slobôd vyplývajúcich zo súkromnoprávnych vzťahov je na účely trestnoprávneho postihu nepatrná, ak konanie osoby je právne dovoleným konaním z hľadiska predpisov súkromného práva, resp. právne dovoleným konaním nie je, ale minimálne sleduje legitímny cieľ z hľadiska súkromného práva.

2. 2 Právomoc orgánov hodnotiť závažnosť protiprávneho správania osoby, ktoré má verejnoprávny základ

Za spoločensky škodlivé správanie osoby, ktoré má verejnoprávny základ, treba považovať také, ktorým osoba ohrozila alebo porušila verejný záujem na ochrane zákonom chránených hodnôt.

Ochranu verejného záujmu zabezpečujú predpisy verejného práva, ktoré porušenie povinností ustanovených zákonom alebo na jeho základe vyhlasujú za verejnoprávny delikt. Zákony taktiež verejnoprávne delikty kategorizujú.

Princíp subsidiarity trestnoprávneho postihu má interpretačný význam nielen preto, lebo napomáha vyložiť formálne znaky skutkovej podstaty trestného činu podľa ich zmyslu (skutočného obsahu), ale taktiež preto, lebo pomáha odlíšiť trestné činy od deliktov, ktoré by nemali byť považované za trestné činy (osobitne, keď by malo ísť o priestupky, iné správne delikty alebo delikty, ktoré môžu byť predmetom disciplinárneho postihu).

Najvyšší súd Slovenskej republiky pôvodne pripúšťal existenciu princípu *ultima ratio* len ako princípu, ktorý viaže zákonodarcu pri tvorbe trestného zákonodarstva, teda pri koncipovaní skutkových podstát trestných činov (zaraďovaní určitých skutkov ako trestných činov do Trestného zákona).

Vo svojej judikatúre z novembra 2013 pripustil existenciu princípu *ultima ratio* aj ako princípu aplikačného a interpretačného pri výklade znakov skutkovej podstaty trestného činu. V rozhodnutí (Tj 45/2013 – 11) Najvyšší súd Slovenskej republiky uviedol: „Ak páchatel svojim konaním *naplní zákonné znaky trestného činu*, je povinnosťou orgánov činných v trestnom konaní a súdu vyvodiť trestnoprávnu zodpovednosť postupom podľa Trestného poriadku. Pravidlo „*ultima ratio*“ možno uplatniť jedine prostredníctvom materiálneho korektívu v rozsahu § 10 ods. 2 Trestného zákona, teda v zmysle platnej a účinnej zákonnej úpravy, len pri prečinoch.“²⁵⁰

De lege lata s predmetným názorom Najvyššieho súdu Slovenskej republiky treba bezvýhradne súhlasiť. Pre úplnosť však treba dodať, že materiálny korektív zakotvuje aj § 95 ods. 2 Trestného zákona a § 4 ods. 3 zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Vo všetkých prípadoch zo zákona *nejde o prečin*, ak je *závažnosť činu nepatrná alebo ak je závažnosť činu malá* (u mladistvých).

Dikcia § 10 ods. 2 zákona č. 300/2005 Z. z. mala za cieľ upraviť právomoc orgánov činných v trestnom konaní a súdu v prípade toho, čo teória trestného práva nazýva *bagatelnými trestnými činmi*. Inštitútom bagatelných trestných činov argumentovala jednou vetou aj dôvodová správa k návrhu Trestného zákona.

Používanie tohto právno-teoretického pojmu v prípade platnej trestnoprávnej regulácie je však zavádzajúce. Ak sú splnené zákonné kritériá podľa § 10 ods. 2 Trestného zákona, *nejde o trestný čin (ex lege)*. Je tomu tak preto, lebo spoločenská škodlivosť skutku je *taká nízka, že nie je odôvodniteľný verejný záujem na jeho postihu na základe trestného práva*. Môže ísť o delikt z pohľadu správneho práva alebo o disciplinárne postihnuteľný delikt, za predpokladu, že by

bol naplnený jeho materiálny znak a súčasne jeho formálne znaky podľa osobitného predpisu.

Právne vyhodnotenie tejto skutočnosti v rámci administratívnoprávneho postihu patrí do právomoci príslušného orgánu verejnej správy, resp. iných orgánov v prípade disciplinárnych deliktov. Vzhľadom k tomu, že súbeh trestného činu a ďalších kategórií verejnoprávnych deliktov nie je vylúčený, právomocou orgánov verejnej správy nie je dotknutá právomoc orgánov podľa trestnoprávnej úpravy.

Právomoc orgánov činných v trestnom konaní a súdov *hodnotiť závažnosť protiprávneho správania* osoby z hľadiska kritérií zakotvených v § 10 ods. 2, ktoré sa aplikujú aj podľa § 95 ods. 2 Trestného zákona, nemožno, podľa nášho názoru, vnímať ako ich oprávnenie, ale treba ich interpretovať ako ich *povinnosť*.

Ústavnoprávnu dimenziu predmetnej *procesnoprávnej povinnosti* vyjadril nález Ústavného súdu Českej republiky ÚS 16/2011 USn., zv. 60 (sp. zn. III. ÚS 2523/1). Ten uviedol, že ak orgán činný v trestnom konaní v konkrétnom prípade, v ktorom *škodlivosť činu zjavne nedosahuje spodnú hranicu trestného bezprávia*, neaplikuje princíp subsidiarity trestnej represie, i keď skutkové okolnosti naznačujú, že na to boli splnené podmienky, porušuje ústavný princíp *nullum crimen, nulla poena sine lege*. Nedostatočné objasnenie relevantných skutkových okolností a nedostatočné zdôvodnenie toho, prečo princíp subsidiarity trestnej represie nebol aplikovaný, môže porušovať zásadu spravodlivého procesu.²⁵¹

Za účelom vyhodnotenia toho, či je *závažnosť činu nepatrná*, zakotvil Trestný zákon v § 10 ods. 2 kritériá. Orgány činné v trestnom konaní sú povinné vždy posúdiť závažnosť činu vzhľadom na *spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchatela*.

Podľa súdnej judikatúry „dokazovanie taxatívne stanovených okolností preukazujúcej mieru závažnosti prečinu v zmysle § 10 ods. 2 Trestného zákona (u mladistvých v zmysle § 95 ods. 2 Trestného zákona) je u prečinu *obligatórne* (R 23/2008).²⁵²

Pre uplatnenie princípu subsidiarity trestnoprávneho postihu podľa § 10 ods. 2 a § 95 ods. 2 Trestného zákona, ako aj podľa § 4 ods. 3 zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb sa vyžaduje splnenie dvoch *kumulatívnych podmienok*:

ide o prípad spoločensky škodlivý,

- postačuje uplatnenie zodpovednosti podľa iného právneho predpisu.

Za *delikt s nepatrnou závažnosťou* je možné považovať len delikt s nižšou spoločenskou škodlivosťou než má prečin.

Spoločenskú škodlivosť činu bude orgán činný v trestnom konaní a súd vyhodnocovať aj na základe toho, či ide o čin spôsobilý reálne vyvolať ohrozenie alebo porušenie verejného záujmu na ochrane hodnôt zabezpečovaných predpismi verejného práva. Pokiaľ by malo ísť o správny delikt, ohrozením alebo porušením

251

PRÁŠKOVÁ, H.: Základy zodpovednosti za správny delikty. Praha : Základy zodpovednosti za správny delikty. C. H. Beck 2013, s. 47.

252

Kolcunová, M. in ČENTĚŠ, J. a kolektív: Trestný zákon. Veľký komentár. 2. aktualizované vydanie. Žilina : Eurokódex, s. r. o. 2015, s. 184.

verejného záujmu by malo byť ohrozenie alebo porušenie verejného záujmu na riadnom fungovaní verejnej správy, plnení jej zákonom ustanovených úloh.

Za čin spoločensky škodlivý možno považovať len taký, ktorý nie je zbavený protiprávnosti podľa predpisov správneho práva a predpisov upravujúcich disciplinárnu zodpovednosť. Nie je pritom rozhodujúce, či postih deliktov podľa týchto osobitných predpisov je ovládaný princípom legality alebo princípom oportunity. Postačuje, že zákon umožňuje verejnoprávny delikt sankcionovať. Na stupeň jeho spoločenskej škodlivosti možno nepriamo usudzovať aj vzhľadom na druh a hornú hranicu výmery sankcie, ktorú je možné za čin, ktorý by mal byť postihovaný ako verejnoprávny delikt, príslušným orgánom uložiť.

Keď má byť pre uplatnenie princípu subsidiarity trestnoprávneho postihu splnená druhá podmienka („aby postačovalo uplatnenie zodpovednosti podľa iného právneho predpisu“, t. j. podľa predpisu správneho práva), musí z platnej právnej úpravy táto možnosť reálne vyplývať. Ak by teda mal byť páchatel činu postihovaný v rámci administratívnoprávnej zodpovednosti, takýto čin by predpis správneho práva musel za správny delikt vyhlasovať, a to zakotvením *skutkovej podstaty správneho deliktu* (napr. prečin krádeže – priestupok proti majetku).

Kritériá za účelom vyhodnotenia toho, či je *závažnosť činu nepatrná*, zakotvuje § 10 ods. 2 Trestného zákona. Sú nimi:

- spôsob vykonania činu a jeho následky,
- okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný,
- miera zavinenia a
- pohánka páchatela.

Ich výpočet je záväzný a taxatívny. Orgán činný v trestnom konaní ani súd nesmie založiť svoj názor na iných, resp. ďalších kritériách (napr. nie je oprávnený argumentovať osobou páchatela), ani naň prihliadať.

Spôsob vykonania činu zahŕňa objektívnu stránku skutkovej podstaty správneho deliktu (druh konania, povaha, použité prostriedky), jeho *následky* porušenie alebo ohrozenie záujmu spoločnosti, ktorý je objektom správneho deliktu (napr. porušenie verejného záujmu na ochrane občianskeho spolužitia).

Okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, sú okolnosti, ktoré závažnosť deliktu znižujú (napr. páchatel konal pod vplyvom ťaživých pomerov) alebo zvyšujú (napr. páchal delikt dlhší čas).

Miera zavinenia sa bude hodnotiť ako závažnejšia z toho hľadiska, či páchatel konal v nepriamom úmysle, ak sa na zodpovednosť za správny delikt vyžaduje úmysel, alebo či konal v rámci vedomej nedbanlivosti, ak na zodpovednosť za správny delikt postavuje zavinenie z nedbanlivosti.

Napriek *princípu prednosti trestnoprávneho postihu*, ktorý sa uplatňuje pri konkurencii trestnoprávneho postihu s administratívnoprávnym alebo s disciplinárnym postihom, ani v takom prípade nemožno opomenúť zo strany orgánov činných v trestnom konaní a súdov ich zákonnú povinnosť aplikovať § 10 ods. 2 a § 95 ods. 2 Trestného zákona alebo § 4 ods. 3 zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb.

Postúpenie veci alebo zastavenie trestného stíhania na základe § 10 ods. 2 a § 95 ods. 2 Trestného zákona alebo § 4 ods. 3 zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb je prekážkou právoplatne rozhodnutej veci.²⁵³

3 Princíp subsidiarity administratívnoprávneho postihu ako interpretačné pravidlo

Teória správneho práva zaraďuje princíp subsidiarity trestného postihu medzi *princípy správneho trestania*. Napriek tomu tento princíp bol dlhodobo na okraji jej záujmu a začala si ho všímať až v posledných rokoch.²⁵⁴ Dôsledkom je, že odborných vedeckých výstupov na Slovensku aj v Českej republike venovaných jeho uplatňovaniu je nedostatok. Zatiaľ nie je známe ani rozhodnutie orgánu verejnej správy či súdu v rámci správneho súdnictva, ktoré by explicitne argumentovalo princípom *ultima ratio*.

To, samozrejme, neznamená, že by vykonávatelia verejnej správy princíp neuplatňovali. Keďže princíp vyplýva z čl. 1 Ústavy Slovenskej republiky, nemôže byť zákonnou úpravou vylúčený ani v prípade administratívnoprávnej zodpovednosti, ktorá má verejnoprávny charakter, rovnako ako trestnoprávna zodpovednosť, a je prejavom výkonu verejnej moci.

Právomoc vykonávateľov verejnej správy vyvodzovať administratívnoprávnu zodpovednosť za správne delikty je podmienená *materiálno-formálnym chápaním správnych deliktov*, t. j. priestupkov, iných správnych deliktov fyzických osôb, ktoré nie sú priestupkami, správnych disciplinárnych deliktov, správnych poriadkových deliktov, správnych deliktov právnických osôb a podnikajúcich fyzických osôb.

Správny orgán má povinnosť v každom jednotlivom prípade z hmotnoprávneho hľadiska vyhodnocovať, či správanie osoby, ktoré je protiprávne a naplňa formálnu stránku skutkovej podstaty správneho deliktu, súčasne porušuje alebo ohrozuje verejný záujem chránený predpismi správneho práva, t. j. vyhodnocovať spoločenskú škodlivosť činu.

Spoločenskú škodlivosť treba odlišovať od ďalšej právnej vlastnosti nedovoleného správania osoby – od protiprávnosti.

Protiprávne správanie osoby spočíva v porušení zákonnej povinnosti alebo povinnosti uloženej na základe zákona, pričom musí ísť o povinnosť vyplývajúcu z normy správneho práva. Ak chýba protiprávnosť, nemôže ísť o správny delikt.

Spoločenskou škodlivosťou sa v právnej teórii rozumie to, čo je v rozpore s účelom *právneho poriadku*. Skutok môže byť protiprávny, ale nemusí byť vždy spoločensky škodlivý.

O správny delikt ide vždy, ak je stupeň spoločenskej škodlivosti skutku, ktorý je v rozpore s normou správneho práva – vzhľadom na dikciu § 10 ods. 2 a § 95 ods. 2 Trestného zákona, ako aj vzhľadom na § 4 ods. 3 zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb – nepatrný, resp. malý (ak ide

253

Pozri tiež Palkovič, J. in ČENTĚŠ, J. a kolektív: Trestný zákon. Veľký komentár. 2. aktualizované vydanie. Žilina : Eurokódex, s. r. o. 2015, s. 20.

254

PRÁŠKOVÁ, H.: Základy odpovědnosti za správní delikty. Praha : Základy odpovědnosti za správní delikty. C. H. Beck 2013, s. 41.

o trestanie mladistvých). Predmetný stupeň spoločenskej škodlivosti umožňuje odlíšiť trestné činy od správnych deliktov.

Pri materiálno-formálnom chápaní správneho deliktu má orgán verejnej správy povinnosť zisťovať stupeň spoločenskej škodlivosti protiprávneho správania. Vyhodnotenie stupňa spoločenskej škodlivosti konkrétneho správneho deliktu sa premieta v rozhodnutí o druhu a rozsahu sankcie, ktorú vykonávateľ verejnej správy ukladá páchatelovi správneho deliktu.

Stupeň spoločenskej škodlivosti skutku, ktorý je správnym deliktom, môže byť aj zanedbateľný. O úplnej absencii spoločenskej škodlivosti skutku možno hovoriť v prípade, ak „právna úprava už nezodpovedá okolnostiam, za ktorých bola prijatá, resp. účelu, pre ktorý bola prijatá.“²⁵⁵ Pri absencii spoločenskej škodlivosti skutku, nejde o správny delikt, aj keby skutok bol protiprávny a vykazoval všetky formálne znaky skutkovej podstaty správneho deliktu.

Ak správny delikt vykazuje zanedbateľnú mieru spoločenskej škodlivosti, pre ktorú by sa potrestanie páchatelja javilo ako nespravodlivé, neprimerané, nehumánne, ide z právno-teoretického hľadiska o tzv. bagatelný správny delikt. Nie je to zákonný pojem, právne predpisy ho nepoužívajú.

Na existenciu inštitútu tzv. bagatelného správneho deliktu v slovenskom právnom poriadku možno usudzovať vzhľadom na rôznosť spôsobu, akým zákony upravujú právomoc vykonávateľa verejnej správy ukladať za správny delikt sankciu. Sankcia sa ukladá obligatórne, keď zákon používania formuláciu „uloží“, alebo sa ukladá fakultatívne, keď používa formuláciu „môže uložiť“.

V prvom prípade ide o vyjadrenie *principu legality*, z ktorého vyplýva povinnosť vykonávateľa verejnej správy zaoberať sa každým správnym deliktom (vyvodzovať administratívnoprávnu zodpovednosť). Zákonodarca tak nedáva správne orgánu priestor, aby v prípade tzv. bagatelného správneho deliktu sankciu neuložil. Má povinnosť páchatelja správneho deliktu potrestať aj v takom prípade. Zanedbateľný stupeň spoločenskej škodlivosti správneho deliktu sa v takom prípade odrazí v druhu a v rozsahu uloženej sankcie (pokiaľ zákon pripúšťa v tomto smere výber z druhov sankcií alebo v dolnej hranici rozpätia sankcie). Ak by zákon nepripúšťal postihnutie páchatelja správneho deliktu sankciou primeraným spôsobom (lebo by napríklad zakotvoval výšku pokuty pevnou sumou), taká úprava by mala ústavnoprávny rozmer, lebo by bolo porušením čl. 1 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky.

V druhom prípade ide o vyjadrenie *principu oportunitu*. Vtedy vykonávateľ verejnej správy nemusí vyvodzovať administratívnoprávnu zodpovednosť za každé deliktuálne správanie.²⁵⁶ Zákonodarca umožňuje, aby správny orgán zvážil, či tak v konkrétnom prípade urobí.

Z hmotnoprávneho hľadiska je toto jeho oprávnenie vymedzené v právnych predpisoch veľmi široko, nakoľko zákony túto správnu úvahu vykonávateľa verejnej správy ničím nelimitujú. Práve táto skutočnosť bola príčinou, prečo Legislatívna

255

Mates, P. in MATES, P. a kolektiv: Základy správneho práva trestného. 5. vydání. Praha : C. H. Beck 2010, s. 14.

256

KOŠIČIAROVÁ, S.: Správne právo hmotné. Všeobecná časť. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o. 2015, s. 202.

rada vlády Slovenskej republiky odporúčala, aby v návrhoch zákonov bola uprednostňovaná povinnosť pred možnosťou správneho orgánu uložiť sankciu za správny delikt, a to bez ohľadu na závažnosť konania páchatela.

Trochu sa však pozabudlo, že princíp *ultima ratio* by mal v rámci správneho trestania presadzovať zákonodarca tým, že princíp legality stíhania zakotví len vo vzťahu k tým skutkovým podstatám správnych deliktov, ktoré bude považovať za najzávažnejšie. Takýto legislatívny výber by mal byť z jeho strany vykonaný obzvlášť uvážlivo a starostlivo. V *ostatných prípadoch by sa mal uplatňovať princíp oportunitý*. Je to vo všeobecnosti odôvodniteľné nižším stupňom spoločenskej škodlivosti správnych deliktov.

Ako teda eliminovať obavu z prípadného zneužitia správnej úvahy orgánu verejnej správy? Riešením *de lege ferenda* je zakotviť hmotnoprávne podmienky, pri ktorých naplnení by sa mohlo uplatniť správne uváženie vykonávateľa verejnej správy ohľadne toho, či bude vyvodzovať administratívnoprávnu zodpovednosť.

Za stavu, keď takéto zákonné kritériá zakotvené nie sú, použitie správnej úvahy sa musí riadiť princípom *ultima ratio*, ktoré v takýchto prípadoch vystupuje ako interpretáčne pravidlo.

Princíp subsidiarity sankčného postihu vyjadruje myšlienku, že vyvodzovanie administratívnoprávnej zodpovednosti má miesto len tam, kde nepostačujú iné nástroje a prostriedky.²⁵⁷ Administratívna sankcia sa preto ukladá vtedy, keď neexistujú iné verejnoprávne prostriedky, ktoré by viedli k cieľu (predovšetkým k dosiahnutiu nápravy, k odstráneniu protiprávneho následku), alebo nie sú v konkrétnom prípade dostatočne účinné.²⁵⁸

Za takéto verejnoprávne prostriedky treba považovať tie, ktoré je oprávnený využívať samotný orgán verejnej správy (napr. napomenutie, upustenie od uloženia sankcie za správny delikt, ochranné opatrenie a pod.).

Z právneho hľadiska nie sú sankciami. Zákon túto skutočnosť vo väčšine prípadov explicitne nevyjadruje.²⁵⁹

Pomerne spoľahlivo ich možno identifikovať podľa ich funkcie (nemajú za cieľ trestať, t. j. zhoršiť právnu pozíciu páchatela správneho deliktu). Majú pôsobiť na páchatela správneho deliktu, aby odstránil protiprávny stav vyvolaný jeho protiprávnym správaním, alebo samy sú prostriedkom na odstránenie protiprávneho stavu.

Princíp subsidiarity správneho trestania má nielen hmotnoprávny, ale aj *procesnoprávny aspekt*.

Vo všeobecnosti je jeho procesnoprávny aspekt vyjadrený prostredníctvom *princípu oportunitý* stíhania správnych deliktov. Spočíva v oprávnení príslušného

257

SLÁDEČEK, V.: *Obecné správní právo*. 2. vyd. Praha : ASPI – Wolters Kluwer 2009, s. 189 – 190.

258

PRÁŠKOVÁ, H.: *Základy odpovědnosti za správní delikty*. Praha : Základy odpovědnosti za správní delikty. C. H. Beck 2013, s. 41.

259

Porovnaj druhú vetu § 84 ods. 2 zákona SNR č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov, podľa ktorej „napomenutie sa nepovažuje za sankciu“, hoci správnejšie by ustanovenie malo znieť „napomenutie nie je sankcia“.

orgánu verejnej moci samostatne posudzovať, či delikt, o ktorom sa tento orgán dozvedel, je z hľadiska vhodnosti, účelnosti, prospešnosti alebo verejného záujmu nevyhnutné stíhať a rozhodovať o ňom.²⁶⁰

Správne delikty, ktorých stíhanie je ovládané princípom oportunity, nemôžu byť súčasne de lege lata prísne sankcionovateľné. Opačný legislatívny prístup je prejavom nepochopenia úlohy princípu subsidiarity trestného postihu v správnom práve zo strany zákonodarcu.

Pokiaľ ide o jednotlivé *kategórie správnych deliktov*, treba poznamenať, že úprava právomoci vykonávateľov verejnej správy stíhať správne delikty na základe princípu oportunity vykazuje rôznu mieru podrobnosti. Najpodrobnejšia je v prípade priestupkov.

Vzhľadom na nižší stupeň spoločenskej škodlivosti správnych deliktov sa javí vhodným, tak ako doposiaľ, zachovať povinnosť správneho orgánu vyhodnocovať od prípadu k prípadu stupeň spoločenskej škodlivosti skutku osoby a *nepripustiť stíhanie skutkov, ktoré žiadnu spoločenskú nebezpečnosť pre vzťahy v oblasti výkonu verejnej správy nevykazujú*. V takých prípadoch vykonávateľ verejnej správy *nesmie začať stíhanie skutku, resp. ak ho začal, musí ho ukončiť bez toho, aby o skutku rozhodol ako o správnom delikte a uložil zaň sankciu*.

Keď správny delikt vykazuje zanedbateľnú spoločenskú škodlivosť, je na správnom uvážení vykonávateľa verejnej správy, či:

- začne stíhanie skutku, alebo
- ak začal stíhanie skutku, vybaví vec inak, než uložením sankcie formou rozhodnutia (napr. napomenutím),
- ak začal stíhanie skutku, vybaví vec vydaním rozhodnutia bez toho, aby uložil páchatelovi správneho deliktu sankciu (napr. upustí od uloženia sankcie),
- dodatočne začne konanie po tom, ako páchatelovi správneho deliktu sankciu už uložil, v ktorom rozhodne o odpustení uloženej sankcie.

O princípe legality ani o princípe oportunity stíhania správnych deliktov nemožno hovoriť vtedy, keď *konanie o správnom delikte nezačína ex officio, ale na návrh poškodeného*.

Situáciu, keď zákonodarca umožňuje vybrané správne delikty stíhať len na návrh navrhovateľa, treba považovať za ďalšiu, *špeciálnu formu prejavu princípu subsidiarity správneho trestania* v slovenskom právnom poriadku.

Použitá literatúra:

ČENTÉŠ, J. a kolektív: Trestný zákon. Veľký komentár. 2. aktualizované vydanie.

Žilina : Eurokódex, s. r. o. 2015, 891 s., ISBN 978-80-8155-053-9.

IVOR, J. a kolektív: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Bratislava : IURA EDITION 2006, 530 s., ISBN 80-8078-099-4.

JIŘÍČEK, P. – MAREK, T.: Řešení bagatelních deliktů. Praha : Leges, s. r. o. 2014, 128 s., ISBN 978-80-87576-90-8.

260

SOLNAŘ, V. – FENYK, J. – CÍSAŘOVÁ, D.: Základy trestní odpovědnosti. Podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Nakladatelství Orac, s. r. o. 2004, s. 122.

KOŠIČIAROVÁ, S.: Správne právo hmotné. Všeobecná časť. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o. 2015, 378 s., ISBN 978-80-7380-578-4.

MATES, P. a kolektiv: Základy správního práva trestního. 5. vydání. Praha : C. H. Beck 2010, 248 s., ISBN 978-80-7400357-8.

PRÁŠKOVÁ, H.: Základy odpovědnosti za správní delikty. Praha : Základy odpovědnosti za správní delikty. C. H. Beck 2013, 446 s., ISBN 978-80-7400-456-8.

Rekodifikovaný Trestný zákon a Trestný poriadok – analýza poznatkov z teórie a praxe. Kuruc, P. (ed.) Bratislava : Eurokódex, s. r. o. 2011, 552 s., ISBN 987-80-89447-57-2.

SLÁDEČEK, V.: Obecné správní právo. 2. vyd. Praha : ASPI – Wolters Kluwer 2009, 464 s., ISBN 987-80-7357-382-9.

SOLNAŘ, V. – FENYK, J. – CÍSAŘOVÁ, D.: Základy trestní odpovědnosti. Podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Nakladatelství Orac, s. r. o. 2004, 455 s., ISBN 80-86199-74-6.

Kontaktné údaje:

prof. JUDr. Soňa Košičiarová, PhD.

sona.kosiciarova@truni.sk

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

Hornopotočná 23

918 43 Trnava

Slovenská republika

TRESTNÉ OZNÁMENIA V OBCHODNÝCH VZŤAHOCH A ZÁSADA ULTIMA RATIO

Ondrej Laciak

Comenius University in Bratislava, Faculty of Law

Abstrakt: Príspevok sa venuje podávaniu trestných oznámení v obchodných vzťahoch na obchodných partnerov alebo konkurenciu, nazerajúc na túto problematiku z aspektu zásady ultima ratio. Autor analyzuje dôvodnosť trestných oznámení a na druhej strane zneužívanie trestných oznámení a trestného konania na obchodné účely.

Kľúčové slová: trestné oznámenie, ultima ratio, obchodný vzťah, trestné konanie, trestný čin.

Abstract: This paper considers the criminal complaints in business relations to business partners or competitors, considering the principle of ultima ratio. The author analyzes if the criminal complaints are reasonable and on the other hand an abusing of the criminal complaints and the criminal proceedings for business purposes.

Key words: criminal complaint, ultima ratio, business relation, criminal proceedings, crime.

1. ÚVOD

V aplikačnej praxi je častým javom, že sa nároky z obchodnoprávných vzťahov snažia riešiť podnikatelia podávaním trestných oznámení. Rovnaký postup volia tiež podnikatelia, ktorí skôr riešia trestného oznámenia využívajú v snahe odstaviť konkurenciu. Naznačené skupiny oznamovateľov považujú trestné oznámenie, a teda trestné konanie za niečo bežné a podnety na jeho začatie za štandardné právne podanie. Je možné sa domnievať, že väčšina z nich nemá dostatočné právne povedomie a neuvedomujú si jednak hmotnoprávne a procesnoprávne konzekvencie - tak pre nich ako oznamovateľov, ako aj pre subjekty, na ktoré bolo podané trestné oznámenie. Rovnako takýto druh oznamovateľov často využíva sužby právnikov, ktorí skôr riešia korporátnu agendu a častokrát im v oblasti trestného práva neporadia práve najsprávnejšie, čoho dôsledkom je práve podávanie trestných oznámení v obchodnoprávných vzťahoch.

V istom percente trestných oznámení podnikateľov podaných na svojho obchodného partnera, alebo iného podnikateľa, s ktorým majú právny spor alebo je im priamou konkurenciou, je podanie trestného oznámenia forma, akou sa oznamovatelia snažia dostať k informáciám alebo dokumentom, ktoré si príslušný orgán činný v trestnom konaní (zväčša policajt) vyžiada od subjektu, na ktorý je podané trestné oznámenie. Aj keď v takýchto prípadoch je trestné oznámenie podľa § 197 ods. 1 písm. c) zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku (ďalej len „Trestný poriadok“) odmietnuté, následne v civilnom konaní, takýto oznamovatelia

požiadajú súd o pripojenie trestného spisu k súdnemu spisu, pričom v trestný spis obsahuje veľakrát informácie a dokumenty, ku ktorým by sa za iných okolností nedostali.

Je možné sa stretnúť aj so špekulatívnosťou oznamovateľov – podnikateľov, keď je podané trestné oznámenie s cieľom vyhnúť sa povinnosti zaplataenia súdneho poplatku v civilnom konaní, keďže za trestné oznámenie sa súdny poplatok neplatí. Nie je nevidané, že podnikatelia pri riešení peňažných nárokov podajú trestné oznámenia s odôvodnením, že bol spáchaný trestný čin podvodu, pričom majú za cieľ len zaplataenie sporných nárokov zo stany subjektu, na ktorý podajú trestné oznámenie, a pritom žalobu na civilný súd nepodajú. Sú podnikatelia, ktorí formu podania trestného oznámenia považujú za jednoduchšiu cestu ako vymôcť spornú pohľadávku, napríklad aj len preto, že sa „druhá strana“ naľakala toho, že bola vypočutá o podanom trestnom oznámení.

V tomto kontexte je na mieste uviesť príklad, ak by sa nejaký obchodný partner vyslovene vyhrážal podaním trestného oznámenia, ak nebude uhradená faktúra, pohľadávka, atď. V tejto súvislosti Najvyšší súd Slovenskej republiky vo viacerých rozsudkoch konštatoval (napr. R 27/1982), že takéto vyhrážanie podaním trestného oznámenia, či už opodstatneného alebo nie, naplňa skutkovú podstatu trestného činu vydierania.²⁶¹

2. Podávanie trestných oznámení v obchodných vzťahoch je v súčasnosti častý jav, ktorí spozorovali aj orgány činné v trestnom konaní. Tento fakt priniesol neželaný efekt, a to, že veľakrát ak sú podané trestné oznámenia, v ktorých je možné badať obchodnoprávny aspekt, resp. obchodné záväzky, hoci nie je vylúčené podozrenie z trestného činu, je tendencia orgánov činných v trestnom konaní takéto trestné oznámenia odmietat' s odkazom na zásadu ultima ratio. Častokrát badať v odôvodneniach takýchto uznesení policajtov identické formulácie o zásade ultima ratio, ktoré majú „predpripravené“ a očividne ich použili veľakrát a nemajú s konkrétnou prejednávanou vecou priamy súvis. Negatívom naznačenej tendencie orgánov činných v trestnom konaní (najmä policajtov) je nedostatočné preverenie podaného trestného oznámenia, ak policajt vidí možnosť odmietnutia trestného oznámenia s použitím argumentu ultima ratio.

Trestné právo je prostriedkom ultima ratio – krajným prostriedkom. Trestné právo je v demokratických štátoch ponímané ako najkrajnejší prostriedok riešenia (ultima ratio), ktorým je uskutočňovaná právna regulácia spoločnosti. Použitie prostriedkov trestného práva (tak hmotného, ako aj procesného) predstavuje najzávažnejších zásah do práv jednotlivca, a preto musia byť používané zdržanlivo a to len v prípadoch, v ktorých prostriedky iných právnych odvetví (napr. občianskeho práva, obchodného práva, atď.) zlyhali. Trestné právo by malo riešiť nároky z právnych vzťahov len vtedy, ak všetko ostatné zlyhá. Trestné právo je ultima ratio, a nie je možné používať ho všade tam, kde sa majú použiť iné prostriedky, ako sú prostriedky občianskeho práva, obchodného práva, pracovného práva alebo práva iného netrestnoprávneho charakteru. Trestné právo a trestné konanie, a teda aj trestné oznámenie, má byť uplatňované ako posledný prostriedok k postihu najzávažnejších prípadov porušenia práva a tam, kde

²⁶¹ Podľa § 189 Trestného zákona

prostriedky iných právnych odvetví už nie sú možné alebo účinné (tzv. ultima ratio).²⁶²

Trestné právo a trestnoprávna kvalifikácia určitého konania ako trestného činu, ktoré má súkromnoprávny základ, je treba považovať za „ultima ratio“, teda za krajný právny prostriedok, ktorý má význam predovšetkým celospoločenský, t.j. z hľadiska ochrany základných spoločenských hodnôt. V zásade však nemôže slúžiť ako prostriedok nahrádzajúci ochranu práv a právnych záujmov jednotlivca v oblasti súkromnoprávných vzťahov, kde závisí predovšetkým na individuálnej aktivite jednotlivca, aby strážil svoje práva, ktorým má súdna moc poskytovať ochranu. Je však neprijateľné, aby túto ochranu aktívne preberali orgány činné v trestnom konaní, ktorých úlohou je ochrana prevažne celospoločenských hodnôt, nie konkrétnych subjektívnych práv jednotlivca, ktoré svojou povahou spočívajú v súkromnoprávnej sfére. Ústavný súd k tomu dodáva, že v právnom štáte je neprípustné aby prostriedky trestnej represie slúžili k uspokojovaniu subjektívnych práv súkromnoprávnej povahy, ak nie sú splnené všetky predpoklady vzniku trestnoprávnej zodpovednosti, resp. nie sú tieto predpoklady nespochybniteľne zistené.²⁶³

Interpretácia zásady ultima ratio je rôznorodá. Spektrum právnych názorov niektorých rozhodnutiach je v skutku zaujímavé.

Najvyšší súd Slovenskej republiky judikoval vo vzťahu k zásade ultima ratio právnu vetu obsiahnutú v rozhodnutí R 96/2014 nasledovne:

„Pri posudzovaní trestnosti činu zásadu „ultima ratio“ možno uplatniť jedine prostredníctvom materiálneho korektívu v rozsahu § 10 ods. 2 Trestného zákona – zák. č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov (nejde o prečin, ak vzhľadom na spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchatela je jeho závažnosť nepatrná), teda v zmysle platnej a účinnej zákonnej úpravy len pri prečinoch.“²⁶⁴

Z takto formulovaných právnych názorom a záverom trestnoprávneho kolégia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sa nemôžem stotožniť, pretože nezohľadňuje princípy právneho poriadku Slovenskej republiky, ktorý je postavený na pilieroch kontinentálneho práva (tradície rímskeho práva). Zásada ultima ratio nemôže byť v žiadnom prípade vnímaná výhradne cez ustanovenia zákona (pozitívnu právnu normu), ale je potrebné túto zásadu chápať v širších súvislostiach. Upínanie sa len na materiálny korektív pri prečinoch, ako to naznačuje právny názor Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, nie je celkom správne poňatie zásady ultima ratio. Dovolím si konštatovať, že ide o absolútny právny pozitivizmus, ktorý by pre rozhodnutia najvyšších súdov vo všeobecnosti v právnych veciach tohto druhu nemal byť príznačný.

Ako pokrokovejšie možno považovať rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 12. júla 2016 1TdoV 10/2015, ktoré v rámci odôvodnenia obsahuje širšie

²⁶² K tejto téme pozri napríklad aj: Čentík, T.: Kde sú hranice aplikácie princípu ultima ratio v trestnom práve?, publikované dňa 19.04.2014 na www.ulpianus.sk; Syrový, I.: Medze princípu ultima ratio v trestnom práve, Justičná revue, 65, 2013, č. 8-9, s. 1131 – 1139; Šamko, P.: Princíp ultima ratio? Významné interpretačné pravidlo alebo prehnaný súdny aktivizmus bez opory v zákone a judikatúre?, Justičná revue, 65, 2013, č. 2, s. 174 – 183.

²⁶³ Pozri aj nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 29. 4. 2004, sp. zn. IV. ÚS 469/02

²⁶⁴ R 96/2014

právne úvahy o zásade ultima ratio a jej možnej aplikácii, ale i v rámci tohto rozhodnutia sa v princípe Najvyšší súd Slovenskej republiky zásadne neodklonil od rozhodnutia R 96/2014. No na druhej strane predmetné rozhodnutie, hoci limitované právnou doktrínou nastolenou rozhodnutím R 96/2014, možno označiť ako racionálne dôsledne rozpracované.

Veľmi zaujímavé rozhodnutie je uznesenie Krajskej prokuratúry v Banskej Bystrici pod s.zn.: Kv 30/2011-2, ktorým prokurátor zrušil uznesenie vyšetrovateľa Odboru kriminálnej polície Okresného riaditeľstva PZ, ktorým podľa §199 ods.1 Trestného poriadku začal trestné stíhanie vo veci zločinu podvodu podľa § 221 ods. 1, ods. 4 písm. a/ Tr. zákona. Vyberajúc z odôvodnenie predmetného uznesenia je pre účely tohto článku vhodné odcitovať: „*Nepriítomnosť povinného znaku skutkovej podstaty trestného činu podľa §221 Tr. zákona v zistenom skutkovom stave vylučovala prijatie záveru o podozrení zo spáchania trestného činu. Pokiaľ vyšetrovateľ napriek tomu pristúpil k začatiu trestného stíhania, postupoval tak contra legem a zároveň i bez dôkazného opodstatnenia. Záverom, reagujúc na skutkový základ posudzovanej veci, ktorý sa týka výhradne porušenia práva vyplývajúcich z občiansko či obchodnoprávných predpisov, je vhodné pripomenúť, že aj v prípadoch zdanlivého (formálneho) splnenia podmienok pre vznik trestnoprávnej zodpovednosti možno prostriedky trestného práva ako prostriedky krajnej represie aplikovať iba zdržanlivo a len v tých prípadoch, kedy prostriedky ochrany (nápravy) ponúkané inými právnymi odvetviami zlyhali alebo sú neefektívne (subsidiarita trestnoprávnej represie). Trestnoprávna represia nemôže slúžiť ako prostriedok nahradzujúci individuálnu aktivitu jednotlivca, od ktorého sa primárne pre sféru súkromnoprávných vzťahov očakáva a vyžaduje, aby si strážil svoje práva.*“

Taktiež zaujme práva argumentácia uvedená v rozsudku Okresného súdu Rimavská Sobota, sp. zn.: 11T/81/2013. Samosudca v odôvodnení tohto rozhodnutia uvádza: „*V súvislosti s prejednávaním predmetnej trestnej veci samosudca potrebuje za potrebné tiež zdôrazniť, že posudzovanie tzv. prípustného rizika v komerčnej sfére a uplatňovanie princípu ultima ratio úzko súvisí a zároveň sa prekrýva s posudzovaním povinnej miery opatrnosti osôb vykonávajúcich majetkové dispozície v podnikateľských vzťahoch. Trestný zákon prípustné riziko síce výslovne neupravuje (nejde tu o dovolené riziko v zmysle § 27 Tr. zákona), no v komerčnej sfére ho možno považovať za výkon právapodľa § 28 ods. 1 Tr. zákona, čo však neznamená, že by Trestný zákon k takému prípustnému rizikové mukonaniu neprihliadal, lebo súčasťou trestného práva hmotného je nielen princíp ultima ratio, ale i zásadasubsidiarity trestnej represie (a v rámci nich aj tzv. prípustné riziko), ktoré vylučujú trestnoprávny postih v prípadoch, keď vznikne škoda na majetku právnickej osoby, avšak v konaní, ktoré je pokryté prípustným rizikom v komerčnej sfére. Účelom podnikania je dosiahnutie zisku, čo býva sprevádzané rôznymi majetkovými dispozíciami s menšou alebo väčšou mierou rizika, kde možno pripustiť a tolerovať aj prípadné škody, ktoré môžu právnickej osobe vzniknúť. K naplneniu skutkovej podstaty trestného činu proti majetku nestačí formalisticky pojatý výklad ustanovení Trestného zákona, je nutne brať na zreteľ aj osobu páchatela, ktorý je podnikateľom, spôsob jeho konania, ktoré je upravené nielen výlučne ustanovením Trestného zákona, ale i ustanoveniami napríklad Obchodného zákonníka, Živnostenského zákona, pričom z povahy obchodnej činnosti vyplýva určitý prvok predvídateľnosti, odhadu alebo očakávania, ktorý*

nemusi byť v podmienkach trhovej ekonomiky vždy naplnený. Nemožno vychádzať z domnienky, že každé rizikové podnikanie je podozrivé a aj trestnoprávne postihnutelné. Sporné prípady pri posudzovaní prípustného rizika v komerčnej sfére, ktoré sú na „hranici“ medzi občianskoprávnou trestnoprávnou zodpovednosťou, bude vždy potrebné posúdiť v zmysle zásady ultima ratio a subsidiarity trestného práva a nevyvodzovať trestnoprávnu zodpovednosť. Z princípu ultima ratio vyplýva, že ochrana majetkových vzťahov má byť v prvom rade uplatňovaná prostriedkami občianskeho a obchodného práva a až tam, kde je taká ochrana neúčinná a teda porušenie súkromnoprávných vzťahov dosahuje svojou intenzitou zákonom predpokladané nebezpečenstvo, je na mieste uvažovať trestnoprávnej zodpovednosti. K princípu ultima ratio sa v minulosti otvorene prihlásil aj Ústavný súd SR, napríklad v rozhodnutí IV. ÚS 55/2009 konštatoval, že prípadnú kompenzáciu ujmy sťažovateľa (poškodeného) dostatočne zabezpečujú príslušné občianskoprávne inštitúty a napríklad v náleze I.ÚS 316/2011 konštatoval, že podľa zásady pomocnej úlohy trestnej represie (zásady subsidiarity) má byť trestné právo použité len ako najkrajnejší prostriedok a len v typovo najzávažnejších porušeníach spoločenských vzťahov, kde iné možnosti nie sú dostatočné, resp. vyčerpané. Je však nutné zvýrazniť aj to, že aplikácie princípu ultima ratio a zásady subsidiarity trestnej represie má svoje mantinely a nie je možné ich zneužívať v prípadoch, keď ide o závažné excesy v súkromnoprávných a obchodných vzťahoch, ktoré už zjavne vybočujú z rámca bežných vzťahov tohto druhu, presahujú ich rámec a tak v konečnom dôsledku naplňajú znaky konkrétnej skutkovej podstaty trestného činu.“²⁶⁵

Ústavný súd Slovenskej republiky v rozhodnutí IV. ÚS 55/2009 právny názor na zásadu ultima ratio formuloval tak, že trestnoprávnu kvalifikáciu určitého konania (ktoré má súkromnoprávny základ) ako trestného činu treba preto považovať za ultima ratio, teda za krajný právny prostriedok, ktorý má, ako už bolo uvedené, význam v prvom rade z hľadiska ochrany základných spoločenských hodnôt. Spravidla ním však nemožno suplovať ochranu práv a právnych záujmov fyzických osôb alebo právnických osôb v oblasti súkromnoprávných vzťahov, kde je kladený dôraz najmä na ich individuálnu aktivitu v tom zmysle, aby sa starali o svoje práva, ktorým má poskytovať ochranu súdna moc.

Zaujímavú interpretáciu zásady ultima ratio vyjadril Ústavný súd Slovenskej republiky aj v náleze I.ÚS 316/2011, v ktorom konštatoval, že trestné právo je prostriedkom ultima ratio (ide o poslednú a najkrajnejšiu možnosť), čo sa podľa právnej teórie, ako aj súdnej praxe chápe aj ako zásada pomocnej úlohy trestnej represie (zásada subsidiarity). Podľa tejto zásady má byť trestné právo použité len ako najkrajnejší prostriedok a len pri typovo najzávažnejších porušeníach spoločenských vzťahov, záujmov a hodnôt, teda len tam, kde iné možnosti, hlavne prostriedky ostatných právnych odvetví, nie sú dostatočné, teda už boli vyčerpané, sú neúčinné alebo zjavne nie sú vhodné. V oblasti aplikácie a interpretácie trestného práva potom – z takto chápaného prostriedku ultima ratio – musia byť akcentované právne princípy a zásady, ktoré primárne súvisia s

²⁶⁵ Pozri k tomu: <https://obcan.justice.sk/content/public/item/e0f6cf12-2c32-43a7-ac19-43cb0cc3af4b>

posudzovaním trestnosti činu, napr. zásada nullum crimen, nulla poena sine lege (pozri čl. 49 Ústavy) či zásada in dubio pro reo (pozri čl. 50 ods. 2 Ústavy).

V zmysle nálezU Ústavného súdu Českej republiky I. ÚS 558/01, právny poriadok, aj keď je vnútorne diferencovaný, tvorí jednotu a ako s takým je nutné s ním zaobchádzať pri aplikácii jednotlivých ustanovení a inštitútov. Preto pokiaľ ide o naplnenie objektívnych znakov trestného činu pri použití princípu trestnoprávnej represie ako posledného prostriedku – "ultima ratio" – nemôže byť ignorovaná obchodnoprávna stránka veci.

V tejto súvislosti je vhodné odcitovať aj nález Ústavného súdu Českej republiky IV.ÚS 469/04 zo dňa 2. 6. 2005: „*Při trestněprávním posuzování jednání, které má z občanskoprávního pohledu podobu sporu o existenci užívacího práva, nutno na věc primárně nahlížet z pohledu práva občanského a zvažovat, zda jsou dány podmínky pro nasazení krajního právního prostředku - trestního práva. Za ústavně souladný lze z hlediska ustanovení čl. 36 odst. 1 a násl. Listiny označit jen takový aplikační postup soudu, který jasně a přesvědčivě vyloučí, že stíhané jednání, označené jako protiprávní svémoc, by např. nemohlo být v civilním řízení posouzeno jako výkon práva. Ústavní soud opakovaně upozorňuje na ústavní aspekty trestního práva jako prostředku "ultima ratio" [srov. například nález ze dne 8. 11. 2001 sp. zn. IV. ÚS 564/2000, Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu (dále jen "Sb. n. u."), svazek 24, nález č. 169, str. 255, nález ze dne 25. 11. 2003 sp. zn. I. ÚS 558/01, Sb. n. u., svazek 31, nález č. 136, str. 205, nález ze dne 2. 3. 2004 sp. zn. I. ÚS 180/03, Sb. n. u., svazek 32, nález č. 32, str. 293, či nález ze dne 29. 4. 2004, sp. zn. IV. ÚS 469/02, Sb. n. u., svazek 33, nález č. 61, str. 113].*

Z ústavního hlediska totiž žádný soud nemůže přehlížet zjevnou skutečnost, že nástroje, pomocí nichž se realizuje trestněprávní ochrana, omezují základní práva či svobody a jen důsledně respektování principu "ultima ratio" (chápaného z ústavního hlediska) zaručuje, že takové omezení bude možno ještě považovat za proporcionální s účelem sledovaným trestním řízením (ve smyslu čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky a čl. 4 odst. 4 Listiny). Účastníci občanskoprávního vztahu, mezi nimiž je spor ohledně splnění podmínek zániku užívacího práva, mají dostatek možností jak vyřešit tento spor prostředky občanského práva. Princip subsidiarity trestní represe přitom vyžaduje, aby stát uplatňoval prostředky trestního práva zdrženlivě, tj. především v těch případech, kde jiné právní prostředky selhávají nebo nejsou efektivní. Trestní postih má místo pouze tam, kde jiné prostředky ochrany práv fyzických a právnických osob jsou vyčerpány nebo jsou neúčinné či nevhodné.²⁶⁶

Podľa rozhodnutia Najvyššieho súdu Českej republiky (sp. zn.: 5 Tdo 897/2005) porušenie ustanovenia zmluvy jednou z jej zmluvných strán nie je preto možné pokladať bez ďalšieho za podvodné konanie v zmysle §250 ods. 1 Trestného zákona (podľa slovenského Trestného zákona § 221). Princíp subsidiarity trestnej represie totiž vyžaduje, aby štát uplatňoval prostriedky trestného práva zdržanlivo, to znamená predovšetkým tam, kde iné právne prostriedky zlyhávajú alebo nie sú efektívne.

²⁶⁶ Pozri k tomu bližšie Hassan, J.: K subsidiarite trestnoprávnej represie <http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a60-k-subsiarite-trestnopravnej-represie>

Pre komplexnosť je vhodné uviesť aj judikované právne závery Európskeho súdu pre ľudské práva²⁶⁷ najmä v prípadoch Kokkinakis vs. Grécko a Catoni vs. Francúzsko. Európsky súd pre ľudské práva konštatoval, že pravidlá liberálneho demokratického právneho štátu vyžadujú, aby vina páchatela bola autoritatívne konštatovaná len ohľadne takého konania, o ktorom mohol páchatel' v dobe keď sa ho dopúšťal dôvodne predpokladať, že ide o konanie trestné, a to s ohľadom na obsah vtedy účinného zákona, alebo tam kde je to treba, s ohľadom na ustálenú a všeobecne dostupnú judikatúru všeobecných súdov.

3 Záver

Vefakrát trestné oznámenia podnikateľov plnia jednoznačný účel vymáhania pohľadávok, riešenia konkurenčného boja a podobne. Trestné konanie v žiadnom prípade nemôže plniť ochranu individuálnych záujmov súkromnej osoby alebo podnikateľského subjektu, pokiaľ je takáto ochrana právne upravená v inom právnom odvetní. Takýmto prepožičaním štátnej moci pre prospech súkromnej osoby alebo podnikateľského subjektu by podľa môjho právneho názoru prišlo k hrubému porušeniu ústavných princípov a základných práv a slobôd osoby, na ktorú je podané takéto trestné oznámenie.

Vyššie naznačené právne názory na aplikáciu zásady ultima ratio trestného práva možno zhrnúť do dvoch kategórií, jedna pripúšťa aplikáciu ultima ratio trestného práva opierajúc sa o právne princípy a podstatu kontinentálneho právneho poriadku a druhá kategória právnych názorov sa nekompromisne upína k pozitívnemu právu. Hoci orgány činné v trestnom konaní a súdy zásadu ultima ratio uplatňujú v nemalej miere využívajúc prvú kategóriu právnych názorov, s čím sa stotožňujem, som hlboko presvedčený, že zákonné vymedzenie zásady ultima ratio v Trestnom zákone by prinieslo jednoznačnosť do interpretácie a aplikácie tejto zásady v slovenskom právnom poriadku, najmä v odvetní trestného práva, a nepochybne by to prinieslo aj väčšiu právnu istotu.

Literatúra:

Čentík, T.: Kde sú hranice aplikácie princípu ultima ratio v trestnom práve?, publikované dňa 19.04.2014 na www.ulpianus.sk,

Hassan, J.: K subsidiarite trestnoprávnej represie. Publikované na <http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a60-k-subsidiarite-trestnopravnej-represie>

Syrový, I.: Medze princípu ultima ratio v trestnom práve, Justičná revue, 65, 2013, č. 8-9, s. 1131 – 1139

Šamko, P.: Princíp ultima ratio? Významné interpretačné pravidlo alebo prehnaný súdny aktivizmus bez opory v zákone a judikatúre?, Justičná revue, 65, 2013, č. 2, s. 174 – 183

Contact:

JUDr. Ondrej Laciak, PhD.

ondrej.laciak@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave

²⁶⁷ Kokkinakis vs. Grécko (14307/88 § 52) a Catoni vs. Francúzsko (17862/91 §29)

Právnická fakulta
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Šafárikovo nám. č. 6
P. O. BOX 313
810 00 Bratislava 1
Slovenská republika

EXTENZE KRIMINALIZACE VE VZTAHU K PRINCIPU ULTIMA RATIO²⁶⁸

Marcela Lukášová, Zdeněk Jiří Skupin
Právnická fakulta, Masarykova univerzita

Abstrakt: Our paper deals with current question of extension of criminalization, it will focus on genesis of new bodies of the crimes in recent czech penal code. Recent events forced debates about extension of bodies of the crimes, which are not yet established in the penal code. There are some voices, which claim that some behaviour (e.g. intention to support and participate on terrorist organization), which cannot be prosecuted because of that there is no such crime in the penal code. On the basis of those initiatives, after detailed analysis of recent events, we are going to focus on thoughts about necessity of establishing of new bodies of crimes, especially in relation with subsidiarity of criminal repression and with over-expansion of criminal punishment.

Abstrakt: Náš příspěvek se bude zabývat aktuálními palčivými problémy extenze kriminalizace, přičemž se zaměří na genezi nových skutkových podstat v českém trestním zákoníku. Na podkladu některých nedávných událostí vzniká debata nad rozšiřováním skutkových podstat, které trestní zákoník neobsahuje. Ozývají se hlasy, které tvrdí, že jisté chování, např. úmysl podporovat a účastnit se teroristické organizace nelze trestněprávně postihnout, a to z důvodu absence trestněprávní úpravy. Na základě těchto podnětů, a po detailním rozboru současného stavu, budeme věnovat svou pozornost úvahám o nezbytnosti zavedení nových skutkových podstat, zejména ve vztahu k zásadě subsidiarity trestní represe a nadměrnému přepínání trestněprávního postihu.

Klíčové slová: body of the crime, crime, subsidiarity, ultima ratio, criminalization

Klíčové slová: skutková podstata, trestný čin, subsidiarita, ultima ratio, kriminalizace

1 ÚVOD

V odborné literatuře i judikatuře se opakovaně zdůrazňuje, že trestní právo má být užíváno jako *ultima ratio*, tedy až ve chvíli, kdy ochrana zákonem chráněných zájmů a postih za protiprávní jednání ze strany jiných právních odvětví jsou nedostatečné. Tento požadavek vyplývá ze zásady subsidiarity trestní represe, a ačkoliv je tato zásada ve větší míře zdůrazňována až v souvislosti s trestním zákoníkem²⁶⁹, nejedná se o zásadu nedávno novou. Zásada subsidiarity trestí

²⁶⁸ Příspěvek vznikl v rámci projektu specifického výzkumu MUNI/A/1347/2015 „Vývojové tendence sankční politiky“.

²⁶⁹ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“)

represe byla zmiňována již v období první republiky²⁷⁰. Také A. Miříčka ve své učebnici trestního práva hmotného z roku 1934 ji rozebírá a uvádí k ní, že „pro trestního zákonodárce musí... být vůdčí myšlenkou, že trestní moc státní nemá být přepínána, nýbrž má jí užíváno jen potud, pokud je toho nutně zapotřebí (ekonomie trestní hrozby). Zejména by nemělo k trestní výhrůžce být saháno tam, kde lze dostatečné ochrany právního statku, o který jde, dosáhnouti prostředky jinými, zejména restitucí nebo náhradou škody, tedy ochranou civilněprávní (subsidiaríí trestní hrozby), nýbrž jen tam, kde, hledíc na důležitost právního statku, je třeba jeho zesílené ochrany.“²⁷¹ V souvislosti s trestním zákoníkem se pouze těžiště této zásady posunulo z legislativního procesu do fáze interpretace a aplikace.

Trestní zákoník zásadu subsidiarity trestní represe, jako jednu ze základních zásad trestního práva, vymezuje ve svém § 12 odst. 2 slovy: „Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.“ Podstata této zásady tkví v tom, že trestní právo disponuje těmi nejcitelnějšími prostředky státního donucení, které značně zasahují do práv a svobod občanů, jejich rodin a blízkých a mohou vyvolat řadu vedlejších negativních účinků, a to nejen u pachatele, ale také právě v rodinném kruhu nebo společenství, ve kterém žije. Z tohoto důvodu legitimitu trestněprávních zásahů může odůvodnit pouze nutnost obrany elementárních právních hodnot před činy obzvláště škodlivými pro společnost, s tím, že jiné řešení než trestněprávní neexistuje a pasivita státu by mohla vést ke svépomoci občanů a k chaosu. Na tomto se dnes obecně shodují představitelé právní teorie i praxe a připouští, že řešení prostředky trestního práva představuje krajní způsob řešení (*ultima ratio*) pro zákonodárce, soudce, státní zástupce i policii.

Nejvyšší soud se k otázce subsidiarity trestní represe již vyjadřoval mnohokrát. Zejména pak v návaznosti na projevy trestního práva jako *ultima ratio* - trestní právo se uplatní až následně jako krajní prostředek a to v případech, že prostředky ochrany ostatních právních odvětví (práva občanského, správního, atd.) se jeví jako nedostatečné a zároveň jsou-li naplněny formální znaky skutkové podstaty příslušného trestného činu.²⁷² Na druhou stranu zásadu subsidiarity trestní represe nelze chápat absolutně, tudíž samotná zásada nevyklučuje možnost spáchat trestný čin a následně za něj také uložit trest i přes tu skutečnost, že příslušné jednání (závažné porušení povinnosti) je sankcionované i jinými, tedy mimotrestními, prostředky, což je odrazem trestního práva, jako práva chránícího mimo jiné soukromé zájmy fyzický a právnických osob.²⁷³

Současná úprava v trestním zákoníku zakládá trestnost činu zejména na základě naplnění formálních znaků skutkové podstaty daného trestného činu, dalo by se říci, že dochází k odklonu od pojetí materiálně-formálního (resp. formálně-materiálního), který byl zakotven v předešlé úpravě, k čistě formálnímu pojetí trestného činu, není to ale zcela pravda, trestní zákoník, jak jsme již zmínili výše, v

²⁷⁰ JIŘÍČEK, P.: Aplikace zásady subsidiarity trestní represe při řešení bagatelních deliktů ve světle stanoviska NS ČR, sp. zn.: Tpjn 301/2012. In: Trestní právo, 2013, č. 9-10, s.17.

²⁷¹ ŠÁMAL, P.: Subsidiarita trestní represe ve vztahu k jednotlivým skutkovým podstatám trestných činů v trestním zákoníku. In: Trestněprávní revue, 2010, č. 5, s. 134.

²⁷² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 10. 2010 sp. zn. 5 Tdo 1138/2010

²⁷³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 5. 2010 sp. zn. 5 Tdo 539/2010

§ 12 odst. 2 zavádí materiální korektiv přísného formálního pojetí. Tento § váže trestní odpovědnost pachatele na společenskou škodlivost příslušného jednání pachatele. Avšak na pojem společenské škodlivosti je nutné se podívat blíže. Právě Nejvyšší soud označil²⁷⁴ každý trestný čin jako čin společensky škodlivý. Z výše zmíněného, čili ze spojení toho, že subsidiaritu trestní represe nelze chápat absolutně a označení všech trestných činů jako společensky škodlivých by se dalo dovodit, že samotný Nejvyšší soud vyloučil použití § 12 odst. 2 trestního zákoníku jakožto materiálního korektivu a celou subsidiaritu trestní represe přesunul vně trestní právo a to na zákonodárce, který musí vážit tvorbu skutkových podstat tak, aby naplňovaly princip trestního práva jako *ultima ratio*. Čili vniká otázka, zda příslušný materiální korektiv je zaveden do trestního zákoníku jen pro užití zákonodárcem. Opak je však pravdou, ve stejnojmenném usnesení, ve kterém se Nejvyšší soud zabýval společenskou škodlivostí každého trestného činu, se dále Nejvyšší soud vyjadřoval k případu, kdy by bylo možno ustoupit od použití prostředků trestního práva i za předpokladu, že by pachatelovo jednání naplnilo formální znaky příslušné skutkové podstaty. Muselo by se ovšem jednat o případ kdy by takovýto čin nedosahoval svou závažností ani nejlhčích, běžně se vyskytujících trestných činů příslušné kvalifikace. Tudíž by se jednalo o velmi výjimečné okolnosti. Jako nejčastější případ se uvádí čin pachatele, jehož jednání je kvalifikováno jako krádež vloupáním. Tento pachatel veden hladem se vloupe do obchodu s potravinami a neuloupí nic jiného, ač by mohl, například peníze z pokladny, než pecen chleba. Při rozboru zmíněného činu je zřejmé, že společenská škodlivost je zde zajisté nižší nežli v případě, kdy by pachatel byl veden ziskuchtivým úmyslem. Dovedeme-li ale tento příklad *ad absurdum*, nevyšle takové řešení signál, že bude-li pachatel veden hladem, je správné se vloupat do obchodu a ukrást pecen chleba, jelikož za to nebude trestněprávní postih? A nesměřuje úmysl zákonodárce právě vůči obdobným příkladům, když do skutkové podstaty § 205 odst. 1 písm. b) trestního zákoníku²⁷⁵ nezavádí výši škody? O příslušném úmyslu zákonodárce se nezmiňují ani důvodové zprávy k trestnímu zákoníku a jeho novelám (příp. přešlém trestnímu zákonu a jeho novelám) a tudíž se ho lze jen domýšlet.

Pro náš příspěvek je nepochybně důležité zdůraznit, že zmíněné ustanovení je jistým vodítkem a neustálým připomínáním toho, co by zákonodárce měl mít při tvorbě nových skutkových podstat trestných činů na mysli. Tedy, že trestní právo má fungovat jako *ultima ratio* a to v pravém slova smyslu jako krajní prostředek při nejzávažnějších společensky škodlivých jednáních. Proto když vyvstane aktuální problém se škodlivou činností, která není trestněprávně upravena a společnost si žádá její trestněprávní postih, měl by zákonodárce nejdříve pečlivě zvážit, zda daná činnost má být trestně postihována, zda by její trestněprávní úpravou nebyla porušena zásada subsidiarity trestní represe, respektive princip *ultima ratio*.

Takovýmto nejpalčivějším aktuálním problémem, který se nově hlásí o svou trestněprávní úpravu je terorismus a ním spojené průvodní jevy. S ohledem na

²⁷⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2011 sp. zn. 5Tdo 1437/2011

²⁷⁵ Trestný čin krádeže, jenž zní: „Kdo si přisvojí cizí věc tím, že se jí zmocní, a čin spáchá vloupáním“

současné světové události a společenskou náladu se proto domníváme, že je nutné se touto problematikou začít zabývat, zejména ve spojení s výše uvedeným principem.

2 terorismus ve zkratce

Na začátku považujeme za vhodné si vysvětlit samotný význam slova terorismus. Slovo teror je odvozeno z latinského výrazu *terrere*, což v překladu do češtiny znamená strašný nebo hrozný. Pojem terorismus tak zahrnuje takové činy a metody, které vyvolávají pocity strachu a hrůzy. Samotní vykonavatelé terorismu jsou vedeni malou skrytou skupinou, čímž vznikají malé polovojskové organizace. Je však možné se setkat i s jednotlivci (tzv. osamělý vlci). Terorismus je však tak složitý a stále vyvíjející se fenomén, že žádná definice nemůže zcela přesně vystihnout jeho podstatu. Jedním z velmi častých argumentů při obhajobě terorismu je, že samotní vykonavatelé terorismu bojují svými činy za lepší svět a proti náboženskému nebo politickému útlaku. Mnohdy se jedná o jistý styl vlastenectví a cílem útoku je pak v tomto případě pro ně zločinné politické uskupení či náboženská komunita. Nicméně je zarážející, že v boji za lepší svět, jak sami teroristé tvrdí, vedou útoky především proti civilnímu obyvatelstvu, a to zcela zavrženíhodným způsobem.

Historie používání násilí k prosazení konkrétních cílů je prakticky stejně dlouhá jako lidstvo samé. Formy prosazování a metody se ale současně mění s vývojem společnosti a rozvojem technologií a mohou se tak v různých obdobích a regionech lišit, což vyplývá z rozdílných tradic, vztahů a podmínek v daném regionu. S růstem společenského, ekonomického a politického napětí narůstá i vlna teroristických aktivit. Naopak s růstem společenské stability klesá.

Nám známý moderní terorismus se zrodil v Rusku koncem 19. století.²⁷⁶ Část inteligence si tehdy osvojila anarchistické či nihilistické přesvědčení a v atentátech na symboly útlaku spatřovala jediný způsob, jak společnost vymanit z politické a sociální blokády. V Evropě pak terorismus ožil především koncem 60. let minulého století, kdy zhroutení snů o společenské přeměně přimělo některé ultralevicové skupiny k násilným akcím proti symbolům imperialismu – což představovalo první ze dvou hlavních zdrojů terorismu. Dalším zdrojem se stalo národně osvobozenecké hnutí. Tímto druhem terorismu byl poznamenán především Blízký východ, kde boj Palestinců proti Izraeli a samotné vzepětí islámského fundamentalismu vytvořily mnohotvárný terorismus, jehož akce se odehrávají po celém světě.

Od počátku 21. století dochází k silné radikalizaci věřících pod vlivem islámu. Teroristické útoky islamistů či osob pod vlivem islámu jsou v tomto století incidenty, které se šíří v celosvětovém měřítku, kdy mnoho nekompromisních islámských skupin obhajují stínání a zotročování ve jménu náboženství a chalífátu proti jiným muslimským uskupením a nemuslimům (tzv. "nevěřícím"). Tyto útoky jsou prováděny na ozbrojených, neozbrojených i bezmocných osobách, na ženách, mužích i dětech nebo humanitárních pracovnících, bez ohledu na věk.

²⁷⁶ FOLTIN, P.; ŘEHÁK D. Historický vývoj terorismu. In: Obrana a strategie [online]. 2006. [cit. 17. 10. 2016]. Dostupné z: <http://www.obranaastrategie.cz/cs/archiv/rocnik-2006/1-2006/historicky-vyvoj-terorismu.html#.WBIG-jLyrfY>

V dnešní době se setkáváme s novou érou terorismu – superterorismus. Tento nový způsob terorismu nezná hranice a zejména v lidech, kteří útok přežili, zanechává těžké a obtížně hojitelné rány s trvalými následky. Mezinárodní terorismus pak představují teroristické činy, které postihují obyvatele jiného státu, než z jakého jsou pachatelé. Pod tento pojem se řadí jednak teror prováděný jednotlivci a organizovanými skupinami proti obyvatelstvu a orgánům jiné země, jednak teroristické akty jednoho státu proti druhému.

3 Potřeba nových skutkových podstat v Trestním zákoníku, které se zaměřují na terorismus?

Rozšiřování skutkových podstat je vždy obecně problematické a má pochopitelně mnoho odpůrců argumentujících především nadměrnou kriminalizací jednání. K zosťování trestní represe docházelo především v první polovině 90. let, a to v důsledku zvýšeného výskytu násilné kriminality a její brutalizace, hospodářské kriminality a terorismu. Stupeň represivity se přitom neposuzuje pouze podle nových skutkových podstat, ale také podle zpřísnování trestních sankcí, výkonu trestu, procesních předpisů a dalších.²⁷⁷ Jako konkrétní příklady lze uvést instituty účasti na zločinném spolčení a beztrestnosti skrytého agenta, dále zadržení a otevíření zásilek a zadržení peněžních prostředků na účtu u banky, které byly do trestního zákona a trestního řádu²⁷⁸ zavedeny novelou č. 152/1995 Sb. Novela trestního řádu č. 265/2001 Sb. pak do něj zařadila možnost použití odposlechů a další. Jakkoli jsou tyto instituty účinné a funkční, bezpochyby přispívají k zosťování trestní represe. Dnes jsou však hodnoceny vcelku pozitivně, a to bez nepřiměřených výčitek na konto přepínání trestní represe.

V současné době se tato problematika opět dere na povrch. V Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky se totiž aktuálně nalézá v prvním čtení novela trestního zákoníku, která se výrazně dotýká současných světových událostí. Urgentnost přijetí zmiňované novely je i podtrhnuta tím, že byl vznesen návrh na vyslovení souhlasu Poslaneckou sněmovnou již v prvním čtení. Rychlost přijetí je zároveň umocněna i mezinárodními závazky České republiky a kritikou České republiky ze strany mezinárodních organizací The Financial Action Task Force a Výborem expertů pro hodnocení opatření proti praní špinavých peněz a financování terorismu.

Novela je zejména důležitá z pohledu změny řady ustanovení a zavedení nových skutkových podstat do trestního zákoníku souvisejících s terorismem. Jedná se především o trestné činy: účast na teroristické skupině, financování terorismu, podpora a propagace terorismu a vyhrožování teroristickým trestným činem. Zároveň s tímto dochází k řadě dalších změn, například zavedení pojmu teroristické skupiny, nebo beztrestnost agenta podílejícího se na takovéto skupině. Také zákonodárce zavádí legislativní zkratku „teroristický trestný čin“, což je trestný čin vlastizrady, spáchané formou teroristického útoku nebo teroru, dále pak trestný čin teroristického útoku nebo teroru.

²⁷⁷ Porovnej: MUSIL, J. Úvaha o přepínání trestní represe. In: Institut pro kriminologii a sociální prevenci [online]. 2010. [cit. 17. 10. 2016]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/50let.html>

²⁷⁸ Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní řád“)

Se změnami, které přináší zmíněná novela, se nepochybně nese několik otázek, odhlédneme-li od kritiky mezinárodních organizací, nejvýznamnější z nich je již výše zmíněná otázka toho, zda současná úprava není dostatečná, tedy zda rozšíření, které přináší novela, nepovede k přepínání trestní represe a zároveň, zda tím nedojde k odklonu od principu *ultima ratio*.

4 Účast na teroristické skupině

S účastí na teroristické skupině je neodmyslitelně spjata skutečnost definování takové skupiny. Příslušná novela trestního zákoníku přináší tyto změny a nové definice. Na rozdíl od organizované zločinecké skupiny je teroristická skupina postavena na základě větší spjatosti jejích členů, zejména významná je plánovitost a koordinovanost jejich společníků a dále se také vyznačuje trvalejším charakterem. Tato skupina je zaměřena na páčání výlučně teroristických trestných činů. Zároveň ustanovení o teroristické skupině nevylučuje účast na jiné organizované a organizované zločinecké skupině mimo ustanovení o trestném činu účasti na organizované zločinecké skupině a s tím související beztrestnost agenta. Tímto zákonodárce jasně vyjadřuje specialitu teroristické skupiny k organizované skupině a možnost užití jiných ustanovení o organizované skupině, neboť právě teroristická skupina je podmnožinou organizované skupiny.

Součástí páčání jakékoli organizované trestné činnosti je její rozkrývání za pomoci tzv. agentů. Jinak tomu není ani v případě účasti na činnosti teroristické skupiny. Zákonodárce se v tomto případě vydal obdobnou cestou jako v případě beztrestnosti agenta účastníčího se organizované zločinecké skupiny, tedy pozitivním výčtem trestných činů, za které, spáchá-li je agent účastníci se teroristické skupiny, je tento beztrestný. Takováto úprava je jistě namístě, vzhledem k závažnosti jednání, ke kterým činnost teroristických organizací směřuje, zároveň vysoká společenská škodlivost těchto činů působí směrem k nutnosti odhalení a zamezení činnosti takové organizace, a to i za cenu spáchání vyjmenovaných trestných činů agentem. Přestože agent naplní skutkové podstaty vyjmenovaných trestných činů, stává se beztrestným. Dle našeho názoru je i v těchto případech vysoká společenská škodlivost takové trestné činnosti, tato však je vyrovnána, resp. převážena, účelností rozkrývání teroristické skupiny. Problematika použití agenta je tématem pro vlastní zpracování, proto se nebudeme pouštět do dalších úvah tímto směrem, pouze uzavřeme, že momentálně si lze představit, že praktické fungování tohoto institutu se nebude lišit od praktického užití agenta v případě organizované zločinecké skupiny.

Samotný trestný čin účast na teroristické skupině je pak velmi obdobně koncipován jako trestný čin účasti na organizované zločinecké skupině. V kvalifikovaných skutkových podstatách poté dochází ke kombinaci, tedy k případu, kdy teroristická skupina naplňuje také znaky organizované zločinecké skupiny. Tedy lze říci, že tyto dvě skupiny mohou stát vedle sebe s částí shodných znaků, ale na sobě jinak nezávislé. Avšak narozdíl od organizované zločinecké skupiny je zvýšena trestní sazba trestu odnětí svobody, čímž je vyjádřena větší míra škodlivosti příslušného jednání a zároveň i odraz samotné škodlivosti teroristické skupiny.

Odhlédneme-li od mezinárodních závazků a mezinárodní kritiky, je třeba pohlédnout na rozebírání trestný čin právě optikou trestního práva jako *ultima ratio*.

Jak zmíněno výše a také jak uvádí důvodová zpráva²⁷⁹ ke zkoumané novele, při tvorbě trestného činu účasti na teroristické skupině se vycházelo z trestného činu účasti na organizované zločinecké skupině. Tudíž obdobně je zde postihováno jednání, které míří do sféry umožnění a zlepšení páčání nejzávažnější trestné činnosti, proti níž jsou předpisy jiných právních odvětví nedostatečné, lépe řečeno, nelze u těchto odvětví použít takových možností, které jsou vlastní pouze trestnímu právu. Zvláště pak při pohledu na objekt, tedy zájem ochrany společnosti před vyšší formou organizované trestné činnosti.

Přidružené ustanovení dále obsahuje speciální úpravu účinné lítosti. Nelze pochybovat, že je v celospolečenském zájmu, aby nedocházelo ke vzniku teroristických skupin, resp. aby byly co nejdříve odhaleny a jejich činnost ukončena zejména před tím, než dojde k naplnění jejich funkcí (páchání příslušné trestné činnosti). Na základě závažnosti aktivit zmíněných skupin zákonodárce zakládá ustanovení o účinné lítosti, dle něž převáží zájem na rozkrytí teroristické skupiny nad zájmem potrestat pachatele účastnického se na této skupině. Z řečeného vyplývá jasná subsidiarita trestního práva, neboť právě je zde kladen důraz na prevenci a na nápravu škodlivých následků i přes tu skutečnost, že se pachatel stane beztrestným za zmíněný trestný čin, nikoliv však za jiný trestný čin, jenž spáchá jako člen teroristické skupiny.

5 Financování terorismu

Trestný čin financování terorismu se vyděluje ze současného trestného činu teroristického útoku, který obsahoval obdobné ustanovení ve svém § 311 odst. 2, 3. alinea trestního zákoníku. Zároveň jak důvodová zpráva²⁸⁰ uvádí, jedná se o zvláštní formu trestné součinnosti, která by jinak odpovídala pomoci. Trestá se zde úmyslná podpora zejm. teroristické skupiny, teroristy atd. nebo příprava a shromažďování prostředků ať již finančních nebo věcných nezávisle na jejich původu.

Novela v tomto místě také zavádí pojem teroristy, který je chápán odlišně od člena teroristické skupiny. Teroristou je osoba, která naplní skutkovou podstatu některého z teroristických trestných činů. Zároveň tak člen teroristické skupiny nemusí být vyložen teroristou. Jedná se tedy o dvě množiny osob, které mohou, ale nemusí, mít společný průnik v podobě jednoho pachatele.

Trestný čin účasti na teroristické skupině je speciální ve vztahu k trestnému činu financování terorismu. Zákonodárce skrze zavedení nižší trestní sazby, oproti trestnému činu účasti na teroristické skupině, vyjadřuje nižší míru škodlivosti financování terorismu, nežli přímé účasti na něm.

V souvislosti s tím vyvstává otázka, zda je nutné upravovat takové jednání samostatným trestným činem a nenechat jej trestným pouze na základě § 24 odst. 1 písm. c) trestního zákoníku (účastenství ve formě pomoci). Sama důvodová zpráva uvádí, že zavedením příslušného trestného činu Česká republika dodrží

²⁷⁹ Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, VII. volební období. Sněmovní tisk č. 886/0, část č. 1/8. Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=886&CT1=0>

²⁸⁰ IBIDEM

ideje vtělené do mezinárodní úmluvy²⁸¹ o potlačování financování terorismu. V případě ponechání zmíněné činnosti pouze na základě účastenství ve formě pomoci by docházelo k degradaci snah celého mezinárodního společenství na potírání terorismu. Zvláště pak za situace, kdy teroristické skupiny jsou závislé právě na takovém financování.

6 Podpora a propagace terorismu

Trestný čin podpora a propagace terorismu v sobě obsahuje toliko tři základní skutkové podstaty. Zákonodárce zde vyděluje jednání formou podněcování a schvalování trestného činu ve spojení s teroristickým trestným činem. Dále pak tento trestný čin naplní také osoba jednáním, které by se dalo považovat za účastenství v užším smyslu, zejména pomocí, podporou, ale také sem mimo to bude spadat i příprava teroristického trestného činu nebo trestného činu účasti na teroristické skupině a to způsobem, který zákon vyjmenovává (zjednáním jiného, informací nebo výcvikem, atd.).

Skutkové podstaty tohoto trestného činu jsou velmi různorodé, avšak společně mají to, že se při jejich tvorbě převážně vycházelo z rámcových rozhodnutí Rady.²⁸²

Odhlédneme-li od mezinárodních závazků, je jistě nepochybné, že není možné činnost kriminalizovanou tímto trestným činem nechat pouze na trestných činech podněcování (§ 364 trestního zákoníku) a schvalování trestného činu (§ 365 trestního zákoníku). Neboť samotná závažnost (škodlivost) činnosti jakékoliv teroristické skupiny, resp. závažnost teroristického trestného činu je velmi vysoká, zvláště pak za situace, kdy dochází k ohrožení nejdůležitějšího společenského zájmu, a to života člověka (lidí). Proto také demokratická společnost nemůže a nesmí tolerovat jakékoliv schvalování natož podněcování ke spáchání teroristického trestného činu, nezávisle na tom, jestli je podněcování úspěšné či nikoliv.

7 Vyhrožování teroristickým trestným činem

Posledním nově navrhaným trestným činem je trestný čin vyhrožování teroristickým trestným činem, který vychází ze současné úpravy (dle § 311 odst. 2, 1. alinea trestního zákoníku), ale dochází u něj k rozšíření ve smyslu pojetí teroristického trestného činu. Obdobně jako u předchozího trestného činu se při úpravě koncepce vyhrožování teroristickým trestným činem vycházelo také z rámcového rozhodnutí Rady 2002/475/SVV, o boji proti terorismu.

8 Statistiky trestné činnosti související s terorismem v ČR

Ze zpráv o činnosti státního zastupitelství²⁸³ je nepochybné, že se do současné doby Česká republika výrazně nepotýkala s trestnými činy spojenými s terorismem. Historicky první odsouzení, v novodobé historii České republiky, za zločin

²⁸¹ Porovnej: Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 18/2006 Sb.m.s., o Mezinárodní úmluvě o potlačování financování terorismu

²⁸² Zejm. 2002/475/SVV ve spojení s 2008/919/SVV

²⁸³ Zpráva o činnosti státního zastupitelství [online]. Nejvyšší státní zastupitelství. 2012 [cit. 18. 10. 2016]. Dostupné z: <http://www.nsz.cz/index.php/cs/udaje-o-cinnosti-a-statisticke-udaje/zprava-o-innosti>

teroristického útoku lze nalézt až v roce 2013²⁸⁴, kdy byl obžalovaný uznán vinným příslušným zločinem za jednání, jež spočívalo v zaslání výhružné zprávy ministru financí a členům vlády v níž obviněný vyhrožoval likvidací Vlády ČR, pokud nedojde k pozitivním změnám ve vztahu k občanům a celému státu. K tomuto určil lhůtu dvou měsíců, načež po uplynutí této lhůty zaslal ministru financí a členovy Vlády nový výhružný e-mail a hrozil jim a jejich příbuzným atentátem. Za tento skutek byl Městským soudem v Praze odsouzen k trestu odnětí svobody v délce dvou let s podmíněným odkladem výkonu trestu na zkušební dobu čtyř let za současného vyslovení dohledu nad odsouzeným. I při pohledu na tento čin a uložený trest by se dalo říci, že ve srovnání s jinými teroristickými trestnými činy (v současnosti: Paříž, Brusel...) nedosahuje takové závažnosti. Zároveň právě na obdobná jednání reaguje novela zavedením skutkové podstaty vyhrožování teroristickým trestným činem.

Dle open - source databáze GTD (Global terrorism database),²⁸⁵ která se zaměřuje na systematický sběr dat o teroristických událostech²⁸⁶ po celém světě od roku 1970, se od roku 1994 v České republice událo celkem 27 událostí, z čehož u tří případů není jasné, zda je možné kvalifikovat jednání pachatele jako teroristickou událost. Dle těchto údajů v průběhu roků 1994 až 2015 bylo zraněno 28 lidí a 6 lidí usmrceno. Při pohledu dále do historie mezi lety 1972 až 1992 bylo v Československu zaznamenáno 10 událostí, při nichž bylo zraněno celkem 23 lidí a 27 lidí usmrceno. Z téhož informačního zdroje lze vyčíst, že na Slovensku od roku 1994 do roku 2000 bylo zaznamenáno 17 událostí, při nichž bylo 10 lidí zraněno a 7 lidí usmrceno. Ve spolkové republice Německo bylo od roku 1989 zaznamenáno celkem 649 událostí, při nichž bylo celkem 558 lidí zraněno a usmrceno 59 lidí, za stejné období bylo zaznamenáno v Rakousku celkem 51 událostí, při nichž bylo 22 lidí zraněno a 10 lidí zabito. Při pohledu do Polska se za totožné období událo 32 událostí, celkem 24 lidí bylo zraněno a 7 lidí zabito.

Lze tedy uzavřít, že teroristické události (jak jsou definovány GTD) se vyskytují velmi zřídka. Nutno podotknout, že do takto široce definovaných teroristických událostí spadá zejména řada extremistických pochodů, ale i zločinů z nenávisli, ale to je již jiné téma. Pro naši práci postačí závěr, velmi nízkého počtu událostí a s tím zároveň nízkého počtu zraněných, případně usmrcených osob (nehledě na to, jestli jde o oběti nebo samotné útočníky), v oblasti České republiky a jejich sousedů.

²⁸⁴ Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2013 [online]. Nejvyšší státní zastupitelství. 2012 [cit. 18. 10. 2016]. Dostupné z: <http://www.nsz.cz/index.php/cs/udaje-o-cinnosti-a-statisticke-udaje/zprava-o-innosti>

²⁸⁵ GTD [online]. 2009-2016 National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism. University of Maryland [cit. 18. 10. 2016]. Dostupné z: <https://www.start.umd.edu/gtd/>

²⁸⁶ Teroristickou událost posuzuje GTD podle několika kritérií, kdy zmiňované události vždy splňovaly kritéria a) útok směřoval k dosažení politických, ekonomických, náboženských nebo sociálních cílů, kdy v případě ekonomických cílů jsou sledovány hlubší, systémové hospodářské změny, b) existence důkazu o úmyslu zavraždit nebo sdělit zprávu širšímu okruhu lidí než pouze obětem, c) jednání musí být mimo legitimní jednání, zejm. musí vybočovat z jednání stanovené mezinárodním humanitním právem.

Pro srovnání lze zároveň připojit statistické údaje ze zprávy EUROPOLU TE-SAT (European union terrorism situation and trend report),²⁸⁷ z níž je patrné, že za rok 2015 bylo zaregistrováno v Evropské unii na 211 teroristických útoků, během nichž bylo 360 lidí zraněno a 151 lidí zabito. Z čehož připadá 103 útoků na Spojené království, 73 útoků na Francii, 25 útoků na Španělsko, 4 útoky na Itálii, 4 útoky na Řecko a 2 útoky na Dánsko.

9 Závěr

Výše jsme nastílnili stručně problematiku principu *ultima ratio* a její projevy do úvah zákonodárce při tvorbě nových skutkových podstat. Daný princip jsme vztáhli k aktuálně probírané problematice terorismu a požadavku společnosti na trestněprávní postih škodlivého jednání s ním spojeného. Při tvorbě tohoto příspěvku jsme pracovali zejména s vládním návrhem novely trestního zákoníku, která má zavést nové skutkové podstaty týkající se terorismu. Zde zákonodárce již dává novým skutkovým podstatám zcela jasnou formu, kterou jsme podrobili detailní kritice a vytvořili si na ní vlastní názor. V závěru bychom se tedy rádi vyjádřili k jednotlivým skutkovým podstatám, v čem spatřujeme nedostatky a v čem naopak vidíme pozitiva formulace vytvořené Vládou.

Co se skutkové podstaty účasti na teroristické skupině týče, dospěli jsme společnou diskuzí k závěru, že tento nový trestný čin si své místo v trestním zákoníku opodstatněně zaslouží. Je nepochybně nutné, aby tato škodlivá činnost byla trestněprávně postihována. Svou podstatou vychází z trestného činu účasti na organizované zločinecké skupině, u kterého potřeba trestněprávní úpravy již obhájena byla a v praxi se nám dnes a denně osvědčuje jeho důležitost. Můžeme konstatovat, že teroristická skupina páchající trestnou činnost svou škodlivostí převyšuje „běžnou“ organizovanou zločineckou skupinu. Tento fakt reflektuje i zákonodárce, když pro účast na teroristické skupině stanovuje vyšší sazbu trestu odnětí svobody než u účasti na organizované zločinecké skupině. Bylo by proto navysost do očí bijící, kdyby za účast na teroristické skupině neexistoval trestní postih. Ve spojitosti s rozkrýváním této trestné činnosti zákonodárce umožňuje použití agenta. Domníváme se, že tento institut bude naprosto nezbytný při jejím odhalování a tedy zcela jednoznačně souhlasíme s jeho zavedením u skutkové podstaty účasti na teroristické skupině. Velkým „pomocníkem“ při odhalování teroristické skupiny je ustanovení zakládající účinnou lítost. Lze si zcela reálně představit, že tento institut napomůže mnohé případy terorismu odhalit a účinně potírat. S těmito ustanoveními, týkající se agenta a účinné lítosti, lze jen souhlasit a vyjádřit potěšení o úvahách nad jejich zavedením, zejména z pohledu preventivního působení trestního práva.

Při úvahách nad skutkovou podstatou trestného činu financování terorismu, jsme dlouhou dobu diskutovali a zamýšleli se, zda takovéto jednání nelze subsumovat pod některou již existující skutkovou podstatu. Na konci těchto diskuzí jsme dospěli k závěru, že v navrhovaném ustanovení v zásadě nedochází k významným změnám, jelikož vychází ze stávajícího znění. V podstatě se tímto

²⁸⁷ European union terrorism situation and trend report 2016 [online]. EUROPOL. 2016 [cit. 18. 10. 2016]. Dostupné z: <https://www.europol.europa.eu/content/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2016>

vytváří nadbytečné nové ustanovení § 312d, které nepřináší nic nového a akorát tímto dochází ke zbytečnému zaplevelování trestního zákoníku. Možnosti trestních sankcí jsou totožné, ale liší se ve výši trestu odnětí svobody, kdy zákonodárce snižuje v základní skutkové podstatě rozsah na tři až dvanáct let. Až kvalifikovaná skutková podstata počítá se stávajícími pěti až patnácti lety. Toto snížení trestní sazby nepokládáme za vhodné, i z hlediska principu *ultima ratio*, zejména pak však z důvodu, že samotné financování terorismu shledáváme jako závažnější (společensky škodlivější) čin, než účast na teroristické skupině. Pokud se pachatel rozhodne daný teroristický akt financovat, shledává v tom jisté cíle (většinou ziskuchtivé), má tedy konkrétní záměr, a mnohdy lépe uchopitelný (prokazatelný) než samotní „pěšáci teroristické skupiny“, kteří pouze fanaticky bojují, z jejich pohledu, za lepší svět. Financování může probíhat jednorázovou formou nebo naopak průběžným poskytováním finančních i materiálních prostředků. Není třeba zdůrazňovat, že průběžné financování je daleko hlubším zásahem do obecné bezpečnosti celé společnosti. Proto považujeme tento trestný čin za závažnější. Z výše uvedeného, se může jevit, že schvalujeme zavedení nového ustanovení § 312d, opak je však pravdou. My pouze zdůrazňujeme škodlivost takového jednání, ale neshledáváme za účelné zavádět pro něj zcela nový, „totéž obsahující“ §. Zde bychom tedy ponechali stávající úpravu beze změny.

Skutková podstata týkající se podpory a propagace terorismu je velmi široká, avšak měla by postihovat toliko pouze formy závažné podpory a propagace terorismu – schvalování, podpora a propagace. Jsme přesvědčeni, že trestněprávně postihovat dané jednání je nezbytné, a to vzhledem ke skutečnosti, že na první pohled nevýznamná podpora a propagace terorismu může ve svém důsledku způsobit nežádoucí chování, myšlenkové příklony lehce ovlivnitelných jedinců k dané teroristické skupině a v konečné fázi i jejich připojení se a účastenství. Se zavedením nové skutkové podstaty tedy vyslovujeme souhlas, vyčlenili bychom z jejího znění však podněcování, které zmiňuje současný § 311 odst. 2 alinea 2. Nesouhlasíme však a považujeme za nadměrné přepínání trestní represe možnosti sankcí, které zákonodárce v novém ustanovení navrhuje. Zdá se nám, že trest propadnutí majetku a odnětí svobody v rozsahu dvou až deseti let nereflektuje škodlivost daného činu, zejména v porovnání s trestnými činy podněcování k trestnému činu (trest odnětí svobody až na dva roky), schvalování trestného činu (trest odnětí svobody až na 1 rok) a popírání, zpochybňování, schvalování a ospravedlňování genocidia (trest odnětí svobody na šest měsíců až tři léta) je přespříliš přísný.

V současné době nelze postihovat vyhrožování vlastizradou a terorem, což navrhovaná novela mění. Díky zavedení legislativní zkratky „teroristického trestného činu“ bude možné postihovat vyhrožování i těmito nejzávažnějšími trestnými činy z hlavy IX trestního zákoníku. Zákonodárce zakládá nový trestný čin vyhrožování teroristickým trestným činem, s čímž vyslovujeme souhlas, neboť dosud bylo možné vyhrožovat pouze teroristickým útokem (ne jakýmkoliv teroristickým trestným činem). K otázce trestní represe a principu *ultima ratio* konstatujeme, že zavedením tohoto trestného činu nedojde, k jejich přepínání. Můžeme například porovnat daný trestný čin s již existujícím trestným činem vydírání dle § 175 trestního zákoníku, jehož trestní sazba je stanovena na šest měsíců až čtyři léta trestu odnětí svobody v základní skutkové podstatě nebo

s trestným činem nebezpečného vyhrožování dle § 353 trestního zákoníku, jehož trestní sazba trestu odnětí svobody v základní skutkové podstatě je stanovena v délce až na jeden rok. Právě s ohledem na výše trestních sazeb trestu odnětí svobody zmiňovaných trestných činů a trestného činu vyhrožování teroristickým útokem (3 – 12 let), chceme poukázat, že i tato trestní sazba se nám zdá být nepřiměřeně, konkrétně nepřiměřeně vysoká a navrhuje její snížení, adekvátní se nám v tomto ohledu zdají 2 roky až 8 let.

Koncem závěru si ještě dovolíme shrnout statistické údaje vylíčené výše. Z nich jasně vyplývá, že Česká republika není cíleným terčem teroristických útoků a působení terorismu jako takového. V podstatě lze vykázat pouze jeden trestný čin teroristického útoku, který proběhl v roce 2013. Navážeme-li na novelu trestního zákoníku, bylo by možné jej kvalifikovat jako vyhrožování teroristickým trestným činem. V porovnání s jinými okolními státy a množstvím a závažností teroristických útoků, které se v nich staly, může hodnotit, že „náš“ jediný teroristický útok působí spíše banálně. Nechceme však tuto závažnou problematiku nikterak zlehčovat. Jedná se bezesporu o tiché nebezpečí, kterému je nutné předcházet ještě před jeho nárůstem.

K vládnímu návrhu novely trestního zákoníku chceme vyjádřit potěšení, že se touto aktuální problematikou začal zákonodárce zabývat, a i přes jisté výhrady, hodnotíme návrh novely v zásadě kladně. Rádi bychom tedy podpořili další jednání a úvahy nad finálními podobami skutkových podstat. Věříme, že společnou koordinací odborné veřejnosti bude tato úprava přenesena do trestního zákoníku vhodnou formou.

Použitá literatura:

FOLTIN, P.; ŘEHÁK D. Historický vývoj terorismu. In: Obrana a strategie [online]. 2006. [cit. 17. 10. 2016]. Dostupné z:

<http://www.obranaastrategie.cz/cs/archiv/rocnik-2006/1-2006/historicky-vyvoj-terorismu.html#.WBIG-jLyrfY>

JIRÍČEK, P.: Aplikace zásady subsidiarity trestní represe při řešení bagatelních deliktů ve světle stanoviska NS ČR, sp. zn.: Tpjn 301/2012. In: Trestní právo, 2013, č. 9-10, s.16-10.

MUSIL, J. Úvaha o přepínání trestní represe. In: Institut pro kriminologii a sociální prevenci [online]. 2010. [cit. 17. 10. 2016]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/50let.html>

ŠÁMAL, P.: Subsidiarita trestní represe ve vztahu k jednotlivým skutkovým podstatám trestných činů v trestním zákoníku. In: Trestněprávní revue, 2010, č. 5, s. 133-140.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 10. 2010 sp. zn. 5 Tdo 1138/2010

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 5. 2010 sp. zn. 5 Tdo 539/2010

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2011 sp. zn. 5Tdo 1437/2011

Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, VII. volební období. *Sněmovní tisk č. 886/0, část č. 1/8*. Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a další

související zákony. Dostupné z:
<https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=886&CT1=0>
Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 18/2006 Sb.m.s., o Mezinárodní úmluvě o potlačování financování terorismu
Rámcové rozhodnutí Rady 2002/475/SVV ze dne 13. června 2002, o boji proti terorismu. In: Codexis Academia [právní informační systém]. Atlas consulting [cit. 18. 10. 2016].
Rámcové rozhodnutí Rady 2008/919/SVV ze dne 28. listopadu 2008, kterým se mění rámcové rozhodnutí 2002/475/SVV o boji proti terorismu. In: Codexis Academia [právní informační systém]. Atlas consulting [cit. 18. 10. 2016].
Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů
Zpráva o činnosti státního zastupitelství [online]. Nejvyšší státní zastupitelství. 2012 [cit. 18. 10. 2016]. Dostupné z: <http://www.nsz.cz/index.php/cs/udaje-o-cinnosti-a-statisticke-udaje/zprava-o-innosti>
Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2013 [online]. Nejvyšší státní zastupitelství. 2012 [cit. 18. 10. 2016]. Dostupné z: <http://www.nsz.cz/index.php/cs/udaje-o-cinnosti-a-statisticke-udaje/zprava-o-innosti>
GTD [online]. 2009-2016 National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism. University of Maryland [cit. 18. 10. 2016]. Dostupné z: <https://www.start.umd.edu/gtd/>
European union terrorism situation and trend report 2016 [online]. EUROPOL. 2016 [cit. 18. 10. 2016]. Dostupné z: <https://www.europol.europa.eu/content/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2016>

Kontaktné údaje:

Mgr. Marcela Lukášová
391284@mail.muni.cz
Právnická fakulta Masarykovi univerzity
Veveří 70
611 80 Brno
Česká republika

Mgr. Zdeněk Jiří Skupin
392870@mail.muni.cz
Právnická fakulta Masarykovi univerzity
Veveří 70
611 80 Brno
Česká republika

PRINCÍP ULTIMA RATIO A TRESTNÁ ZODPOVEDNOSŤ PRÁVNICKÝCH OSÔB²⁸⁸

Marek Mezei

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstrakt: Presented article deals with the application of the ultima ratio principle in relation to criminal liability of legal entities. Restricting and ensuring measurements can be imposed on legal entities during the criminal proceeding against the legal entity. Author points out the necessity to use analogy of Criminal procedure code while imposing such measurements.

Abstrakt: Predkladaný príspevok sa venuje obmedzujúcim a zaisťovacím opatreniam podľa § 26 ZoTZPO, ktoré je možné uložiť právnickej osobe v rámci trestného stíhania vedeného proti nej. Autor v príspevku poukazuje na charakter opatrení ako opatrení ultima ratio a vyslovuje nutnosť použitia aplikácie analógie s ustanoveniami Trestného poriadku o väzbe.

Kľúčové slová: legal entities, criminal liability, measurements, criminal procedure

Kľúčové slová: právnické osoby, trestná zodpovednosť, opatrenia, trestné konanie

1 ÚVOD

Trestná zodpovednosť právnických osôb, ako nový inštitút slovenského trestného práva, bola do slovenského právneho poriadku prijatá v podobe zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb (ďalej len ako „ZoTZPO“) v novembri minulého roka. Prijatím ZoTZPO Slovenská republika formálne splnila svoje záväzky, ku ktorým sa zaviazala ešte pri rokovaniach o vstupe do Európskej únie. Po viac ako 10 ročnej snahe došlo k prijatiu tohto prelomového inštitútu do nášho právneho poriadku. Úprava ZoTZPO je formulovaná ako *lex specialis* vo vzťahu k zákonu č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „Trestný zákon“, „Tr. zák.“ alebo „TZ“) a k zákonu č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „Trestný poriadok“, „Tr. por.“ alebo „TP“). V zmysle ustanovenia § 1 ods. 2 ZoTZPO sa všeobecná právna úprava obsiahnutá v Trestnom zákone a Trestnom poriadku použije len za predpokladu, ak ZoTZPO neustanovuje inak a povaha veci to nevyklučuje. Vzhľadom na uvedenú premisu je teda možné konštatovať, že princíp *ultima ratio* bude možné aplikovať aj vo vzťahu k trestnej zodpovednosti právnických osôb. Princíp *ultima ratio* je najčastejšie spájaný s trestným právom hmotným, no jeho aplikácia je možná aj v rámci trestného práva procesného. *Ultima ratio* ako prostriedok najkrajnejšieho riešenia podľa môjho názoru nachádza uplatnenie aj v rámci trestnej zodpovednosti právnických osôb.

²⁸⁸ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0907/16

2 Obmedzujúce a zaisťovacie opatrenia

V rámci úpravy ZoTZPO došlo k prijatiu tzv. obmedzujúcich a zaisťovacích opatrení, ktoré sú upravené v § 26 ZoTZPO. Podľa § 26 ods. 1 ZoTZPO je obmedzujúce alebo zaisťovacie opatrenie možné uložiť len v prípade „*Ak zistené skutočnosti nasvedčujú, že obvinená právnická osoba je trestne zodpovedná za spáchaný trestný čin a z jej konania alebo ďalších konkrétnych skutočností vyplýva dôvodná obava, že bude pokračovať v trestnej činnosti, dokoná trestný čin, o ktorý sa pokúsila, vykoná trestný čin, ktorý pripravovala alebo ktorým hrozila, alebo sa zbaví majetku a ohrozí účel trestu, môže predseda senátu a v prípravnom konaní sudca pre prípravné konanie na návrh prokurátora obvinenej právnickej osobe uložiť obmedzujúce alebo zaisťovacie opatrenia podľa odseku 2. O uložení obmedzujúceho alebo zaisťovacieho opatrenia sa rozhodne uznesením.*“ Úprava obmedzujúcich a zaisťovacích opatrení je veľmi podobná úprave väzby podľa § 71 ods. 1 Tr. por. Slovné spojenia *ak zistené skutočnosti nasvedčujú, obvinená osoba, dôvodná obava* a ďalšie sú rovnako obsiahnuté aj v Trestno poriadku. Pri analýze ustanovenia § 26 ods. 1 ZoTZPO prichádzame k podobným záverom ako pri väzbe. V prvom rade musí byť právnická osoba obvinená a musí byť trestne zodpovedná za trestný čin, t. j. musí spáchať niektorý z taxatívne vymedzených trestných činov podľa § 3 ZoTZPO a musí nastať pričítanie trestného činu podľa § 4 ZoTZPO²⁸⁹. Rovnako ako v prípade inštitútu väzby, sa aj obmedzujúce a zaisťovacie opatrenia viažu na osobu obvineného. Z uvedeného je zrejmé, že ide o taký zásah do práv, že musí existovať vyššia, kvalifikovaná miera podozrenia. Musí byť dostatočne odôvodnený záver, že daný trestný čin mohla spáchať konkrétna právnická osoba. Druhou podmienkou je existencia jedného z vymedzených dôvodov (obava z pokračovania, dokonania alebo vykonania TČ, alebo zbavenie majetku a ohrozenie účelu trestu).

Podľa § 26 ods. 2 ZoTZPO sú obmedzujúce a zaisťovacie opatrenia vymedzené demonštratívne. Dôvodom na takýto výpočet je najmä nelimitovanie súdu pri ukladaní opatrení. Súd môže uložiť aj iné opatrenia, ktoré môžu dosiahnuť sledovaný účel efektívnejšie. V zmysle § 26 ods. 2 ZoTZPO môže súd uložiť právnickej osobe povinnosť zložiť peňažnú sumu alebo vec do úschovy na súde, zákaz nakladať s určitými vecami alebo právami, alebo povinnosť niečo vykonať, niečo sa zdržať alebo niečo znášať.

Súd je pri ukladaní obmedzujúcich a zaisťovacích opatrení povinný prihliadať na následky takéhoto opatrenia na právnickú osobu, resp. tretie osoby. Uvedený imperatív platí aj pre tie opatrenia, ktoré nie sú obsiahnuté v § 26 ods. 2 ZoTZPO. Určitú paralelu s týmto ustanovením nachádzame aj v ustanovení § 11 ods. 2 ZoTZPO. Obligatórne prihliadnutie na následky opatrenia vyplýva zo samotnej povahy právnickej osoby, ktorá je tvorená istým personálnym aparátom (zamestnanci) a má isté vzťahy (tretie osoby). Negatívny následok opatrenia by mal

²⁸⁹ Bližšie ku konceptu pričítateľnosti pozri L'ORKO, J.: Hmotnoprávne aspekty trestnej zodpovednosti právnických osôb. Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2016. Zborník príspevkov z konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov konanej pod záštitou dekana Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulty doc. JUDr. Eduarda Burdu, PhD. Bratislava : PraF UK, 2016 s. 504.

byť vo vzťahu k zamestnancom alebo veriteľom právnickej osoby čo najnižší. Právnická osoba, ako výtvor práva, ktorý je tvorený istým zoskupením osôb a vecí, pričom tento výtvor práva je takmer vždy súčasťou nejakých záväzkových vzťahov, zamestnávateľom, poskytovateľom nejakých služieb a pod. Súd je teda povinný prihliadnúť aj na to, aby bol zabezpečený čo najmenší vplyv opatrenia na právnickú osobu ako takú a veriteľov právnickej osoby. Pri tomto okruhu osôb môžeme hovoriť o istej ochrane tretích osôb, ktoré nemajú so spáchaným trestným činom nič spoločné a takéto prenesené postihovanie takýchto osôb nie je ani účelné a ani žiaduce.

Všeobecným spôsobom rozhodovania v rámci trestného konania je uznesenie. O uložení opatrenia teda súd rozhoduje formou uznesenia. Uznesenie o uložení obmedzujúceho alebo zaisťovacieho opatrenia bude musieť obsahovať odôvodnenie, ktoré bude zhmotnením *ratio*, úvahy súdu pri ukladaní opatrenia. Každý zásah do základných práv a slobôd musí byť v zmysle judikatúry Ústavného súdu Slovenskej republiky odôvodnený a nesmie rezignovať len na splnenie formálnych podmienok. Každé takéto uznesenie bude musieť obsahovať aj konkrétne materiálne dôvody aby bolo zákonné, preskúmateľné a nie arbitrárne.

V odbornej literatúre je väzba veľmi často označovaná za inštitút *ultima ratio*. Väzba by mala byť aplikovaná len v nevyhnutnom prípade a má trvať len po nevyhnutný čas.

Ako som uviedol v úvode príspevku, ZoTZPO je úpravou *lex specialis*, a zároveň nie je komplexnou úpravou, teda je potrebné použiť aj ustanovenia Trestného zákona a Trestného poriadku. V rámci úpravy ZoTZPO absentuje úprava lehôt trvania obmedzujúcich a zaisťovacích opatrení. Rovnako nie je upravený postup navrhovania opatrení podľa § 26 ods. 2 ZoTZPO pre súd. Danú absenciu tejto detailnejšej úpravy je možné podľa môjho názoru odstrániť jedine analógiu s Trestným poriadkom a subsidiárnym použitím jeho ustanovení. Ak pripustíme, že obmedzujúce a zaisťovacie opatrenia podľa § 26 ZoTZPO vo vzťahu k právnickým osobám sú zrkadlovým inštitútom väzby voči fyzickým osobám, tak potom bude možné subsidiárne použiť ustanovenia § 76 Tr. por., § 78 Tr. por. a § 79 Tr. por. Imperatív pokrytia zásahu do ľudských práv a slobôd súdnym rozhodnutím je podľa môjho názoru v právnom štáte neopomenuteľný. Pri subsidiárnej aplikácii ustanovení Trestného poriadku je preto nutné aplikovať aj zásadu podľa § 2 ods. 2 Tr. por. – zásadu primeranosti a zdržanlivosti. Táto zásada v sebe implicitne obsahuje aj vyjadrenú zásadu proporcionality, ktorá musí byť rešpektovaná. Ako teda z pohľadu právnej istoty, zachovania princípov právneho štátu a dodržiavaním základných zásad a princípov trestného konania inak zabezpečiť práva obvinenej právnickej osoby, ak nie analógiou opatrení podľa § 26 ZoTZPO s väzbou podľa § 71 Tr. por.?

V zmysle uvedeného som toho názoru, že ustanovenia o väzbe *en bloc* sú vylúčené z aplikácie vo vzťahu k fyzickým osobám. Toto tvrdenie je logické, vzhľadom na skutočnosť, že do väzby môže byť vzatá len fyzická osoba a navyše v zmysle § 1 ods. 2 ZoTZPO to povaha veci vylučuje. Kategorické odmietnutie aplikácie ustanovení o väzbe však nie je správne. Ako som vyššie uviedol, väzba ako taká vylúčená z aplikácie je, ale ustanovenia o trvaní väzby, prepustení z väzby a pod. nielen, že je možné aplikovať na trestnú zodpovednosť právnických osôb, ale je podľa môjho názoru aj nevyhnutné a nutné aplikovať. V právnom štáte je

neprípustné aby obmedzenie základných práv a slobôd nebolo nejakým spôsobom limitované.

Pri vedení trestného stíhania proti právnickej osobe v prípravnom konaní bude v prípade, ak dôjde k naplneniu podmienok podľa § 26 ods. 1 ZoTZPO nutné, aby prokurátor podal na súd návrh na uloženie ochranného alebo zaisťovacieho opatrenia. Návrh bude musieť byť riadne odôvodnený skutkovými okolnosťami a právnou úvahou prokurátora, ktorá má objasniť dôvody, pre ktoré by malo byť dané opatrenie vydané. Sudca pre prípravné konanie bude následne rozhodovať uznesením o uložení alebo neuložení daného opatrenia.

Protí uzneseniu súdu je prípustná sťažnosť, ktorá má odkladný účinok pri zrušení alebo obmedzení opatrenia, resp. pri postupe podľa § 26 ods. 5 ZoTZPO. Pri ostatných rozhodnutiach sťažnosť nemá suspenzívny účinok, čo je koniec koncov logické, nakoľko by uloženie samotného opatrenia stratilo význam, ak by sa po uložení opatrenia právnická osoba mohla napr. zbaviť časti svojho majetku.

3 Ekonomická kriminalita a TZPO

Enormný nárast počtu právnických osôb, rovnako ako aj nárast ich ekonomickej sily má za následok, že právnické osoby sa stávajú výrazným determinantom zločinnosti v dôležitých oblastiach verejného života. Táto skutočnosť vyvoláva legitímnu a prirodzenú reakciu spoločnosti bojovať s takouto zločinnosťou. Stotožňujeme sa s názorom²⁹⁰, že postihovanie právnických osôb prostriedkami trestného práva si vyžiadala najmä spoločenská realita. V sedemdesiatych rokoch 20. storočia sa začali postupne objavovať iniciatívy smerujúce k zavedeniu tzv. pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb²⁹¹. Ak právnická osoba pristupuje k svojej činnosti nezodpovedne, nebanlivostne, resp. pristupuje k tzv. risk management príliš ľahkovážne, môže to mať katastrofické následky²⁹². Administratívno-právna úprava správnych deliktov je často nedostatočná, príliš roztrieštená a komplikovaná na to, aby bolo možné efektívne postihovať právnické osoby. Vystáva aj otázka procesnoprávnej úpravy postihovania správnych deliktov, ktorá je vo väčšine prípadov nedokonalá. V administratívnom práve sa právnickým osobám veľmi často ukladajú sankcie porovnateľné so sankciami trestného práva, čo by malo znamenať, že aj procesná úprava a garancie zachovania procesných práv by mali byť porovnateľné. Trestné právo disponuje oveľa efektívnejšími prostriedkami pre zabezpečenie účelu konania ako správne právo.

Nárast takejto kriminality znamenal teda potrebu efektívnejšieho spôsobu postihovania právnických osôb za protiprávne konanie. Trestná zodpovednosť právnických osôb sa často označuje ako nový inštitút trestného práva. Keď sa však na predmetnú problematiku pozrieme bližšie, zistíme, že tomu nie je celkom tak. Viaceré krajiny EÚ majú tento inštitút pomerne dobre a efektívne inkorporovaný do svojho trestného práva. V podmienkach Slovenskej republiky bola trestná

²⁹⁰ Bližšie pozri BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J., a kol.: Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 552

²⁹¹ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 11

²⁹² GOBERT, J., PASCAL, A. M.: European Developments in Corporate Criminal Liability. New York: Routledge, 2011, s. 2.

zodpovednosť právnických osôb predmetom odborných a vedeckých článkov, konferencií a seminárov. Vývoj prijatia právnej úpravy teda prešiel množstvom búrlivých diskusií a v rámci legislatívneho procesu existovalo viacero legislatívnych návrhov, ktoré boli prepracovanejšie a efektívnejšie ako prijaté znenie ZoTZPO. Prijaté znenie ZoTZPO je vo vzťahu k jedným z najčastejších argumentov prijatia ZoTZPO – boj s ekonomickou kriminalitou, zlyhaním.

Obmedzujúce a zaisťovacie opatrenia sú vo vzťahu k ekonomickej kriminalite, ktorá má často majetkový charakter, nepostrádateľným nástrojom, ktorý môže dopomôcť k naplneniu účelu trestu. Obmedzujúcim a zaisťovacím opatrením je možné zabrániť právnickej osobe zmažiť trestné konanie vedené voči nej. Právnická osoba môže napr. previesť istú časť majetku na iné osoby, aby tak dokázala „uchrániť“ túto časť pred uložením trestu prepadnutia majetku a pod. Za týmto účelom je jej možné uložiť spomínané obmedzujúce a zaisťovacie opatrenia a zabrániť tak tomuto nežiadúcemu konaniu.

4 Záver

Vzhľadom na charakter trestného stíhania voči právnickým osobám a povahe právnických osôb som toho názoru, že aplikácia obmedzujúcich a zaisťovacích opatrení nájde svoje uplatnenie v aplikačnej praxi. Úprava podľa ZoTZPO je špeciálnou právnou úpravou, ktorá neposkytuje podľa môjho názoru komplexnú odpoveď na niektoré otázky. Ak je obmedzujúce a zaisťovacie opatrenie „väzbou“ právnickej osoby, musíme podľa môjho názoru aplikovať úpravu *lex generalis* obsiahnutú v Trestnom poriadku a analogicky aplikovať ustanovenia o väzbe. Princíp *ultima ratio* ako aplikačné pravidlo musí byť aplikované aj vo vzťahu k obmedzujúcim a zaisťovacím opatreniam. Podľa môjho názoru bude nevyhnutné aplikovať proces podávania návrhu na vzatie obvineného do väzby, lehoty trvania väzby aj na obmedzujúce a zaisťovacie opatrenia. Bez uplatnenia takejto analógie by sme *de facto* zmarili uplatňovanie týchto opatrení.

Použitá literatúra:

- L'ORKO, J.: Hmotnoprávne aspekty trestnej zodpovednosti právnických osôb. Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2016. Zborník príspevkov z konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov konanej pod záštitou dekana Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulty doc. JUDr. Eduarda Burdu, PhD. Bratislava : PraF UK, 2016
- BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J., a kol.: *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. vydanie.* Praha: C. H. Beck, 2010, ISBN 9788074003240
- ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář. 1. vydání.* Praha : C. H. Beck, 2012, ISBN 978-80-7400-116-1
- GOBERT, J., PASCAL, A. M.: *European Developments in Corporate Criminal Liability.* New York: Routledge, 2011

Kontaktné údaje:

JUDr. Marek Mezei

marek.mezei@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č. 6
81000 Bratislava
Slovenská republika

ULTIMA RATIO VO VZŤAHU K FYZICKÝM OSOBÁM A PRÁVNICKÝM OSOBÁM²⁹³

Margita Prokeiová

Právnická fakulta Univerzity Komenského

Abstract: The article is focused on the principle of ultima ratio of criminal law in relation to physical persons and also to legal persons, as part of our legal system is the direct criminal liability of legal persons. With this in mind, it will be necessary in the application practice respect this principle to legal persons. In relation to the principle of ultima ratio it has a very important role in terms of substantive material corrective, which applies to physical persons and liberation, which applies to legal persons. These institutes are a key aspect of this article.

Abstrakt: Príspevok je zameraný na princíp ultima ratio trestného práva vo vzťahu k fyzickým osobám a zároveň aj k právnickým osobám, nakoľko súčasťou nášho právneho systému je aj priama trestná zodpovednosť právnických osôb. Vzhľadom na túto skutočnosť, bude potrebné v aplikačnej praxi rešpektovať predmetný princíp i voči právnickým osobám. Vo vzťahu k princípu ultima ratio zohráva veľmi dôležitú úlohu z hmotnoprávneho hľadiska materiálny korektív, ktorý sa uplatňuje voči fyzickým osobám a liberačný dôvod, ktorý je príznačný pre právnické osoby. Tieto inštitúty sú kľúčovým aspektom predmetného príspevku.

Key words: Ultima ratio, physical persons, legal persons, offenses, material corrective, liberation.

Kľúčové slová: Ultima ratio, fyzické osoby, právnické osoby, trestné činy, materiálny korektív, liberačný dôvod.

1 ÚVOD

Princíp ultima ratio sa vzťahuje nielen na trestné právo hmotné, ale i na trestné právo procesné. Tento princíp sa často spája so zásadou subsidiarity trestnej represie. To znamená, že treba prioritne hľadať všetky možné spôsoby, aby sa na riešenie rôznych prípadov mohli využiť iné právne odvetvia, ako napr. správne právo, občianske právo, či obchodné právo. Samozrejme, že nemožno to chápať tak, že treba sa za každú cenu vyhnúť trestnému právu, aj keď je jeho použitie opodstatnené. Je veľa káuz, ktoré musia byť riešené trestnoprávnou

²⁹³ Tento článok vznikol za podpory vedeckého projektu VEGA č. 1/0907/16.

This article was supported scientific project VEGA no. 1/0907/16.

cestou. Platí to hlavne na zločiny a pochopiteľne i na obzvlášť závažné zločiny. Vo vzťahu k prečinom treba vždy obligatórne skúmať, či nie sú splnené podmienky na uplatnenie materiálneho korektívu, ktorý sa vzťahuje na fyzické osoby. V prípade právnických osôb podstatu tohto inštitútu vystihuje tzv. liberačný dôvod. Máme veľa trestnoprávnych rozhodnutí, kde rozhodujúci orgán oprel svoje rozhodnutie práve o materiálny korektív, čím došlo k uplatneniu princípu ultima ratio. Vo vzťahu k liberačnému dôvodu toto nemôžeme ešte konštatovať vzhľadom k tomu, že účinnosť zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „ZoTZPO“) trvá len od 1. júla 2016. Od tohto času sa zatiaľ ešte neobjavilo žiadne rozhodnutie, ktoré by sa opieralo o liberačný dôvod.

Z trestnoprocesného hľadiska sa princíp ultima ratio uplatňuje predovšetkým v súvislosti s odklonmi. Ak sú napríklad splnené podmienky na podmienené zastavenie trestného stíhania alebo na uzavretie zmluvy, môže rozhodujúci orgán rozhodnúť o ich uplatnení. Týmto krokom v konečnom dôsledku nedochádza k uloženiu trestu (v prípade podmieneného zastavenie trestného stíhania, ak sa obvinený, resp. obžalovaný neosvedčí v skúšobnej dobe, pokračuje sa v trestnom stíhaní).

Vzhľadom na fakt, že príspevok je zameraný z pohľadu princípu ultima ratio na materiálny korektív a na liberačný dôvod, procesnoprávnou stránkou sa v ňom nezaobrám vo vzťahu k odklonom.

2 VYMEDZENIE POJMOV ULTIMA RATIO, FYZICKÁ OSOBA A PRÁVNICKÁ OSOBA

Ultima ratio, ako latinský výraz v preklade znamená posledný, krajný prostriedok. Význam tohto pojmu a zároveň aj princípu veľmi dobre vystihuje zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník v znení pozdějších predpisů v § 12 ods. 2, kde je okrem zásady zákonnosti obsiahnutá aj zásada subsidiarity trestnej represie v tomto znení: „Trestnú zodpovednosť páchatela a trestnoprávne dôsledky s ňou spojené možno uplatňovať len v prípadoch spoločensky škodlivých, na ktoré nepostačuje uplatnenie zodpovednosti podľa iného právneho predpisu.“ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“ alebo „Tr. zák.“) takto výslovne zásadu subsidiarity trestnej represie neuvádza. To však ale neznamená, že sa podľa nej nemajú riadiť kompetentné orgány. Zásadu subsidiarity trestnej represie treba uplatňovať pri posudzovaní trestných činov páchaných jednak fyzickými osobami a jednak právnickými osobami.

Zásada subsidiarity trestnej represie reflektuje dvojaký prístup:

- a) akcesorný, pretože ochrana poskytovaná Trestným zákonom je až druhotná;
- b) subsidiárny, pretože trestnoprávna zodpovednosť i trestný postih sa uplatňujú až v prípade, keď zodpovednosť uplatňovaná v rámci napr. občianskeho, obchodného či správneho práva nepostačuje motivačne a ani sankčne.²⁹⁴

„Fyzická osoba je prirodzená osoba, ľudská bytosť, človek, jednotlivec, ktorej právo priznáva možnosť byť účastníkom (subjektom) právneho vzťahu

²⁹⁴ Dostupné na: <http://www.elaw.cz/clanek/subsidiarita-trestni-represe-a-zasada-ultima-ratio-v-novem-trestnim-zakon, 03. 10. 2016>

prostredníctvom právnej spôsobilosti, pričom je irelevantné, či je štátnym občanom štátu pobytu, cudzincom alebo bezdomovcom.²⁹⁵

„**Právnická osoba** je organizácia osôb alebo majetku, ktorá sa vytvára na určitý účel a ktorej objektívne právo priznáva vlastnú právnu subjektivitu. Obvykle je to podnik, organizácia, nadácia, ktorá je spôsobilá k právam a povinnostiam, má teda právnu subjektivitu.²⁹⁶ Vznik právnickej osoby je na Slovensku viazaný predpismi, ktoré sú špecifické pre každý typ právnickej osoby. Každá právnická osoba má pridelené IČO – identifikačné číslo organizácie.²⁹⁷

Napriek tomu, že právnická osoba podlieha už aj trestnoprávnej zodpovednosti, definíciu tohto pojmu neobsahuje ZoTZPO a ani Trestný zákon. Na účely trestného práva je nevyhnutné odstrániť tento nedostatok. Vymedzenie tohto pojmu, resp. len neúplný výpočet právnických osôb nájdeme v § 18 ods. 2 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „Občiansky zákonník“ alebo „ObZ“): „Právnickými osobami sú:

- a) združenia fyzických alebo právnických osôb,
- b) účelové združenia majetku,
- c) jednotky územnej samosprávy,
- d) iné subjekty, o ktorých to ustanovuje zákon.“

Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „Obchodný zákonník“ alebo „OBZ“), taktiež neobsahuje definíciu právnickej osoby. Jedine v § 2 ods. 2 uvádza, že podnikateľom je

- a) osoba zapísaná v obchodnom registri,
- b) osoba, ktorá podniká na základe živnostenského oprávnenia,
- c) osoba, ktorá podniká na základe iného než živnostenského oprávnenia podľa osobitných predpisov,
- d) fyzická osoba, ktorá vykonáva poľnohospodársku výrobu a je zapísaná do evidencie podľa osobitného predpisu.

3 PRINCÍP ULTIMA RATIO V SPOJITOSTI S MATERIÁLNYM KOREKTÍVOM A LIBERAČNÝM DÔVODOM

Pri narábaní s princípom ultima ratio nemožno obísť definíciu trestného činu, ktorá je upravená v § 8 Tr. zák.: „Trestný čin je protiprávny čin, ktorého znaky sú uvedené v tomto zákone, ak tento zákon neustanovuje inak.“ Trestná zodpovednosť za takéto protiprávne konanie je vyvodzovaná jednak voči fyzickým osobám a jednak aj voči právnickým osobám, na ktoré sa vzťahuje priekopnícky ZoTZPO. Týmto zákonom sa zaviedla do nášho právneho systému priama trestná zodpovednosť právnických osôb s účinnosťou od 1. júla 2016.

So zreteľom na princíp ultima ratio sa môže premostiť z definície trestného činu na mieru jeho závažnosti. V prípade menej závažných trestných činov, konkrétne prečinov, treba mať na zreteli tzv. materiálny korektív, ktorý je v prípade fyzických osôb obsiahnutý v § 10 ods. 2 Tr. zák. (vzťahujúci sa na dospelé osoby)

²⁹⁵ Dostupné na: https://sk.wikipedia.org/wiki/Fyzick%C3%A1_osoba, 10. 10. 2016.

²⁹⁶ Dostupné na: https://sk.wikipedia.org/wiki/Pr%C3%A1vnick%C3%A1_osoba, 10. 10. 2016.

²⁹⁷ Dostupné na: https://sk.wikipedia.org/wiki/Pr%C3%A1vnick%C3%A1_osoba, 10. 10. 2016.

a v § 95 ods. 2 Tr. zák. (vzťahujúci sa na mladistvé osoby). Hlavnými atribútmi materiálneho korektívu sú spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, miera zavinenia a pohnútka páchatela. Vyjadrené sú kumulatívne a súd ich musí skúmať obligatórne jednotlivo i v celkovom súhrne, pretože majú elementárny vplyv na vznik trestnej zodpovednosti.²⁹⁸ Ak sa preukáže, že závažnosť činu je nepatrná, potom nejde o prečin. Naopak, ak by malo ísť o prečin, závažnosť činu musí byť vyššia ako nepatrná. Takýto stupeň závažnosti platí pre dospelé osoby. U mladistvých páchatelov postačí miera závažnosti činu malá na to, aby nešlo o prečin.²⁹⁹ Na dosiahnutie prečinu musí byť závažnosť činu vyššia ako malá. Z popisu materiálneho korektívu si možno všimnúť, že sa vzťahuje výlučne len na prečiny.³⁰⁰ Jeho podstata spočíva v uľahčení posúdenia hranice medzi priestupkami a prečinmi, pretože mnohokrát je medzi nimi „tenký ľad.“ V praxi to teda znamená, že aj keď určitý skutok naplní všetky znaky skutkovej podstaty nejakého prečinu, nemusí páchatel automaticky zaň niesť trestnú zodpovednosť vďaka tomu, že stupeň jeho závažnosti nebol dostatočný z hľadiska materiálneho korektívu.

Špecifickou kategóriou sú právnické osoby, ktoré vzhľadom na novú právnu úpravu, taktiež podliehajú trestnej zodpovednosti. Na rozdiel od fyzických osôb sa na ne nevzťahujú všetky trestné činy upravené v osobitnej časti Trestného zákona. V zmysle § 3 ZoTZPO sa ich trestná zodpovednosť obmedzuje len na taxatívne vymedzené trestné činy, ktorých je zatiaľ celkovo 53. Už teraz je isté, že rozsah trestných činov bude pripravovanou novelou rozšírený o ďalšie trestné činy. V prípade právnických osôb nehovoríme o materiálnom korektíve, pretože ten obsahuje aj subjektívne prvky, ako sú miera zavinenia a pohnútka páchatela, ktoré sú vzhľadom na charakter právnických osôb neaplikovateľné. V ich prípade podstatu tohto inštitútu vystihuje tzv. liberačný dôvod.³⁰¹ Na jeho základe sa spáchanie trestného činu právnickou osobou podľa § 4 ods. 2 ZoTZPO nepričíta právnickej osobe, ak vzhľadom na predmet činnosti právnickej osoby, spôsob spáchania trestného činu, jeho následky a okolnosti, za ktorých bol trestný čin

²⁹⁸ R II/1965 Zb. rozh. tr. Všetky okolnosti dôležité z hľadísk uvedených v § 3 ods. 4 Tr. zák. (teraz § 10 ods. 2 Tr. zák. – pozn. autorky) je nutné nielen zisťovať, ale tiež ich objektívne (t. z. bez preceňovania alebo podceňovania niektorých z nich) hodnotiť. Pritom je potrebné vždy uviesť, či a do akej miery tá či oná okolnosť zvyšuje alebo znižuje stupeň nebezpečnosti činu pre spoločnosť (teraz závažnosť činu. – pozn. autorky).

²⁹⁹ Pri dospelých páchatelov by takýto stupeň závažnosti činu spĺňal, resp. dosahoval hranicu prečinu.

³⁰⁰ R 96/2014 Zb. rozh. tr. „Ak páchatel svojim konaním naplní zákonné znaky skutkovej podstaty trestného činu, je povinnosťou orgánov činných v trestnom konaní a súdu vyvolať trestnoprávnu zodpovednosť postupom podľa Trestného poriadku. Pravidlo „ultima ratio“ možno uplatniť jedine prostredníctvom materiálneho korektívu v rozsahu § 10 ods. 2 Tr. zák., teda v zmysle platnej a účinnej zákonnej úpravy, len pri prečinoch.“

³⁰¹ V niektorých zdrojoch sa uvádza v súvislosti s právnickými osobami pojem „materiálny korektív“. Domnievame sa, že nie je vhodné tento pojem aplikovať na právnické osoby. Zdôvodňujeme to tým, že inštitút materiálneho korektívu pozostáva aj z prvkov týkajúcich sa subjektívnej stránky, ako sú miera zavinenia a pohnútka páchatela. Povaha predmetných prvkov je vlastná práve pre fyzické osoby. Tým, že liberačný dôvod sa vzťahuje na právnické osoby, pochopiteľne nemôže pozostávať z prvkov subjektívnej povahy. Právnická osoba je len fikcia, niečo abstraktné, a preto môže konať len prostredníctvom fyzickej osoby.

spáchaný, je význam nesplnenia povinností v rámci dohľadu a kontroly zo strany orgánu právnickej osoby alebo osoby uvedenej v odseku 1 nepatrný (§ 4 ods. 3 ZoTZPO). V zmysle § 4 ods. 1 ZoTZPO je trestný čin spáchaný právnickou osobou, ak je spáchaný v jej prospech, v jej mene, v rámci jej činnosti alebo jej prostredníctvom, ak konal

- a) štatutárny orgán alebo člen štatutárneho orgánu,
- b) ten, kto vykonáva kontrolnú činnosť alebo dohľad v rámci právnickej osoby, alebo
- c) Iná osoba, ktorá je oprávnená zastupovať právnickú osobu alebo za ňu rozhodovať.

Na predmetné ustanovenie plynulo nadväzuje § 4 ods. 2 ZoTZPO, v ktorom sa uvádza, že trestný čin je spáchaný právnickou osobou aj vtedy, ak osoba uvedená v § 4 ods. 1 ZoTZPO nedostatočným dohľadom alebo kontrolou, ktoré boli jej povinnosťou, hoci z nedbanlivosti umožnila spáchať trestný čin osobou, ktorá konala v rámci oprávnení, ktoré jej boli zverené právnickou osobou. Po uvedení týchto jednotlivých ustanovení § 4 ZoTZPO si môžeme všimnúť, že liberácia sa nevzťahuje na štatutárov na rozdiel od zamestnancov. Tento nedostatok právnej úpravy spôsobuje diskrimináciu štatutárov, čo nemôžeme považovať za správne riešenie.

V súlade s právnym princípom ultima ratio je zavedenie trestnej zodpovednosti právnických osôb často označované ako nadbytočné riešenie. Kriminalizuje sa podnikateľské prostredie, ktoré je v rámci rozvoja právneho štátu a demokracie nežiaduce. Často sú v tomto zmysle kladené otázky – prečo opúšťať zavedený systém správneho trestania a nahradzovať ho niečím nevyskúšaným.³⁰² Odporcovia trestnej zodpovednosti právnických osôb, samozrejme, považujú jej zavedenie za zbytočné a naopak, jej stúpenci za prospešné a potrebné. Aká nakoniec bude realita, nám ukáže čas, pretože v súčasnosti sa to ešte nedá určiť vzhľadom na krátkosť existencie tohto inštitútu.

Princíp ultima ratio spájame so subsidiaritou trestnej represie. Prostriedky trestného práva na protiprávne konanie treba použiť až v krajnom prípade, keď iná možnosť neprichádza do úvahy prostredníctvom iných právnych odvetví, ako napríklad správnym právom, občianskym právom, obchodným právom atď. Treba mať stále na pamäti, že trestné právo disponuje najprísnejšími sankciami. Jedine na základe Trestného zákona môže súd uložiť za spáchaný trestný čin napríklad trest odňatia slobody. Zásluhu na tom, aby nemuselo dôjsť k riešeniu prípadu trestnoprávnou cestou, má nepochybne materiálny korektív vzťahujúci sa na fyzické osoby a liberačný dôvod vzťahujúci sa na právnické osoby. Materiálny korektív sa uplatňuje výlučne len vo vzťahu k prečinom, keďže sú najmenej závažnými trestnými činmi. Vo vzťahu k právnickým osobám je liberačný dôvod v tomto smere formulovaný na inej báze, pretože nepatrnosť sa koncentruje na význam nesplnenia povinností v rámci dohľadu a kontroly zo strany orgánu právnickej osoby alebo osoby uvedenej v § 4 ods. 1 ZoTZPO.

³⁰² Dostupné na: <http://www.elaw.cz/clanek/subsidiarita-trestni-represe-a-zasada-ultima-ratio-novem-trestnim-zakon, 03. 10. 2016>

3.1 ODVÔVODNENIE VYBRANÝCH ROZHODNUTÍ S POUKÁZANÍM NA PRINCÍP ULTIMA RATIO

Tak, ako každú zásadu, i zásadu, resp. princíp ultima ratio je dôležité aplikovať a využívať v praxi. Rešpektovanie tohto princípu určite nie je problém už v počiatočnom štádiu trestného konania vzhľadom na vyťaženosť orgánov činných v trestnom konaní a to v tom zmysle, že ako náhle je to možné (chyba dôvod na začatie trestného stíhania), prokurátor alebo policajt najčastejšie odovzdá uznesením vec v zmysle § 197 ods. 1 Tr. por.

- a) príslušnému orgánu na prejednanie priestupku alebo iného správneho deliktu, alebo
- b) inému orgánu na disciplinárne konanie.

Z pohľadu praktickej roviny môžeme poukázať na konkrétne uznesenie, v ktorom policajt veľmi dôsledne a podrobne odôvodňuje svoje rozhodnutie práve vzhľadom na uplatnenie princípu ultima ratio s použitím materiálneho korektívu:³⁰³

„V prípade, ak splnenie ktoréhokoľvek z obligatórných znakov skutkovej podstaty absentuje, nemôže sa jednať o trestný čin, avšak nemožno vylúčiť, že sa jedná o iné protispoločenské a v prípade právnom upraveného vzťahu i protiprávne konanie, spravidla však menšej závažnosti, na základe čoho štát, zastúpený zákonodarcom nepovažuje za správne a ani potrebné takéto konanie postihovať metódami a prostriedkami trestnej represie, ktoré sú v každom právnom štáte krajnými prostriedkami postihu protiprávneho konania najhrubšieho charakteru, pri ktorých ostatné metódy odstránenia protispoločenského a protiprávneho konania spravidla zlyhávajú a ktoré zároveň ochraňujú také vzťahy, na ktorých ochrane má záujem celá spoločnosť.“

„Pri prečinoch Trestného zákona okrem formy zavinenia ustanovuje aj skúmanie závažnosti trestného činu, ktorá je jeho materiálnou stránkou. Závažnosť je zadaná ako taxatívny výpočet okolností potrebných na posúdenie vymedzenia prečinu (§ 10 ods. 2 Trestného zákona). Týmito okolnosťami sú spôsob spáchania a jeho následky, okolnosti, za ktorých bol spáchaný, miera zavinenia a pohľadka. Jedná sa o pojmy, ktorých zistenie je podstatné pre rozhodnutie o čine. Ak ich posúdením je závažnosť činu nepatrná, nejde o prečin.“

„Trestnoprávnu kvalifikáciu určitého konania so súkromnoprávnym základom ako trestného činu je potrebné považovať za ultima ratio, teda za posledný možný právny prostriedok k postihu najzávažnejších prípadov porušenia práva tam, kde prostriedky iných právnych odvetví už nie sú účinné, ktorý má zároveň z hľadiska ochrany základných hodnôt celospoločenský význam (princíp subsidiarity trestnej represie). Trestné právo zásadne nemôže slúžiť ako prostriedok nahrádzajúci ochranu práv a právnych záujmov jednotlivca v oblasti súkromnoprávných vzťahov, kde záleží predovšetkým na individuálnej aktivite jednotlivých osôb, aby strážili svoje práva, ktorým má súdna moc poskytovať ochranu. Je neprijateľné, aby túto ochranu aktívne preberali orgány činné v trestnom konaní, ktorých úlohou je ochrana najmä celospoločenských hodnôt a nie priamo konkrétnych subjektívnych práv jednotlivých osôb, ktoré svojou povahou spočívajú v súkromnoprávnej sfére. V právnom štáte je neprípustné, aby prostriedky trestnej represie slúžili k uspokojovaniu subjektívnych práv súkromnoprávnej povahy, pokiaľ pri tom nie sú

³⁰³ ČVS: ORP-672/SA-MA-2016

splnené všetky predpoklady vzniku trestnoprávnej zodpovednosti, resp. ak nie sú tieto predpoklady úplne a bez akýchkoľvek pochybností zistené. Orgány činné v trestnom konaní nemôžu a ani nie sú oprávnené nahrádzať činnosť súdov v občianskom súdnom konaní, pretože práve tie zákonodarca povoláva k tomu, aby rozhodovali všetky sporné otázky.“

„Na viac úlohou orgánov činných v trestnom konaní nie je riešiť občianskoprávne spory a už vôbec nie nahrádzať činnosť súdov v rámci dokazovania v občianskoprávnom konaní.“

„V zmysle § 197 ods. 1 písmena a) Trestného poriadku, ak nie je dôvod na začatie trestného stíhania alebo na postup podľa odseku 2, prokurátor alebo policajt uznesením vec odovzdá príslušnému orgánu na prejednanie priestupku alebo iného správneho deliktu.“

„Vyhodnotením dôkazov s poukazom na §.....a s poukazom na § 10 ods. 2 Trestného zákona kedy prečin, ktorého znaky sú uvedené v tomto zákone, nie je trestným činom, ak je jeho závažnosť nepatrná s prihliadnutím na spôsob vykonania činu, okolnosti spáchania skutku, mieru zavinenia, pohnútku páchatela a jeho následky, je skutok len nepatrnej závažnosti a nedosahuje závažnosť potrebnú na trestnosť – teda konaním osôb..... a iných nedošlo k naplneniu skutkovej podstaty prečinu neoprávneného nakladania s osobnými údajmi podľa § 374 ods. 1 Trestného zákona, prečinu poškodzovania cudzích práv podľa § 375 ods. 1 Trestného zákona, ako ani iného trestného činu.....“

Policajt sa v odôvodnení predmetného uznesenia niekoľkokrát odvoláva na princíp ultima ratio, ktorý uplatňoval vo forme materiálneho korektívu. Pri posúdení podaného trestného oznámenia na základe zistených skutočností napokon dospel k záveru, že vzhľadom na nepatrnú závažnosť činu nejde o prečin, a preto rozhodol o odovzdaní veci príslušnému orgánu na prejednanie priestupku podľa § 197 ods. 1 písm. a) Tr. por. Proti takémuto uzneseniu je prípustná sťažnosť, ktorú môže oprávnená osoba podať do troch dní od jeho oznámenia.³⁰⁴ Samozrejme, že osoba, ktorá má záujem na prejednaní veci na trestnoprávnej úrovni, nebude spokojná s vydaním uznesenia o odovzdaní veci príslušnému orgánu na prejednanie priestupku. Ťažko sa laikom vysvetľuje, že aj keď určitý skutok vykazuje znaky určitého trestného činu vo forme prečinu, napriek tomu nepôjde o prečin, nakoľko nedosahuje potrebný stupeň závažnosti. V Trestnom zákone je v rámci materiálneho korektívu negatívne vymedzené, že kedy nejde o prečin, či už vo vzťahu k dospelým páchatelom (§ 10 ods. 2 Tr. zák.) alebo k mladistvým páchatelom (§ 95 ods. 2 Tr. zák.). V prípade pozitívneho vymedzenia týchto ustanovení, môžeme konštatovať, že o prečin ide vtedy, ak je jeho závažnosť vyššia ako nepatrná pri dospelých páchateloch a vyššia ako malá pri mladistvých páchateloch. Vo vzťahu k mladistvým páchatelom je hranica závažnosti činu určená odlišne v porovnaní s dospelými páchatelmi, pretože sa prihliada hlavne na rozumovú vyspelosť mladistvého vzhľadom na jeho vek.

V súvislosti s rozhodnutiami, kde kľúčovú úlohu zohral princíp ultima ratio, treba poukázať aj na ten fakt, že kvôli uplatneniu tohto princípu sa prípad dostane

³⁰⁴ Vo všeobecnosti je oznámením uznesenia jeho vyhlásenie v prítomnosti toho, komu treba uznesenie doručiť. Ak sa uznesenie vyhlásilo v neprítomnosti takejto osoby, oznámením je až doručenie uznesenia (analogicky podľa § 309 ods. 1 Tr. por.).

až pred Najvyšší súd Slovenskej republiky (ďalej len „Najvyšší súd SR). Ak máme byť konkrétni, spomenieme uznesenie Najvyššieho súdu SR vydané na neverejnom zasadnutí (5 Tdo 24/2011). Predmetom prejednávanej veci bol skutok obžalobou kvalifikovaný ako prečin sprenevery podľa § 213 ods. 1, ods. 2 písm. a) a písm. d), s poukazom na § 138 písm. b) Tr. zák. Zostručnený popis skutku spočíval v tom, že obvinenému P. M. bol poskytnutý spotrebný úver vo výške 216 000 Sk (cca 7 170 €) za účelom financovania kúpy motorového vozidla zn. Škoda Octavia na základe Zmluvy o spotrebnom úvere a Zmluvy o zabezpečovacom prevode vlastníckeho práva, ktorej predmetom bol prevod vlastníckeho práva k predmetnému osobnému motorovému vozidlu na veriteľa obvineného spoločnosť Č. Predmetné vozidlo bolo obvinenému zverené spoločnosťou Č. do detencie. Po uplynutí lehoty na dobrovoľné vrátenie veci vlastníkovi, obvinený P. M. protiprávne zadržoval osobné motorové vozidlo zn. Škoda Octavia. V dôsledku tejto skutočnosti bol obvinený písomne vyzvaný vlastníkom vozidla spoločnosťou Č., aby predmetné vozidlo do 5 kalendárnych dní od doručenia výzvy vlastníkovi odovzdal. Obvinený tak nespravil, vozidlo si ponechal a vydal ho až pod tlakom trestného stíhania, na základe výzvy policajta. Týmto svojim protiprávnym konaním spôsobil poškodenú spoločnosť Č. škodu vo výške 215 751 Sk (7 161,62 eur). Okresný súd v Novom Meste nad Váhom rozsudkom pod sp. zn. 1T 69/2009 oslobodil obvineného P. M. spod obžaloby pre uvedený skutok podľa § 285 písm. b) Tr. por., lebo tento nie je trestným činom a podľa § 288 ods. 3 Tr. por. odkázal poškodenú spoločnosť Č. s nárokom na náhradu škody na občianske súdne konanie. Okresný súd odôvodnil svoje rozhodnutie tým, že vychádzal z princípu ultima ratio, teda subsidiarity trestnoprávneho postihu. V odôvodnení rozsudku konkrétne uviedol, že *„trestné právo v zásade nemôže slúžiť ako prostriedok nahrádzajúci ochranu práv a právnych záujmov jednotlivca v oblasti súkromnoprávných vzťahov, kde závisí predovšetkým na individuálnej aktivite jednotlivca, aby si strážil svoje práva, ktorým má súdna moc poskytovať ochranu. Je však neprijateľné, aby túto ochranu preberali orgány činné v trestnom konaní, lebo v právnom štáte je neprípustné, aby prostriedky trestnej represie slúžili k uspokojovaniu subjektívnych práv súkromnoprávnej povahy, ak nie sú vedľa toho splnené všetky predpoklady vzniku trestnoprávnej zodpovednosti.“* Okresný súd preto dospel k záveru, že nie je možné so zreteľom na okolnosti prípadu, jeho občianskoprávny (resp. obchodnoprávny) charakter a genézu obvineného P. M., nahliadať ako na konanie, ktoré by bolo dôvodné posudzovať ako prečin sprenevery podľa § 213 ods. 1, ods. 2 písm. a), písm. d) Tr. zák., **hoci z formálneho hľadiska sú naplnené všetky zákonné znaky tejto skutkovej podstaty trestného činu.** Poškodená spoločnosť nepoužila všetky dostupné právne prostriedky prostredníctvom občianskeho práva i záväzkového práva. Proti tomuto rozsudku podal odvolanie okresný prokurátor v Novom Meste nad Váhom a Krajský súd v Trenčíne o ňom rozhodol uznesením pod sp. zn. 2To 112/2010 tak, že podľa § 319 Tr. por. odvolanie okresného prokurátora zamietol a potvrdil rozhodnutie okresného súdu. Proti tomuto uzneseniu Krajského súdu v Trenčíne a predchádzajúcemu rozsudku Okresného súdu v Novom Meste nad Váhom podal generálny prokurátor Slovenskej republiky dovolanie z dôvodu uvedeného v ustanovení § 371 ods. 1 písm. i) Tr. por., v ktorom konštatoval, že uvedeným uznesením krajského súdu bol porušený zákon v ustanovení § 319 Tr. por., § 317 ods. 1 Tr. por., § 10 ods. 2 Tr. zák., v aplikácii princípu ultima ratio, §

213 ods. 1, ods. 2 písm. a), písm. d) Tr. zák. a predchádzajúcim konaním v ustanovení § 285 písm. b) Tr. por. v prospech obvineného P. M. Uplatnenie princípu ultima ratio spôsobom prezentovaným prvostupňovým súdom je podľa názoru prokuratúry zrejším porušením nosnej hmotno-právnej zásady trestného práva „*nullum crimen sine lege*“ prezentovanej v článku 17 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky a ustanovení § 2 ods. 1 Tr. por. Najvyšší súd SR odmietol dovolanie generálneho prokurátora Slovenskej republiky podľa § 382 písm. c) Tr. por.³⁰⁵

Vo vzťahu k právnickým osobám už bolo v texte spomenuté, že namiesto materiálneho korektívu sa na ne vzťahuje liberačný dôvod upravený v § 4 ods. 3 ZoTZPO. Vzhľadom k tomu, že účinnosť tohto zákona trvá len krátky čas, podľa našich vedomostí, nebolo ešte vydané rozhodnutie, ktoré by odôvodňovalo uplatnenie liberačného dôvodu.

4 PRINCÍP ULTIMA RATIO VO VZŤAHU K ÚŽERE

V našom právnom systéme poznáme viacero protiprávných konaní, ktoré sú obsiahnuté v Trestnom zákone a zároveň aj v inom právnom predpise. Príkladom toho môže byť úžera, ktorú upravuje Občiansky zákonník v § 39a a zároveň aj Trestný zákon v § 235. Ustanovenie o úžere je v Občianskom zákonníku účinné od 1. júna 2014. Do tej doby spadal takýto súkromnoprávny delikt pod § 39 ObZ s poukazom na rozpor s dobrými mravmi.³⁰⁶ Zákonné vymedzenie úžery v zmysle § 39a ObZ je v tomto znení: „*Neplatný je právny úkon urobený fyzickou osobou nepodnikateľom, pri ktorom niekto zneužije tieseň, neskúsenosť, rozumovú vyspelosť, rozrušenie, dôverčivosť, ľahkomyselnosť, finančnú závislosť alebo neschopnosť plniť záväzky druhej strany a dá sebe alebo inému sľúbiť alebo poskytnúť plnenie, ktorého majetková hodnota je vzhľadom na vzájomné plnenie v hrubom nepomere.*“ Na porovnanie uvádzame aj znenie skutkovej podstaty trestného činu úžery v zmysle § 235 Tr. zák.:

„(1) *Kto zneužívajúc niečiu tieseň, neskúsenosť alebo rozumovú slabosť alebo niečie rozrušenie, dá sebe alebo inému poskytnúť alebo sľúbiť plnenie, ktorého hodnota je k hodnote vzájomného plnenia v hrubom nepomere, alebo kto takú pohľadávku uplatní alebo v úmysle uplatniť ju, na seba prevedie, potrestá sa odňatím slobody na jeden rok až päť rokov.*

(2) *Rovnako ako v odseku 1 sa potrestá, kto poskytne plnenie bez povolenia, v rozpore s vydaným povolením alebo poruší zákonom chránené práva spotrebiteľa a dá sebe alebo inému poskytnúť alebo sľúbiť plnenie, ktorého hodnota je k hodnote vzájomného plnenia v hrubom nepomere alebo kto takú pohľadávku uplatní alebo v úmysle uplatniť ju, na seba prevedie.*

(3) *Odňatím slobody na tri roky až osem rokov sa páchatel potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo odseku 2*

³⁰⁵ R 121/2014 Zb. rozh. tr. Dovolací súd môže pri posudzovaní dôvodu dovolania uvedeného v § 371 ods. 1 písm. i) Tr. por. hodnotiť i) potrebnú (vyššiu než nepatrnú) závažnosť prečinu (§ 10 ods. 2 Tr. zák.) a opierať sa pritom o dôkazy, ktoré boli v súdnom konaní vykonané; nesmie však skúmať a meniť správnosť a úplnosť zisteného skutku (§ 371 ods. 1 písm. i). časť vety za bodkočiarkou Tr. por.).

³⁰⁶ ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. Občiansky zákonník I. § 1 – 450. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 279.

- a) a spôsobí ním väčšiu škodu,
- b) na chránenej osobe, alebo
- c) z osobitného motívu.

(4) Odňatím slobody na päť rokov až dvanásť rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo odseku 2

- a) a spôsobí ním značnú škodu, alebo
- b) závažnejším spôsobom konania.

(5) Odňatím slobody na desať rokov až pätnásť rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo odseku 2

- a) a spôsobí ním škodu veľkého rozsahu, alebo
- b) ako člen nebezpečného zoskupenia.“

Trestný čin úžery pozostáva z piatich skutkových podstát, z čoho dve sú základné a tri sú kvalifikované. Druhá základná skutková podstata sa dostala do Trestného zákona jeho novelou č. 397/2015 Z. z. s účinnosťou od 1. januára 2016. Zameraná je na ochranu spotrebiteľských práv, hlavne v prípadoch nekalých praktík poskytovateľov nebankových služieb. Nebankové subjekty sú vo všeobecnosti známe svojim úžerníckym správaním. V porovnaní s ustanovením § 39a ObZ, ktoré vychádza z trestnoprávnej úpravy je trestný čin úžery rozsahovo širší. Vzhľadom k tomu, že ide o úžernícke správanie subjektov upravené v dvoch rôznych právnych odvetviach, jeho podstata je rovnaká, odhliadnuc od toho, že subjektívne znaky súkromnoprávnej úžery Občiansky zákonník uvádza v rozšírenej forme.³⁰⁷ V zmysle § 39a ObZ je úžera vykonaná fyzickou osobou nepodnikateľom. Na začiatku textu je uvedená definícia podnikateľa podľa § 2 ods. 2 OBZ, takže z nej môžeme odvodiť pojem nepodnikateľa. *A contrario* je ním každá osoba, ktorá nespĺňa definíciu podnikateľa. Primárnym rozlišovacím znakom podnikateľa od nepodnikateľa bude účel vykonávaného právneho úkonu.³⁰⁸ V zmysle § 235 Tr. zák. je subjektom trestného činu úžery páchatel', teda fyzická osoba. Trestnej zodpovednosti za spáchaný trestný čin úžery podlieha i právnická osoba podľa § 3 ZoTZPO. Z pozície Občianskeho zákonníka je súkromnoprávna úžera neplatným právny úkonom, v dôsledku čoho vzniká zodpovednosť za škodu., ak takým úkonom vznikla (§ 42 ObZ). Civilné právo je vedené zásadou, že poškodenému sa má dostať toľko, o čo bol ukrátený protiprávnym konaním iného. Z pozície Trestného zákona ide o trestný čin, v dôsledku čoho, fyzická osoba musí strpieť sankciu uloženú súdom na základe právoplatného odsudzujúceho rozsudku. Taktiež aj právnická osoba sa musí podrobiť trestu za spáchaný trestný čin úžery.

Vzhľadom k tomu, že úžeru upravujú dve odlišné právne odvetvia, vytvára sa priestor na uplatnenie princípu *ultima ratio*. Prejaví sa to v tom zmysle, že keď sú splnené podmienky na uplatnenie súkromnoprávnej úžery, treba aplikovať Občiansky zákonník. Úžernícke správanie zodpovedného subjektu treba riešiť trestnoprávnou cestou naozaj len v krajnom, nevyhnutnom prípade, hlavne pri naplnení kvalifikačných znakov, napr. vo forme osobitného motívu, závažnejšieho

³⁰⁷ ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. Občiansky zákonník I. § 1 – 450. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 280.

³⁰⁸ ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. Občiansky zákonník I. § 1 – 450. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 280.

spôsobu konania, členstva v nebezpečnom zoskupení atď. S prihliadnutím na princíp ultima ratio nie je zaručené, že keď osoba podá trestné oznámenie za trestný čin úžery, bude sa vec riešiť v trestnoprávnej rovine. Pri posúdení rôznych skutočností na podklade podaného trestného oznámenia sa teda môže stať hneď pri postupe pred začatím trestného stíhania, že prokurátor alebo policajt uplatní § 197 ods. 1 písm. a) Tr. zák., na základe ktorého uznesením odovzdá vec príslušnému orgánu na prejednanie priestupku alebo iného správneho deliktu.

5 ZÁVER

Princíp ultima ratio sa uplatňuje voči fyzickým osobám a taktiež je uplatniteľný i voči právnickým osobám. Vzhľadom k tomu, že ZoTZPO je účinný len veľmi krátky čas, nemáme ešte praktické skúsenosti s aplikáciou predmetného princípu voči právnickým osobám. V príspevku je venovaná pozornosť princípu ultima ratio z hľadiska materiálneho korektívu a liberačného dôvodu. Existuje množstvo rozhodnutí, v ktorých rozhodujúci orgán uplatnil materiálny korektív, či už v predsúdnom konaní alebo v súdnom konaní. V odôvodneniach takýchto rozhodnutí sa nemožno uspokojiť len so strohým uvedením ustanovenia o materiálnom korektíve. Musia byť hĺbkovo argumentačne podložené vzhľadom na jednotlivé aspekty, ktoré sú obsahom predmetného inštitútu. V opačnom prípade sa v tomto smere vytvára priestor na podanie opravného prostriedku.

Podstata materiálneho korektívu spočíva v uľahčení posúdenia hranice medzi priestupkami a prečinmi, pretože mnohokrát je medzi nimi „tenký ľad.“ V praxi to teda znamená, že aj keď určitý skutok napĺňa všetky znaky skutkovej podstaty nejakého prečinu, nemusí páchatel automaticky zaň niesť trestnú zodpovednosť vďaka tomu, že stupeň jeho závažnosti bol len nepatrný v prípade dospelých páchatelov a malý v prípade mladistvých páchatelov.

Podstata liberačného dôvodu korešponduje s materiálnym korektívom, avšak s prispôbením na podmienky právnickej osoby. To znamená, že ak je vzhľadom na objektívne prvky význam nesplnenia povinností v rámci dohľadu a kontroly zo strany orgánu právnickej osoby alebo osoby uvedenej v § 4 ods. 1 ZoTZPO nepatrný, spáchanie trestného činu právnickou osobou podľa § 4 ods. 2 ZoTZPO sa nepričíta právnickej osobe. Z ustanovení ZoTZPO si treba všimnúť, že liberácia sa nevzťahuje na štatutárov na rozdiel od zamestnancov. Tento nedostatok právnej úpravy spôsobuje diskrimináciu štatutárov, čo nemôžeme považovať za správne riešenie.

V príspevku sme sa zaoberali i princípom ultima ratio vo vzťahu k úžere, ktorá je upravená jednak v Občianskom zákonníku a jednak v Trestnom zákone. V zmysle princípu ultima ratio treba úžernícke správanie zodpovedného subjektu riešiť trestnoprávnou cestou naozaj len v krajnom, nevyhnutnom prípade, hlavne pri naplnení kvalifikačných znakov, napr. vo forme osobitného motívu, závažnejšieho spôsobu konania, členstva v nebezpečnom zoskupení atď. Niekedy je však naozaj ťažké adekvátne posúdiť otázku, že podľa ktorého právneho odvetvia je potrebné riešiť konkrétny prípad.

Použitá literatúra

ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. Občiansky zákonník I. § 1 – 450. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-597-8.

Normatívne právne akty

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov

Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník v znění pozdějších předpisů

Zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Súdne rozhodnutia

R II/1965 Zb. rozh. tr.

R 121/2014 Zb. rozh. tr.

R 96/2014 Zb. rozh. tr.

Internetové zdroje

<http://www.elaw.cz/clanek/subsidiarita-trestni-represe-a-zasada-ultima-ratio-v-novem-trestnim-zakon>

https://sk.wikipedia.org/wiki/Fyzick%C3%A1_osoba

https://sk.wikipedia.org/wiki/Pr%C3%A1vnick%C3%A1_osoba

Kontaktné údaje:

Doc. JUDr. Margita Prokeinová, PhD.

margita.prokeinova@flaw.uniba.sk

Právnická fakulta Univerzity Komenského

Šafárikovo nám. 6

P. O. BOX 313

810 00 Bratislava I

Slovenská republika

O MOŽNOSTI PROKURÁTORA VYUŽIŤ ZÁSADU IN DUBIO PRO REO V PRÍPRAVNOM KONANÍ A NIEKOĽKO POZNÁMOK K ZÁSADÁM TRESTNÉHO KONANIA

Peter Rakovský

Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

Abstrakt: Effective Act. no. 301/2005 Coll. Criminal Procedure Code as amended (hereinafter referred to as "TP") against the previous legislation - Act. no. 141/1961 Coll. significantly increased responsibility of prosecutors in pre-trial proceedings and also requires from them much more activity in proving of evidence what stand for the fact, that it is the prosecutor in the court proceedings who has the burden of proof and the judge has a role as unbiased arbiter who in just before him shown evidence decides on the guilt of the accused. Only the prosecutor is entitled to bring an indictment in pre-trial proceedings. Bringing an indictment to the court is the right of prosecutor, not his obligation. The question is, where is the line between possibility and responsibility.

Abstrakt: Účinný zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej už len "TP") oproti predchádzajúcej právnej úpravne – zák. č. 141/1961 Zb. výrazne zvýšil zodpovednosť prokurátorov za prípravné konanie a taktiež od nich vyžaduje omnoho väčšiu aktivitu pri dokazovaní, za čím stojí fakt, že práve prokurátor v konaní pred súdom nesie dôkazné bremeno a sudca má úlohu len nestranného arbitra, ktorý na základe bezprostredne pred ním vykonaných dôkazov rozhoduje o vine obžalovaného. Len prokurátor je oprávnený v prípravnom konaní podať obžalobu. Podanie obžaloby na súd predstavuje prokurátorovo právo, nie jeho povinnosť. Otázkou však je, kde je hranica medzi možnosťou a povinnosťou.

Kľúčové slová: prosecutor, pre-trial proceedings, principle, in dubio pro reo, Criminal procedure code

Kľúčové slová: prokurátor, prípravné konanie, zásada, in dubio pro reo, Trestný poriadok

Úvod

Prokurátor patrí medzi základné subjekty trestného konania. Tento subjekt má však špecifické postavenie, lebo ako orgán ochrany práva je povinný konať vo verejnom záujme, dbať na zákonný priebeh celého trestného konania a na objektívne, nestranné a nezaujaté objasnenie skutku. Ústavný súd Slovenskej republiky vyslovil názor, že „ochrana práv a zákonom chránených záujmov nie je činnosťou, ktorá by znamenala nadriadenosť prokurátora voči subjektom, o ochranu práv ktorých ide. Je v záujme právneho štátu, aby jeho orgány riadne a dôsledne plnili úlohy, ktoré

sú im dané. Tam, kde by štátne orgány svojou činnosťou neoprávnené zasiahli do práv a právom chránených záujmov fyzických osôb a právnických osôb, štát má povinnosť vytvoriť systém kontrolných mechanizmov na ich ochranu. Jedným z nich je prokuratúra. Jej miesto v kontrolnom systéme je nezastupiteľné a má svoje opodstatnenie.³⁰⁹

Činnosť prokurátora v predsúdnom konaní okrem iného zahŕňa aktivity smerujúce k trestnému stíhaniu osôb podozrivých zo spáchania trestných činov. Pri tejto jeho úlohe sa vychádza zo zásady legality zakotvenej v § 2 ods.5 TP, podľa ktorej prokurátor v trestnom konaní zastupuje štát a za splnenia iných podmienok je povinný stíhať všetky trestné činy, o ktorých sa dozvedel. Pri vymedzení jeho aktivít si možno dopomôcť aj ustanovením § 231 TP, vymedzujúcim oprávnenia zverené len prokurátorovi. V § 231 písm. a) TP je explicitne uvedené, že len prokurátor je oprávnený v prípravnom konaní podať obžalobu. Týmto ustanovením spolu so zásadou legality je taktiež vyjadrený fakt, že v podmienkach Slovenského právneho poriadku neexistujú tzv. návrhové delikty, ktoré orgány činné v trestnom konaní (ďalej už len „OČTK“) stíhajú len na podnet poškodeného.³¹⁰ Z tohto ustanovenia taktiež vyplýva, že podanie obžaloby na súd predstavuje prokurátorovo právo, nie jeho povinnosť. Otázkou však je, kde je hranica medzi možnosťou a povinnosťou.

Skôr ako sa dostanem k odpovedi na túto otázku dávam si za potrebné vyjadriť vzťah inej zásady k zásade *in dubio pro reo*, a tou je zásada prezumpcie nevinu. Ako jedna zo základných zásad trestného konania, ktorej korene siahajú až do obdobia slávneho Ríma a jeho právneho systému, je dnes inkorporovaná do medzinárodných dokumentov, Ústavy Slovenskej republiky a taktiež do TP. Táto zásada garantuje každému predpoklad, že každý sa považuje za dobrého a čestného, kým nie je preukázané inak (*“praesumptio boni viri”*) až do momentu, pokiaľ odsudzujúci rozsudok nenadobudne právoplatnosť.³¹¹ Čič k zásade prezumpcie nevinu uvádza³¹², že jej základný význam spočíva v tom, že vyžaduje, okrem iného, aby sudca pri plnení svojej úlohy nevychádzal z predsudku, že obvinený spáchal žalovaný trestný čin; dôkazné bremeno spočíva na obžalobe a pochybnosť je v prospech obžalovaného. Dôkazné bremeno obžaloby je absolútne a musí preukázať existenciu každého znaku trestného činu, z čoho vyplýva, že každá skutková či právna prezumpcia, ktorá nahrádza dôkaz, ktorý je obžaloba povinná predložiť na preukázanie ktoréhokoľvek znaku trestného činu, znamená výnimku z prezumpcie nevinu.³¹³ Späťne zas platí, že obvinený prostredníctvom kontradiktórnosti môže preukazovať svoju nevinu.³¹⁴ Táto zásada sa však netýka len osoby sudcu, keďže k jej porušeniu dôjde taktiež v prípade, ak výroky úradnej osoby, ktoré sa týkajú osoby obvinenej z trestného činu, odrážajú alebo vyjadrujú názor, že je vinná predtým ako jej bola dokázaná vina v súlade so

³⁰⁹ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 24.02.1998, sp. zn. PL. ÚS 17/96.

³¹⁰ Istý korektív v tejto oblasti predstavuje súhlas poškodeného vyjadrený v § 211 TP, ktorý predstavuje vo vzťahu k zásade legality obligatórnu výnimku z jej využitia.

³¹¹ Viac pozri <http://www.najpravo.sk/clanky/nad-moznostou-prokuratora-vyuzit-zasadu-in-dubio-pro-reo.html>

³¹² Čič, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky. Matica slovenská. 1997. s. 243.

³¹³ Repík, B.: Ľudské práva v súdnom konaní. MANZ Bratislava. 1999. s. 225.

³¹⁴ Olej, J., Kolcunová, M., Kolcun, J.: Kontradiktórnosť v trestnom konaní. Bratislava. C.H.Beck. 2014. s. 55.

zákonom. Postačuje, dokonca aj pri absencii formálneho konštatovania, tiež argumentácia nasvedčujúca tomu, že úradná osoba považuje obvineného za vinného.³¹⁵ Jednotlivé postuláty, z ktorých je táto zásada zložená (rozumej napríklad oslovovanie osoby, voči ktorej sa vedie trestné stíhanie, pravidlo, že nedokázaná vina má rovnakú váhu ako dokázaná nevina) túto zásadu prehľbujú a sprocesňujú. Taktiež to možno tvrdiť o zásade *in dubio pro reo*, ktorá podľa môjho názoru, zo zásady prezumpcie neviny vychádza a ak nemožno tvrdiť, že z nej vychádza, minimálne ju z nej možno odvodiť. Oprieť to môžem napríklad o fakt, že zásada prezumpcie neviny sa uplatňuje v konaní, počas celej jeho dĺžky (ktorá môže trvať aj niekoľko rokov) až do momentu, ako som uviedol vyššie, právoplatnosti odsudzujúceho rozsudku. Za túto dobu môže nastať situácia napr. „dôkaznej núdze“, alebo sa môže spochybníť hlavný priamy dôkaz, ktorá bude mať v konečnom dôsledku také svoje vlastnosti, že prostredníctvom oslobodenia obžalovaného práve z dôvodu neunesenia dôkazného bremena a vynesenia oslobodzujúceho rozsudku (pri aplikovaní zásady *in dubio pro reo*), že sa nakoniec prezumpcia neviny zmení na judikovanú nevinu, potvrdenú oslobodzujúcim rozsudkom. Podobný záver o tom, že zásada *in dubio pro reo* vychádza z princípu prezumpcie neviny konštatoval aj Ústavný súd Českej republiky, ktorý tvrdí, že „**z princípu prezumpcie neviny, okrem pravidla, podľa ktorého musí byť obvinenému preukázaná vina, plynie taktiež pravidlo *in dubio pro reo***, podľa ktorého, ak nie je pri dokazovaní dosiahnutá istota o existencii relevantných skutkových okolností, t.j., ak sú prítomné v danom kontexte dôvodné pochybnosti, je nutné rozhodnúť v prospech obvineného.“³¹⁶

Zásada *in dubio pro reo* však platí len pre otázky skutkové (týkajúce sa daného skutku) a nie právne, kedy súd obligatórne aplikuje zásadu *iura novit curia*.³¹⁷ Taktiež platí pravidlo, že túto zásadu drží pevne v rukách súd.³¹⁸

V praxi spôsobujú problémy najmä prípady, kedy je v prípravnom konaní vec sporná, a prokurátori napr. nezastavia konanie podľa § 215 TP, ale podávajú na súd obžaloby. V podstate ide často o prenášanie dôkazného bremena (ktoré má niesť prokurátor) na súd, ktorý má jedinou možnosť vrátenia veci prokurátorovi podľa § 241 ods. 1 písm. f) TP a § 244 ods. 1 písm. h) TP len ak zistí závažné procesné chyby, najmä porušenie práva na obhajobu. Súd teda nemôže vrátiť vec prokurátorovi ak zistí chyby iné, ako napríklad nedostatočne zistený skutkový stav, komplikované hmotnoprávne posúdenia skutku (vady hmotnoprávne) a musí ich posúdiť sám. Je potrebné dodať, že aj prokurátori a taktiež policajti sú viazaní zásadou voľného hodnotenia dôkazov. Na základe tejto zásady, ktorá by im mala byť povinnosťou sú aj oni povinní odstraňovať nedostatky a rozpory, podieľať sa na objasnení skutkového stavu (tak, ako to vyplýva zo základných zásad vymedzených v § 2 ods. 10,12 TP). Nemôžu sa tejto povinnosti zbaviť podaním nejasnej, nedôvodnej alebo nepodloženej obžaloby na súd, práve naopak, mali by vyhľadané, zabezpečené a popripade vykonané dôkazy aj hodnotiť a to napríklad

³¹⁵ Pozri Daktaras v. Litva. Zbierka rozsudkov a rozhodnutí 2000-III. 10. Október 2010. § 41.

³¹⁶ Nález Ústavného súdu Českej republiky z 8. 8. 2013, sp. zn. II.ÚS 2142/11.

³¹⁷ Ivor, J. a kolektív: Trestné právo procesné. Iura edition, spol. s r.o., Bratislava. 2006.

³¹⁸ Uvedené pravidlo však označujem za nie úplne šťastné, čo vysvetľujem v texte nižšie.

z hľadiska zákonnosti a prípustnosti. Mathern uvádza³¹⁹, že hodnotenie dôkazov je prísne logický postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov, opierajúci sa o právny poriadok, o všestranne hlboké a logické zhodnotenie dôkazov i vzájomných súvislostí prípadu a musí vyústiť do presvedčenia o tom, či a ako sa určitý skutok stal a ako ho právne hodnotiť. Preto by mali OČTK robiť príslušné rozhodnutia a postupovať sami *ex officio* bez toho, aby ich hlavným cieľom bolo podanie obžaloby na súd.

Je teda potrebné aby sa OČTK v prípravnom konaní vysporiadali s nezrovnalosťami, ktoré ich vyšetrovanie prinieslo a to nielen v intenciách trestnoprávných noriem, ale taktiež iných právnych noriem, ktorých znalosť je u OČTK nepochybne potrebná. Bude sa to týkať napríklad noriem civilnoprávných v oblasti záväzkových vzťahov, kedy oznamovateľ trestného činu rieši svoj prípad podaním trestného oznámenia s vedomosťou o zásade oficiality a legality namiesto toho, aby sám konflikt riešil primárne v konaní civilnom, kde preukazovanie jednotlivých skutočností zaťažuje najmä samotného žalobcu pod sankciou straty sporu. V danom prípade je potrebné trestné oznámenie odmietnuť podľa § 197 ods. 1 písm. d) TP, príp. neskôr konanie zastaviť podľa § 215 TP. Podobne treba rozhodnúť pri „daňových veciach“ kedy trestné oznámenia správcov dane pre podozrenie zo spáchania trestného činu nezaplatenia dane a poistného podľa § 278 TZ len z dôvodu, že má daňové nedoplatky a daňový subjekt neuhradil daň treba odmietiť, pretože OČTK nie sú povolané na to, aby suplovali činnosť správcov dane či nahrádzali daňové exekučné konanie a pôsobili v úlohe „vymáhača“ dlhov pre správcov dane.³²⁰

Podanie obžaloby podľa § 234 Trestného poriadku

Podanie obžaloby je upravené v § 234 ods. 1 TP, ktorý ustanovuje, že ak **výsledky vyšetrovania dostatočne odôvodňujú postavenie obvineného pred súd**, prokurátor podá obžalobu. Problematickým hneď na prvý pohľad je, kedy nastáva moment „dostatočných výsledkov vyšetrovania na podanie obžaloby“.

Prokurátor je povinný podávať obžalobu aj v prípadoch, kedy si v konkrétnom konaní odporujú dve skupiny dôkazov – jedny svedčia v prospech a druhé v neprospech obžalovaného (vychádzajúc zo situácie, že všetky potrebné dôkazy sú známe a nemožno očakávať zmenu dôkazného stavu) a to z prízmy, že je v rukách súdu posúdiť a hodnotiť dôkazy a následne rozhodnúť o vine.³²¹ Konajú tak aj na základe toho (ako som už uviedol vyššie), že zásada *in dubio pro reo* je v rukách súdu.³²² K podaniu obžaloby nepriamo môže nútiť prokurátora aj generálny prokurátor v zmysle ustanovenie § 363 a nasl. TP, kedy by generálny prokurátor mohol využiť svoje právo na zrušenie jeho rozhodnutia práve s odkazom na existujúce dôkazy svedčiace v neprospech obvineného. Ide o situáciu, kedy

³¹⁹ Mathern, V.: Dokazovanie v československom trestnom procese. Bratislava: Obzor, 1984, s. 101.

³²⁰ Tamtiež.

³²¹ Aj Ústava Slovenskej republiky hovorí o tom, že súdy rozhodujú o vine a treste a nie o nevine. Toto je len jeden z podporných argumentov toho, aby si prokurátori uvážili to, nakoľko je ich obžaloba dôvodná a opodstatnená. V prípade jej nedôvodnosti narážame na zásadu zdržanlivosti a chápanie trestného práva ako *prostriddu ultima ratio*.

³²² Pozri napr. rozhodnutie Najvyššieho súdu SSR 28/1977.

prokurátor zastaví trestné stíhanie podľa § 215 TP, následne generálny prokurátor iniciuje a využije svoje oprávnenie deklarované v § 363 TP, zruší rozhodnutie a príslušnému prokurátorovi v odôvodnení svojho zrušujúceho rozhodnutia naznačí spôsob ďalšieho postupu napr. postupom podania obžaloby - bude úlohou prokurátora vysporiadať sa s dôkazmi nielen v prospech ale aj neprospech obžalovaného.

Ako sa teda môže rozhodnúť prokurátor? Nenachádza sa tu priestor na aplikáciu zásady in dubio pro reo? Vyššie som uviedol dôvody, prečo nie. Čo však v prípadoch, ak nemožno hovoriť o dostatočnej odôvodnenosti postavenia obvineného pred súd? V takom prípade by podanie obžaloby bolo v rozpore so samotným § 234 ods.1 TP, ale čo je horšie, aj so zásadami trestného konania. Postavenie obvineného pred súd, pričom toto rozhodnutie nie je dostatočne dôvodné, legitímne, skutkovo a právne podložené, je v rozpore so zásadou stíhania len zo zákonných dôvodov. Prokurátor si musí byť vedomý, že v prípade súdneho konania, ktoré je predurčené na oslobodzujúci rozsudok z dôvodu neunesenia dôkazného bremena podaného na základe jeho obžaloby, narazí taktiež na zásadu hospodárnosti konania, poprípade pri skutkovo náročných konaniach na dokazovanie aj na zásadu rýchlosti konania.³²³ Prokurátor nemôže trpieť tzv. *obžalovacou úchylkou* a podávať na súd vopred zjavne neúspešné obžaloby (neustále treba mať na pamäti aj § 1 TP a zreteľ na rešpektovanie základných práv a slobôd fyzických osôb a právnických osôb). Na základe uvedeného sa domnievam, že by nemalo byť bránené, aj s ohľadom na zásadu voľného hodnotenia dôkazov, aby zásadu in dubio pro reo bolo možné využiť aj v prípravnom konaní. K vyššie uvedenému vyjadril právny názor aj Šamko keď tvrdí, že ak má mať prokurátor dôkazné bremeno pred súdom, tak právna úprava musí dať prokurátorovi možnosť podať obžalobu len v prípadoch, v ktorých je reálne možné preukázať vinu obžalovaného. Preto je nutné odmietnuť judikatúru³²⁴, ktorá sa vzťahovala na predchádzajúcu právnu úpravu, ktorá je prekonaná novou právnu úpravou a ktorá núti prokurátora podať obžalobu „za každú cenu“. Je neúnosné, nútiť prokurátora do podávania takých obžalôb, kedy už v konaní pred súdom nebude možné hovoriť o skutočnom spore medzi stranami, keďže pôjde len o zrekapitulovanie dôkazov z prípravného konania. Navyše treba dodať, že prokurátor disponuje možnosťou ustúpiť od obžaloby po začatí hlavného pojednávania., čiže je nelogické trvať na tom, aby prokurátor obligatórne podával obžalobu, keď v podstate okamžite môže ustúpiť od obžaloby a tým ukončiť súdne konanie.³²⁵

Nedostatočne podložené a nedôvodné trestné stíhanie neblaho pôsobí na psychickú stránku obžalovaného, kde úkony trestného konania sú emocionálne silne nabitými udalosťami, ktoré ho môžu v ďalšom vývine značne ovplyvniť a to vo veľmi negatívnom smere. O to horšie sú situácie, kedy je osoba počas trestného stíhania vo väzbe, čo taktiež predstavuje obrovský zásah do života jedinca. Vo

³²³ K tomu pozri: <http://www.najpravo.sk/clanky/nad-moznostou-prokuratora-vyuzit-zasadu-in-dubio-pro-reo.html>

³²⁴ Pozri napr R 3/2000.

³²⁵ <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a206-kontradiktornost-hlavneho-pojednavania-niektore-teoreticke-a-prakticke-problemy>

väčšine prípadov je nežiadúca, nechcená a spôsobuje v živote človeka dramatické zmeny.³²⁶

Zastavenie trestného stíhania podľa § 215 ods. 1 písm. c) TP

Zastavenie trestného stíhania predstavuje rozhodnutie, ktoré má vo všeobecnosti za následok, že sa v trestnom stíhaní nepokračuje. Ak sa konanie zastaví z dôvodu, že neexistujú pochybnosti o skutočnosti, že stíhaný skutok nespáchal obvinený, nejde o meritórne rozhodnutie o skutku, ale o rozhodnutie, že daný skutok nespáchala obvinená osoba.³²⁷ Po zastavení trestného stíhania obvineného sa trestné stíhanie vedie teda ďalej iba vo veci podľa § 199 TP.³²⁸ Upriamil by som ešte pozornosť na fakt, že dané rozhodnutie nemožno chápať ako rozhodnutie o nevine obvineného. Toto tvrdenie vychádza najmä z článku 50 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého len súd rozhoduje o vine a treste za trestné činy. Toto rozhodnutie sa však svojimi dôsledkami takému rozhodnutiu približuje a to z dôvodu, že v zmysle § 9 ods. 1 písm. e) TP takéto právoplatné rozhodnutie (okrem iných rozhodnutí v prípravnom konaní) predstavuje prekážku veci rozhodnutej – „*res iudicata*“.³²⁹

Legislatívna formulácia „ je nepochybné, že skutok nespáchal obvinený“ predstavuje menší legislatívno – technický problém. Otázkou je, či v danom prípade má ísť o nepochybnosť absolútnu, ktorá vylučuje akúkoľvek pochybnosť a ide tu o absolútnu istotu, alebo je možné v tomto prípade pripustiť určité pochybnosti. Pri analýze tohto ustanovenia vychádza na povrch späťosť s ďalšom zásadou trestného konania a to, že OČTK sú povinné postupovať tak, aby bol zistený skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti a to v rozsahu nevyhnutnom na rozhodnutie, tak ako to ustanovuje § 2 ods. 10 TP. Z gramatického výkladu tu nejde o absolútnu istotu, práveže sa pripúšťajú mierne pochybnosti.³³⁰ Z uvedeného teda vyplýva, že prokurátor pre podanie obžaloby (vzhľadom na znenie § 234 ods. 1 TP) nemusí mať na jej podanie absolútnu istotu a absolútne isté dôkazy o tom, že obvinený spáchal daný skutok, pre ktorý sa vedie trestné konanie. Z gramatického výkladu zastavenia trestného stíhania podľa § 215 ods. 1 písm. c) TP sa mi však požiadavky na takýto spôsob rozhodnutia javia o dosť vyššie, vzhľadom na formuláciu „ je nepochybné, že skutok nespáchal“. Sú teda požiadavky na zastavenie trestného stíhania osobe vyššie ako požiadavky na podanie obžaloby v tej istej veci? Vzhľadom na fakt, že základné zásady v § 2 TP, sú nosníkmi celého trestného procesu, a zásada uvedená v § 2 ods. 10 TP platí taktiež na zastavenie trestného stíhania, nielen na podanie obžaloby, musím povedať, že nie. Nerád by som sa uchýlil k tvrdeniu, že právna úprava

³²⁶ Čírtková, L. a kol.:Psychológia pre právnikov. 1.vydanie. IURA EDITION.2010. s. 96 -100.

³²⁷ Zaujímavá by bola štatistika Generálnej prokuratúry, ktorá by uviedla, koľko trestných stíhaní bolo z tohto dôvodu zastavených v prípravnom konaní v porovnaní s oslobodzujúcimi rozsudkami poprípade doplnenie informácie o počte ustúpení od obžaloby prokurátorom.

³²⁸ Čentéš,J. a kol. Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 2.vydanie. Šamorín:Heuréka,2012, s.496.

³²⁹<http://www.najpravo.sk/clanky/nad-moznostou-prokuratora-vyuzit-zasadu-in-dubio-pro-reo.html?print=1>

³³⁰<http://www.pravnelisty.sk/clanky/a119-k-zasade-v-pochybnostiach-v-prospech-poskodeneho-uplatnovanej-v-prpravnom-konani>

znevýhodňuje postup zastavením trestného stíhania a tým nepriamo núti prokurátorov podávať obžaloby, avšak legislatívne vyjadrenie „nie sú pochybnosti o tom, že skutok nespáchal obvinený“ a legislatívne vyjadrenie „že výsledky vyšetrovania dostatočne odôvodňujú postavenie obvineného pred súd“ je podľa môjho názoru obsahovo odlišné.

Avšak aj vzhľadom na vyššie uvedené pripúšťam, že pri zastavení trestného stíhania nemôže ísť o absolútnu nepochybnosť, resp. absolútnu istotu, vychádzajúc z racionálneho chápania trestného konania, kedy je jasné, že žiaden jav prebiehajúci v minulosti (ktorý OČTK svojimi zmyslami nevnímal) nemôže byť absolútne zistený a objasnený.^{331 332}

Záver

Pri snahe nájsť riešenie horeuvedených či legislatívno-technických alebo praktických problémov sa nazdávam, že správne riešenie by mal byť postup podľa § 285 TP, čiže oslobodenie obžalovaného spod obžaloby a to z dôvodu, že prokurátor neunesol dôkazné bremeno (rovnaké účinky má aj ustúpenie od obžaloby prokurátorom). Súd, aj keď má oprávnenie vykonávať dôkazy ktoré strany nenavrholi, nemôže na seba atrahovať oprávnenia a zároveň povinnosti prokurátora vykonávať dokazovanie v snahe dokázať vinu (prípadne nevinu) obžalovaného a prikláňať sa tým na jednu z procesných strán. Súd je nezávislý arbiter, ktorý má rozhodnúť o vine v intenciách jemu priznaných oprávnení v TP. Siahnuť po svojom vlastnom oprávnení a vykonať vlastné dôkazy by mal len v krajných prípadoch.

Práve preto vidím priestor na aplikáciu zásady in dubio pro reo aj v prípravnom konaní a tým aj kvantitatívne vyššie využívanie iných rozhodnutí ako je podávanie obžalôb. Z toho vyplýva, že proti sebe stoja v prípravnom konaní zásada voľného hodnotenia dôkazov, obžalovacia, ktorá núti prokurátorov podávať obžaloby a zásada in dubio pro reo.

Taktiež som poukázal na aplikáciu relevantných zásad, ktoré sa pri inštitúte obžaloby spracovávajú a je potrebné ich aplikovať. Častokrát pri rozhodnutiach v prípravnom konaní môžu tieto zásady proti sebe aj stáť a je potrebné rozhodnúť,

³³¹ S relatívnou pravdou a zisteniami počíta aj zákonodarca a to tým, že existuje možnosť využitia obnovy konania.

³³² A contrario by bolo zaujímavé porovnať vzťah podania obžaloby a zastavenia trestného stíhania s podmienkami na začatie trestného stíhania a postupu podľa § 197 TP. OČTK musia postupovať v zmysle zaujímavo formulovaného § 199 ods. 1 TP, podľa ktorého ak nie je dôvod na postupovanie podľa § 197 ods. 1 alebo 2, policajť začne trestné stíhanie. Paradoxom však je, že zákon postup podľa § 197 TP podmieňuje tým, že nemôže byť dôvod na postup podľa § 199 TP, ale zároveň postu podľa § 199 TP podmieňuje tým, že nie je dôvod na postup podľa § 197 TP. Logicky ale teda vyplýva, že v prípade pochybností má prednosť začatie trestného stíhania pred odmietnutím trestného oznámenia. To znamená, že v prípade ak po doplnení trestného oznámenia o výsluch oznamovateľa a predloženie písomných podkladov ostáva nejasno v otázke, či došlo k spáchaniu TČ, je nutné začať trestné stíhanie. Treba však dodať, že OČTK môžu okrem iného rozhodnúť o odložení veci. Preto si myslím, že za správny možno označiť záver, že právna úprava pri postupe pre začatie trestného stíhania tlačí policajta k začatiu trestného stíhania (a taktiež vzneseniu obvinenia, kde však treba kvalitatívne vyšší stupeň poznania javov týkajúcich sa skutku a podozrivej osoby) a pri podaní obžaloby alebo zastaveniu trestného stíhania k podaniu obžaloby.

aplikovanie ktorej bude mať prednosť z hľadiska vhodnosti a účelnosti a najmä, ktorá bude mať prospech pre obvineného.

Otvorenou ostáva aj otázka obstarávania dôkazov orgánmi činnými v trestnom konaní. Trestný poriadok im dáva za úlohu s rovnakou starostlivosťou objasňovať okolnosti svedčiace v prospech ako aj v neprospech obvineného a taktiež obstarávať dôkazy z úradnej povinnosti. V spojitosti s článkom 149 Ústavy Slovenskej republiky, ktorý ukladá prokurátorovi povinnosť chrániť práva a zákonom chránené záujmy fyzických a právnických osôb a štátu je jeho úlohou v rámci svojich dozorových právomocí aj povinnosť vyvažovať silu štátneho aparátu v oblasti získavania dôkazov relevantných pre zistenie objektívneho, skutkového stavu, ktorý je objasnený aj vo svetle dôkazov v prospech obvineného. Otázkou je taktiež, či v prípadoch podania obžaloby postupujú prokurátori v súlade s uvedenými povinnosťami a taktiež so zásadou prezumpcie nevinny a či s bremenom povinnosti chrániť práva a záujmy osôb, sa nestranné s dostatočným ozrejmnením skutočností prípadu rozhodujú legitímne a spravodlivo.

Zoznam literatúry:

Knižné publikácie :

Čič, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky. Matica slovenská. 1997. s. 243.

Čírtková, L. a kol.: Psychológia pre právnikov. 1. vydanie. IURA EDITION. 2010. s. 96 -100.

Čentěš, J. a kol. Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2012, s. 496.

Ivor, J. a kolektív: Trestné právo procesné. Iura edition, spol. s r.o., Bratislava. 2006.

Mathern, V.: Dokazovanie v československom trestnom procese. Bratislava: Obzor, 1984, s. 101.

Olej, J., Kolcunová, M., Kolcun, J.: Kontradiktórnosť v trestnom konaní. Bratislava. C.H.Beck. 2014. s. 55.

Repík, B.: Ľudské práva v súdnom konaní. MANZ Bratislava. 1999. s. 225.

Judikatúra:

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 24.02.1998, sp. zn. PL. ÚS 17/96.

Nález Ústavného súdu Českej republiky z 8. 8. 2013, sp. zn. II.ÚS 2142/11.

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. R 3/2000.

Rozhodnutie Najvyššieho súdu SSR 28/1977

Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Dakaras v. Litva. Zbierka rozsudkov a rozhodnutí 2000-III. 10. Október 2010. § 41.

Internet :

<http://www.najpravo.sk/clanky/nad-moznostou-prokuratora-vyuzit-zasadu-in-dubio-pro-reo.html>

<http://www.pravnelisty.sk/clanky/a119-k-zasade-v-pochybnostiach-v-prospech-poskodeneho-uplatnovanej-v-pripravnom-konani>

<http://www.pravnelisty.sk/clanky/a206-kontradiktornost-hlavneho-pojednavania-niektore-teoreticke-a-prakticke-problemy>

Kontaktné údaje:

Mgr. Peter Rakovský

Peterrakovsky2@gmail.com

Právnická fakulta, Univerzita Komenského

Sládkovičova 36

Zlaté Moravce, 95301

Slovenská republika

TRESTNÍ ODPOVĚDNOST VE VEŘEJNÉ SPRÁVĚ Z HLEDISKA PRINCIPU ULTIMA RATIO

Mgr. Martin Richter

Zásada *ultima ratio* platí jak pro zákonodárce při formulaci skutkových podstat trestných činů, tak i pro aplikační praxi. Na straně zákonodárce se to u trestní odpovědnosti ve veřejné správě projevilo již v okruhu trestných činů, jejichž aplikace přichází v úvahu, a formulací znaků jejich skutkových podstat. Namátkou lze zmínit trestný čin zneužití pravomoci úřední osoby dle § 329 zákona č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů (dále jen „TZ“), kde je vyžadováno prokázání úmyslu pachatele a vůči znaku způsobení škody nebo přivodění neoprávněného prospěchu dokonce prokázání existence pohutky. U trestného činu maření úkolu úřední osoby z nedbalosti dle § 330 TZ se zase vyžaduje zmaření nebo podstatné ztížení splnění nikoli obyčejného úkolu, ale musí jít o úkol důležitý.

Zásada subsidiarity trestní represe nalezla v českém právním řádu výslovné zakotvení v § 12 odst. 2 TZ. Dle tohoto ustanovení lze trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu. K uplatnění trestní odpovědnosti je tedy z hlediska zásady *ultima ratio* jakožto materiálního korektivu³³³ nezbytná existence společenské škodlivosti a zároveň (kumulativně) nedostatečnost uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.

Společenská škodlivost

Otázka společenské škodlivosti protiprávního jednání ve veřejné správě může být z hlediska uplatnění zásady subsidiarity trestní represe velmi problematická.

Při protiprávním jednání ve veřejné správě přichází totiž zpravidla v úvahu právní kvalifikace jednání jako trestného činu zneužití pravomoci úřední osoby dle § 329 TZ či maření úkolu úřední osoby z nedbalosti dle § 330 TZ, a tedy k zasažení zájmu na řádném výkonu pravomoci úřední osoby, který bude zpravidla zasažen jakýmkoli protiprávním jednáním v rámci výkonu pravomoci.

Případně si lze též představit právní kvalifikaci úplatkářského trestného činu dle § 331 a násl. TZ, jehož objektem je zájem na řádném, objektivním a zákonném obstarávání obecného zájmu. Objekt tohoto trestného činu tedy bude také zpravidla ohrožen v oblasti veřejné správy v případě jakéhokoli úplatku. Prostor pro uplatnění zásady *ultima ratio* by však v tomto případě mohl být ve formě interpretační pomůcky v rámci posuzování, co se rozumí úplatkem podle § 334 odst. 1 TZ.

Výjimečná nebude ani kvalifikace některého z trestných činů v souvislosti s veřejnými zakázkami dle § 248 odst. 2 alinea druhá, § 256 a násl. TZ, kde je chráněným zájmem ochrana zadávacího řízení při zadání veřejné zakázky a jeho řádný průběh.

A nakonec si lze mimo jiné představit při neohospodárném nakládání s veřejnými prostředky i kvalifikaci takového činu jako trestného činu porušení povinnosti při

³³³ Lze srov. stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu sp. zn. Tpjn 301/2012, uveřejněné pod č. 26/2013 Sb. rozh. tr.

správě cizího majetku dle § 220 TZ a z nedbalosti § 221 TZ. Objektem těchto trestných činů je cizí, resp. v případě veřejné správy veřejný, majetek a zvláštní vztah důvěry mezi správcem majetku a jeho vlastníkem.

Z výše uvedeného je zřejmé, že podstatná část představitelných protiprávních jednání v rámci výkonu veřejné správy bude nezanedbatelným způsobem ohrožovat nebo porušovat některý z objektů výše uvedených trestných činů, budou-li naplněny ostatní znaky trestného činu. Společenskou škodlivost ohrožení nebo porušení těchto objektů v souvislosti s veřejnou správou bude totiž kategoricky a podstatně zvyšovat již jen prostý fakt, že čin byl páchan z pozice osoby vykonávající veřejnou správu, protože veřejnost reaguje mnohem citlivěji na protiprávní jednání úředních osob v rámci výkonu jim svěřené pravomoci nebo působnosti.

Ve světle uvedeného se nabízí otázka, zda je představitelné, že by protiprávní a právem nepředvídatelné jednání nebo opomenutí v rámci výkonu veřejné správy naplňující znaky trestného činu vůbec nebylo společensky škodlivé. Domnívám se, že ano, nicméně pouze ve výjimečných případech. Jako příklad mohu uvést hypotetickou situaci, v níž by protiprávní jednání bylo činěno za účelem ochrany jiného významnějšího veřejného zájmu nebo zájmu chráněného zákonem.

Společenská škodlivost v soudní praxi

Pro výše uvedené lze najít odraz i v současné soudní praxi.

U zneužití pravomoci úřední osoby lze uvést případ obviněného strážníka městské policie vykonávajícího své služební povinnosti při ukládání blokové pokuty ve výši 200,- Kč za přestupek nesprávného parkování. Přestupce obviněný stanovenou pokutu na místě uhradil, avšak obviněný uvedenou částku nezaznamenal a následně neodevzdal při vyúčtování vybraných pokut, ale ponechal si ji. Svě nesprávné jednání se obviněný snažil zastít tím, že přestupci vydal jako doklad potvrzující uhrazení pokuty díl B pokutového bloku série CJ/2010, jenž s tímto blokovým řízením nesouvisel, ale byl již dříve obviněným vydán v jiném přestupkovém řízení, jako doklad o uhrazení pokuty za tentýž spáchaný přestupek. Nejvyšší soud dospěl k závěru, že *„nelze v tomto případě malou společenskou škodlivost dovozovat pouze z toho, že pokuta představovaná částkou 200,- Kč, kterou si obviněný ponechal pro svou potřebu, není sama o sobě vysokou sumou. V případě projednávaného přečinu v kontextu s celkovým jednáním obviněného není výše této částky jakkoli rozhodná, protože je třeba klást důraz především na to, že obviněný svým jednáním ohrozil objekt uvedeného přečinu chráněný tímto přečinem, jímž je zájem státu na řádném výkonu pravomoci úředních osob, neboť významnou měrou porušil povinnosti strážníka městské policie.“*³³⁴ Jak lze tedy vidět, rozhodující pro určení společenské škodlivosti protiprávního jednání byla v podstatě pouze míra „neřádnosti“ výkonu svěřené pravomoci.

Další zajímavý případ byl případ policistů, kteří ve svém volném čase za úplaty ve služebních stejnokrojích asistovali při natáčení pořadů filmové a televizní produkce. Nejvyšší soud konstatoval, že *„ve skutku uvedenou činností neplnili úkoly policie,*

³³⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 9. 2012, sp. zn. 8 Tdo 1031/2012. Stejně byl usnesením Nejvyššího soudu ze dne 11. 2. 2014 sp. zn. 7 Tdo 173/2014 posouzen i případ policisty, který činil kroky k zabránění vyšetřování z důvodu zlepšování statistiky.

ale soukromých subjektů, a nejednali s cílem chránit život, zdraví a majetek osob, ale pod příslibem finanční odměny sloužili jako policisté v době mimo službu soukromým subjektům, k čemuž svoji příslušnost k policii a svěřenou pravomoc zneužívali. Z hlediska hodnocení společenské škodlivosti jednání obviněných tak nelze dospět k závěru, že by postupovali protiprávně, sledovali legitimní cíl souladný s právem.³³⁵

U úplatkářských trestných činů se pak již od dob první republiky razí teze, že v oblasti výkonu státní moci a správy nelze tolerovat zásadně žádné úplatky, a to ani nepatrné hodnoty.³³⁶ Ilustrativně lze uvést případ obviněných policistů, kteří při silniční kontrole zjistili, že vozidlo přestupkyne nemá platnou technickou prohlídku a v úmyslu opatřit sobě a jinému neoprávněný prospěch, spočívající v získání materiálních požitků pro svou vlastní potřebu, vyřešili tento přestupek nezákonně tak, že umožnili přestupkyni odjet. Ta se následně asi po deseti minutách vrátila, předala jednomu z obviněných termotašku s nápisem LIDL, ve které byly nejméně 4 láhve blíže nezjištěného obsahu, a poté ji bez jakéhokoli dalšího opatření nechali odjet. Nejvyšší soud k tomu uvedl, že v oblasti výkonu státní moci a správy nelze tolerovat zásadně žádné úplatky. Dle Nejvyššího soudu nebylo „*natolik podstatné, co obsahovala termotaška LIDL, i když z důkazů vyplynulo, že by to měly být 4 láhve, ale to, že na základě předání této tašky policisté upustili od zákonného postupu řešení přestupku.*“³³⁷

Soudní praxe i u hospodářských trestných činů podporuje výše uvedenou tezi stran společenské škodlivosti protiprávního jednání osob, vykonávajících veřejnou správu. Za příklad uvedu případ schválení městskou radou uvolnění zálohy z prostředků města právníkovi zastupujícího starostu ve sporu na ochranu osobnosti. Starosta však spor prohrál a následně odsouhlasil a dal pokyn k proplacení částky 10.869,20,- Kč z prostředků města ve prospěch žalovaného jako nákladů protistrany sporu na ochranu osobnosti, což dle názoru trestních soudů šlo nad rámec zmíněného usnesení rady města, jehož předmětem byly toliko náklady na právní zastoupení starosty, a tedy došlo ke spáchání trestného činu zneužívání pravomoci veřejného činitele dle tehdy účinného trestního zákona.³³⁸

Reálný případ uplatnění zásady subsidiarity trestní represe z důvodu nedostatečné společenské škodlivosti, byt' se jednalo o čin v rámci výkonu veřejné správy, lze uvést případ trestního stíhání zastupitelů obce a členů hodnotící komise za pochybení v rámci hodnocení podaných nabídek v rámci veřejné zakázky. Jádro protiprávního jednání spočívalo v tom, že v rámci umožnění úpravy původní nabídky jednomu z uchazečů mu byly předány listiny obsahující nejen jeho původní návrh, ale též rukou psané poznámky projektanta včetně ocenění jednotlivých položek jiným uchazečem, který měl do té doby cenově nejvýhodnější nabídku. Nejvyšší soud konstatoval, že „*přestože zadávací řízení představuje vysoce formalizovanou proceduru (kromě veřejných zakázek malého rozsahu, jak zmíněno), je nutné vždy posuzovat dodržování jeho ustanovení v souladu se smyslem této právní úpravy, kterým je efektivní vynakládání prostředků z veřejných*

³³⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 1. 2015, sp. zn. 7 Tdo 1123/2014.

³³⁶ Srov. např. R 17/1978 Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek.

³³⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2010, sp. zn. 7 Tdo 707/2010.

³³⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10.10.2002, sp. zn. 3 Tdo 570/2002.

rozpočtů.“ Nejvyšší soud dále vyslovil názor, že „pochybení obviněných spočívající v poskytnutí informací o cenách dalšího uchazeče jmenovanému, který, jak vyplývá z dosavadního dokazování v této věci, nevyužil při úpravě vlastní nabídky znalost konkurenčních cen a nezasáhl v tomto směru do svého původního návrhu, nemůže znamenat natolik intenzivní překročení zásad uvedených v § 6 zákona o veřejných zakázkách, které by odůvodnilo potřebu uplatnění trestní represe ve smyslu ustanovení § 12 odst. 2 tr. zákoníku.“³³⁹

Uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu

Případný samotný závěr o existenci společenské škodlivosti činu ještě nutně neznamená, že by v rámci posuzování trestní odpovědnosti v souvislosti s výkonem veřejné správy nebyl prostor pro uplatnění zásady *ultima ratio*, neboť společenská škodlivost činu je pouze jednou ze dvou kumulativních podmínek, které musí být z hlediska zásady *ultima ratio* splněny pro uplatnění trestní odpovědnosti. S ohledem na míru společenské škodlivosti činu totiž pro uplatnění trestní odpovědnosti nesmí postačovat uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.

V oblasti veřejné správy právní řád nabízí poměrně široké a účinné mimotrestní nástroje pro vyvození odpovědnosti za protiprávní činy osob vykonávajících veřejnou správu.

V úvahu připadá uplatnění pracovněprávní odpovědnosti (jde-li o vztah zaměstnavatele a zaměstnance), občanskoprávní odpovědnosti (za škodu, nemajetkovou újmu, bezdůvodné obohacení), správněprávní odpovědnosti (za přestupky nebo jiné delikty porušující normy správního práva) a disciplinární odpovědnosti (za delikty disciplinární povahy u některých profesí – soudci, celníci, vojáci, policisté, státní úředníci).

Možnost zohlednit právě zmíněné odpovědnostní systémy v rámci úvahy o uplatnění subsidiarity trestní represe zcela jistě nebude nijak kontroverzní.

U značného množství potenciálních pachatelů připadá v úvahu i uplatnění politické odpovědnosti, jejíž základní formy mohou mít podobu výsledku voleb, veřejného mínění a zejm. možnosti odvolání z určitých veřejných funkcí. Zohlednění tohoto druhu možné odpovědnosti bude zřejmě mnohem kontroverznější, neboť se nejedná *stricto sensu* o právní odpovědnost. I politickou odpovědnost ale lze dle mého názoru považovat za odpovědnost podle jiného právního předpisu, neboť právě jiné právní předpisy možnosti jejího uplatnění mnohdy přímo konstituují (zejm. odvolávání z veřejných funkcí bez udání důvodu) anebo jí akceptují (např. velmi zeslabená ochrana osobnosti veřejných osob).

Osobně se tedy domnívám, že je možné při úvahách o aplikaci korektivu subsidiarity trestní represe zohledňovat i možnosti uplatnění politické odpovědnosti. Uplatnění politické odpovědnosti se mnohdy výraznou měrou odrazí v osobní a většinou konsekventně v kariérní a majetkové sféře osoby jí podléhající. Specifikum tohoto druhu odpovědnosti je její velmi silný potenciál z hlediska preventivní funkce odpovědnosti, protože pachatel může být odvolán nebo nezvolen do veřejné funkce, což ve svém dalším jednání zohledňují političtí oponenti, jakož i další subjekty podléhající této odpovědnosti. Dále má nepochybně i částečně represivní

³³⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 11. 2015, sp. zn. 5 Tdo 589/2015.

funkci v tom směru, že čin bývá medializován a pachatel tak může být zasažen na důstojnosti, vážnosti a cti – k trestněprávní relevanci tohoto zásahu lze ostatně přiměřeně srovnat trest uveřejnění rozsudku dle § 23 zák. č. 418/2011 Sb., ve znění pozdějších předpisů, a případně též trest ztráty čestných titulů nebo vyznamenání dle § 78 TZ.

Na druhou stranu k zvažování politické odpovědnosti při úvahách o aplikaci zásady *ultima ratio* by mělo kvůli její těžké uchopitelnosti (zejm. z důvodu neexistence zdůvodnění její aplikace) docházet spíše zdrženlivě s ohledem na možnosti jejího uplatnění vzhledem k specifikům konkrétního případu. V konkrétním případě však může výrazně posílit závěr o tom, že určitá „typičtější“, tj. ve světle uvedené terminologie právní, forma mimotrestní odpovědnosti je postačující právě i vzhledem k možné kombinaci s vyvozením politické odpovědnosti, neboť tato kombinace může zcela dosáhnout splnění všech jiných funkcí vyvození odpovědnosti.³⁴⁰

Závěrem lze dodat, že z dohledatelné soudní praxe i přes existenci určité míry společenské škodlivosti došlo k uplatnění zásady *ultima ratio* Nejvyšším soudem v případě, kde konstatoval, že „porušení ve výroku rozsudku citovaných armádních předpisů je evidentní, a proto by bylo na místě jednání obviněného projednat v rámci kázeňské pravomoci jeho nadřízeného, neboť lze předpokládat, že v jeho jednání by bylo možno spatřovat kázeňské provinění. Takový postup by odvolací soud a stejně i Nejvyšší soud považoval za plně odpovídající všem okolnostem případu, nicméně nyní již není možný, což však nelze obviněnému přičítat k tíži, neboť jde v podstatě o důsledek ze shora uvedených hledisek v zásadě neodůvodněného trestního stíhání.“³⁴¹

Závěr

Uplatnění subsidiarity trestní represe v rámci trestní činnosti ve veřejné správě není vyloučeno a soudní praxí je i ve výjimečných případech aplikováno. Použitelnost uvedené zásady z hlediska společenské škodlivosti však výrazně snižuje skutečnost, že čin byl páčán z pozice osoby vykonávající veřejnou správu, protože veřejnost reaguje mnohem citlivěji na protiprávní jednání úředních osob v rámci výkonu jim svěřené pravomoci nebo působnosti. Na druhé straně se domnívám, že je dán poměrně značný prostor pro úvahy stran uplatnění zmíněné zásady v rámci úvahy o (ne)dostatečnosti uplatnění odpovědnosti podle jiných právních předpisů, neboť osoby ve veřejné správě podléhají poměrně podrobné regulaci s mnohými mimotrestními odpovědnostními mechanismy. V této souvislosti není vyloučeno, dle mého názoru, ani zohlednění uplatnění politické odpovědnosti v konkrétním případě.

³⁴⁰ Jen za těchto podmínek lze přistoupit k aplikaci zásady *ultima ratio*. Viz např. Musil, J.: Trestní odpovědnost jako prostředek *ultima ratio*, Kriminální právo č. 3/2012, s. 164.

³⁴¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 02.10.2013, sp. zn. 5 Tdo 776/2013.

LIMITY UPLATŇOVANIA PRINCÍPU ULTIMA RATIO PRI ROZHODOVANÍ O PROSTRIEDKoch NAHRADZUJÚCICH VÄZBU

Sergej Romža

Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Katedra trestného práva

Anotácia: Princíp ultima ratio v koncentrovanej forme vyjadruje subsidiaritu trestnoprávnej represie, ktorá je realizovaná tak prostredníctvom inštitútov trestného práva hmotného, ale rovnako tak prostredníctvom inštitútov trestného práva procesného a v rámci neho predovšetkým prostredníctvom zaisťovacích inštitútov. Práve pri realizácii zaisťovacích inštitútov, osobitne pri realizácii väzby, ktorá je svojou povahou výnimočným opatrením, vo vzťahu k iným do úvahy prichádzajúcim zaisťovacím inštitútom je namieste uvažovať o limitácii uplatňovania princípu ultima ratio, pri rozhodovaní o prostriedkoch nahradzujúcich väzbu.

Annotation: The principle of *ultima ratio* in its concentrated form expresses the subsidiarity of criminal repression, which is realized through criminal substantive law, but equally through the institutes of procedural criminal law and within it mainly through securing institutes. Just the application of securing institutes, especially in the application of custody, which is by its nature an exceptional measure in relation to others. And that is the main reason why it is necessary to consider the limitations of the application of the principle of *ultima ratio*, when deciding on the means of replacement custody.

Kľúčové slová: Ultima ratio, väzba, prostriedky nahradzujúce väzbu, výnimočné okolnosti, zaisťovacie inštitúty, materiálne formálne väzobné podmienky, peňažná záruka, dohľad mediálneho a probačného úradníka, písomný sľub, záruka, osobná sloboda

Key words: Ultima ratio, means of custody replacing, extraordinary circumstances, securing institutes, material conditions of custody, formal conditions of custody, a bond, supervision of a probation and mediation officer, a recognizance of the accused, guarantee of an interest association or of a trustworthy person, personal freedom.

I. Úvodom k samotnej podstate inštitútu väzby

Väzbu možno vo všeobecnosti charakterizovať ako prostriedok procesného zaistenia, ktorým sa obvinený, na základe rozhodnutia súdu, pozbavuje osobnej slobody, z dôvodov a na dobu stanovenú zákonodarcom, s cieľom zaistenia jeho osoby na účely trestného konania.

Rozhodnutie o vzatí do väzby je veľmi závažným zásahom do osobnej slobody občanov, a preto je prípustné len voči osobe, ktorej bolo procesne predpísaným spôsobom vznesené obvinenie.³⁴²

Opodstatnenosť inštitútu väzby je potrebné vidieť, v jej procesnej nevyhnutnosti, resp. nevyhnutnosti zabrániť ďalšej bezprostredne hroziacej činnosti, zo strany osoby, voči ktorej sa vedie trestné stíhanie. Z uvedeného dôvodu má väzba plniť vždy len zaisťovaciu, nie však sankčnú, či výchovnú funkciu. Väzbu je preto nevyhnutné vnímať ako výnimku z ústavnej ochrany osobnej slobody.³⁴³

Väzba je vždy prostriedkom ultima ratio, t.j. najkrajnejším prostriedkom a má byť teda uplatnená len vtedy, ak obave, pre ktorú môže byť nariadená, nemožno čeliť inak, predovšetkým použitím miernejším opatrení (subsidiarita väzby).³⁴⁴

Charakter inštitútu väzby, ako prostriedku ultima ratio možno nepriamo vyvodit' – dedukovať už zo samotného zákonného znenia náveta k ust. § 71 ods. 1Tr. poriadku „*obvinený môže byť vzatý do väzby len vtedy, ak doteraz zistené skutočnosti nasvedčujú tomu* „

Z citovaného zákonného náveta k ust. § 71 ods. 1 Tr. por., zároveň vyplýva, že väzba je fakultatívnym zaisťovacím inštitútom. To znamená, že súd napriek tomu, že konštatuje existenciu niektorého z deklarovateľných dôvodov, nemusí obvineného vziať do väzby, osobitne v procesnej situácii, keď účel väzby, možno rovnako efektívne dosiahnuť uplatnením prostriedkov nahradzujúcich väzbu.

Z fakultatívnosti väzby, možno dôvodiť, že väzba nie je namieste tam, kde by bola príliš prísny zaisťovacím opatrením.³⁴⁵

Uplatňovanie inštitútu väzby ako výnimočného – procesného opatrenia (opatrenia ultima ratio), voči obvinenému, je vyjadrením a uplatnením humanizácie trestného konania a úcty k ľudským právam a slobodám.

Vyjadrením väzby, ako prostriedku ultima ratio, je aj odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy pod R(80), zo dňa 27.6.1980, pokiaľ ide o rozhodovanie o vzatí obvineného do väzby: „*s ohľadom na prezumpciu nevinoty nebude žiadna osoba obvinená z trestného činu, vzatá do väzby, v priebehu trestného konania, pokiaľ to za daných okolností nebude nutné. Väzbu je preto v priebehu trestného konania potrebné považovať za výnimočné opatrenie, nikdy nemôže byť povinná, ani nesmie vykazovať znaky trestu*“.

II. Medzinárodné a ústavné limity uplatňovania väzby a prostriedkov nahradzujúcich väzbu

2.1. Pozbavenie osobnej slobody človeka je tak závažným zásahom do tých najdôležitejších ľudských práv, že si to vyžaduje.

- presné stanovenie dôvodov, na základe ktorých môže byť osoba pozbavená osobnej slobody;

³⁴² MUSIL, L.; KRATOCHVÍL, V; ŠÁMAL, P. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 2. přepracované vydání. PRAHA. C.H.Beck, 2013, s. 306.

³⁴³ ČÍSAŘOVÁ, D.; FENYK, J. a kol.: Trestní právo procesní; 4. Aktualizované vydání; PRAHA: LINDE – EDICE vysokoškolské právnícké učebnice; 2006; s. 248.

³⁴⁴ c.d. v poznámke 2, s. 249.

³⁴⁵ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. komentář. I. díl. 6. vydání. PRAHA: C.H. BECK 2008, s. 464.

- osobitné procesnoprávne podmienky, za splnenia ktorých môže byť realizovaný jeden (alebo viaceré) z dôvodov pozbavenia osobnej slobody;³⁴⁶
- Dôvody pozbavenia osobnej slobody sú v pozitívnom slova zmysle (t.z. čo je dovolený dôvod) taxatívne vymedzené v ust. čl. 5 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a slobôd. Konkrétne, v zmysle čl. 5 ods. 1 písm. c) Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd: „*zákonné zatknutie alebo iné pozbavenie osobnej slobody osoby za účelom predvedenia pred príslušný súdny orgán, pre dôvodné podozrenie zo spáchania trestného činu alebo ak sú oprávnené dôvody domnievať sa, že je potrebné zabrániť jej v spáchaní trestného činu alebo úteku po jeho spáchaní*“.
- Dôvody pozbavenia osobnej slobody, uvedené v čl. 5 ods. 1 písm. c) Dohovoru, sú špecifické tým, že sa týkajú výlučne trestného konania.
- Naproti tomu čl. 5 ods. 3 Dohovoru, obsahuje dve procesné záruky, a to:
 - a) právo byť ihneď pred sudcu alebo inú úradnú osobu splnomocnenú zákonom na výkon súdnej právomoci;
 - b) právo byť súdený v primeranej lehote alebo prepustený počas konania, pričom toto prepustenie môže byť podmienené zárukou, že dotknutá osoba sa ustanoví na pojednávanie;
- Osobitne sa žiada akcentovať význam predovšetkým v poradí druhej procesnej záruky vyplývajúcej z čl. 5 ods. 3 písm. b) Dohovoru, vo vzťahu k dočasnému charakteru inštitútu väzby a charakteru – povahy inštitútu väzby, ako krajného prostriedku – prostriedku ultima ratio, pri realizácii ktorého musia byť zachované všetky ľudské práva v širšom rozsahu ako je to pri výkone trestu odňatia slobody.³⁴⁷
- Z formulácie druhej vety čl. 5 ods. 3 Dohovoru, v zmysle judikatúry štrasburských orgánov ochrany práva vyplýva, že:
 - prepustenie na základe záruky je len možnosťou a nie oprávnením osoby pozbavenej slobody;
 - pri posudzovaní jej opodstatnenosti má v prípade možnosti voľby, prednosť pred pokračovaním väzby;³⁴⁸
 - sa nepredpisuje jej forma, aj keď spravidla ide o peňažnú záruku, ale môže ísť aj o stanovenie povinnosti mať stále bydlisko a hlásiť každú jeho zmenu, hlásiť sa na súde v pravidelných intervaloch;³⁴⁹

³⁴⁶ SVÁK, J.: Ochrana ľudských práv (s pohľadu judikatúry štrasburských orgánov ochrany práva. BRATISLAVA. EUROKODEX, 2003, s. 250.

³⁴⁷ Bližšie porov.: TRECHSEL, S.: Article 27. In: PETTITI, L. – E. a ostatní: La Convention européenne de droits de l'homme, Commentaire article par article, 2. vydanie, Economica, Paris, 1999, s. 217.

³⁴⁸ DRGONEC, J. v tejto súvislosti upozorňuje na prípad Wemhof c. Spolková republika Nemecko, kde dospel k záveru, že ak jediným dôvodom pre držanie obvineného vo väzbe je obava, že obžalovaný ujde a vyhne sa tak konaniu pred súdom, jeho prepustenie pred pojednávaním sa musí nariadiť, ak je schopný predložiť dostatočnú záruku, že sa na pojednávanie dostaví. Porov.: DRGONEC, J.: Základné práva a slobody podľa Ústavy Slovenskej republiky, 1. Zväzok, Bratislava, MANZ, 1997, s. 138.

- sa neuplatňuje iba vtedy, ak ide o tzv. útekovú väzbu, ako by tomu možno nasvedčovala formulácia účelu tejto záruky (zabezpečenie prítomnosti na pojednávaní), ale je ňou možné nahradiť aj väzbu realizovanú na základe iných dôvodov;³⁵⁰
- jej účelom je zabezpečenie prítomnosti osoby na pojednávaní a iné napríklad náhrada škody, čo by mohlo evokovať stanovenie takej výšky peňažnej záruky, ktorá by sa rovnala výške škody spôsobenej trestným činom;
- v rozpore s Dohovorom, by bolo to, ak by vnútroštátne právo vylučovalo, v prípade niektorých trestných činov vôbec možnosť záruky;³⁵¹

2.2. Na normatívny rámec, týkajúci sa ochrany osobnej slobody dotknutej osoby, obsiahnutý a garantovaný v čl. 5 ods. 1, 3 Dohovoru, ideovo nadväzuje normatívna úprava obsiahnutá v čl. 17 ods. 1, 2 a 5 Ústavy Slovenskej republiky.

V zmysle ust. čl. 17 ods. 1 Ústavy „*osobná sloboda sa zaručuje*“.

V zmysle čl. 17 ods. 2 Ústavy „*nikoho nemožno stíhať alebo pozbaviť slobody inak, ako z dôvodov a spôsobom, ktorý ustanoví zákon*“.

V zmysle čl. 17 ods. 5 Ústavy „*do väzby možno vziať iba z dôvodov a na čas ustanovený zákonom a na základe rozhodnutia súdu*.“

Čl. 17 ods. 1 Ústavy garantuje každému občanovi osobnú slobodu.

Pod osobnou slobodou sa rozumie voľný, ničím neobmedzený pohyb človeka, ktorý sa môže podľa vlastného rozhodnutia zdržiavať na určitom mieste alebo z tohto miesta slobodne odísť.³⁵² Účel tejto ústavnej záruky sa dosahuje ochranou osobnej slobody pred obmedzeniami.³⁵³

Na normatívnu úpravu ochrany osobnej slobody jednotlivca obsiahnutej v čl. 17 ods. 1 Ústavy, integrálne nadväzuje úprava obsiahnutá v ust. čl. 17 ods. 2. V zmysle ust. čl. 17 ods. 2 Ústavy k obmedzeniu osobnej slobody nemôže dôjsť inak, ako z dôvodov a spôsobom, ktorý ustanoví zákon.³⁵⁴

Ustanovenie čl. 17 ods. 1 Ústavy celkom jednoznačne určuje prameň práva, ktorým možno obmedziť osobnú slobodu, a tým je zákon. Z ustanovenia prvej vety čl. 17 ods. 1 Ústavy je teda zrejmé, že obmedzenie osobnej slobody je konfrontované s ústavou vždy, keď sa dodrží formálna podmienka tak, že režim obmedzenia osobnej slobody sa určí zákonom. Zákom, ktorý v našom právnom poriadku ustanovil podmienky a spôsob obmedzenia osobnej slobody je Trestný poriadok ako aj ďalšie zákony.

³⁴⁹ Porov.: Rozhodnutie vo veci Stögmüller c. Rakúsko, rozhodnutie z 10. novembra 1969, Annuaire, č. 9

³⁵⁰ Porov.: Rozhodnutie vo veci S.B.C. c. Spojené kráľovstvo (z 19. júna 2001).

³⁵¹ Porov.: Rozhodnutie vo veci CABALLERO c. Spojené kráľovstvo (z 8. februára 2000) a rozhodnutie vo veci S.B.C. c. Spojené kráľovstvo (z 19. júna 2001).

³⁵² Porov.: III. ÚS 204/12. Nález z 22. Januára 2004. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2004 – I. polrok, s. 132.

³⁵³ DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky – Komentár. BRATISLAVA, HEURÉKA, 2007, s. 194.

³⁵⁴ Porov.: IV. ÚS 171/03. Uznesenie z 2. Októbra 2003. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2003 – II. polrok, s. 2815.

Z obsahu ust. čl. 17 ods. 2 Ústavy s jeho väzobným stíhaním, okrem iného, aj právo nebyť vo väzbe dlhšie ako po nevyhnutnú, resp. primeranú dobu alebo byť prepustený počas konania, pričom prepustenie môže byť podmienené zárukou.

Stíhanie obvineného, je v plnom rozsahu konformné s ústavným rámcom vymedzeným v ust. čl. 17 ods. 2 Ústavy vtedy, ak materiálne aj formálne podmienky, postupu orgánov činných v trestnom konaní a súdov vychádzajú zo zákona. Splnenie oboch týchto podmienok patrí do preskúmvacej právomoci Ústavného súdu, pretože každá z týchto podmienok predstavuje samostatný predmet ich posudzovania, z hľadiska ich dodržania, či naopak nedodržania. Inak by nebolo možné dospieť k záveru, či namietaným postupom došlo alebo nedošlo k porušeniu čl. 17 ods. 2 Ústavy.³⁵⁵

Vo vzťahu k ust. čl. 17 ods. 5 Ústavy, sa žiada poznamenať, že predmetné ustanovenie predstavuje osobitnú ústavnú normu, ktorej účelom je určiť podmienky obmedzenia osobnej slobody v súvislosti so vzatím obvineného do väzby. Ochranu, podľa čl. 17 ods. 5 Ústavy, sa tak poskytuje iba kvalifikovanej skupine osôb, teda každému, koho osobná sloboda bola obmedzená vzatím do väzby.

Čl. 17 ods. 5 Ústavy, ktorý ustanovuje, že „do väzby možno vziať iba na základe rozhodnutia súdu“, integrálne nadväzuje na obsah čl. 17 ods. 1 Ústavy, podľa ktorého „*osobná sloboda sa zaručuje*“. Ústavnodarca tým jasne vyjadril, aký veľký význam pripisuje, jednak samotnej osobnej slobode jednotlivca a jednak úlohe súdov a sudcov pri naplňaní ústavných záruk osobnej slobody. Podľa Ústavy, zo všetkých orgánov, sú to práve súdy, ktoré majú zodpovednosť za to, či v prípade osoby obvinenej z trestného činu bude proti nej vedené konanie vo väzbe alebo na slobode. Na prevzatie tejto zodpovednosti Ústava ustanovuje formu „rozhodnutia“, a tým dbá na to, aby väzba ako opatrenie pozbavujúce osobnej slobody, bola vykonaná spôsobom poskytujúcim obvinenému základné procesné záruky proti svojvoľnému postupu orgánov činných v trestnom konaní.³⁵⁶

Z doposiaľ uvedeného teda vyplýva, že v slovenskom právnom poriadku, vo vzťahu k inštitútu väzby, normatívny rámec, na uplatnenie princípu ultima ratio, predstavuje predovšetkým Ústava, vo svojich ust. čl. 1, čl. 17 ods. 1, 2 a 5, pričom tento Ústavný rámec sa následne premieta do obsahu jednotlivých základných zásad trestného konania a nadväzuje aj do normatívnych podmienok inštitútu väzby v Trestnom poriadku.

III. Zákonne limity uplatňovania inštitútu väzby a prostriedkov nahradzujúcich väzbu obsiahnuté v Trestnom poriadku

3.1. V súvislosti s realizáciou inštitútu väzby, pričom uvedené bez výnimky vzťahuje k opatreniam nahradzujúcim väzbu (tzv. surogáty väzby), musia byť dodržiavané predovšetkým zásady primeranosti a zdržanlivosti. V opačnom prípade, by väzba stratila funkciu zaisťovacieho opatrenia a nadobudla charakter trestu.

³⁵⁵ c.d. v poznámke č. 12, s. 197.

³⁵⁶ Porov.: I. ÚS 6/02. Nález zo 4. decembra 2002. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2002 – II. polrok, s.809.

V zmysle ust. § 2 ods. 2 Tr. por.. „do základných práv a slobôd osôb v prípadoch dovolených zákonom možno zasahovať len v miere nevyhnutnej na dosiahnutie účelu trestného konania, pričom treba rešpektovať dôstojnosť osôb a ich súkromie“. Zmyslom zásady primeranosti a zdržanlivosti je obmedziť zásady do základných práv a slobôd na nevyhnutnú mieru, ktorá je potrebná na dosiahnutie účelu trestného konania, t.j. náležité zistenie trestných činov a spravodlivé potrestanie ich páchatelov a uskutočnenie spravodlivého procesu.³⁵⁷

3.2. Zásada zdržanlivosti a primeranosti predstavujú konkrétnu formu demonštrácie uplatňovania princípu ultima ratio v procesnej rovine. Uvedené bez výnimky paltí aj vo vzťahu k surrogátom väzby.

Z uvedeného vyplýva, že princíp ultima ratio, v koncentrovanej forme vyjadruje nielen subsidiaritu trestnej represie, ale rovnako tak aj subsidiaritu uplatňovania prostriedkov (inštitútov) trestného práva procesného. Princíp ultima ratio v sebe kumuluje tak hmotnoprávne, ako aj procesné aspekty, ktoré vo svojom súhrne tvoria ideovú jednotu.

Spôsob a rozsah akým sa princíp ultima ratio premieta do podmienok normatívnej úpravy jednotlivých procesných inštitútov je značne variabilný.

3.3. Princíp ultima ratio sa nevyhnutne premieta aj do normatívnych podmienok uplatňovania surrogátov väzby, a to tým spôsobom, že ich kreuje ako „negatívne podmienky – predpoklady“ väzby. Samozrejme nejde o opatrenia – prekážky, ktoré by bránili vzatiu obvineného do väzby, a preto je ich potrebné odlišovať od skutočných prekážok väzby, akými sú napr. skutočnosť, že ide o osobu poživajúcu diplomatické výsady a imunity podľa medzinárodného práva. Negatívny predpoklad väzby v tejto súvislosti je potrebné vnímať z hľadiska naplnenia všeobecných princípov zaisťovacích opatrení a väzby osobitne, kedy je povinnosťou všetkých orgánov participujúcich na rozhodovaní o väzbe, aby zvažovali možnosť nahradenia väzby iným opatrením. Nejde však iba o nezáväznú úvahu, ale o kategorickú požiadavku, že pri každom väzobnom rozhodovaní je nevyhnutné s osobitnou starostlivosťou vyhodnocovať existenciu možnosti nahradenia väzby tzv. surrogátmi väzby.

V uvedenom smere možno konštatovať, že ide o kogentnú – zaväzujúcu úpravu.³⁵⁸ Napriek tomu, že platné znenie procesnej úpravy, môže nasvedčovať, že obvineného „možno“ ponechať na slobode, prípadne ho prepustiť na slobodu (§ 80 ods. 1 Tr. por.) platí, že ak obvinený splní predpísané procesné podmienky a príslušné opatrenia nahradzujúce väzbu bude možné považovať za dostatočné opatrenie, vzhľadom k povahe a závažnosti sťažovaného skutku a osobe obvineného (ide o okolnosti, ktoré predstavujú organickú súčasnosť skutkovej podstaty väzby – z tohto pohľadu, ako aj z pohľadu platnej procesnej úpravy ide o súčasť týchto opatrení nahradzujúcich väzbu samotnú) súd musí zodpovedajúci surrogát väzby aplikovať. Tomuto výkladu korešponduje aj skutočnosť, že súd je povinný svoje

³⁵⁷ MINÁRIK, Š. a kol.: Trestný poriadok – stručný komentár, druhé prepracované a doplnené vydanie, BRATISLAVA, IURA EDITION, 2010, s. 27.

³⁵⁸ RŮŽIČKA, M.; ZEŽULOVÁ, J.: Zadržení a vazba v českém trestním procesu; I. vydání, PRAHA, C.H.BECK, 2004, s. 522.

rozhodnutie, ktorým neaplikoval surogát väzby (nevidel dôvod na jeho aplikáciu), veľmi starostlivo odôvodniť.³⁵⁹

IV. Vymedzenie podstaty interpretačného a aplikačného problému

V súvislosti s realizáciou väzby s rozhodovaním o väzbe a osobitne v súvislosti s rozhodovaním súdov o prostriedkoch nahradzujúcich väzbu, vzniká množstvo interpretačných a aplikačných problémov, pričom vo svojom príspevku som sa snažil poukázať (akcentovať) na jeden z najzávažnejších problémov, ktorého podstata spočíva v možnosti súdu rozhodujúceho o väzbe, nahradiť väzbu obvineného, ktorý je stíhaný pre obzvlášť závažný zločin, tzv. surogátmi väzby, teda prostriedkami nahradzujúcimi väzbu, len v prípade ak to odôvodňujú výnimočné okolnosti prípadu, tak ako to ustanovuje § 80 ods. 2 TP.

V. Možnosť uplatňovania surogátov

Všeobecné súdy sa vo svojej doterajšej judikovanej praxi, pomerne presvedčivo vysporiadali s vymedzením materiálnej podstaty výnimočných okolností prípadu, a preto nepovažujem za potrebné osobitne viesť polemiku na túto tému.

Pravdou však je, že tak všeobecné súdy, ako aj Ústavný súd SR vo svojich viacerých rozhodnutiach (naposledy zo 7.4. 2016)³⁶⁰, prezentujú konzistentné stanovisko – právny záver k zákonitosti a ústavnosti redukcie – obmedzenia týkajúceho sa možnosti nahradiť väzbu obvineného, ktorý je stíhaný pre obzvlášť závažný zločin, surogátmi väzby, pričom v tejto otázke vzácně našli zhodu, keď v tejto súvislosti konštatujú, že postup všeobecných súdov, ktoré u obvinených ktorí boli stíhaní za obzvlášť závažný zločin, vyžadovali existenciu výnimočných okolností prípadu, ako podmienku rozhodnutia o surogátoch väzby, bol zákonný a ústavne súladný. K uvedenému Ústavný súd navyše poznamenáva, že k porušeniu čl. 5 ods. 3 Dohovoru, by došlo, ak by právne predpisy vopred vylúčili každý súdny prieskum väzby, ako aj možnosť domáhať sa v priebehu súdneho konania, prepustenia z väzby, poskytnutím záruky.

Nad rámec uvedeného Ústavný súd dodáva, že samotná požiadavka existencie výnimočných okolností, na prepustenie z väzby osoby stíhanej pre podozrenie zo spáchania obzvlášť závažného zločinu, vo svojej podstate predpokladá vyššiu mieru rizika, že osoby stíhané za závažnú trestnú činnosť sa v prípade ich prepustenia z väzby snažili naplniť obavu z deklarovaného väzobného dôvodu, a preto podmienka zisťovania takýchto výnimočných okolností, na nahradenie väzby „zárukou“, sleduje legitímny cieľ.

O správnosti prezentovaného právneho názoru si dovoľím pochybovať, dovoľím si s ním polemizovať a v konečnom dôsledku aj nesúhlasiť.

Predovšetkým som toho názoru, že argumentácia obsiahnutá v cit. rozhodnutiach, je nepresvedčivá, keď absentuje precíznejšie analytické zhodnotenie relevantnej normatívnej úpravy.

³⁵⁹Tamtiež, s. 523.

³⁶⁰ Porov. III. ÚS 478/2015. Rovnako porov.: I. ÚS 113/08; III. ÚS 387/2010; II. ÚS 466/2012; IV. ÚS 559/2012; I. ÚS 132/2013; II. ÚS 149/2014; III. ÚS 431/2015.

Pravdou je, že ust. čl. 5 ods. 3 druhá veta Dohovoru, koncipuje prepustenie obvineného na základe záruky len ako možnosť a nie jeho oprávnenie.

Pravdou je, že v rozpore s Dohovorom by bolo to, ak by vnútroštátne právo vylučovalo v prípade niektorých trestných činov, vôbec možnosť záruky (CABALER c. Spojené kráľovstvo, z 08.02.2000).

Uvedené však neznamená, že stanovenie reduktívnych – obmedzujúcich podmienok (vo vnútroštátnej úprave), za splnenia ktorých sa obvinený môže domáhať uplatnenia prostriedkov nahradzujúcich väzbu, nepodlieha žiadnym pravidlám, žiadnym limitom, a teda, že ich normatívne vyjadrenie je ponechané výlučne na autonómnej úvahe národného zákonodarcu.

Som toho názoru, že prirodzeným limitom (ústavným a zákonným) a teda aj korektívom, k spôsobu a rozsahu, v akom je redukcia uplatnenia surrogátov väzby, normatívne vyjadrená vo vnútroštátnom procesnom predpise, je predovšetkým už spomínaný princíp ultima ratio.

Princíp ultima ratio, vo vzťahu k inštitútu väzby, znamená, že väzba obvineného predstavuje výnimku z ústavnej ochrany osobnej slobody, a ako k výnimke treba k nej pristupovať pri jej realizácii, pri spôsobe rozhodovania o možnosti jej nahradenia „zárukou“. V tejto súvislosti sa nazdávam, že normatívna konštrukcia, obmedzujúcich podmienok, vyjadrená v ust. § 80 ods. 2 TP, za splnenia ktorých možno rozhodnúť o nahradení väzby „zárukou“, nepredstavuje deklarovanú výnimku zo zásahu do osobnej slobody obvineného, ale pravidlo, pokiaľ obvinenému bude formálne vznesené obvinenie pre obzvlášť závažný zločin.

Jednoducho som toho názoru, že normatívne vymedzenie obmedzujúcich podmienok, za splnenia ktorých možno nahradiť väzbu „zárukou“, vo vnútroštátnej úprave, nemôže byť natoľko reštriktívny, aby tieto vo svojich dôsledkoch, nie formálne, ale fakticky vylučovali reálnu možnosť, určitému okruhu osôb, domáhať sa procesnej alternatívy, vo forme „záruky“, k ich väzobnému stíhaniu.

Som toho názoru, že zavádzanie obmedzujúcich podmienok, nad rámec všeobecných zákonných podmienok (platných pre každého obvineného) upravených v rámci jednotlivých surrogátov väzby, je v rozpore so súčasným trendom posilňovania alternatívnych spôsobov naplnenia účelu sledovaného väzbou, je v rozpore s tendenciami súčasných moderných trestnoprocesných kódexov.

Navyše zákonodarca žiadnym relevantným, legislatívnym spôsobom neobjasňuje nevyhnutnosť prijatia takéhoto reštriktívneho spôsobu uplatňovania prostriedkov nahadzujúcich väzbu, nakoľko judikovanou praxou deklarovaná vyššia miera rizika, že obvinení naplnia obavu z deklarovaného väzobného dôvodu, nemôže byť založená výlučne na formálnej právnej kvalifikácii skutku, ako obzvlášť závažného trestného činu, ale rovnako aj na konkrétnych skutočnostiach – okolnostiach týkajúcich sa osoby obvineného a jeho osobných pomeroch.

Som toho názoru, že normatívna konštrukcia obmedzujúcich podmienok, vyjadrená v ust. § 80 ods. 2 TP, za splnenia ktorých môže súd rozhodnúť o prijatí „záruky“, je v rozpore s princípom proporcionality a zároveň nedôvodne a nelegitímne zasahuje do autonómnej právomoci konajúcich súdov individuálne posudzovať (avšak materiálne, nie formálne podľa uplatnenej právnej kvalifikácie) povahu konkrétneho spáchaného skutku, ako aj osobu konkrétneho obvineného.

Jednoducho som toho názoru, že všeobecné normatívne podmienky, za splnenia ktorých konajúce súdy, rozhodujú o uplatnení prostriedkov nahradzujúcich väzbu, dostatočným (vyhovujúcim) spôsobom vykrývajú aj eventualitu vzťahujúcu sa na kategóriu obzvlášť závažných zločínov, a preto normatívnu úpravu obsiahnutú v ust. § 80 ods. 2 TP, veta druhá, považujem za dubioznu, a teda vo svojich dôsledkoch za nadbytočnú.

Riešením popísaného problému je, de lege ferenda, prijať legislatívno – technické opatrenia spočívajúce v eliminácii reduktívneho opatrenia vylučujúceho možnosť uplatnenia surrogátov väzby u obvinených, ktorí sú stíhaní za obzvlášť závažné zločiny. Jednoducho je potrebné, de lege ferenda, vypustiť popisovanú redukciu väzobných surrogátov vzťahujúcu sa na obvinených, ktorí sú stíhaní pre obzvlášť závažné zločiny, z ust. § 80 ods. 2 Tr. por. .

Zoznam použitej literatúry:

CÍSAŘOVÁ, D.; FENYK, J. a kol.: Trestní právo procesní; 4. Aktualizované vydání; PRAHA: LINDE – EDICE vysokoškolské právnické učebnice; 2006;

DRGONEC, J.: Základné práva a slobody podľa Ústavy Slovenskej republiky, 1. Zväzok, Bratislava, MANZ, 1997;

DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky – Komentár. BRATISLAVA, HEURÉKA, 2007.

MINÁRIK, Š. a kol.: Trestný poriadok – stručný komentár, druhé prepracované a doplnené vydanie, BRATISLAVA, IURA EDITION, 2010.

MUSIL, L.; KRATOCHVÍL, V; ŠÁMAL, P. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 2. přepracované vydání. PRAHA. C.H.Beck, 2013.

RŮŽIČKA, M.; ZEZULOVÁ, J.: Zadržení a vazba v českem trestním procesu; I. vydání, PRAHA, C.H.BECK, 2004.

SVÁK, J.: Ochrana ľudských práv (s pohľadu judikatúry štrasburských orgánov ochrany práva. BRATISLAVA. EUROKODEX, 2003.

ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. komentář. I. díl. 6. vydání. PRAHA: C.H. BECK 2008.

TRECHSEL, S.: Article 27. In: PETTITI, L. – E. a ostatní: La Convention européenne de droits de l'homme, Commentaire article par article, 2. vydanie, Economica, Paris, 1999.

IV. ÚS 171/03. Uznesenie z 2. októbra 2003. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2003 – II. polrok.

I. ÚS 6/02. Nález zo 4. decembra 2002. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2002 – II. polrok.

III. ÚS 478/2015, I. ÚS 113/08; III. ÚS 387/2010; II. ÚS 466/2012; IV. ÚS 559/2012; I. ÚS 132/2013; II. ÚS 149/2014; III. ÚS 431/2015. III. ÚS 204/12. Nález z 22. januára 2004. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2004 – I. polrok

Rozhodnutie vo veci Stögmüller c. Rakúsko, rozhodnutie z 10. novembra 1969, Annuaire, č. 9.

Rozhodnutie vo veci S.B.C. c. Spojené kráľovstvo (z 19. júna 2001).

Rozhodnutie vo veci CABALLERO c. Spojené kráľovstvo (z 8. februára 2000);

Rozhodnutie vo veci S.B.C. c. Spojené kráľovstvo (z 19. júna 2001).

Kontaktné údaje:

doc. JUDr. Sergej ROMŽA, PhD.

email: sergej.romza@upjs.sk

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika

Právnická fakulta, Katedra trestného práva

Kováčska ul. č. 26, 041 80 KOŠICE

Slovensko

PRINCÍP ULTIMA RATIO VERZUS OCHRANA VERITEĽOV PRED NEPLNENÍM ZÁVÄZKOV ZO SÚKROMNOPRÁVNÝCH VZŤAHOV³⁶¹

Matej Smalik, Peter Lukáčka

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract:

The authors shall discuss the selected aspects of the situations that might or shall be seen as crimes (mostly the crime of fraud, embezzlement and the unlawful enjoyment of a motor vehicle of another) in relation to the obligations resulting from the breach of the private-law relations. The authors intend to discuss (relatively) frequent application of the ultima ratio principle by the criminal authorities of Slovak republic in relation to the protection of the creditors in the private-law relations.

Abstrakt: Autori budú v rámci príspevku rozoberať vybrané trestné činy (najmä trestný čin podvodu, sprenevery a neoprávneného používania cudzieho motorového vozidla) v ich spojitosti so záväzkami vyplývajúcimi z porušenia súkromnoprávných vzťahov. Autori sa zamýšľajú nad (pomerne) častou aplikáciou princípu ultima ratio zo strany orgánov činných v trestnom konaní vo vzťahu k ochrane veriteľov zo súkromnoprávných vzťahov.

Key words: *ultima ratio*, obligation, contract, default, protection, creditor.

Kľúčové slová: *ultima ratio*, záväzok, zmluva, omeškanie, ochrana, veriteľ.

1 ÚVOD

Princíp *ultima ratio* je v rámci slovenského právneho poriadku vyjadrený najmä v rámci princípu sekundárneho uplatnenia trestnej represie pri uplatňovaní a aplikácii noriem trestného práva hmotného a procesného. Okrem týchto odvetví je možné badať prvky uplatňovania princípu *ultima ratio* aj v rámci správneho trestania, kedy nemožno opomenúť prípadnú aplikáciu tohto princípu.³⁶²

Princíp *ultima ratio* je vnímaný v rámci právneho poriadku Slovenskej republiky širokospektrálne a takýto princíp je v rámci slovenského právneho poriadku uplatňovaný a aplikovaný a to aj s ohľadom na jeho legislatívne zachytenie. Najvýznamnejším zachytením tohto princípu je jeho zachytenie v rámci § 10 odseku 2 zákona č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len „Trestný zákon“).³⁶³ Pri posudzovaní a aplikácii noriem

³⁶¹ Príspevok vznikol s podporou grantu VEGA 1/0907/16 s názvom Právna ochrana účastníkov ekonomicko-právnych vzťahov s akcentom na trestnoprávnu ochranu veriteľov.

³⁶² Bližšie k tejto otázke pozri HAMULÁKOVÁ, Z.: Aplikácia právnych princíпов v rozhodovaní v oblasti správneho trestania In Základné zásady v rozhodovacej činnosti súdnej moci: Zborník vedeckých prác doktorandov, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2014, s. 93-100.

³⁶³ BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol.: Trestný zákon Všeobecná časť. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. vydanie. Praha: C.H.Beck, 2010, s. 50.

hmotného práva nie je na ľubovôli orgánov činných v trestnom konaní a súdu, či bude závažnosť prečinu zvažovať, alebo nie. A toto zvažovanie musí byť zachytené aj v odôvodnení konkrétneho rozhodnutie.³⁶⁴

Vyjadrenie princípu *ultima ratio* nachádzame jednak v rámci noriem hmotného, a judikatúra dopĺňa jeho aplikáciu aj v rámci právnych noriem trestného procesného práva. Princíp *ultima ratio* a subsidiárne uplatňovanie noriem trestného práva na konkrétne prípady je aplikovateľné všeobecne a to vo všetkých prípadoch posudzovania jednotlivých trestných činov. Tento princíp je uplatňovaný jednak v prípadoch posudzovania trestných činov proti životu a zdraviu, nevynímajúc prípady majetkových a hospodárskych trestných činov. Vzhľadom na obsahové zameranie tohto príspevku sa autori zameriavajú právne na princíp *ultima ratio* a jeho uplatnenie v rámci posudzovania majetkových a hospodárskych trestných činov. Viacerí autori považujú citované rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky³⁶⁵ ako jedno z prvých rozhodnutí, v rámci ktorých judikatúra prvýkrát pripustila a konštatovala existenciu princípu *ultima ratio* aj pri interpretácii a aplikácii postupu, ktorý umožňuje orgánom činným v trestnom konaní a súdom posúdiť konanie páchatel'a pri aplikácii noriem trestného práva s ohľadom na princíp *ultima ratio* a subsidiárnu represiu noriem trestného práva.

2 APLIKÁCIA PRINCÍPU ULTIMA RATIO V RÁMCI SÚKROMNOPRÁVNÝCH VZŤAHOV

V rámci uzatvárania a vstupovania do jednotlivých súkromnoprávných vzťahov pri výkone svojej podnikateľskej činnosti sa podnikatelia mnohokrát stretávajú s problematickým uplatňovaním svojich práv vyplývajúcich zo súkromnoprávných úkonov (najmä uzavretých zmluvných vzťahov medzi jednotlivými podnikateľmi). Podnikateľ v rámci svojej podnikateľskej činnosti vstupuje do nespočetného množstva súkromnoprávných vzťahov. V rámci takto uzatvorených zmluvných vzťahov je podnikateľ mnohokrát nútený domáhať sa a uplatňovať svoje práva voči druhej zmluvnej strane, najmä z titulu omeškania s úhradou finančných plnení spojených a vyplývajúcich z takéhoto súkromnoprávneho vzťahu. Tieto nároku môžu taktiež súvisieť aj s inými, v prevažnej väčšine majetkovými právami a nárokmi vyplývajúcich z takto uzavretých a dojednaných súkromnoprávných vzťahov. Práve v takýchto prípadoch, kedy je z pohľadu podnikateľa priam beznádejné a odsúdené na neúspech včasné vymożenie svojich práv prostredníctvom prostriedkov súkromného práva (najčastejšie vo forme uplatnenia svojho nároku na súde), sa natíska aplikovateľnosť a využiteľnosť noriem trestného práva hmotného i procesného a to v prípade takých porušení súkromnoprávných záväzkov, ktoré svojimi znakmi naplňajú niektorú zo skutkových podstát trestného činu vyjadreného v Trestnom zákone. Práve v týchto prípadoch je zo strany orgánov činných v trestnom konaní vo veľkej miere uplatňovaný princíp *ultima ratio* a podnikateľovi (veriteľovi) je takýmto spôsobom odnímaná ochrana, ktorá by mohla byť potenciálne poskytnutá zo strany štátneho orgánu, v tomto prípade zo strany orgánu činného v trestnom konaní. Podnikateľ sa tak denno-denne stretáva s priamym aplikačným problémom

³⁶⁴ R II/1965.

³⁶⁵ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky spisovej značky 2 Tdo 35/2013.

posúdenia primeranosti trestnoprávneho postihu precizovaným na základe princípu *ultima ratio*, ktorý v danej situácii pôsobí v priamom rozpore s ním želaným efektom poskytnutia právnej ochrany podnikateľovi ako veriteľovi zo súkromnoprávneho vzťahu.

3 KONKRÉTNÉ PRÍPADY UPLATŇOVANIA PRINCÍPU ULTIMA RATIO VO VZŤAHU K VERITEĽOM

V rámci posudzovania jednotlivých situácií, v ktorých sa veritelia (najmä podnikatelia) ocitajú sme sa zaoberali tromi nasledovnými prípadmi, ktoré boli zo strany orgánov činných v trestnom konaní posúdené ako konania, ktoré s ohľadom na uplatnenie zásady *ultima ratio* nespĺňajú znaky skutkovej podstaty trestného činu a trestné oznámenie bolo v týchto prípadoch odmietnuté.

V poslednom období je badať realitný „boom“, ktorý sme mohli sledovať aj pred finančnou krízou v období rokov 2008. Zvýšenie kúpyschopnosti obyvateľstva a aj samotná vôľa obyvateľov investovať do vlastného bývania vedie k častým prevodom nehnuteľností. Najčastejšie sú tieto prevody vykonávané prostredníctvom realitných kancelárií a realitných maklérov. V prípadoch ohliadok jednotlivých nehnuteľností sú zvyčajne podpísované tzv. rezervačné zmluvy, kedy za „rezerváciu“ danej nehnuteľnosti (najmä na čas potrebný pre načerpanie hypotekárneho úveru) uhrádzajú potenciálni kupci rezervačný poplatok. Ide samozrejme o štandardný postup v rámci realitného trhu. Stávajú sa však prípady, kedy ako realitný maklér vystupuje osoba, ktorá s realitným trhom a realitným makléřstvom nemá nič spoločné, ide teda z nášho pohľadu o „notorických podvodníkov“. Títo podvodníci sa záujemcom predstavujú ako realitní makléři a uvedú osoby do omylu najmä tým, že im prezentujú nehnuteľnosti, ktoré nie sú na predaj a ktorých predaj ani nespomedkujú. Potenciálni záujemcovia o kúpu týmto osobám uhradia rezervačný poplatok a následne zistia, že zo strany tohto „makléřa“ šlo o podvodné konanie. Tento prvý prípad síce vnímame z pohľadu jednotlivých záujemcov o kúpu ako prípad, kedy by orgány činné v trestnom konaní mohli poskytnúť záujemcom o kúpu vyššiu mieru právnej ochrany z dôvodu spáchania trestného činu podvodu. Na druhej strane ale z osobného hľadiska vnímame potrebu obozretnosti obyvateľstva (aj keď bez právneho vzdelania), aby sa dostatočným spôsobom oboznámila s osobami, ktoré im predaj nehnuteľností sprostredkujú a aby v tejto oblasti konali dostatočne obozretné. Preto tento prípad vnímame ako najmenší zásah do ochrany tretích osôb, nakoľko od obyvateľstva vyžadujeme určitú mieru obozretnosti súvisiacu s vyššie popísanou situáciou.

Ďalším posudzovaným prípadom je prípad obchodnej spoločnosti, ktorá odvolá niektorého z členov štatutárneho orgánu. V praxi sa odvolanie člena štatutárneho orgánu deje pomerne často a to najmä v prípadoch, že spoločníci na základe vlastného uváženia usúdia, že odvolávaný člen štatutárneho orgánu si svoje povinnosti štatutárneho orgánu neplní dostatočne a obchodnej spoločnosti neprináša jeho konanie dostatočné výnosy. Spoločníci (najčastejšie valné zhromaždenie) obchodnej spoločnosti preto odvolá člena štatutárneho orgánu zo svojej funkcie. Pri výkone funkcie štatutárneho orgánu obchodná spoločnosť tomuto členovi štatutárneho orgánu zveruje predmety potrebné pre výkon funkcie štatutárneho orgánu obchodnej spoločnosti. Medzi týmito predmetmi zverovanými obchodnou spoločnosťou je mnohokrát motorové vozidlo objektívne potrebné pre

výkon funkcie štatutárneho orgánu obchodnej spoločnosti. V nami posudzovanej situácii došlo k tomu, že spoločnosť s ručením obmedzeným odvolala konateľa z jeho funkcie. Tomuto odvolanému konateľovi bolo touto spoločnosťou počas jeho výkonu funkcie zverené osobné motorové vozidlo. Po jeho odvolaní z výkonu funkcie ho spoločnosť mnohokrát vyzývala, aby osobné motorové vozidlo vo vlastníctve spoločnosti tejto spoločnosti vrátil. Konateľ na výzvy spoločnosti nereagoval a osobné motorové vozidlo odmietal vydať. Aj keď je v týchto prípadoch možné, aby sa spoločnosť domáhala vydania veci prostredníctvom reivindikačnej žaloby, sú z nášho pohľadu splnené podmienky pre posúdenie tohto konania ako trestného činu neoprávneného užívania cudzieho motorového vozidla. V tomto rozoberanom prípade bolo opätovne trestné oznámenie odmietnuté a to z dôvodu uplatnenia princípu *ultima ratio* vo vzťahu k posudzovanému prípadu. V porovnaní s prvým prípadom z osobného hľadiska badáme, že obchodná spoločnosť konala dostatočne obozretne a nemožno jej vyčítať žiadnu menšiu mieru obozretnosti v takomto prípade. Je z nášho pohľadu legitímne, že sa obchodná spoločnosť snaží svoj nárok na vydanie veci (osobného motorového vozidla) uplatňovať aj prostredníctvom prostriedkov ochrany, ktoré poskytuje trestné právo. V tomto prípade sa skôr prikláňame k názoru, že by sa orgány činné v trestnom konaní nemali prikloniť k aplikácii princípu *ultima ratio* a mali toto konanie (aj napriek tomu, že smeruje aj k vymáhaniu súkromnoprávných nárokov) kvalifikovať ako trestný čin neoprávneného užívania cudzieho motorového vozidla.

V poslednom z nami posudzovaných prípadov rozoberáme situácie, kedy podnikateľ zverí vymáhanie svojich pohľadávok vyplývajúcich z podnikateľského styku inému podnikateľovi, konkrétne niektorej z inkasných a vymáhacích spoločností. Podnikateľ teda zverí svoje majetkové hodnoty, peňažné pohľadávky voči ostatným podnikateľom vyplývajúcim tomuto podnikateľovi z podnikateľského styku, inému podnikateľovi za účelom ich vymoženía. V rámci takéhoto súkromnoprávneho vzťahu (najčastejšie podchytenému na základe mandátnej zmluvy) dochádza často k problematickým situáciám medzi samotným podnikateľom, ktorý pohľadávkami disponuje a samotnou inkasnou spoločnosťou. V praxi sa často stáva, že daná inkasná a vymáhacia spoločnosť úspešne vymôže pohľadávky podnikateľa, ktoré jej podnikateľ zveril. Následne táto inkasná a vymáhacia spoločnosť oznámi tomuto podnikateľovi, že niektoré z pohľadávok voči dlžníkom úspešne vymohla. Zároveň zašle tomuto podnikateľovi v súlade so zmluvou (na základe ktorej inkasná spoločnosť vymáha pre podnikateľa tieto pohľadávky) aj vyúčtovanie svojej odmeny a svoju odmenu si v súlade so zmluvou započíta voči vymoženej odmene. Problém nastáva v prípade, ak sa podnikateľ, ktorému pohľadávky patria a ktorý ich inkasnej spoločnosti zveril, dožaduje úhrady sumy vymoženej touto inkasnou spoločnosťou. V niektorých prípadoch sa stáva, že tieto spoločnosti si takéto finančné prostriedky ponechávajú a zdráhajú sa včasnej úhrady finančných prostriedkov, respektíve navrátenia finančných prostriedkov podnikateľovi, ktorému finančné prostriedky plynúce z tejto pohľadávky patria. Ak sa takáto situácia podnikateľovi, ktorému príslušné pohľadávky patria, pravidelne, dostáva sa do situácie tzv. druhotnej platobnej neschopnosti, ktorá je pre spoločnosť veľmi negatívnym javom. Podnikateľ disponuje pohľadávkami (jednak nevyvoženými voči dlžníkom) a jednak síce voči svojim dlžníkom vymoženými no neuhradenými príslušnou inkasnou spoločnosťou. Následne sa teda ako veriteľ

dostáva do problematickej situácie, kedy má legitímny záujem domáhať sa ochrany poskytovanej štátnym aparátom. Aj keď súkromnoprávne uplatňovanie práv síce je jednou z možností, je z nášho pohľadu nadmieru pomalé a podnikateľovi neprináša dostatočne efektívne a rýchle prostriedky obrany. Keďže súkromnoprávne uplatnenie práva z takéhoto vzťahu s ohľadom na rýchlosť práce súdov trvá aj niekoľko rokov, významnú otázku zohráva potenciálne uplatnenie noriem trestného práva ako noriem trestnej represie. Nami priblížený problém z nášho pohľadu môže naplňať skutkovú podstatu trestného činu podvodu. O prípadnej aplikovateľnosti skutkovej podstaty sprenevery polemizujeme nižšie. Zastávame názor, že v tomto prípade nie je vhodné, aby orgány činné v trestnom konaní aplikovali princíp ultima ratio, ako sa bohužiaľ pre veriteľov a podnikateľov, deje aj v týchto prípadoch.

4 De lege ferenda

V rámci posledného nami priblíženého prípadu vyvstali aj v rámci samotnej diskusie v rámci konferencie niektoré aplikačné otázky. Prvou z nich bola tá skutočnosť, či nami popísaná situácia spĺňa alebo nespĺňa znaky skutkovej podstaty trestného činu sprenevery. Viaceré názory smerujú skôr k tomu, že nami posudzovaná situácia znaky skutkovej podstaty trestného činu sprenevery nespĺňa. Z nášho pohľadu je práve nami uvedený prípad exemplárnym prípadom, kedy by Trestný zákon v tejto časti mal byť novelizovaný a doplnený tak, aby aj zverenie pohľadávky, ktorá je následne jej vymožením transformovaná na finančné prostriedky prináležiace veriteľovi bolo klasifikované ako zverenie vecí pre účely trestného činu sprenevery a naplňalo tak skutkovú podstatu trestného činu sprenevery. Je zrejmé, že súčasné znenie Trestného zákona je nejednoznačné v tejto veci a jeho výkladom sa viacerí odborníci prikláňajú k názoru, že táto situácia nespĺňa znaky skutkovej podstaty trestného činu sprenevery podľa Trestného zákona. S ďalším postrehom v rámci našej diskusie prišli Lorko³⁶⁶ a Mezei³⁶⁷, ktorý sa danej téme veľmi podrobne a precízne venujú vo viacerých odborných publikáciách jednak z hmotnoprávneho i procesného hľadiska. V súvislosti s nedávno prijatým zákonom o trestnej zodpovednosti právnických osôb bolo v rámci diskusie načrtnuté, že trestný čin sprenevery nemôže byť podľa § 3 tohto zákona spáchaný právnickou osobou. Práve nami vyššie priblížený prípad dokazuje, že za určitých okolností môže aj samotná právnická osoba spáchať trestný čin sprenevery a preto navrhujeme, aby do tohto § 3 zákona bol implementovaný aj trestný čin sprenevery.

Záverom si dovoľujeme vysloviť myšlienku a pranie, aby jednotlivé problematické situácie pri trestných činoch súvisiacich s uplatňovaním súkromných nárokov bolo zo strany orgánov činných v trestnom konaní vyhodnocované menej formálne a s väčším akcentom a samotným citom aj pre uplatnenie princípu ultima ratio, aby trestné oznámenia poukazujúce na spáchanie trestných činov súvisiacich

³⁶⁶ LORKO,J.: Hmotnoprávne aspekty trestnej zodpovednosti právnických osôb In Ml'niky práva v stredoeurópskom priestore 2016, Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislava, Právnická fakulta, 2016, s. 504-513

³⁶⁷ MEZEI,M.: Procesné aspekty trestnej zodpovednosti právnických osôb In Ml'niky práva v stredoeurópskom priestore 2016, Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislava, Právnická fakulta, 2016, s. 528-533

so súkromnoprávnymi nárokmi neboli zo strany orgánov činných v trestnom konaní iba z dôvodu uplatnenia princípu ultima ratio na všetky z týchto trestných oznámení. Na druhej strane ale rozumieme a súhlasíme s tým, že trestné právo nemôže suplovať súkromnoprávne vymáhanie nárokov vyplývajúcich zo vzťahov medzi dlžníkmi a veriteľmi. Ostáva nám vysloviť želanie, že tieto vzájomne proti sebe pôsobiace práva budú spolu koexistovať v takej miere, aby boli zabezpečené práva veriteľov dostatočným spôsobom.

Použitá literatúra

BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol.: Trestný zákon Všeobecná časť. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1.vydanie. Praha: C.H.Beck, 2010.

HAMULÁKOVÁ, Z.: *Aplikácia právnych princípov v rozhodovaní v oblasti správneho trestania* In Základné zásady v rozhodovacej činnosti súdnej moci: Zborník vedeckých prác doktorandov, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2014.

LORKO, J.: Hmotnoprávne aspekty trestnej zodpovednosti právnických osôb In Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2016, Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislava, Právnická fakulta, 2016.

MEZEI, M.: Procesné aspekty trestnej zodpovednosti právnických osôb In Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2016, Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislava, Právnická fakulta, 2016

Kontaktné údaje:

JUDr. Matej Smalik, PhD.

matej.smalik@flaw.uniba.sk

Katedra obchodného a hospodárskeho práva
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
Šafárikovo nám. 6
P.O.BOX 313
810 00 Bratislava 1
Slovenská republika

JUDr. Peter Lukáčka, PhD.

peter.lukacka@flaw.uniba.sk

Katedra obchodného a hospodárskeho práva
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
Šafárikovo nám. 6
P.O.BOX 313
810 00 Bratislava 1
Slovenská republika

ROZŠÍŘOVÁNÍ TRESTNÍ REPRESY A JEHO DOPAD NA SYSTÉM TRESTNÍ JUSTICE

Filip Ščerba

Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta

Abstract: The aim of the article is to quantify, at least approximately, how much would some expansions of criminal liability burden on the criminal justice system. Statistical data regarding to the selected kinds of criminal offences are analysed in detail, and an evaluation of rationality of such expansion of criminal liability is performed on the base of this analyse, taking into account possibilities of protection through other branches of law.

Abstrakt: Cílem příspěvku je nabídnout alespoň přibližnou kvantifikaci toho, jak výrazně extenze trestní represe zátěže orgány tvořící systém trestní justice. Příspěvek je založen na podrobné analýze statistických údajů, které se vztahují k vybraným trestným činům (jichž se extenze trestní represe určitým způsobem dotkla). Na základě této analýzy je pak provedeno určité zhodnocení racionality jednotlivých novel, v jejichž rámci k extenzi trestní represe docházelo, přičemž zohledněny jsou i možnosti ochrany daných zájmů prostřednictvím jiných právních odvětví.

Keywords: Criminal repression, principle of subsidiarity of penal repression, threat under influence of addictive substance, fraud

Klíčová slova: Trestní represe, zásada subsidiarity trestní represe, ohrožení pod vlivem návykové látky, podvod

1 ÚVOD

Subsidiarita trestní represe (nebo též pomocná úloha trestní represe) patří mezi základní principy trestního práva, podle kterého má trestní represe fungovat až jako prostředek *ultima ratio*, tj. má nastupovat pouze v případě, že k ochraně daných zájmů či hodnot nepostačují jiné prostředky poskytované jinými právními odvětvími.³⁶⁸ Přílišná extenze kriminalizace může kolidovat s některými ze základních pilířů demokratického právního státu, jako je humanita a důraz na zachování a respektování práv a svobod jednotlivce v tom nejširším možném

³⁶⁸ Srov. např. SOLNARĚ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M.: Systém českého trestního práva. Část první. Trestní právo a trestní zákony. Praha: Novatrix, 2009, s. 35-38; KRATOCHVÍL, V. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 26-29; FUCHS, H.: Österreichisches Strafrecht. Allgemeiner Teil I. Wien: Springer, 2008, s. 18; JIŘÍČEK, P., MAREK, T.: Řešení bagatelních deliktů. Praha: Leges, 2014, s. 27 a násl., aj.

rozsahu.³⁶⁹ Míra kriminalizace je tak jedním z indikátorů úrovně společnosti ve vztahu k rozsahu svobody občanů, míry tolerance a humanity či respektu k základním lidským právům a svobodám.

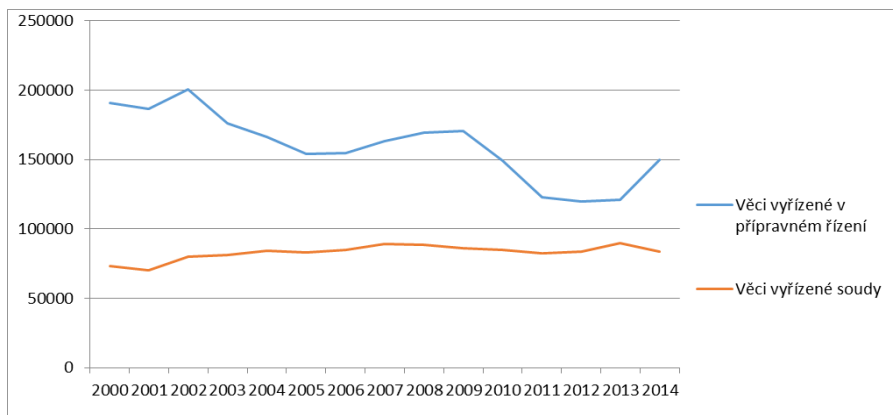
Poněkud opomíjen však bývá další důsledek rozpínání trestní represe, který se týká vlivu na fungování a účinnost systému trestní justice a jeho jednotlivých částí. Lze zřejmě prohlásit za nesporné, že jedním z největších problémů současné trestní justice (a rozhodně to neplatí jen o české trestní justici) je přetíženost orgánů činných v trestním řízení, což má za důsledek přílišnou zdlouhavost a nákladnost trestního řízení. Zákonodárce se snaží čelit tomuto problému zejména prostřednictvím zavádění a prosazování nových, zkrácených forem trestního řízení (ať již jde o odklony, dohodu o vině a trestu, zkrácené přípravné řízení, apod.). To je však skutečně jen snaha o řešení důsledků, nikoli o odstranění příčiny, která je způsobuje a která spočívá právě v neúměrném rozpínání dosahu trestní represe.

Jedním z důvodů tohoto přehlížení může být i neuvědomování si toho, jak výrazně může i zdánlivě drobné rozšíření kriminalizace určitého chování zatížit systém trestní justice. Primárním cílem tohoto příspěvku je proto pokusit se o alespoň přibližnou kvantifikaci zvýšení zátěže orgánů činných v trestním řízení, které je důsledkem vytváření nových, resp. rozšiřování stávajících skutkových podstat trestných činů. V jistém smyslu lze říci, že tato kvantifikace zátěže trestní justice je vyjádřením ceny, kterou společnost musí zaplatit za snahu chránit určitý zájem tím nejdůraznějším prostředkem, který má k dispozici, tj. prostřednictvím trestního práva. A podobně jak to činíme v běžném životě, i v této rovině bychom měli pozorně zvažovat, zda je tato cena adekvátní ve vztahu k zamýšlenému cíli.

2 ROSTOUCÍ ZÁTĚŽ TRESTNÍ JUSTICE

Jestliže byla zmiňována značná vytíženost, či spíše přetíženost orgánů činných v trestním řízení, jistě nebude od věci vyjádřit tento jev ve statistických údajích. Graf č. 1 proto vyjadřuje vývoj zátěže orgánů činných v trestním řízení od roku 2000.

³⁶⁹ Srov. např. ASHWORTH, A., HORDER, J.: Principles of Criminal Law. Seventh edition. Oxford: Oxford University Press, 2013. s- 31-35.

Graf č. 1: Vývoj zátěže trestní justice

Z grafu je patrné, že počet věcí vyřizovaných v přípravném řízení od roku 2000 sice poklesl, na druhou stranu počet věcí, které musí vyřizovat soudy, pozvolna, ale přece jen narůstá. Na tomto místě je třeba vysvětlit a prokázat, že tento nárůst počtu řešených věcí není primárně způsoben nárůstem tradičního (obecného) typu kriminality (při současné relativně konstantní úrovni její kriminalizace). I tento fakt lze dovodit ze statistických údajů, z nichž je zřejmé, že počet trestných činů, které lze zařadit právě do kategorie tradiční kriminality, dlouhodobě žádným výrazným způsobem neroste.

Pro tyto účely bylo zvoleno deset trestných činů (různé typové závažnosti), které do této skupiny lze bezpochyby zařadit, a v tabulce č. 1 jsou zachyceny údaje o tom, v jaké kvantitě byly tyto trestné činy řešeny jak v přípravném řízení, tak ze strany soudů v letech 2000, 2009 a 2014. Je ještě třeba podotknout, že statistické údaje vztahující se k roku 2014 jsou k datu odevzdání tohoto příspěvku k publikaci ty nejaktuálnější, nicméně mohou být ještě do určité míry ovlivněny nestandardní událostí, kterou byla amnestie prezidenta republiky z 1. 1. 2013 (srov. rozhodnutí prezidenta republiky č. 1/2013 Sb.). Právě tato amnestie je totiž pravděpodobně nejvýznamnější (ne-li jedinou) příčinou výrazného nárůstu případů řešených v roce 2013,³⁷⁰ nicméně v roce 2014 již tyto účinky z větší části víceméně odezněly, což je potvrzováno i tím, že rozdíly mezi údaji pro rok 2014 a rok 2012 (tedy pro poslední rok před zmiňovanou amnestií) nejsou nijak zásadní.

Tabulka č. 1.: Údaje o počtech řešených vybraných trestných činů v letech 2000, 2009 a 2012³⁷¹

³⁷⁰ Zatímco v roce 2012 bylo v přípravném řízení vyřízeno celkem 119.950 trestných činů, v roce 2013 to bylo 121.226 trestných činů – zde tedy nejde o tak markantní nárůst. Avšak pokud jde o počet odsouzených osob, ten činil v roce 2012 celkem 71.471 osob, ale v r. 2013 pak 77.976 osob, takže tento nárůst (o více než 9 %) již zanedbatelný není.

³⁷¹ Údaje převzaty ze Statistických ročenek kriminality za příslušné roky. Dostupné na <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>

Trestný čin	Počet tr. činů známých pachatelů řešených v přípravném řízení/Počet tr. činů osob odsouzených soudem		
	rok 2000	rok 2009	rok 2014**
Vražda	298/176	205/112	188/140
Úmyslné ublížení na zdraví	6648/2830	4249/2372	4320/2955
Úmyslné těžké ublížení na zdraví	1037/509	774/433	733/476
Loupež	2799/1485	2922/1426	1930/1328
Vydírání	2573/1050	1549/762	1536/1088
Krádež	52033/22756	32129/16533	33655/20760
Zpronevěra	7609/3507	3783/2266	3145/2197
Podvod*	18084/6726	6728/3146	7109/4189
Znásilnění	517/167	435/172	482/271
Výtržnictví	7543/4215	6632/4093	7570/5583
Celkem za uvedené trestné činy	99141/43421	59406/31315	60668/38987

* Údaje jsou uváděny pouze ve vztahu k tzv. obecnému podvodu podle § 250 tr. zákona, resp. § 209 tr. zákoníku, tedy bez údajů vztahujících se ke speciálním případům podvodu, tj. podvodu pojistnému, úvěrovému a dotačnímu.

** Uváděné údaje jsou vždy souhrnné pro trestný čin daného druhu, bez ohledu na to, zda byla právní kvalifikace prováděna dle trestního zákoníku, anebo podle předchozího trestního zákona č. 140/1961 Sb.

Z údajů uvedených v tabulce č. 1 je tedy patrné, že pokud jde o vybraných deset deliktů, počet těchto případů řešených jak v roce 2009, tak v roce 2014 byl dokonce výrazně menší v porovnání s údaji za rok 2000. Největší podíl na tomto poklesu sice měly základní majetkové trestné činy (krádež, zpronevěra, podvod), což bylo způsobeno pravděpodobně zejména tím, že s účinností od roku 2002 (v důsledku novely trestního zákona a trestního řádu) došlo ke zvýšení hranice škody

nikoli nepatrné (a tedy v podstatě hranice mezi trestným činem a přestupkem) z 2.000 Kč na 5.000 Kč, avšak mírný pokles je patrný i u dalších trestných činů, jako např. u ublížení na zdraví, loupeže či vydírání. V souhrnu lze tedy zřejmě konstatovat, že zátěž trestní justice mezi lety 2000 a 2014 skutečně nevzrostla v důsledku potřeby řešit tradiční formy trestné činnosti.

3 NEJVÝZNAMNĚJŠÍ ROZŠÍŘENÍ TRESTNÍ REPRESY V ČESKÉM TRESTNÍM PRÁVU

V průběhu uplynulého čtvrtstoletí, tedy poté, co byla provedena demokratizace československého trestního práva a byla zrušena celá řada skutkových podstat trestných činů, které byly součástí socialistického trestního práva a představovaly nástroj pro potlačování práv a svobod občanů (např. trestné činy podvracení republiky podle § 98 tr. zákona ve znění účinném do 30. 6. 1990, pobuřování podle § 100 cit. zákona, poškozování zájmů republiky v cizině podle § 112 cit. zákona a řada dalších), došlo k opětovné nemalé extenzi českého trestního práva. Novelizacemi trestního zákona i přijetím nového trestního zákoníku došlo k vytvoření a zavedení řádově desítek nových skutkových podstat trestných činů, výrazné rozšíření dopadu trestněprávní represe lze spatřovat také v zavedení trestní odpovědnosti právnických osob (přijetím zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob).

Jen pro úplnost lze poznamenat, že některé novelizace trestního zákona přinesly i zmírnění trestní represe cestou částečné dekriminlizace, např. když byl novelou č. 253/1997 Sb. z trestního zákona vypuštěn trestný čin hanobení republiky a jejího představitele (srov. § 102 a § 103 tr. zákona ve znění účinném do 31. 12. 1997); stejnou novelou došlo také ke zrušení ustanovení § 156 odst. 3 tr. zákona, na základě kterého bylo trestně postihováno jednání spočívající v hrubé urážce či pomluvě veřejného činitele. Pravděpodobně k nejvýraznějšímu zmírnění trestní represe došlo v důsledku novely trestního zákona a trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb., která přinesla (jak již bylo zmíněno) mj. posunutí hranice nikoli nepatrné majetkové škody (resp. majetkového prospěchu a hodnoty věci) ze 2.000 Kč na 5.000 Kč; od účinnosti této novelizace (tj. od 1. 1. 2002) proto byla řada případů dříve posuzovaných jako trestný čin (krádeže, zpronevěry, podvodu, poškozování cizí věci, apod.) kvalifikována pouze jako přestupek. Celkově je však možné konstatovat, že k zúžení trestní represe docházelo jen ojediněle a v minimálním rozsahu.

Sledování kvantitativního dopadu rozšiřování trestní represe na trestní justici komplikováno i tím, že minimálně v první polovině 90. let minulého století byl nárůst kriminality (za dané, relativně konstantní úrovně kriminalizace) alespoň zčásti důsledkem změny a uvolnění společenských poměrů a v neposlední řadě byl ovlivněn i (z kriminologického hlediska) výjimečnými okolnostmi v podobě poměrně rozsáhlých amnestií (srov. rozhodnutí prezidenta Československé socialistické republiky č. 1/1990 Sb. a rozhodnutí prezidenta republiky č. 56/1993 Sb.). Z tohoto důvodu je proto například velmi těžké odhadovat, jak se na nárůstu počtu stíhaných trestných činů projevila jedna z novel trestního zákona, která byla provedena zákonem č. 557/1991 Sb. a která významným způsobem rozšířila trestní represí doplněním skutkové podstaty krádeže o další případy, kdy pachatel činem

nezpůsobil škodu nikoli nepatrnou [srov. § 247 odst. 1 písm. b), d) a e) tr. zákona, ve znění účinném od 1. 1. 1992].

Z těchto důvodů bude zřejmě vhodnější demonstrovat vliv rozšiřování kriminalizace na zatížení orgánů trestní justice jen na některých změnách českého trestního práva hmotného. Pozornost přitom bude samozřejmě zaměřena na ty změny, které lze považovat za diskutabilní z hlediska samotné racionality jejich provedení, tzn. že se jedná o případy, kdy zákonodárce prohlásil za trestné i jednání, jehož závažnost je spíše nižší, a lze proto racionálně uvažovat i o jeho postihu jinými, netrestními prostředky.

Konkrétně jde tedy o následující změny českého trestního práva hmotného:

1. Novelou provedenou zákonem č. 253/1997 Sb. byly mj. do trestního zákona zakotveny dva nové trestné činy, a to pojistný podvod (§ 250a trestního zákona ve znění účinném od 1. 1. 1998) a úvěrový podvod (§ 250b trestního zákona ve znění účinném od 1. 1. 1998). Represivní pojetí těchto skutkových podstat, a zároveň důvod, pro který bylo jejich zavedení kritizováno,³⁷² spočívá zejména v tom, že k jejich spáchání (v některých z jejich variant) se nevyžaduje způsobení žádné majetkové škody. Je vhodné připomenout, že u obou těchto zvláštních případů podvodu Ústavní soud rozhodoval o návrzích na jejich zrušení, kdy těmto návrhům sice nevyhověl, avšak v jeho rozhodnutích je rovněž patrná určitá kritika zavedení a existence skutkových podstat postihujících i jednání, jímž není způsobována žádná majetková škoda (srov. nálezy Pl. ÚS 5/2000 a I. ÚS 631/05). Skutkové podstaty trestných činů pojistného a úvěrového podvodu byly převzaty i do nového trestního zákoníku (srov. § 210 a § 211 tr. zákoníku), a byly navíc doplněny i o podvod dotační (§ 212 tr. zákoníku).

2. Novelou trestní zákona provedenou zákonem č. 112/1998 Sb. došlo k zavedení trestnosti držení drog (v množství větším než malém) pro vlastní potřebu, a to v podobě trestného činu nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů (§ 187a tr. zákona ve znění účinném od 1. 1. 1999). I tento delikt byl převzat do nového trestního zákoníku (jako trestný čin přechovávání omamné a psychotropní látky a jedu, viz § 284 tr. zákoníku).

3. Novelou trestního zákona č. 139/2001 Sb. byla do trestního zákona, konkrétně do ustanovení § 257b tr. zákona, zakotvena zvláštní varianta trestného činu poškozování cizí věci, jež byla následně převzata i do nového trestního zákoníku (do ustanovení § 228 odst. 2). Ta spočívá v tom, že pachatel poškodí cizí věc tím, že ji postříká, pomaluje či popíše barvou nebo jinou látkou. Právě proto bývá tento trestný čin někdy označován jako sprejerství a jeho přísnost (podobně jako u pojistného a úvěrového podvodu) vyplývá z toho, že znakem jeho skutkové podstaty není způsobení škody v určité výši, takže formální znaky tohoto trestného činu jsou naplněny i v případech, kdy škoda způsobená posprejováním či podobným jednáním je zcela minimální. Také u tohoto trestného činu Ústavní soud rozhodoval o návrhu na jeho zrušení, přičemž opět tento návrh sice odmítl, avšak zároveň vyjádřil pochybnosti o efektivitě přístupu zákonodárce spočívajícího ve

³⁷² Srov. např. JELÍNEK, J.: Novelizace trestního práva v roce 1997. Praha: Linde, 1998, s. 37-39; VANTUCH, P.: K trestnému činu úvěrového podvodu podle § 250b TZ. Trestní právo, 2000, č. 10, s. 4-5.

zmnožování skutkových podstat v trestním zákoně a jejich nesystematické diferenciaci (srov. usnesení Pl. ÚS 4/03).

4. Novelizací zákona č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích, která byla provedena zákonem č. 411/2005 Sb. a kterou došlo také ke změnám v trestním zákoně, došlo k takovému rozšíření trestní represe, jež prokazatelně způsobilo mimořádné zvýšení zátěže trestní justice. Za prvé došlo k vytvoření nové skutkové podstaty trestného činu řízení motorového vozidla bez řídičského oprávnění (srov. § 180d tr. zákona ve znění účinném od 1. 6. 2006); protože však tato skutková podstata nebyla převzata do nového trestního zákoníku, nebude jí na tomto místě věnována pozornost, neboť cílem tohoto rozboru je hodnotit *aktuální* míru zátěže orgánů trestní justice.

Druhá změna, k níž došlo v důsledku novely č. 411/2005 Sb., se týkala se trestného činu ohrožení pod vlivem návykové látky podle § 201 tr. zákona. Od účinnosti zmiňované novely totiž ke vzniku trestní odpovědnosti stačí „pouhé“ vykonávání potenciálně nebezpečné činnosti ve stavu vylučujícím způsobilost, aniž by musela být splněna některá z dalších podmínek, které byly do té doby alternativně stanoveny v základní skutkové podstatě a které byly novelou transformovány na okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby a staly se tedy součástí kvalifikované skutkové podstaty tohoto trestného činu. Jelikož tento delikt je v drtivé většině páchan řidičem motorového vozidla, praktický účinek zmiňované novelizace spočíval v tom, že trestný čin spáchá řidič, který řídí motorové vozidlo ve stavu vylučujícím způsobilost způsobeném vlivem návykové látky,³⁷³ aniž by jízdou způsobil jakoukoli poruchu či konkrétní ohrožení v podobě dopravní nehody, ublížení na zdraví apod.

Rozšíření skutkové podstaty trestného činu ohrožení pod vlivem návykové látky navíc způsobilo extenzi trestní represe ještě jedním, nepřímým způsobem. Kromě prudkého a skokového nárůstu počtu stíhaných trestných činů ohrožení pod vlivem návykové látky totiž došlo k postupnému nárůstu počtu stíhaných trestných činů maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 171 tr. zákona, resp. maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 tr. zákoníku. Šlo o důsledek logický a předvídatelný, neboť jednou z nejčastějších sankcí, která byla a je ukládána za trestný čin ohrožení pod vlivem návykové látky, je trest zákazu činnosti.³⁷⁴ A jelikož samozřejmě vždy určitá část odsouzených prokazatelně poruší podmínky výkonu tohoto trestu, tzn. nejčastěji že jsou přistiženi při řízení motorového vozidla, i když jim tato činnost byla zakázána, naplní tak právě skutkovou podstatu trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí (a vykázání), což vyvolává povinnost orgánů činných v trestním řízení takové jednání stíhat. Popsaný efekt se navíc zvyšuje tím, že i za trestný čin maření výkonu

³⁷³ Pokud jde o ovlivnění alkoholem, rozumí se tím dle praxe zpravidla stav, kdy má pachatel v krvi alespoň 1 promile alkoholu, srov. např. ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 2790-2791.

³⁷⁴ Např. v roce 2013 byl za trestný čin ohrožení pod vlivem návykové látky uložen trest zákazu činnosti (ať už jako hlavní sankce, anebo uložený vedle jiné sankce) uložen v 10.606 případech, což představuje 98% ze všech osob odsouzených v tomto roce za tento trestný čin. Zdroj: Statistická ročenka kriminality 2014, dostupné na <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>

úředního rozhodnutí a vykázání je často znovu ukládán trest zákazu činnosti,³⁷⁵ takže opět dochází k tomu, že část odsouzených tento trest nerespektuje a spáchá tím další trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání.

Uvedené novelizace nemají představovat úplný výčet těch změn českého trestního práva hmotného, které lze považovat za problematické z důvodu kolize s principem subsidiarity trestní represe. Lze nepochybně identifikovat i další diskutabilní kroky zákonodárce vedoucí k extenzi kriminalizace; ty však – na rozdíl od výše vypočtených případů – neměly za důsledek výrazné zvýšení zátěže orgánů činných v trestním řízení. Příkladem může být např. trestný čin prostituce ohrožující mravní vývoj dětí podle § 190 tr. zákoníku, který kriminalizuje provozování, organizování, střežení či jiné zajišťování provozování prostituce v blízkosti škol, školských a obdobných zařízení či míst vyhrazených nebo určených pro pobyt nebo návštěvu dětí. Tento delikt byl do českého trestního práva zaveden přijetím nového trestního zákoníku a v letech 2010 až 2014 bylo za něj odsouzeno pouze 8 osob.

Je ještě nutno poznamenat, že nemalá část zmíněných trestných činů, které byly vybrány jako výrazné případy rozšiřování trestní represe cestou kriminalizace, je řešena některým ze způsobů, jež nepředpokládají provedení trestního řízení v jeho plné, standardní formě. Často je taková věc řešena některým z odklonů v trestním řízení již v přípravném řízení, když už je podána obžaloba či návrh na potrestání, samosoudce zpravidla využije možnosti vyřídit věc vydáním trestního příkazu; zřejmě u nemalé části těchto trestných činů dochází k fakultativnímu zastavení trestního stíhání podle § 172 odst. 2 tr. řádu, popřípadě k postoupení věci na základě závěru o nutnosti aplikovat na případ materiální korektiv v podobě zásady subsidiarity trestní represe ve smyslu § 12 odst. 2 tr. zákoníku. I tyto jednodušší způsoby vyřizování trestních věcí však pochopitelně představují zátěž pro orgány činné v trestním řízení, zejména pak pro policejní orgán a státní zástupce, kteří realizují přípravné řízení.

4 KVANTIFIKACE ZÁTĚŽE TRESTNÍ JUSTICE V SOUVISLOSTI NOVÝMI BAGATELNÍMI FORMAMI TRESTNÉ ČINNOSTI

Jak již bylo uvedeno, na tomto místě má být usilováno o kvantifikaci *aktuální* zátěže orgánů tvořících systém trestní justice, která je důsledkem vybraných případů rozšiřování trestní represe cestou kriminalizace, resp. přetrvávající existence některých bagatelních trestných činů; prostředkem této kvantifikace přitom bude analýza statistických údajů. V následujících tabulkách č. 2, 3 a 4 jsou vždy uváděny dva základní údaje. První z nich se týká počtu trestných činů daného typu vyřízených v příslušném období v rámci *přípravného řízení*. Tento souhrnný údaj lze považovat pro daný účel za vyhovující, neboť určitá zátěž pro orgány činné v přípravném řízení vzniká, ať už je způsob vyřízení věci v přípravném řízení jakýkoli, i když pochopitelně (jak již bylo uvedeno) některé z těchto způsobů jsou pro orgány činné v přípravném řízení jednodušší a méně zatěžující.

³⁷⁵ Opět lze odkázat na statistické údaje, z nichž vyplývá, že např. v roce 2013 byl za trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání uložen trest zákazu činnosti (ať už jako hlavní sankce, anebo uložený vedle jiné sankce) uložen v 10.606 případech, což představuje více než 64% ze všech osob odsouzených v tomto roce za tento trestný čin. Zdroj: Statistická ročenka kriminality 2014, dostupné na <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>

Druhý uváděný údaj vyjadřuje zátěž, kterou daný trestný čin představuje pro orgány podílející se na realizaci fáze trestního řízení probíhající *před soudem*, tedy zejména zátěž pro soud prvního stupně. Tento údaj je tvořen součtem všech způsobů vyřízení věci v rámci řízení před soudem, tzn. počtem osob odsouzených pro daný trestný čin a počtem případů, kdy věc skočila zprošťujícím rozsudkem, zastavením trestního stíhání či postoupením věci. Opět lze totiž vycházet z toho, že i když je určitý případ vyřešen poměrně jednoduchým způsobem (např. vydáním trestního příkazu, který není napaden odporem), představuje pro orgány činné v trestním řízení (primárně pro soud) určitou zátěž.

Ve vztahu ke speciálním případům podvodu (tj. podvodu pojistnému, úvěrovému a dotačnímu) a k trestnému činu přechovávání omamné a psychotropní látky a jedu podle § 284 tr. zákoníku jsou uváděny údaje pro rok 2014, tedy dostupné nejaktuálnější údaje. Tyto údaje mohou být také ještě částečně ovlivněny (zvyšovány) amnestií prezidenta republiky z roku 2013 a na ni navazujícím zvýšením kriminality, avšak jak již bylo uvedeno výše, toto ovlivnění zřejmě nebude příliš významné. V souvislosti se speciálními variantami podvodu je ještě nutno poznamenat, že údaje, které jsou k nim uváděny, lze skutečně považovat za vypovídající z hlediska zvýšení zátěže orgánů činných v trestním řízení; vytvoření těchto speciálních skutkových podstat totiž nemělo za důsledek snížení počtu projednávání případů posuzovaných jako tzv. obecný podvod (podle § 250 tr. zákona resp. § 209 tr. zákoníku).³⁷⁶

Pokud jde o tzv. trestný čin sprejství, uváděné údaje (viz tabulku č. 3) se vztahují k roku 2009. Důvod spočívá v tom, že nový trestní zákoník již toto jednání uvádí jako druhou základní skutkovou podstatu trestného činu poškození cizí věci, která je obsažena v ustanovení § 228 odst. 2 tr. zákoníku. Statistické ročenky kriminality však uvádí údaje souhrnně pro trestný čin podle § 228 tr. zákoníku, takže z nich nelze vysledovat, jaká část z nich se týká právě tzv. sprejství. Předchozí trestní zákon z roku 1961 uváděl skutkovou podstatu tohoto trestného činu v samostatném ustanovení § 257b, takže byly využity údaje pro poslední rok účinnosti tohoto trestního zákona, kterým byl právě rok 2009, s tím, že do současnosti se počet těchto deliktů pravděpodobně příliš zásadním způsobem nezměnil.

Míra zatížení orgánů trestní justice způsobená rozšířením skutkové podstaty trestného činu ohrožení pod vlivem návykové látky je v tabulce č. 4 vyjádřena rozdílem mezi údaji pro rok 2014 a rok 2005, tedy mezi údaji nejaktuálnějšími a údaji vztahujícími se k poslednímu celému roku před předmětnou novelizací trestního zákona. Pochopitelně ne všechny případy, které tvoří tento rozdíl, musí nutně připadat na jednání, které před novelou nebylo trestné (a bylo pouhým přestupkem), avšak přesto lze tímto způsobem nejlépe kvantifikovat

³⁷⁶ Např. v roce 1996 bylo za trestný čin podvodu podle § 250 tr. zákona odsouzeno 3.500 osob, v roce 1997 to bylo 3.635 osob. V roce 2000 (tedy v době, kdy již existovaly speciální skutkové podstaty pojistného a úvěrového podvodu a údaje, které se k nim vztahují, už jsou evidovány ve Statistických ročenkách kriminality) bylo za podvod podle § 250 odsouzeno 6.034 osob, v roce 2001 šlo 5.491 osob, atd. Počet osob odsouzených za tzv. obecný podvod se tedy po vytvoření konstrukce zvláštních případů podvodu nejenže nesnížil, ale naopak vzrostl. Zdroj: Statistické ročenky kriminality, dostupné na <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>

míru zátěže orgánů činných v trestním řízení zapříčiněnou zpřísněním základní skutkové podstaty trestného činu ohrožení pod vlivem návykové látky.

Obdobným způsobem, tedy rozdílem mezi údaji pro rok 2014 a pro rok 2005, je kvantifikováno i zatížení trestní justice, které bylo vyvoláno nutností častěji řešit případy trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 tr. zákoníku. Jak již bylo zmíněno, největší nárůst těchto deliktů lze totiž spojovat s větším množstvím spáchaných trestných činů ohrožení pod vlivem návykové látky, resp. s ukládáním trestu zákazu činnosti za tento trestný čin a jeho následným nerespektováním. Z tohoto důvodu lze za relevantní opět považovat rozdíl mezi počtem řešených trestných činů maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 171 tr. zákona v roce 2005 a počtem řešených trestných činů maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 tr. zákoníku v roce 2014.

Údaje obsažené v tabulkách č. 2, 3 a 4 jsou čerpány ze Statistických ročenek kriminality.³⁷⁷

Tabulka č. 2: Údaje o vyřizování vybraných trestných činů v roce 2014

Trestný čin*	Počet trestných činů vyřizovaných v přípravném řízení	Počet trestných činů vyřizovaných soudy**
Pojistný podvod (§ 210 tr. zákoníku)	484	324
Úvěrový podvod (§ 211 tr. zákoníku)	5208	2946
Dotlační podvod (§ 212 tr. zákoníku)	76	18
Přechovávání omamné a psychotropní látky a jedu (§ 284 tr. zákoníku)	736	500

* Přestože je právní kvalifikace uváděna podle trestního zákoníku, uváděné údaje jsou vždy souhrnné pro trestných čin daného druhu, bez ohledu na to, zda byla právní kvalifikace prováděna dle trestního zákoníku, anebo podle předchozího trestního zákona č. 140/1961 Sb.

** Údaje představují součet počtu odsouzených osob, zprošťujících rozsudků, zastavení trestního stíhání a postoupení věci.

Tabulka č. 3: Údaje o vyřizování tzv. sprejerství v roce 2009

Trestný čin	Počet trestných činů vyřizovaných v přípravném řízení	Počet trestných činů vyřizovaných soudy*
Poškozování cizí věci –	977	408

³⁷⁷ Dostupné na <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>

sprejerství (§ 257b tr. zákona)		
---------------------------------	--	--

* Údaje představují součet počtu odsouzených osob, zprošťujících rozsudků, zastavení trestního stíhání a postoupení věci.

Tabulka č. 4: Údaje o nárůstu vyřizování vybraných trestných činů mezi roky 2005 a 2012

Trestný čin	Počet trestných činů vyřizovaných v přípravném řízení			Počet trestných činů vyřizovaných soudy*		
	2005	2014	Rozdíl	2005	2014	Rozdíl
Ohrožení pod vlivem návykové látky**	2584	13288	10704	2104	11887	9783
Maření výkonu úředního rozhodnutí (a vykázání)***	11443	11827	384	8998	9743	745

* Údaje představují součet počtu odsouzených osob, zprošťujících rozsudků, zastavení trestního stíhání a postoupení věci

** Podle § 201 tr. zákona, resp. § 274 tr. zákoníku

*** Podle § 171 tr. zákona, resp. § 337 tr. zákoníku

Provedeme-li součet všech údajů uvedených v tabulkách č. 2 až 4 (přičemž z tabulky č. 4 je za rozhodující považován údaj uvedený v kolonkách „Rozdíl“), dospíváme k zajímavým zjištěním.

Pokud jde o počet sledovaných trestných činů vyřizovaných v přípravném řízení, dosahuje součet těchto údajů čísla **18.569**. Ve vztahu k celkem 149.692 trestným činům, které byly v roce 2014 vyřizovány v rámci přípravného řízení, představují sledované trestné činy podíl **12,4 %**.

Součet všech údajů o sledovaných trestných činech vyřizovaných soudy pak činí **14.724** případů. Jestliže v roce 2014 soudy vyřídily případy celkem 83.518 osob, podíl případů osob řešených pro sledované trestné činy dosáhl dokonce **17,63 %**.

Na tomto místě je třeba připomenout, že uvedené údaje nemohou vyjadřovat zvýšení zátěže trestní justice v důsledku zpřísnování trestní represe (cestou kriminalizace) zcela přesně, neboť nárůst počtu řešených deliktů daného typu mohl být ovlivněn i jinými faktory, než samotným zpřísněním trestní represe; to se týká zejména trestných činů ohrožení pod vlivem návykové látky a maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání, ale třeba i úvěrových podvodů, jejichž nárůst souvisí s prudkým nárůstem uzavíraných úvěrových smluv, ke kterému došlo v poslední dekádě. Avšak i na základě těchto přibližných dat lze tedy jednoznačně konstatovat, že sledované novelizace českého trestního práva hmotného skutečně způsobily značný nárůst zátěže orgánů trestní justice. Zhruba **každý sedmý případ**, kterým se trestní justice musela v roce 2014 zabývat, byl (z právního hlediska) důsledkem některé z těchto novelizací. Uvážíme-li, že tento efekt

způsobilo pouhých sedm trestných činů (či spíše jen šest, protože na dotačný podvod připadá jen marginální podíl), jeví se tento závěr jako skutečně zásadní.

Jednoznačně největší podíl na tomto nárůstu zátěže trestní justice mělo rozšíření skutkové podstaty trestného činu ohrožení pod vlivem návykové látky, výrazným způsobem však v tomto směru přispělo i vytvoření skutkových podstat úvěrového podvodu a tzv. sprejerství. Jen pro srovnání lze např. uvést, že pokud nárůst počtu trestných činů ohrožení pod vlivem návykové látky vyřizovaných v přípravném řízení, který nastal mezi roky 2005 a 2014, činil 10.704 případů, blíží se toto číslo dvojnásobku všech hospodářských trestných činů vyřizovaných v rámci přípravného řízení v roce 2014.³⁷⁸ Je samozřejmé, že náročnost objasňování hospodářské trestné činnosti je (obecně řečeno) extrémně vyšší než objasňování trestných činů ohrožení pod vlivem návykové látky, nicméně i tak lze soudit, že eliminace potřeby řešit tento druh bagatelní protiprávní činnosti v rámci trestního řízení by znatelným způsobem uvolnila kapacitu orgánů činných v trestním řízení pro stíhání závažnější a složitější trestné činnosti. Logickým důsledkem by pak mohlo být zkrácení průměrné doby trestního řízení i bez zavádění a využívání alternativních způsobů řešení trestních věcí.

Zvýšení zátěže trestní justice v důsledku značného nárůstu řešených trestných činů ohrožení pod vlivem návykové látky navíc ani nelze považovat za cenu, kterou je nutné platit za znatelné snížení počtu dopravních nehod způsobených pod vlivem alkoholu. Ze Statistické ročenky České republiky za rok 2014³⁷⁹ sice vyplývá, že oproti roku 2005 se celkový počet nehod v silniční dopravě značně snížil (v roce 2005 jich bylo evidováno 199.262, v roce 2014 pouze 85.859), avšak snížení počtu nehod zaviněných v důsledku vlivu alkoholu již tak výrazné není. Ze statistik nehodovosti Policie České republiky³⁸⁰ totiž vyplývá, že v roce 2007³⁸¹ bylo takových nehod evidováno 7.466 (a šlo o 4,3% z celkového počtu nehod v tomto roce), v roce 2014 bylo evidováno 4.637 nehod zaviněných pod vlivem alkoholu (šlo o 6% z celkového počtu nehod). Určitý pokles tedy sice lze zaznamenat, avšak nejde o pokles nijak markantní, a navíc jej lze spojovat spíše s jinými změnami, které zmíněná novela č. 411/2005 Sb. provedla v zákoně o provozu na pozemních komunikacích, zejména se zavedením systému bodového hodnocení řidiče či se zavedením obligatorního ukládání zákazu činnosti za určité přestupky spáchané při provozu na pozemních komunikacích (srov. § 125c odst. 5 a 8 zák. č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích, ve znění pozdějších předpisů); tomuto závěru nasvědčuje zejména zmíněný výrazný pokles celkového počtu dopravních nehod.

³⁷⁸ V roce 2014 bylo v rámci přípravného řízení vyřízeno celkem 6.050 hospodářských trestných činů, tj. trestných činů obsažených v hlavě VI. zvláštní části trestního zákoníku, resp. v hlavě druhé zvláštní části trestního zákona. Zdroj: Statistická ročenka kriminality 2015, dostupná na <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>

³⁷⁹ Viz Statistická ročenka České republiky – 2015, kapitola 27. „Soudnictví, kriminalita, nehody“ – dostupné na <https://www.czso.cz/csu/czso/27-soudnictvi-kriminalita-nehody> - přístup 27. 9. 2016

³⁸⁰ Dostupné na <http://www.policie.cz/clanek/statistika-nehodovosti-900835.aspx?q=Y2hudW09MQ%3d%3d>

³⁸¹ Starší statistiky nehodovosti na webu www.policie.cz nejsou dostupné.

5 ZÁVĚR

Nejprve je třeba konstatovat, že výsledkem výše uvedené analýzy nemůže a nemá být zjednodušující závěr o tom, že sledované trestné činy jednoznačně představují přepětí trestní represe. K takovému závěru by bylo možné dospět až po podrobném a důkladném vyhodnocení dalších faktorů, zejména nutnosti důrazné ochrany daných zájmů, potřeby a možnosti odrazení potenciálních pachatelů od škodlivého jednání určitého typu prostřednictvím hrozby trestněprávního postihu a v neposlední řadě i hlediska adekvátní a spravedlivé reakce na toto jednání ze strany státu, a to mj. s přihlédnutím k intenzitě zásahu do práv poškozených osob.

Uváděné údaje však mohou být vnímány jako potvrzení toho, že i při vytváření trestní politiky a přípravě novelizací trestního práva hmotného nelze opomíjet i dopady stanovení rozsahu trestní odpovědnosti na systém trestní justice. I zdánlivě vedlejší a drobná novelizace trestněprávních předpisů totiž může způsobit nutnost zabývat se novým typem trestné činnosti v takovém rozsahu, který může ohrožovat kvalitní fungování trestní justice, tedy způsobit její „přehřátí“.

Nejlepším příkladem takové „drobné“ změny může být nepochybně již několikrát zmiňovaná novela trestního zákona č. 411/2005 Sb., která zásadním způsobem rozšířila dopady skutkové podstaty trestného činu ohrožení pod vlivem návykové látky. Přírůstek více než devíti a půl tisíců nových případů lze považovat za tak obrovský, že v novodobé historii českého, resp. československého trestního práva by jej předčilo možná jen již zmiňované rozšíření základní skutkové podstaty krádeže, ke kterému došlo novelou č. 557/1991 Sb.

V tomto konkrétním případě proto přece jen je možné de lege ferenda doporučit návrat k právní úpravě účinné do 30. 6. 2006, kdy za trestný čin byly považovány až kvalifikované případy výkonu potenciálně nebezpečné činnosti (zejména řízení motorového vozidla) ve stavu vylučujícím způsobilost způsobeném návykovou látkou, především tedy případy, kdy tímto jednáním bylo způsobeno ublížení na zdraví, majetková škoda, pachatel byl v předchozích letech za obdobný čin spáchaný pod vlivem návykové látky postižen, apod. Tento krok by skutečně výrazným způsobem odbřemenil trestní justici, byť samozřejmě nelze hovořit obecně o odbřemenění státního aparátu, protože např. případy „obyčejného“ řízení vozidla ve stavu vylučujícím způsobilost by musely být řešeny v rámci přestupkového řízení. Nicméně lze prakticky s jistotou soudit, že vedení přestupkového řízení představuje pro orgány státu výrazně nižší zatížení, než vedení řízení trestního.

Použitá literatura:

ASHWORTH, A., HORDER, J.: Principles of Criminal Law. Seventh edition. Oxford: Oxford University Press, 2013. 542 s. ISBN 978-0199672684.

FUCHS, H.: Österreichisches Strafrecht. Allgemeiner Teil I. Wien: Springer, 2008. 382 s. ISBN 978-3-211-74422-2.

JELÍNEK, J.: Novelizace trestního práva v roce 1997. Praha: Linde, 1998. 55 s. ISBN 8072011189.

JIRÍČEK, P., MAREK, T.: Řešení bagatelních deliktů. Praha: Leges, 2014. 128 s. ISBN 978-80-87576-90-8.

KRATOCHVÍL, V. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. Praha: C. H. Beck, 2009. 797 s. ISBN 978-80-7400-042-3.

SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M.: Systém českého trestního práva. Část první. Trestní právo a trestní zákony. Praha: Novatrix, 2009. 942 s. ISBN 978-80-254-4033-9.

Statistická ročenka České republiky – 2015. Dostupné na <https://www.czso.cz/csu/czso/27-soudnictvi-kriminalita-nehody>

Statistické ročenky kriminality. Dostupné na <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>

ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 3632 s. ISBN 978-80-7400-428-5.

VANTUCH, P.: K trestnému činu úvěrového podvodu podle § 250b TZ. In: Trestní právo, 2000, č. 10, s. 2-7.

Kontaktní údaje:

doc. JUDr. Filip Ščerba, Ph.D.

filip.scerba@upol.cz

Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta

tř. 17. listopadu 8

771 11 Olomouc

Česká republika

VÄZBA PRE TRESTNÉ ČINY TERORIZMU- PROSTRIEDOK ULTIMA RATIO?

Martin Štrkolec

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta

ABSTRAKT: Väzba pre trestné činy terorizmu je novým inštitútom slovenského právneho poriadku, ktorý bol do zákonnej dikcie Trestného poriadku zakotvený zákonom č. 444/2015 Z. z. s účinnosťou od 1.1.2016. Ako každý zabezpečovací inštitút, ktorý výraznou mierou zasahuje do základných práv a slobôd jednotlivcov, aj väzba pre trestné činy terorizmu musí spĺňať požiadavky kladené tak na legislatívnu, ako aj na aplikačnú stránku zákonnosti (ústavnosti). Autor sa v príspevku zaoberá tak legislatívnou, ako aj aplikačnou stránkou ústavnosti predmetného inštitútu, pričom túto rozoberá nie len z hľadiska hodnotových požiadaviek celého trestného práva, ale tiež z pohľadu Ústavy Slovenskej republiky, či medzinárodno- právnych dokumentov, ktorými je Slovenská republika viazaná.

KLÚČOVÉ SLOVÁ: Väzba, terorizmus, ultima ratio, Ústava Slovenskej republiky, Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd

ABSTRACT: Custody for criminal offences of terrorism is a new institute of Slovak law order that has been adopted by Act no. 444/2015 Coll. with legal effect from 1st of January 2016. As each securing institute, which significantly affects the fundamental rights and freedoms of individuals, as well custody for criminal offences of terrorism has to respect the requirements as to legislation, as well as application part of legality (constitutionality). The author in this paper deals mainly with the legislative as well as application side of the constitutionality of the institute, and that discusses not only in terms of value (axiological) requirements of the criminal law, but also in terms of the Constitution of the Slovak Republic or international legal documents, by which the Slovak Republic is bound.

KEY WORDS: Custody, terrorism, principle of ultima ratio, Constitution of Slovak republic, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms

ÚVOD

Trestná politika štátu predstavuje súčasť politického diania v spoločnosti, pričom jej obsahom je jednak tvorba trestnoprávných noriem, avšak taktiež ich následná aplikácia orgánmi verejnej moci. Možno však súhlasiť s názorom J. Ivora, podľa ktorého bez zapojenia odborníkov z právnej praxe nemožno správne definovať,

vytvárať a následne aplikovať príslušné trestnoprávne ustanovenia.³⁸² Domnievame sa, že okrem odbornej, ba až vedeckej intervencie možno s efektivitou trestnej politiky spájať aj včasnosť jej realizácie. Máme však za to, že tak ako potrebu náležitého zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností nemožno stavať nad zákonnosť celého trestného procesu, tak ani potrebu rýchlej reakcie štátu na spoločenské dianie nemožno stavať nad zákonnosť, respektíve ústavnosť právnej normotvorby. Z uvedeného vyplýva, že trestná politika štátu v sebe zahŕňa nutnosť rešpektovať tak legislatívnu, ako aj aplikačnú stránku princípu zákonnosti ako imanentného princípu právneho štátu. Pre účely spracúvaného príspevku sa úvodom zameriame na hmotnoprávne a procesnoprávne aspekty dodržiavania princípu zákonnosti pri tvorbe všeobecnej politiky štátu v trestnej oblasti, ale následne tiež pri jej aplikácii v právnej praxi. I keď je všeobecná politika štátu založená taktiež na historických, filozofických, sociologických a ekonomických aspektoch, jej právny aspekt nemožno vôbec opomínať. V demokratickom právnom štáte sú totiž právom regulované nielen vzťahy medzi osobami v právnom slova zmysle, ale tiež orgány verejnej moci, ktoré sú *ex constitutio* povinné zachovať súlad medzi prameňmi práva rôznej právnej sily. Zákony s ústavou a medzinárodnými zmluvami nevyvímajúc.

K HODNOTOVÝM POŽIADAVKÁM TRESTNÉHO PRÁVA

Hodnotové požiadavky trestného zákonodarstva v sebe okrem iného zahŕňajú objektívne poznanie nevyhnutných potrieb a skutočných záujmov celej spoločnosti. Zaraďujeme medzi nich najmä obsahovú kvalitu a stabilitu trestného práva, spravodlivosť a primeranosť trestnoprávnej represie, ako aj proporcionalitu zasahovania trestného práva do spoločnosti. Proces trestnej normotvorby prináša neraz viacero možných riešení konečnej právnej úpravy. Podľa teoreticko-právnej spisby³⁸³, čím presnejšia je znalosť určitej problematiky a čím presnejšia je znalosť navrhovaných riešení s prihliadnutím na všetky možné účinky, tým jednoduchšia je následne voľba medzi navrhovanými riešeniami. Zákonodarca nie je pri výkone svojho práva trestnej normotvorby viazaný len dodržiavaním načrtnutých axiologických požiadaviek legislatívnej stránky princípu zákonnosti. Vzhľadom na výrazné zasahovanie trestného práva do základných práv a slobôd, respektíve ľudských práv a základných slobôd jednotlivcov je viazaný taktiež ústavnými a medzinárodnoprávnymi limitmi, ktoré si pre výkon predmetných právomocí v procese historického vývoja sám stanovil.

V trestnom práve sa tak vzhľadom na uvedené javí žiaducim diškurzívne správanie zákonodarcu, ktoré pomáha predkladať hodnotové voľby, a taktiež eliminovať prvoplánové riešenia v procese prijímania zákonov, ktorých obsahom sú často ústavne nekonformné trestnoprávne normy. Axiologické požiadavky legislatívnej stránky princípu zákonnosti možno pre oblasť trestného práva vyjadriť myšlienkou E. W. Hanacka, podľa ktorej „*tak ako sudca nesmie uložiť trest bez*

³⁸² Bližšie pozri: IVOR, J., ŠKOHEL, D.: Stabilita trestného zákonodarstva ako jedna zo zásad trestnej politiky. In: ROMŽA, S. (ed.): Trestná politika štátu- história, súčasnosť a perspektívy. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2015. s. 12 a nasl.

³⁸³ Bližšie pozri: BRÖSTL, A., DOBROVIČOVÁ, G., KANÁRIK, I.: Teória práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. s. 43

toho, aby dokázal vinu páchatela, nesmie ani zákonodarca hroziť trestom bez toho, aby dokázal jeho potrebnosť.“³⁸⁴ Máme za to, že tak ako zákonodarca nesmie hroziť trestom bez toho, aby dokázal jeho potrebnosť, rovnako zákonodarca nesmie hroziť ani inými opatreniami trestno-procesného donútenia bez ich reálnej odôvodnenosti, nevyhnutnosti a potrebnosti, a to v konkrétnych podmienkach vývoja a stavu demokratickej spoločnosti nachádzajúcej sa na určitom štátnom území. I keď možno konštatovať, že nedodržanie axiologických požiadaviek *a priori* nespôsobuje nezákonnosť tvorby práva, možno sa súčasne zhodnúť na skutočnosti, že nedodržaním axiologických požiadaviek tvorby práva sa oslabuje princíp právnej istoty občanov, ako aj iných adresátov právnych noriem, čo z hľadiska vnútornej prepojenosti princípu zákonnosti a princípu právnej istoty negatívnym spôsobom vplýva taktiež na samotnú zákonnosť.

V najširšom zmysle možno podľa A. Bröstla zákonnosť definovať ako existenciu zákonov, ktoré viažu všetkých, ktorí sú im podriadení. V demokratickom právnom štáte sú tak zákonmi viazané orgány verejnej (v užšom zmysle štátnej) moci, občania, cudzinci nachádzajúci sa na štátnom území, ako aj iné subjekty práva.³⁸⁵ Uvedené možno precízne vystihnúť tým, že „*zákonnosť je metóda regulácie konania všetkých subjektov právom, pričom štátne orgány sa z tejto regulačnej sféry v žiadnom prípade nevynímajú, a to ani orgány právotvorné. Ide o princíp všeobecnej záväznosti práva a rovnosti všetkých pred zákonom. Štátna moc tak zákonom obmedzuje samu seba, vytvára pravidlá svojej realizácie*“.³⁸⁶ Legalita predstavuje formu, v ktorej sa právo prejavuje a zároveň zdôvodňuje legitimitu.

„*Ústavný princíp legality štátnej moci vyjadrený v článku 2 ods. 2 ústavy hovorí o viazanosti štátnych orgánov ústavou a zákonmi. Štátne orgány nie sú oprávnené konať, ak ich na to nespĺnomocní zákon a ak konajú, sú povinné konať iba spôsobom, ktorý ustanovil zákon. Táto zásada zabezpečuje v štáte pre jeho obyvateľov právnú istotu – majú možnosť predvídať následky nielen svojich právnych úkonov, možnosti a spôsoby uplatnenia svojich práv voči štátu, ale predovšetkým konanie štátnych orgánov a ich zmysel*“.³⁸⁷ Predmetné rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky poukazuje na koexistenciu princípu legality a princípu právnej istoty vo vzťahu orgánov verejnej moci k iným, im podriadeným subjektom práva, najmä k jednotlivcom nachádzajúcim sa na štátnom území.

„*Čím viac právo zasahuje, tým menej dosahuje*“.³⁸⁸ Možno sa stotožniť s uvedeným názorom ohľadom rozsahu zasahovania práva do spoločnosti. Prekročením optimálnej miery právnej regulácie sa znižuje celková efektívnosť právnej úpravy. Bez ďalšieho by bolo neodborné stroho hodnotiť, že veľký rozsah právnej regulácie priamo súvisí s kvalitou právnych predpisov. Ako však vyplynie z ďalších častí

³⁸⁴ HANACK, E.-W.: Zur Revision des Sexualstrafrechts in der Bundesrepublik. Reinbek: Rowohlt, 1969. s. 37

³⁸⁵ Bližšie pozri: BRÖSTL, A.: Právny štát. Košice: MEDES, 1995. s. 42

³⁸⁶ MALCEVOVÁ, E.: Občan, občianska spoločnosť, právny štát. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského, 1995. s. 53 a s. 54

³⁸⁷ Bližšie pozri: Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 31.10.2001 vydaný pod č. k.: II. ÚS 58/01.

³⁸⁸ Bližšie pozri: KUKLIŠ, P.: Niektoré problémy právnej normotvorby v Slovenskej republike. In: Otázky tvorby práva v Českej republike, Poľskej republike a Slovenskej republike. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005. s. 34

predkladaného príspevku, na kvalitu právnych predpisov vplyva rozsah právnej regulácie nepriamo. Kriticky môžeme hodnotiť, že najmä častá neodbornosť, respektíve uponáhľanosť navrhovateľa zákona alebo zákonodarného zboru pri jeho schvaľovaní produkuje veľké množstvo nekvalitných, ba až vzájomne rozporných právnych noriem. Je preto viac než nepochybné, že axiologicky prijateľný právny predpis musí byť produkciou špičkových odborníkov v právnej oblasti, avšak len po predchádzajúcej odbornej a vedeckej interdisciplinárnej diskusii. V načrtnutom smere sa preto niektoré zákony prijaté zákonodarcom nestretávajú, a to prinajmenšom u vzdelanejších vrstiev obyvateľstva, s porozumením a kladným hodnotením. Nie nadarmo totiž medzi právnikmi koluje názor podľa ktorého najväčšej pocty, ktorej sa právnikovi počas jeho profesionálnej kariéry môže dostať, je pričinenie sa o vznik zákona dôležitého pre reguláciu významných spoločenských vzťahov. Jedným dychom však zároveň považujeme za nutné dodať, že okrem iného, iba snahou o dodržanie všetkých axiologických požiadaviek tvorby práva je právnik uvedenej pocty hodný.

V oblasti trestného práva si aj vzhľadom na empirické sledovanie vývoja slovenského trestného práva dovoľujeme poukázať na (ne)primeranosť trestnej represie, ktorá predstavuje jednu z najelementárnejších axiologických požiadaviek vôbec. Pri ukladaní trestu odňatia slobody ako najostrejšieho prostriedku štátneho donútenia je konajúci súd povinný aplikovať tak všeobecné zásady pre ukládanie trestov vymedzené v ustanoveniach § 34 a nasledujúcich zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“), ako aj po splnení zákonom predpokladaných podmienok aplikovať špeciálne zásady ukladania trestu odňatia slobody, akými sú napríklad zásada „trikrát a dost“, asperačná zásada, a taktiež zásada absorpcná. K deklarovaniu ústavnej (ne)konformnosti zásady „trikrát a dost“ a asperačnej zásady Ústavným súdom Slovenskej republiky sme už v minulosti zaujali naše stanovisko.³⁸⁹

Rovnako sme sa už v minulosti stotožnili s právnym názorom Ústavného súdu Slovenskej republiky, ktorý tento vyjadril vo svojom plenárnom rozhodnutí zo dňa 28.11.2012, č.k.: PL. ÚS 106/2011.³⁹⁰ V zmysle citovaného nálezu má zákonodarca nespochybniteľné právo formovať trestnú politiku štátu. Ústavný súd Slovenskej republiky však zároveň dodal, že predmetné právo zákonodarcu nie je absolútne. Pri uvedených úvahách proti sebe možno postaviť dva aspekty princípu zákonosti- legislatívny a aplikačno-právny. Iba zákonodarca je totiž ústavne splnomocnený vydať trestnoprávnu normu. Na strane druhej sú len orgány činné v trestnom konaní a súdy oprávnené aplikovať trestnoprávne normy na konkrétne právne prípady. Skutočnosť, že právo zákonodarcu na tvorbu trestnej politiky štátu nie je absolútne možno zdôvodniť aj nasledovným. Zákonodarca je pri svojej normotvornej činnosti výrazne limitovaný, a to povinnosťou zaistiť súlad trestnoprávnej úpravy so základnými právami a slobodami jednotlivcov. V praxi sa však často stáva, že normotvorca má ohľadom právnej úpravy, ktorú sám vytvoril

³⁸⁹ Bližšie pozri: ŠTRKOLEC, M.: Zásady aplikované sudcom pri ukladaní trestu odňatia slobody ako najostrejšieho prostriedku donútenia štátnej moci. In: Základné zásady v rozhodovacej činnosti súdnej moci. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2014. s. 61 a nasl.

³⁹⁰ Bližšie pozri: Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 28.11.2012 vydaný pod č. k.: PL. ÚS 106/2011;1.

inú predstavu primeranosti ako má pri racionálnom aplikačnom uvážení samotný súd. Následne dochádza k vzájomnému stretu legislatívnej a aplikačnej stránky zákonnosti (ústavnosti). Vzniknutý konflikt aspektov zákonnosti (ústavnosti) sa v súlade s princípmi právneho štátu snaží vyriešiť nezávislý súdny orgán ochrany ústavnosti, ktorým je v podmienkach slovenského právneho poriadku Ústavný súd Slovenskej republiky.³⁹¹

PRIJATIE TZV. „PROTITERORISTICKÉHO BALÍČKA ZÁKONOV“ AKO (AŽ PRÍLIŠ) VČASNÁ REAKCIA ZÁKONODARCU NA HROZBU TERORIZMU

Všetko doposiaľ uvedené úzko súvisí s problematikou trestnej politiky štátu. Ako však implicitne vyplýva z doposiaľ uvedeného, trestná politika štátu sa v žiadnom prípade nevyčerpáva legislatívnou činnosťou zákonodarcu v oblasti trestného práva hmotného. Rovnako v oblasti trestného práva procesného je možné vysloviť mierne znepokojenie nad činnosťou slovenského zákonodarcu v období nie tak dávno minulom, a to konkrétne na sklonku roku 2015. Už v úvode príspevku sme uviedli, že na to, aby trestná politika štátu spĺňala ciele, ktoré si zákonodarcu na tento účel stanovil, je potrebné vopred poznať, analyzovať a diskutovať o problémoch konkrétnej spoločnosti. Opätovne zdôrazňujeme, že bez participácie odborníkov z právnej praxe nemôže zákonodarcu správne definovať a následne vytvárať príslušné trestnoprávne ustanovenia. Naše výhrady smerujú najmä proti prijatiu tzv. „protiteroristického balíčka zákonov“, ku ktorých prijatiu došlo v nadväznosti na tragické teroristické útoky v Paríži na jeseň 2015. V žiadnom prípade si netrúfame zľahčovať súčasnú globálnu hrozbu terorizmu, ako aj nevyhnutnú potrebu jeho potlačania, v ideálnom prípade jeho úplnú elimináciu. Keďže slovenský „protiteroristický balíček zákonov“ je teritoriálne viazaný primárne k územiu Slovenskej republiky, pokúsme sa zamyslieť nad účelom, dôsledkami, ako aj hodnotením určitých inštitútov novej protiteroristickej právnej úpravy, ktorá je platná a účinná na našom území.

Zákomom č. 444/2015 Z. z. bolo novelizovaných viacero zákonov. Patrí medzi ne najmä Trestný zákon, zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“), zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov, zákon č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe v znení neskorších predpisov, zákon č. 198/1994 Z. z. o Vojenskom spravodajstve v znení neskorších predpisov a iné. K prijatiu predmetného zákona došlo v skrátenom legislatívnom konaní za súčasného uplatnenia práva veta prezidenta Slovenskej republiky. Napokon došlo dňa 21.12.2015 k prelomeniu uplatneného prezidentského veta, a teda k platnosti a následne dňa 1.1.2016 aj k účinnosti zavádzaných zmien. Podľa prezidenta Slovenskej republiky Andreja Kisku (ďalej len „prezident“) zákon, ktorý obsahoval novelu Trestného zákona, Trestného poriadku a inej legislatívy bol prijatý bez toho, aby sa verejnosť i všetci poslanci Národnej rady Slovenskej republiky dozvedeli

³⁹¹ K tomu viac pozri: ŠTRKOLEC, M.: Zásady aplikované sudcom pri ukladaní trestu odňatia slobody ako najostrejšieho prostriedku donútenia štátnej moci. In: Základné zásady v rozhodovacej činnosti súdnej moci. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2014. s. 61 a nasl.

dostatok informácií o konkrétnych a identifikovateľných teroristických hrozbách. Prezident upozornil aj na to, že protiteroristický balík porušuje princíp primeranosti, pretože stupeň ohrozenia terorizmom je na území Slovenskej republiky na nízkej úrovni. Podľa názoru prezidenta prijatie predmetného zákona nepredchádzala ani odborná príprava, ani odborná diskusia. Pre úplnosť dodávame, že v skrátenom legislatívnom konaní mu objektívne predchádzať nemohla.

Výsledkom nadobudnutia platnosti a účinnosti zákona č. 444/2015 Z. z. je okrem iného skutočnosť, že do Trestného poriadku bolo vložené nové ustanovenie § 71 ods. 2 Trestného poriadku, v zmysle ktorého: *„Obvinený môže byť vzatý do väzby aj vtedy, ak je trestne stíhaný pre trestné činy terorizmu, ak doteraz zistené skutočnosti nasvedčujú tomu, že skutok, pre ktorý bolo začaté trestné stíhanie, bol spáchaný, má znaky trestného činu a sú dôvody na podozrenie, že tento skutok spáchal obvinený.“* Sme presvedčení, že zavedenie väzby pre trestné činy terorizmu je exemplárnym príkladom zneužitia práva slovenského zákonodarcu na tvorbu trestnej politiky štátu. Keďže sa jedná o rýdzo nový inštitút slovenského trestného procesu je zrejmé, že naše presvedčenie nemôže prameniť z už objektivizovaných skutočností, respektíve z už vydaných rozhodnutí súdnych orgánov. V nasledujúcej časti tohto príspevku sa však pokúsime načrtnúť, v ktorom smere by sa s väzbou pre trestné činy terorizmu mohol a mal zaoberať aj Ústavný súd Slovenskej republiky.

K ZÁKONNOSTI A ÚSTAVNOSTI VÄZBY PRE TRESTNÉ ČINY TERORIZMU

K dosiahnutiu účelu trestného konania je zväčša potrebné zabezpečiť prítomnosť určitých osôb na procesných úkonoch realizovaných v jeho vlastnom priebehu. Väzba predstavuje legálny inštitút donútenia v trestnom konaní, prostredníctvom ktorého sa orgány činné v trestnom konaní a súd snažia dosiahnuť účel samotného trestného konania aj tým, že obvineného dočasne pozbavia jeho osobnej slobody. Z uvedeného pohľadu sa inštitút väzby javí ako tzv. „nutné zlo“ v zmysle, že súd svojim rozhodnutím o väzbe neprezumuje vinu obvineného, nesankcionuje ho, ani týmto nevysslovuje morálne odsúdenie dotknutej osoby. Porušenie zásady prezumpcie nevinu obvineného by predstavovala situácia, ak by sa prostredníctvom aplikácie inštitútu väzby prejedukovalo spáchanie trestného činu obvineným.³⁹²

Z uvedeného vyplýva, že ujma obvineného na osobnej slobode prostredníctvom uloženia väzby nepredstavuje účel, ale iba prostriedok k dosiahnutiu cieľa, ktorým je naplnenie účelu trestného konania. Učinené konštatovanie však nevyučuje, aby ujma spôsobená väzobným stíhaním bola obvineným vnímaná dokonca horšie než výkon samotného trestu. Súdby by pri ukladaní väzby mali mať neustále na mysli skutočnosť, že výkon väzby môže mať u osôb, u ktorých možno inak predpokladať nápravu a ďalšie vedenie riadneho života výrazne negatívne následky, a to či už v podobe psychického utrpenia alebo tzv. kriminálneho infikovania. Prostredie

³⁹² Bližšie pozri: Bližšie pozri: JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo procesní. 5. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2007. s. 276

výkonu väzby zvykne byť v porovnaní s výkonom trestu odňatia slobody považované za náročnejšie v požiadavkách na odolnosť obvineného.³⁹³

Zákonným predpokladom vzatia obvineného do väzby je splnenie tzv. väzobných podmienok. V rámci dikcie Trestného poriadku rozlišujeme základné, kvalifikované a osobitné väzobné podmienky. Kým základné podmienky väzby musia byť obligatórne splnené tak pri vzatí obvineného do väzby, pri celom jej ďalšom trvaní, ako aj pri predĺžovaní lehoty väzby, kvalifikované podmienky väzby sú vyjadrené napríklad v ustanovení § 73 ods. 3 Trestného poriadku, pričom tieto musia byť splnené pri predĺžení lehoty väzby obvineného, a teda je nutné ich aplikovať kumulatívne so základnými väzobnými podmienkami. Od základných a kvalifikovaných väzobných podmienok pôsobia autonómne osobitné väzobné podmienky. Tieto musia byť splnené napr. pri väzbe v extradičnom konaní.³⁹⁴ Pre účely úvah o zákonnosti, respektíve ústavnosti väzby pre trestné činy terorizmu sa v ďalšom texte príspevku zameriame na povahu, obsah a význam základných podmienok väzby. Slovenská teória trestného práva rozlišuje formálne a materiálne základné podmienky väzby.³⁹⁵

I keď je obsah formálnych a materiálnych podmienok väzby doktrínou trestného práva presne a jasne vymedzený, v aplikačnej praxi orgánov činných v trestnom konaní, súdov, ale aj obhajcov, či iných subjektov trestného konania sa možno stretnúť s ich nedôsledným rozlišovaním. Ako vyplynie z ďalšieho textu príspevku, terminologicky nepresne sa k vymedzovaniu základných podmienok väzby stavia aj samotný zákonodarca. Podľa doktríny trestného práva patrí medzi formálne podmienky vzatia obvineného do väzby:

- Vznesenie obvinenia a jeho oznámenie určitej osobe v zmysle ustanovenia § 206 ods. 1 Trestného poriadku.
- Aktívna legitímácia orgánu činného v trestnom konaní, ktorý dáva podnet, respektíve návrh na vzatie obvineného do väzby v prípravnom konaní.
- Príslušnosť súdu, ktorý rozhoduje o vzatí obvineného do väzby.
- Zákonnosť konania, ktoré bezprostredne predchádzalo rozhodnutiu o vzatí obvineného do väzby.
- Podanie návrhu na vzatie do väzby včas v prípade, ak rozhodnutiu o vzatí do väzby v prípravnom konaní predchádza zadržanie podľa ustanovenia § 85, respektíve ustanovenia § 86 Trestného poriadku.

Materiálne podmienky vzatia obvineného do väzby rozlišuje všeobecná teória trestného práva nasledovne:

- Dôvodnosť trestného stíhania vedeného voči obvinenému (prvá časť prvej vety ustanovenia § 71 ods. 1 Trestného poriadku po spojku „a“).
- Existencia konkrétneho väzobného dôvodu (väzobné dôvody sú pre účely tzv. „prvoväzby“ vymedzené v ustanovení § 71 ods. 1 Trestného

³⁹³ Bližšie pozri: ZEMAN, P. a kol.: Vliv vybraných ustanovení velké novely trestního řádu na průběh trestního řízení. Praha: IKSP, 2010. s. 115 a IVOR, J.: Zaisenie osôb v trestnom konaní. Bratislava: IURA EDITON, 1997. s. 128

³⁹⁴ Bližšie pozri: Ustanovenia § 505 a § 506 Trestného poriadku.

³⁹⁵ K tomu bližšie pozri aj: ČENTĚŠ, J. a kol.: Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. Šamorín: Heuréka, 2012. s. 233

poriadku za spojku „a“, teda dôvody, ktoré zakladajú odôvodnenosť útekovvej, kolúznej, respektíve predbežnej (predstihovej) väzby.³⁹⁶

Možno konštatovať, že skúmaniu dôvodnosti trestného stíhania súdy pri rozhodovaní o väzbe obvineného nevenujú náležitú pozornosť, pričom si vystačujú s formálnou existenciou uznesenia o vznesení obvinenia, ktoré je súčasťou vyšetrovacieho spisu. V praxi je drvivá väčšina dokazovania, ktoré predchádza vydaniu rozhodnutia o väzbe zameraná na skúmanie dôvodnej obavy z naplnenia jedného alebo viacerých dôvodov väzby, ktoré sú explicitne vymedzené v ustanovení § 71 ods. 1 Trestného zákona. V uvedených súvislostiach sa v žiadnom prípade nemožno stotožniť s načrtnutou aplikačnou praxou všeobecných súdov, keďže odôvodnenosť vedenia trestného stíhania voči konkrétnej osobe je podľa nášho názoru prinajmenšom tak dôležitou súčasťou materiálnych podmienok väzby ako je samotný dôvod väzby, ak nie dokonca dôležitejšou. Väzbu je potrebné vnímať ako výlučne zabezpečovací inštitút trestného práva procesného, prostredníctvom ktorého orgány činné v trestnom konaní a súd primárne zabezpečujú prítomnosť obvineného pre účely trestného konania, ako aj zamedzujú iným jeho nežiadúcim správaniam.³⁹⁷ Aj z predchádzajúcej vety vyplýva akcesorická povaha väzby, v zmysle ktorej je rozhodnutie o väzbe vždy naviazané na trestné stíhanie konkrétnej osoby obvineného. Ak je teda samotné trestné stíhanie nedôvodné, nemožno logicky uvažovať o naplnení konkrétneho väzobného dôvodu tak ako to vyžaduje kumulácia materiálnych podmienok väzby uvedených v ustanovení § 71 ods. 1 Trestného poriadku.

V predchádzajúcom odseku sme uviedli, že súdy si pri rozhodovaní o väzbe z hľadiska dôvodnosti trestného stíhania vystačujú tým, že v prebiehajúcom konaní došlo k vzneseniu obvinenia, ktoré prípadne nebolo v rámci inštančného postupu zrušené. Ako však vyplýva z vyššie uvedeného, vznesenie a oznámenie obvinenia určitej osobe je formálnou podmienkou väzby. Medzi vznesením obvinenia a rozhodovaním o väzbe obvineného sa v trestnom konaní dôkazná situácia spravidla mení. Aj z uvedených dôvodov zákonodarcu okrem vznesenia obvinenia ako formálnej podmienky väzby vyžaduje pred rozhodnutím o väzbe vždy bezpodmienečne skúmať to, či v období medzi vznesením obvinenia a rozhodovaním o väzbe neboli vykonanými dôkazmi objektivizované také skutočnosti, ktoré väzbu obvineného vylučujú, a to práve pre neodôvodnenosť vedeného trestného stíhania.

Zastávame názor, že pre účely posudzovania zákonnosti, respektíve ústavnosti zakotvenia väzby pre trestné činy terorizmu do právneho poriadku Slovenskej republiky, ako aj jej následnej aplikácie v trestnoprávnej praxi je relevantnou právnou úpravou Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „dohovor“) a príslušná judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“) so sídlom v Štrasburgu. V zmysle článku 5 ods. 1 dohovoru: *„Každý má právo na slobodu a osobnú bezpečnosť. Nikoho nemožno pozbaviť slobody okrem nasledujúcich prípadov, pokiaľ sa tak stane na základe postupu stanového zákonom: a) zákonné pozbavenie slobody osoby po odsúdení príslušným súdom;*

³⁹⁶ Bližšie pozri: ČENTÉŠ, J. a kol.: Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. Šamorín: Heuréka, 2012. s. 234

³⁹⁷ Bližšie pozri: Ustanovenie § 71 ods. 1 písm. a), b) a c) Trestného poriadku.

b) zákonné zatknutie alebo pozbavenie slobody z dôvodu nesplnenia rozhodnutia vydaného súdom v súlade so zákonom alebo s cieľom zabezpečiť splnenie povinností stanovenej zákonom; c) **záonné zatknutie alebo pozbavenie slobody za účelom predvedenia pred príslušný súdny orgán pre dôvodné podozrenie zo spáchania trestného činu, alebo ak je to dôvodne považované za potrebné za účelom zabránenia spáchaniu trestného činu alebo úteku po jeho spáchaní**; d) pozbavenie slobody maloletého na základe zákonného rozhodnutia za účelom výchovného dohľadu alebo jeho zákonné pozbavenie slobody za účelom predvedenia pred príslušný súdny orgán; e) zákonné pozbavenie slobody osôb, aby sa zabránilo šíreniu nákazlivej choroby, alebo duševne chorých osôb, alkoholikov, narkomanov alebo tulákov; f) zákonné zatknutie alebo iné pozbavenie slobody osoby, aby sa zabránilo jej nepovolenému vstupu na územie štátu, alebo osoby, proti ktorej sa vedie konanie o vypovedaní alebo vydaní.“

Dôvody pozbavenia osobnej slobody v zmysle článku 5 ods. 1 písm. c) dohovoru sú okrem iného špecifické tým, že pre pozbavenie osobnej slobody jednotlivca vyžadujú:

- Dôvodné podozrenie zo spáchania trestného činu,
- Neskoršie pristúpenie ďalšieho dôvodu dočasného pozbavenia osobnej slobody.³⁹⁸

Aj keď samotná dikcia predmetného ustanovenia dohovoru na prvý pohľad vzbudzuje presvedčenie, že pre zákonné pozbavenie osobnej slobody postačuje autonómne buď:

- Dôvodné podozrenie zo spáchania trestného činu, alebo
- Potreba zabránenia spáchaniu trestného činu, alebo
- Potreba zabránenia úteku po spáchaní trestného činu.

Judikatúra ESLP považuje dôvodné podozrenie zo spáchania trestného činu za *conditio sine qua non* zákonnosti zatknutia alebo iného pozbavenia osobnej slobody a musí byť prítomný od začiatku až po ukončenie pozbavenia osobnej slobody.³⁹⁹

Prostredníctvom neskoršej rozhodovacej činnosti ESLP však bolo ustálené, že kým dôvodné podozrenie zo spáchania trestného činu postačuje na prvotné zatknutie, na dlhšiu dobu trvajúce pozbavenie osobnej slobody však k dôvodnosti trestného stíhania musí obligatórne pristúpiť aj druhý alebo tretí dôvod stanovený v článku 5 ods. 1 písm. c) dohovoru⁴⁰⁰, respektíve iný dôvod stanovený vnútroštátnym právom členského štátu, ktorého nenaplnenie sa pokladá taktiež za porušenie článku 5 ods. 1 písm. c) dohovoru bez ohľadu na to, že v ňom nie je explicitne vymedzený.⁴⁰¹

Z uvádzaných rozhodnutí ESLP nepochybne vyplýva, že prvotné pozbavenie osobnej slobody podľa článku 5 ods. 1 písm. c) dohovoru je zákonné, ak je preukázané dôvodné podozrenie zo spáchania trestného činu, pre ďalšie trvanie zákonného pozbavenia osobnej slobody je nevyhnutné, aby k dôvodnému podozreniu zo spáchania trestného činu pristúpil niektorý z konkrétnych väzobných dôvodov vymedzených či už v citovanom ustanovení dohovoru alebo vo

³⁹⁸ Blížšie pozri: PIROŠÍKOVÁ, M.: Komentár k vybraným článkom Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Bratislava: EUROIURIS, 2007. s. 247; [SVÁK, J.: Ochrana ľudských práv. II. rozšírené vydanie. Bratislava: EUKÓDEX, 2006. s. 276](#)

³⁹⁹ Rozhodnutie ESLP: Stögmüller c. Rakúsko z 10. novembra 1969

⁴⁰⁰ Rozhodnutie ESLP: Lettelier c. Francúzsko z 26. júna 1991

⁴⁰¹ Rozhodnutie ESLP: De Jong c. Holandsko z 22. mája 1984

vnútroštátnom právnom poriadku členského štátu. Predmetnými úvahami možno ustáliť, že zákonnosť vzatia a následného držania osoby vo väzbe môže byť v zmysle článku 5 ods. 1 písm. c) dohovoru daná iba vtedy, ak okrem dôvodnosti vedenia trestného stíhania je súčasne daná aj niektorá z ďalších materiálnych podmienok konkrétnej väzby obvineného, a to konkrétny väzobný dôvod.⁴⁰² Aj v zmysle doktrinálneho delenia materiálnych podmienok väzby, ktoré je uvedené vyššie nemožno akceptovať názor, že dôvodné podozrenie zo spáchania trestného činu je autonómnym väzobným dôvodom, ktorý je spôsobilý bez pristúpenia ďalších väzobných dôvodov odôvodniť zákonnosť ďalšieho trvania väzby obvineného.

Práve na týchto miestach možno badať ďalšie znepokojenia nad zákonnou dikciou inštitútu väzby pre trestné činy terorizmu v znení, v ktorom bol zakotvený do ustanovenia § 71 ods. 2 Trestného poriadku. Predmetné ustanovenie Trestného poriadku totiž vôbec nepočíta s tým, že k prvotnému dôvodnému podozreniu zo spáchania trestného činu musí pre zákonnosť ďalšieho trvania väzby pristúpiť konkrétny väzobný dôvod (dôvod útekovej, kolúznej, respektíve preventívnej väzby) tak ako to vyžaduje ustanovenie článku 5 ods. 1 písm. c) dohovoru, respektíve príslušná judikatúra ESĽP. Uvedené umožňuje uskutočniť viacero záverov. Samotné vzatie obvineného do väzby pre dôvodné podozrenie zo spáchania niektorého z trestných činov terorizmu je s najväčšou pravdepodobnosťou konformné s článkom 5 ods. 1 písm. c) dohovoru. Ak však následne bude po dlhšiu dobu osoba dôvodne podozrivá z trestného činu terorizmu pozbavená osobnej slobody na základe ustanovenia § 71 ods. 2 Trestného poriadku, práve tu môže nastať porušenie článku 5 ods. 1 písm. c) dohovoru v konkrétnom trestno-procesnom vzťahu. Reflektujúc skutočnosť, že zákon č. 444/2015 Z. z. novelizoval ustanovenie § 76a Trestného poriadku spôsobom, že s účinnosťou od 1.1.2016 je možné aplikovať maximálnu lehotu väzby taktiež na konania, ktoré sa vedú pre niektorý z trestných činov terorizmu⁴⁰³ možno logicky ustáliť, že zákonodarca pri prijímaní zákona č. 444/2015 Z. z. bral do úvahy skutočnosť, že práve väzba pre trestné činy terorizmu môže byť v konkrétnej trestnej veci inštitútom dlhodobu (až niekoľko rokov- pozn. autora) obmedzujúcim základné práva a slobody jednotlivca. Z historického pohľadu možno konštatovať, že podobne problematické ustanovenie týkajúce sa väzby Trestný poriadok už v minulosti obsahoval. Konkrétne sa jedná o ustanovenie § 67 ods. 2 zákona č. 141/1961. Zb. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov. Starý Trestný poriadok predmetným ustanovením pripustil, že na odôvodnenie väzby postačuje iba podozrenie zo spáchania trestného činu, za ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody s dolnou hranicou trestnej sadzby najmenej osem rokov. Z pohľadu predmetu tejto časti príspevku možno ustanovenie § 67 ods. 2 starého Trestného poriadku stotožniť s ustanovením § 71 ods. 2 súčasného Trestného poriadku.

Ústavný súd Slovenskej republiky pritom nálezom zo dňa 21.8.2002 vydaným pod č. k.: III. ÚS 79/02 vyslovil právny názor, podľa ktorého: „najvyšší súd svojim uznesením z 18. februára 2002 porušil základné právo sťažovateľa zaručené

⁴⁰² Z článku 5 ods. 1 písm. c) dohovoru vyplýva dôvodnosť tzv. preventívnej (predstihovej) a útekovej väzby, kým dôvodnosť tzv. kolúznej väzby vyplýva z ustanovenia § 71 ods. 1 písm. b) Trestného poriadku.

⁴⁰³ Porovnaj: Ustanovenie § 76a Trestného poriadku účinné od 1.1.2016.

v článku 5 ods. 4 dohovoru...“, keďže podľa názoru Najvyššieho súdu nebolo nutné odôvodňovať väzbu sťažovateľa podľa § 67 ods. 2 starého Trestného poriadku žiadnymi ďalšími skutočnosťami, pričom mu pre ponechanie obvineného vo väzbe stačilo jeho dôvodné podozrenie zo spáchania trestného činu, za ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody s dolnou hranicou trestnej sadzby najmenej osem rokov. Väzba podľa § 67 ods. 2 starého Trestného poriadku by však v zmysle vyššie uvedenej judikatúry ESLP bola v prípade dotknutého sťažovateľa opodstatnená a zákonná iba vtedy, ak by k dôvodnému podozreniu zo spáchania trestného činu, za ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody s dolnou hranicou trestnej sadzby najmenej osem rokov pristúpila aj niektorý z tzv. klasických väzobných dôvodov (obava z úteku, kolúzie alebo pokračovania v trestnej činnosti). V totožnom duchu sa Ústavný súd Slovenskej republiky vyslovil aj vo svojom náleze zo 8.3.2006 vydanom pod č. k.: III. ÚS 295/05.⁴⁰⁴

Nemožno však opomínať skutočnosť, že judikatúra ESLP v minulosti pripustila, že niektoré trestné činy, berúc do úvahy ich osobitnú závažnosť a reakciu verejnosti (medzi tieto trestné činy možno bezpochyby zaradiť aj trestné činy terorizmu- pozn. autora), môžu mať za následok znepokojenie verejnosti pripúšťajúce oprávnenosť väzby iba na základe podozrenia zo spáchania takého trestného činu. „Za výnimočných okolností- a v prípade dostatočných dôkazov- túto skutočnosť možno uviesť do súladu s účelom Dohovoru všade tam, kde to vnútroštátne právo pripúšťa.“⁴⁰⁵ Musíme súhlasne konštatovať, že novozavedené ustanovenie § 71 ods. 2 Trestného poriadku to pripúšťa v prípade odôvodneného trestného stíhania pre trestné činy terorizmu. Podľa predmetnej judikatúry je však ponechanie takejto osoby vo väzbe prípustné iba do času, kým ohrozenie verejného poriadku takouto osobou reálne trvá. Túto skutočnosť sú však súdy rozhodujúce o väzbe dotknutej osoby povinné náležite odôvodniť, pričom nestačí všeobecné poukázanie na závažnosť trestného činu.⁴⁰⁶ V uvedených súvislostiach opätovne poukazujeme taktiež na vyššie uvedenú novelizáciu ustanovenia §76a Trestného poriadku, v zmysle ktorej je možné aplikovať šesťdesiat mesačnú lehotu väzby taktiež na trestné stíhania, ktoré sa vedú pre trestné činy terorizmu.

ZÁVER

Vzhľadom na vyššie uvedené možno konštatovať, že z rýdzo pozitívno- právneho hľadiska je ustanovenie § 71 ods. 2 Trestného poriadku *in abstracto* v súlade s článkom 5 ods. 1 písm. c) dohovoru. Domnievame sa však, že až následná aplikácia ustanovenia o väzbe pre trestné činy terorizmu môže v právnej praxi predstavovať nesúlad s ústavou a dohovorom *in concreto*, čo odôvodňujeme nasledovne. Judikatúra ESLP k článku 5 ods. 1 písm. c) dohovoru pripúšťa, že kým dôvodné podozrenie zo spáchania trestného činu postačuje na prvotné zatknutie, na dlhšiu dobu trvajúce pozbavenie osobnej slobody však k dôvodnosti trestného stíhania musí obligatórne pristúpiť aj druhý alebo tretí dôvod stanovený v článku 5

⁴⁰⁴ K tomu porovnaj aj: PIROŠÍKOVÁ, M.: Komentár k vybraným článkom Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Bratislava: EUROIURIS, 2007. s. 249

⁴⁰⁵ Bližšie pozri: PIROŠÍKOVÁ, M.: Komentár k vybraným článkom Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Bratislava: EUROIURIS, 2007. s. 250

⁴⁰⁶ Bližšie pozri: Tamtiež. s. 250

ods. 1 písm. c) dohovoru, respektíve iný dôvod stanovený vnútroštátnym právom členského štátu. Predmetná judikatúra však nestanovuje, čo je to „dlhšiu dobu trvajúce pozbavenie osobnej slobody“, a teda v ktorom okamihu trestného konania by k samotnej dôvodnosti trestného stíhania ako základnej materiálnej podmienky väzby mal pristúpiť niektorý z tzv. klasických väzobných dôvodov (dôvod útekovej, kolúznej alebo preventívnej väzby- pozn. autora). Ako vyplýva zo samotnej dikcie ustanovenia § 71 ods. 2 Trestného poriadku a súvisiacich ustanovení⁴⁰⁷, Trestný poriadok si celých šesťdesiat mesiacov vystačí s dôvodnosťou trestného stíhania pre trestné činy terorizmu ako s jedinou materiálnoú podmienkou väzby. V konkrétnych trestných konaniach tak môže dochádzať k situáciám, že žiadosti o prepustenie obvineného z väzby pre trestné činy terorizmu (odôvodňované predmetnou judikatúrou ESLP k článku 5 ods. 1 písm. c) dohovoru- pozn. autora) budú príslušnými orgánmi zamietané, čo obhajobu môže viesť až k podávaniu sťažností podľa článku 127 ústavy. Možno prezumovať, že v takomto prípade by Ústavný súd Slovenskej republiky vyslovil právny názor, čo je potrebné považovať za „dlhšiu dobu trvajúce pozbavenie osobnej slobody“. Pre budúcu ústavnokonformnú aplikáciu ustanovenia § 71 ods. 2 Trestného poriadku by to určite bolo prínosom. V prípade, ak by Ústavný súd Slovenskej republiky vyslovil, že dĺžka väzobného stíhania podľa ustanovenia § 71 ods. 2 Trestného poriadku by v konkrétnom trestnom konaní presiahla „dlhšiu dobu“, ktorú vo svojej judikatúre prívlemlí abstraktným spôsobom judikoval ESLP, mohol by byť obvinený, ktorý bol vzatý do väzby podľa ustanovenia § 71 ods. 2 Trestného poriadku prepustený z väzby na slobodu.

Aj v prípade, ak by došlo k vydaniu predpokladaného nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky v konaní podľa článku 127 ústavy, súdy by vzhľadom k strohej dikcii ustanovenia § 71 ods. 2 Trestného poriadku *de iure* neboli oprávnené dôvodnosť trestného stíhania pre trestné činy terorizmu v uznesení o predĺžení lehoty väzby obvineného doplniť o konkrétny väzobný dôvod, ktorý je uvedený v ustanovení § 71 ods. 1 Trestného poriadku. V zmysle článku 2 ods. 2 ústavy sú totiž štátne orgány oprávnené konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon. Z pohľadu historického, gramatického, systematického a logického výkladu sú ustanovenia § 71 ods. 2 Trestného poriadku a § 71 ods. 1 Trestného poriadku navzájom autonómne ustanovenia, ktoré z legislatívno-technického hľadiska nie sú žiadnym spôsobom prepojené. Vystáva otázka, na základe ktorého ustanovenia Trestného poriadku by súd odôvodňoval predlžovanie väzby obvineného pre trestné činy terorizmu konkrétnym väzobným dôvodom. Práve kvôli uvedenej autonómii oboch ustanovení Trestného poriadku sa domnievame, že za súčasnej legislatívnej situácie nie je ani pri „dlhšiu dobu trvajúcom pozbavení osobnej slobody“ možné väzbu pre trestné činy terorizmu odôvodniť konkrétnym väzobným dôvodom.

Ak by sme aj analýzou rozsudku ESLP vo veci *Tomasi c. Francúzsko*⁴⁰⁸ dospeli k záveru, že trestné činy terorizmu môžu mať za následok znepokojenie verejnosti

⁴⁰⁷ Maximálna lehota väzby v trestných stíhaniach, ktoré sa vedú pre trestné činy terorizmu je až šesťdesiat mesiacov. Bližšie pozri: Ustanovenie § 76a Trestného poriadku účinné od 1.1.2016.

⁴⁰⁸ Rozhodnutie ESLP: Tomasi c. Francúzsko z 27. augusta 1992

pripúšťajúce oprávnenosť väzby iba na základe podozrenia zo spáchania takého trestného činu, je nutné mať na zreteli, že ponechanie takejto osoby vo väzbe pre trestné činy terorizmu by bolo prípustné iba do času, kým by ohrozenie verejného poriadku takouto osobou reálne stále trvalo. Neodôvodnenosť takýchto väzobných rozhodnutí v načrtnutom smere by mohla mať za následok skutočnosť, že Ústavný súd Slovenskej republiky by mohol v konaní podľa článku 127 ústavy vysloviť nezákonnosť, respektíve neústavnosť držania obvineného vo väzbe pre trestné činy terorizmu, a to v prípade, ak by dospel k záveru, že napriek tvrdeniam orgánov činných v trestnom konaní a všeobecného súdu rozhodujúceho o väzbe obvineného už riziko ohrozenia verejného poriadku pominulo.

Základné legislatívno- aplikačné problémy súvisiace s ústavnosťou väzby pre trestné činy terorizmu vzhliadame v dvoch smeroch. V prvom rade je v hypotetickej rovine z pohľadu obvineného pre trestné činy terorizmu zneužiteľná práve právna kvalifikácia stíhaného skutku. Kým totožnosť stíhaného skutku musí byť v trestnom konaní zachovaná v zásade od jeho začiatku až po právoplatné skončenie, jeho právna kvalifikácia sa spravidla môže viacnásobne meniť, pričom jej prvotné ustálenie je výlučne v rukách orgánov činných v trestnom konaní. V zmysle článku 50 ods. 1 ústavy o nej s konečnou platnosťou rozhodne až súd, ktorý koná vo veci samej. Právna prax ukazuje, že niekoľkonásobná zmena právnej kvalifikácie v priebehu trestného konania nie je ničím výnimočným. Obvinený teda aj v prípade, že sa dopustí skutku, ktorý by mohol vykazovať znaky trestného činu, nemá v priebehu trestného konania reálny dosah na jeho právnu kvalifikáciu. Vzhľadom k zákonnej dikcii ustanovenia § 71 ods. 2 Trestného poriadku to v krajnom prípade môže vyústiť až k situáciám, kedy obvinený, ktorý sa reálne nedopustil trestného činu terorizmu, bude väzobne stíhaný iba na základe odôvodnenosti takého trestného stíhania (v ktorom konanie obvineného právne kvalifikoval orgán činný v trestnom konaní- pozn. autora), pričom pri jeho vzatí do väzby a jej trvaní nebude potrebné skúmať konkrétne väzobné dôvody objektivizovateľné výlučne na základe správania sa obvineného, respektíve na základe ďalších konkrétnych skutočností. V uvedenom smere sa nemôžeme ubrániť pocitu, že väzba pre trestné činy terorizmu môže v krajnom prípade orgánmi činnými v trestnom konaní zneužitá (ne)legálny inštitút slúžiaci na dlhodobé väzobné stíhanie „nepohodlných“ osôb.

V druhom rade sa nemožno nezamyslieť nad proporcionalitou novozavedeného inštitútu zabezpečovania osôb do slovenského právneho poriadku. Ako sme už uviedli v prvej kapitole predkladaného príspevku, primeranosť trestnej politiky štátu je jednou z najdôležitejších axiologických požiadaviek kladených na trestné zákonodarstvo, pričom v ostatnom období deklaroval Ústavný súd Slovenskej republiky čiastočný nesúlad asperačnej zásady s ústavou. V zmysle uvedeného je potrebné poukázať aj na všeobecné ustanovenia o základných právach a slobodách zakotvené v článku 13 ods. 3 a článku 13 ods. 4 ústavy. Podľa predmetných ustanovení ústavy musia zákonné obmedzenia základných práv a slobôd, ku ktorým dochádza v priebehu celého trestného konania platiť rovnako pre všetky prípady, ktoré spĺňajú ustanovené podmienky a pri ich obmedzovaní sa musí dbať na podstatu základných práv a slobôd a ich zmysel, pričom takéto obmedzenia sa môžu použiť len na ustanovený cieľ. Jedná sa o tzv. test proporcionality. Test proporcionality sa skladá z troch stupňovitých, na seba nadväzujúcich kritérií. Na to, aby konkrétne obmedzenie základného práva alebo

slobody bolo ústavne konformné, musí s kladným výsledkom prejsť každým kritériom testu proporcionality, a to tak kritériom vhodnosti, kritériom nevyhnutnosti, ako aj kritériom primeranosti (proporcionality v užšom zmysle).

Prvé kritérium vhodnosti kladie na prostriedok obmedzujúci základné právo požiadavku, aby bol spôsobilý dosiahnuť účel, ktorý sa jeho legislatívnym zakotvením sledoval. Možno povedať, že medzi obmedzením základného práva a účelom, pre ktorý sa základné právo obmedzuje, musí existovať určitá objektívna podmienenosť. Pri napĺňaní kritéria vhodnosti je teda potrebné najprv vymedziť, aký účel chcel zákonodarca prostriedkom obmedzujúcim základné právo dosiahnuť, následne aký prostriedok na to použil, a napokon skúmať, či je dosiahnutie vymedzeného účelu použitím zvoleného prostriedku vôbec možné. Obmedzenie základného práva naplní kritérium vhodnosti v prípade, ak je aspoň čiastočne spôsobilé na realizáciu svojho účelu, pričom takáto čiastočná spôsobilosť nesmie byť v žiadnom prípade marginálna alebo iba zanedbateľná. Základnou požiadavkou kritéria nevyhnutnosti je obmedzenie základného práva iba v rozsahu, ktorý je maximálne nevyhnutný pre dosiahnutie zamýšľaného účelu takého obmedzenia. Úlohou kritéria nevyhnutnosti je zhodnotiť, či spomedzi prostriedkov, ktoré pre účely obmedzenia základného práva prichádzali do úvahy bol zvolený práve ten, ktorý v najmenšej a spoločensky najlegitímnejšej miere obmedzuje niektoré zo základných práv garantovaných jednotlivcovi ústavou. Kritérium nevyhnutnosti je objektom rôznych tendenčných smerov. Kým na jednej strane stojí dosahovanie účelu obmedzenia základného práva iba prostredníctvom absolútne najnevyhnutnejšieho prostriedku, na strane druhej je potrebné brať ohľad aj na voľnú úvahu zákonodarcu, ktorá však v právnom štáte nesmie byť za žiadnych okolností absolútna. Kritérium primeranosti (proporcionality v užšom zmysle) predstavuje vyvažovanie medzi účelom a samotným obmedzením základného práva, pri ktorom sa vyvažuje ujma spôsobená jeho obmedzením so spoločenským prospechom pri tom získaným.

V zmysle dôvodovej správy k „protiteroristickému balíčku zákonov“: *„Cieľom predkladaného návrhu zákona je zefektívniť boj proti terorizmu vytvorením legislatívnych predpokladov v oblasti získavania informácií, rozšírením možnosti využívať opatrenia preventívnej povahy a v neposlednom rade úpravou vyvodzovania trestnej zodpovednosti v prípade sťahovania trestných činov terorizmu vrátane s tým súvisiaceho trestného konania“*, pričom *„návrh zákona vychádza z premisy, že úspešnosť boja proti terorizmu je podmienená včasnou identifikáciou podozrivých aktivít a efektívnou a flexibilnou spoluprácou medzi bezpečnostnými zložkami v krajine, ako aj medzinárodnou spoluprácou spočívajúcou z veľkej časti v rýchlej výmene spravodajských informácií, čomu zodpovedajú zmeny v zákonoch upravujúcich pôsobnosť policajných zložiek a spravodajských služieb.“*⁴⁰⁹

Aj v zmysle uvedeného je zrejmé, že boj proti terorizmu by primárne nemal byť zameraný na zostrovanie prostriedkov procesného štátneho donútenia, ale skôr na cieľavedomú a efektívnu činnosť spravodajských služieb. Na základe uvedeného je možné konštatovať, že v prípade, ak by sa ustanovenie § 71 ods. 2 Trestného poriadku ocitlo v konaní o súlade právnych predpisov podľa článku 125 ústavy, bolo

⁴⁰⁹ Bližšie pozri: Dôvodová správa k zákonu č. 444/2015 Z. z., prístupná dňa 13.10.2016 na: <http://www.epi.sk/dovodova-sprava/dovodova-sprava-k-zakonu-c-444-2015-z-z.htm>

by viac než zaujímavé sledovať rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky o primeranosti väzby pre trestné činy terorizmu v geopolitických podmienkach súčasnej Slovenskej republiky, kde priama hrozba teroristických útokov toho času našťastie nehrozí. Domnievame sa, že páchatelia prípadných trestných činov terorizmu by v Slovenskej republike mohli byť aj bez novej právnej úpravy väzobne stíhaný podľa § 71 ods. 1 Trestného poriadku. Samotná povaha trestných činov terorizmu a ich páchatelov indikuje bezprostrednú, konkrétnu a reálnu možnosť odôvodniť väzbu obvineného teroristu konkrétnym väzobným dôvodom už v čase jeho vzatia do väzby. Ustanovenie § 71 ods. 2 Trestného poriadku sa v načrtnutom smere zdá byť ustanovením duplicitným, nadbytočným a neprimeraným.

Na úplný záver príspevku je potrebné zodpovedať na otázku položenú v názve predloženého príspevku. Väzba pre trestné činy terorizmu v znení ako bola normatívnym spôsobom zakotvená do ustanovenia § 71 ods. 2 Trestného poriadku nie je podľa nášho názoru prostriedkom *ultima ratio*, čo odôvodňujeme nasledovne. Princíp *ultima ratio* sa uplatňuje tak pri tvorbe, interpretácii, ako aj pri aplikácii trestnoprávných noriem. Spočíva v povinnosti zákonodarcu dať prednosť prijatiu netrestných opatrení pred opatreniami trestnými, miernejších trestných opatrení pred trestnými opatreniami prísnymi, a tiež v povinnosti orgánu aplikujúceho právo aplikovať netrestné opatrenia pred trestnými a miernejšie trestné pred prísnejšími. Princíp *ultima ratio* plní tiež funkciu subsidiárnu, podľa ktorej konkrétne trestno-procesné inštitúty môžu byť aplikované až v prípade, ak sledovaný účel nemožno dosiahnuť aplikáciou miernejších prostriedkov štátneho donútenia. Väzba podľa § 71 ods. 1 Trestného poriadku je vo vzťahu k väzbe pre trestné činy terorizmu miernejším inštitútom procesného donútenia, a to prinajmenšom z pohľadu potreby svojho odôvodnenia konkrétnym väzobným dôvodom. Z predchádzajúceho odseku tiež vyplýva, že účel, ktorý sleduje ustanovenie § 71 ods. 2 Trestného poriadku je bez väčších problémov spôsobilá dosiahnuť aj tzv. „klasická“ väzba v zmysle ustanovenia § 71 ods. 1 Trestného poriadku. Z pohľadu možného zneužitia právnej kvalifikácie stíhaného skutku, o ktorej sme sa zmienili vyššie, je väzba pre trestné činy terorizmu v podstate obligatórnou väzbou, a teda v žiadnom prípade nie je prostriedkom *ultima ratio*. Snáď jedinou skutočnosťou, ktorá odôvodňuje väzbu pre trestné činy terorizmu ako prostriedok *ultima ratio*, je možnosť jej nahradenia v prípade, ak to odôvodňujú výnimočné okolnosti prípadu.⁴¹⁰ Akúkoľvek možnosť nahradenia väzby pre trestné činy terorizmu je však vzhľadom na všetko doposiaľ uvedené nutné považovať za akúsi „rozpoltenosť“ slovenského zákonodarcu.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

- BRÖSTL, A.: *Právny štát*. Košice: MEDES, 1995. ISBN: 80-967499-0-0
- BRÖSTL, A., DOBROVIČOVÁ, G., KANÁRIK, I.: *Teória práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN: 978-80-7380-425-1
- ČENTÉŠ, J. a kol.: *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť*. Šamorín: Heuréka, 2012. ISBN: 80-89122-75-2
- HANACK, E.-W.: *Zur Revision des Sexualstrafrechts in der Bundesrepublik*. Reinbek: Rowohlt, 1969. ISBN: 3-498-05305-1

⁴¹⁰ Bližšie pozri: Ustanovenie § 80 ods. 2 a § 81 ods. 1 Trestného poriadku.

IVOR, J., ŠKOHEL, D.: *Stabilita trestného zákonodarstva ako jedna zo zásad trestnej politiky*. In: ROMŽA, S. (ed.): *Trestná politika štátu- história, súčasnosť a perspektívy*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2015. ISBN: 978-80-8152-390-8

IVOR, J.: *Zaistenie osôb v trestnom konaní*. Bratislava: IURA EDITON, 1997. ISBN: 80-88715-34-2

JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní právo procesní. 5. aktualizované vydání*. Praha: Linde, 2007. ISBN: 978-80-7201-658-7

KUKLIŠ, P.: *Niektoré problémy právnej normotvorby v Slovenskej republike*. In: *Otázky tvorby práva v Českej republike, Poľskej republike a Slovenskej republike*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005. ISBN: 80-86898-52-0

MALCEVOVÁ, E.: *Občan, občianska spoločnosť, právny štát*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského, 1995. ISBN: 80-7160-010-5

PIROŠIKOVÁ, M.: *Komentár k vybraným článkom Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd*. Bratislava: EUROIURIS, 2007. ISBN: 978-80-969554-5-9
[SVÁK, J.: Ochrana ľudských práv. II. rozšírené vydanie. Bratislava: EUROKÓDEX, 2006. ISBN: 80-88931-51-7](#)

ŠTRKOLEC, M.: *Zásady aplikované sudcom pri ukladaní trestu odňatia slobody ako najostrejšieho prostriedku donútenia štátnej moci*. In: *Základné zásady v rozhodovacej činnosti súdnej moci*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2014. ISBN: 978-80-8152-120-1

ZEMAN, P. a kol.: *Opatření nahrazující vazbu v trestním řízení: poznatky z výzkumu*. In: *Trestněprávní revue*, č. 5, 2011. ISSN: 1213-5313

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 21.8.2002 vydaný pod č. k.: III. ÚS 79/02

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 8.3.2006 vydaný pod č. k.: III. ÚS 295/05

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 28.11.2012 vydaný pod č. k.: PL. ÚS 106/2011

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 28.11.2012 vydaný pod č. k.: PL. ÚS 106/2011

Vláda SR pripravuje celý rad legislatívnych zmien v boji proti terorizmu. Prístupné dňa 4.4.2016 na: <http://strana-smer.sk/vlada-sr-pripravuje-cely-rad-legislativnych-zmien-v-boji-proti-terorizmu>

Rozhodnutie ESLP: *Stögmüller c. Rakúsko* z 10. novembra 1969

Rozhodnutie ESLP: *Lettelier c. Francúzsko* z 26. júna 1991

Rozhodnutie ESLP: *De Jong c. Holandsko* z 22. mája 1984

Rozhodnutie ESLP: *Tomasí c. Francúzsko* z 27. augusta 1992

KONTAKTNÉ ÚDAJE:

JUDr. Martin Štrkolec, PhD.

martin.strkolec@upjs.sk

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

Kováčska 26

040 75 Košice

Slovenská republika

TEORETICKY O ULTIMA RATIO (ULTIMA RATIO – PRINCÍP ALEBO ZÁSADA)

Yveta Turayová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: In the publication the author provides us with the theoretical explanation of *ultima ratio*. She analyses status of *de lege lata*, she polemizes about the meaning of principle and fundamentals as well as their contentual, in particular constitutional differentiation. She points out a specific, subsidiary status of the criminal law in relation to other legal branches in connection to *ultima ratio*, but also theoretical encompassment of the issue by the experts acting in application praxis. *De lege ferenda* highlights the need to articulate purpose, goal and principles of all laws adopted in their initial paragraph or article. This applies not just for the criminal act and the act on criminal liability of corporate entity but for all acts adopted. The author believes that this will lead to higher legal literacy and consciousness of the population as well as its conviction that the law serves people and defends them from those individuals who do not respect the legal rules or jeopardize population's rights, freedoms and interests.

Abstrakt: Autorka vo svojom príspevku podáva teoretický výklad *ultima ratio*. Zamýšľa sa nad stavom *de lege lata*, polemizuje o význame princípu a zásady a tiež ich obsahom, najmä ústavnom odlíšení. Upozorňuje na špecifické, subsidiárne postavenie trestného práva vo vzťahu k iným právnym odvetviam v súvislosti s *ultima ratio*, ale aj na význam teoretického zvládnutia problematiky odborníkmi pôsobiacimi v aplikačnej praxi. V rámci úvah *de lege ferenda* zdôrazňuje potrebu normatívne, v úvodnom paragrafe alebo článku každého nielen trestného zákona a zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb, vyjadriť účel, cieľ a zásady prijatého zákona. Tým sa, podľa názoru autorky, zvýši právna gramotnosť ľudí, ich právne vedomie a istota, že zákon slúži na ich ochranu pred tými, ktorí porušujú alebo ohrozujú ich práva a záujmy.

Key words: *ultima ratio*, principle, guideline, penalty law, theoretical knowledge, application of legal norms.

Кľúčové slová: *ultima ratio*, princíp, zásada, trestné právo, teoretické poznanie, aplikácia právnych noriem.

Možno súhlasit' s myšlienkou Gustava Radbrucha, ktorý vo svojich spisbách upozorňoval na skutočnosť, že právo ako normatívny systém, má slúžiť spravodlivosti.⁴¹¹ Viacerí odborníci z oblasti právnych vied upozorňujú na skutočnosť, že jedným z dôležitých predpokladov k vysloveniu a prijatiu správneho záveru, zákonného, spravodlivého a účinného rozhodnutia, je nepochybne

⁴¹¹ RADBRUCH, G.: Rechtsphilosophie. Leipzig, Verlag von Quelle und Meyer, 1932, s. 32. In: BARÁNY, E.: Pojmy dobrého práva. Poradca podnikateľa, spol. s r.o. Žilina, 2007, s. 10.

teoretické poznanie problému. Nie je mojim cieľom rozvádzať filozoficko-právne debaty o spravodlivosti, o zásadách a princípoch. Chcem skôr v súvislosti s ultima ratio, poukázať na význam a zmysel teórie a tiež na potrebu už pri samotnej tvorbe zákonov a iste aj pri následnej aplikácii mať na zreteli čo možno najširšie spektrum atribútov, ktoré tvorbu normatívnych právnych aktov ovplyvňujú. Vo všeobecnosti, špecificky vo vzťahu k trestnému právu, považujem za dôležité vychádzať z princípov, ktoré sú uvedené v Ústave Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších ústavných zákonov.⁴¹² Na základe teoretického ovládania problému, získaných empirických skúseností pri tvorbe zákonov a ich novelizáciách dbať o to, aby zákon primeranou formuláciou kládol dôraz a poukázal na jeho účel, cieľ, zohľadňujúc spoločenský záujem resp. potrebu,⁴¹³ historické, kultúrne, morálne, etické a ďalšie materiálne a gnozeologické pramene v konkrétnom spoločenstve (štáte), rešpektujúc pritom aktuálnu harmonizáciu vnútroštátnych právnych systémov s právom Európskej únie. Hneď v úvode môjho vystúpenia som naznačila na aký problém chcem v súvislosti s problematikou ultima ratio upozorniť, t.j. na potrebu a význam dôsledného teoretického poznania a osvojenia si základných princípov a zásad nášho právneho systému, ktorý je v konečnom dôsledku odrazom smerovania celej legislatívnej činnosti a osobitne vyjadrením orientácie trestnej politiky nášho štátu. Zaznávanie teórie, ba dokonca jej odmietanie, nemá racionálny základ. Preto mi dovoľte zamerať svoju pozornosť na otázky bezprostredne súvisiace s ultima ratio z pohľadu teórie.

Ústrednou témou našej sekcie je „Trestné právo ako ultima ratio – hmotnoprávne a procesnoprávne aspekty“. Význam slovného spojenia latinských výrazov, ultima ratio, je odbornej verejnosti notoricky známy. Ide o princíp alebo zásadu? Z prehľadu názvov príspevkov v našej sekcii, ale aj z literárnych prameňov k tejto téme vyplýva, že prevažná časť odbornej verejnosti spája ultima ratio s princípom. Osobne sa stotožňujem s autormi, ktorí princípy vo vzťahu k celému nášmu právnomu systému ako vedúce idey spájajú s ústavou. Princíp je, podľa môjho názoru, hierarchicky vyššie ako zásada. Formulácia zásad v rámci jednotlivých právnych odvetví vychádza z týchto ústavných princípov. Zásada pramení v princípe. Preto aj ultima ratio považujem za jednu z najdôležitejších a východiskových zásad trestného práva. Veda trestného práva interpretuje jej

⁴¹² Vyberám len niektoré články z Ústavy SR č. 460/1992 Zb. v znení neskorších ústavných zákonov. Čl. 1 ods.1: Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát – zvrchovanosti a právneho štátu; Čl. 2 ods. 2: Štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon; Čl.46 ods. 1 – princíp nezávislosti a nestrannosti; Čl. 48 ods. 1 - princíp zákonného sudcu; Čl. 49 – princíp zákonnosti (nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege) a nepriamo z uvedeného článku možno odvodiť aj princíp ultima ratio; Čl.50 ods. 2 – princíp prezumpcie neviny; ods. 5 – princíp ne bis in idem; ods. 6 – princíp zákazu retroaktivity. Uviedla som tie ustanovenia, ktoré vo vzťahu k trestnému právu považujem za najpodstatnejšie.

Bližšie pozri: ČiČ, M. a kol.: Komentár k Ústave SR. Bratislava : Eurokódex, 2012.

⁴¹³ Dôvodové správy a komentáre k jednotlivým zákonom síce niekoľkými vetami signalizujú prečo je potrebné upraviť, regulovať vybrané oblasti života v spoločnosti zákonom, ale neobsahujú konkrétnu formuláciu v príslušnom, či už v paragrafovom vyjadrení alebo v inak označenom ustanovení (iste sú aj výnimky).

obsahový význam ako krajný prostriedok, poslednú možnosť, inštanciu⁴¹⁴ kedy je, z dôvodu neúčinnosti ostatných právnych nástrojov, nevyhnutné aplikovať normy trestného práva na riešenie konkrétneho skutku. Opodstatnenosť existencie tejto zásady vyplýva priamo zo subsidiárneho postavenia trestného práva k iným právnym odvetviam (občianske, správne, obchodné, pracovné, finančné právo a ďalšie) a tiež najmä z ochranej funkcie trestného práva⁴¹⁵, ktorá je svojim spôsobom dominantná. Preto normy trestného práva je možné aplikovať len vo vybraných závažných, spoločensky neprípustných prípadoch porušenia práva, na ochrane ktorého má štát záujem. Ultima ratio predstavuje „brzdiaci“ element v prípade snahy o kriminalizáciu (plní úlohu „kontrolóra“) a určitým spôsobom zamedzuje príliš extenzívnemu vnímaniu účelu i funkcií trestného práva. Použitie trestnoprávnych noriem možno teda len v prípade ak iné právne odvetvia nemajú prostredníctvom svojich zákonov takúto možnosť. Nemožno ale opomenúť, že ultima ratio vyvodzujeme z princípu zákonnosti uvedeného v Čl. 49 Ústavy SR: „*Len zákon ustanoví, ktoré konanie je trestným činom a aký trest, prípadne iné ujmy na právach alebo majetku možno uložiť za jeho spáchanie*“. Priamo súvisí nielen so subsidiárnym postavením trestného práva, ale aj s primárne formálnou definíciou trestného činu v zmysle § 8 TZ č. 300/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov, aplikáciou a výkladom § 10 ods. 2 a § 95 ods. 2 TZ (materiálny korektív)⁴¹⁶ a nakoniec tiež so zásadou pomocnej úlohy trestnej represie.

V medicíne sa tiež ultima ratio uplatňuje najmä v situácii ak lekár vyčerpá všetky liečebné možnosti vo vzťahu k pacientovi a rozhodne sa využiť ešte poslednú „alternatívu“ resp. vykoná poslednú operáciu, podá liek s cieľom dosiahnuť želaný, pozitívny liečebný výsledok. Aj trestné právo má za cieľ, dosiahnuť aplikáciou normatívne vyjadrených prostriedkov, „napraviť“ resp. dosiahnuť, naplnením všetkých základných funkcií, ktoré sú trestnému právu vlastné (regulatívna, ochranná, preventívno-výchovná a represívna) pozitívny, v prognostickej optike vnímaný účinok.

Som toho názoru, že obsah uvedenej zásady je odborníkom v oblasti práva notoricky známy. Má svoj hmotnoprávny a procesnoprávny význam. V praxi sa ale nie vždy správne aplikuje. Dôvodov je viacero. Upozorním na niektoré:

a) najmä orgány činné v trestnom konaní, ale aj súdy nedoceňujú a opomínajú jeho zásadný význam; Tu vidím určité rezervy aj na strane nás

⁴¹⁴ K tomu pozri: JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha : Leges, 2009, s. 20 -21.

⁴¹⁵ Základnými funkciami trestného práva sú: ochranná, regulatívna, preventívno- výchovná a represívna. V rámci ochranej funkcie trestné právo chráni najdôležitejšie práva a oprávnené záujmy fyzických, právnických osôb, záujmy spoločnosti, ústavné zriadenie SR a tiež záujmy EÚ. Bližšie o tom pozri: MENCEROVÁ, I., TOBIÁŠOVÁ, L., TURAYOVÁ, Y. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. 2. aktualizované a prepracované vydanie. Šamorín : Heuréka, 2015, s. 17.

⁴¹⁶ V § 8 TZ sa uvádza: „Trestný čin je protiprávny čin, ktorého znaky sú uvedené v tomto zákone, ak tento zákon neustanovuje inak.“ Znenie § 10 ods. 2 TZ je nasledovné: „Nejde o prečin, ak vzhľadom na spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchatel'a je jeho závažnosť nepatrná.“ a § 95 ods. 2 TZ stanovuje: „ Prečin, ktorého znaky sú uvedené v tomto zákone, nie je trestným činom, ak ho spáchal mladistvý a ak je jeho závažnosť malá.“

pedagógov (učiť študentov práva vnímať trestné právo nielen a v prvom rade ako prostriedok represie, ale je potrebné zdôrazňovať jeho ďalšie, rovnako dôležité funkcie, ktoré plní).

b) pri hodnotení skutku ako trestného činu neberú do úvahy a nehodnotia všetky podstatné skutočnosti súvisiace s konkrétnym prípadom a povrchne vyhodnotia skutočnosti uvedené v § 10 ods. 2, resp. § 95 ods. 2 TZ;

c) subjektívne (ľudského, i keď v postavení profesionála) hodnotenie konkrétneho skutku môže viesť k nesprávnemu záveru.

To je len niekoľko momentov, ktoré ale zohrávajú zásadnú úlohu pri posudzovaní každého skutku, ktorý sa javí ako protispoločensky zamerané konanie, ohrozujúce alebo porušujúce práva a záujmy fyzických, právnických osôb ale tiež záujmy celej spoločnosti, ústavné zriadenie SR a záujmy EÚ.

Odpoveď na otázku, prečo je tomu tak najmä pri trestných činoch majetkovej povahy treba, podľa môjho názoru hľadať, okrem iného v „nedokonalosti“ trestného zákona. Zákon č. 300/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov, neobsahuje ustanovenie (úvodný paragraf alebo článok), ktoré by hneď na začiatku zdôraznilo jednak význam trestného práva, k čomu slúži, aké ma postavenie vo vzťahu k iným právnym odvetviam a vhodnou formuláciou upozornilo na potrebu záväznej, aplikácie zásady ultima ratio. K týmto úvahám ma viedlo poznanie, že zákon bez definovania svojho účelu sa mi javí neúplný. Laickej, ale aj odbornej verejnosti by pomohla primeraná, zrozumiteľná formulácia uvedených atribútov. Zákon by tým, podľa môjho názoru, plnil lepšie často zdôrazňovanú významnú preventívno-výchovnú funkciu. Normatívne, juristické vyjadrenie má väčšiu silu pôsobiť na vedomie človeka, „núti“ ho rešpektovať zákon ak stanovuje určitú povinnosť. Mám na mysli, ak by trestný zákon expresis verbis zásadu ultima ratio vyjadril v normatívnej podobe, som presvedčená, že by to pomohlo aj aplikáčnej praxi. Prax orgánov činných v trestnom konaní a súdov je odrazom teórie, jej presnosti, zrozumiteľnosti a účelnosti alebo naopak nedostatkov a medzier v úprave. Čím lepší je teoretický základ v poznaní práva, tým je menej zlých, chybných, nesprávnych, zmätočných rozhodnutí, ktoré si vyžadujú nápravu. Teória, žiaľ bola a v súčasnosti sa tiež javí skôr ako nepotrebný, len nutný prostriedok k dosiahnutiu vysokoškolského vzdelania a následne predpoklad zamestnať sa v oblasti, ktorá zodpovedá nadobudnutým vedomostiam. Netvrdím, že dobre zvládnutá teória vylúči akékoľvek chybné rozhodnutie, či už vyšetrovateľa, prokurátora alebo sudcu. Je ale jedným z predpokladov správnych, zákonných a spravodlivých rozhodnutí. Teória tvorí základ, spolu s postupným nadobúdaním skúseností k tomu, aby sa subjekt majúci právomoc vo svojich rukách, dobre rozhodol a v opačnom prípade, nemusel dodatočne vykonávať nápravu.

Trestnoprávne normy a ich aplikácia predstavujú sumár ústavných princípov, zásad, noriem správania sa, ktoré pôsobia na právne vedomie, na etické a morálne povedomie celej spoločnosti. Súčasne, dovoľím si tvrdiť, že z nich vychádza napriek tomu, že nie sú formálnym prameňom práva. Trestnoprávna, aj iná norma pôsobí nielen vtedy, keď ju orgán činný v trestnom konaní alebo súd priamo, na základe vzniknutého konkrétneho hmotnoprávneho vzťahu prostredníctvom procenoprávných postupov aplikuje. Ustanovenia trestného zákona tým, že obsahujú definíciu trestného činu, podmienky trestnej zodpovednosti, okolnosti vylučujúce trestnú zodpovednosť, sankcie, uvádzajú

konkrétne skutkové podstaty jednotlivých trestných činov atď. pôsobia nielen vo vzťahu k jednotlivcovi, ktorý spáchal trestný čin, ale aj voči každému, kto je trestnoprávne zodpovedným subjektom (potenciálnym páchatelom trestného činu). Trestný zákon tým nielen vyhlasuje určité spoločenské vzťahy a hodnoty za nedotknuteľné, ale súčasne motivuje k ich ochrane, usmerňuje absolútnu väčšinu ľudí k spoločensky prospešným, užitočným a zákonným rozhodnutiam, motivuje nás ku konaniu, ktoré je v súlade so zákonom teda v protipóle s definíciou trestného činu.

Tieto úvahy sa netýkajú len trestného zákona, ale aj iných zásadných regulantov života ľudí v podobe zákonov, vnútorných predpisov, smerníc atď., v ktorých formulácia účelu, funkcií a plnenia úloh, čomu úprava slúži, absenteje.

ZÁVER

V záujme skvalitnenia zákonnej úpravy by bolo vhodné doplniť Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov a tiež Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov č. 91/2016 Z. z. o charakteristikú účelu zákona, k čomu slúži, koho chráni, aké prostriedky k tomu používa.

V trestnom zákone sumarizovať v jednom ustanovení (§, čl.) najdôležitejšie zásady, na ktorých je naše trestné právo vybudované. Presne, jasne, zrozumiteľne formulované normy v zákone a ich dôsledná aplikácia sú predpokladom vyslovenia zákonných, spravodlivých a účinných rozhodnutí.

S prostriedkami trestného práva treba vždy zaobchádzať opatrne. Použiť ich v mnohých prípadoch až po detailnom poznaní skutku a všetkých skutočností, ktoré s ním súvisia tak, aby zásada ultima ratio nebola len súčasťou výkladu teórie na akademickej pôde.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY:

ČIČ, M. a kol.: *Komentár k Ústave SR*. Bratislava : Eurokódex, 2012, 827 s.

BARÁNY, E.: *Pojmy dobrého práva*. Poradca podnikateľa, spol. s r.o. Žilina, 2007, s. 10.

JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní právo hmotné. 1. vydání*. Praha : Leges, 2009, s. 20 -21.
RADBRUCH, G.: *Rechtsphilosophie*. Leipzig, Verlag von Quelle und Meyer, 1932, s. 32.

MENCEROVÁ, I., TOBIÁŠOVÁ, L., TURAYOVÁ, Y. a kol.: *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. 2. aktualizované a prepracované vydanie*. Šamorín : Heuréka, 2015, s. 17.

Trestný zákon č.300/2005 Z.z. v znení neskorších doplnkov a noviel
Ústava SR č. 460/1992 Zb. v znení neskorších ústavných zákonov

KONTAKTNÉ ÚDAJE:

doc. JUDr. Yveta Turayová, CSc.

yveta.turayova@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave

Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č. 6
P.O.BOX 313
810 00 Bratislava

UPLATŇOVANIE PRINCÍPU ULTIMA RATIO Z POHLĀDU OBHAJCU V TRESTNOM KONANÍ

JUDr. Rastislav Urbáni, LL.M.

Abstrakt: Autor vo svojom príspevku vyzdvihuje princíp ultima ratio a charakterizuje jeho aplikáciu, ako aj odmietanie, a to z pohľadu praxe obhajcu v trestnom konaní. Ako uvádza autor vo svojom príspevku, princíp ultima ratio, či zásada subsidiarity trestnoprávnej represie má svoje uplatnenie hlavne v prípadoch, ktoré majú súkromnoprávny základ (teda ide o doménu najmä majetkových a hospodárskych trestných činov). Súdna prax pripúšťa princíp ultima ratio len vo sfére tzv. materiálnej protiprávnosti trestného činu, teda len pri posudzovaní závažnosti prečinov a to v rámci posudzovania závažnosti konkrétneho prečinu. Princíp ultima ratio, resp. zásada subsidiarity trestnej represie má aj interpretačný význam, napomáha vyložiť formálne znaky skutkovej podstaty trestného činu podľa ich zmyslu a rovnako tak pomáha odlíšiť trestné činy od deliktov, ktoré by nemali byť považované za trestné činy napriek tomu, že zdanlivo napĺňajú znaky skutkovej podstaty niektorého z trestných činov.

Abstract: Author highlighted in his speech the principle of last resort and is characterized by its application and denial in terms of practice lawyer in criminal proceedings. As reported by the author in his paper, the principle of ultima ratio, whether the principle of subsidiarity of criminal repression, it is useful especially in cases that have a private law basis (that is a particular domain of property and economic crimes). Judicial practice recognizes the principle of ultima ratio only in the realm of so-called. material illegality of the crime, that is only when assessing the seriousness of the offense and in assessing the seriousness of the offense. The principle of ultima ratio, respectively. The principle of subsidiarity of criminal repression has interpretational significance, it helps unload the formal elements of an offense under their spirit as well as helps to distinguish offenses from offenses that would not be considered crimes, despite seemingly constitute the more of any of the criminal offenses.

Kľúčové slová: obhajca, advokát, súd, obvinený, poškodený, obhajoba, trestné právo, trest odňatia slobody, trestné oznámenie

Keywords: advocate, attorney, court, accused, the victim, defense, criminal law, imprisonment, criminal complaint

1 Princíp ultima ratio z pohľadu teórie trestného práva

Princíp ultima ratio je posledná možnosť riešenia trestnej veci prostriedkami trestného práva v zmysle zásady subsidiarity trestnej represie. Nakoľko trestné právo vo svojich represiaciach predstavuje najkrajnejší a najvyšší stupeň zásahu do ľudských práv a slobôd, rovnako orgány činné v trestnom konaní a sudy musia dbať na trestnoprávne princípy vychádzajúce z tých ústavných. Tu treba hovoriť najmä

o princípe subsidiarity trestnej represie, ktorí predstavuje jeden z prostriedkov nápravy páchatela trestného činu, avšak na úkor jeho ústavou garantovaných práv a slobôd. Ide o ukladanie a výkon trestov, ktoré hrubo zasahujú do práv jednotlivca, pričom tieto zásahy sú právom dovolené a realizované pre účely nápravy páchatelov.⁴¹⁷

Ako tresty, tak aj samotné trestné konanie predstavuje určitý stupeň obmedzení v právach obvineného, kedy v mnohých prípadoch pri spáchaní prečinov, ktorých nebezpečnosť pre spoločnosť je čo najnižšia (ako napr. malé krádeže a pod.), postačuje aj samotné trestné konanie ako prostriedok pre nápravu páchatela. Mnoho páchatelov už v tomto štádiu oľutuje svoje konanie, prejaví snahu po náprave škody (napr. uhradením materiálnej škody v peniazoch) a je zrejmé, že na základe jeho doterajšieho spôsobu života, rodinných vzťahov, správania sa v spoločnosti a snahe po náprave a uhradení škody bude obvinený aj naďalej viesť riadny život a spáchanie toho konkrétneho trestného činu bolo v jeho prípade iba vybočením z cesty, omylom, ktorý ľutuje a nesie za neho zodpovednosť.⁴¹⁸

Mnohokrát sa však stáva, že aj samotné trestné konanie je priveľmi prísny preventívny „postih“ pre človeka, ktorý sa dopustí konania, ktoré síce je protizákonné, avšak náš právny poriadok pripúšťa pri jeho riešení aj inú cestu, a to súkromnoprávne riešenie sporov, kde súkromnoprávne predpisy taktiež upravujú „represie“ pre subjekty, ktoré protizákonne konali. Trestný zákon vo svojich ustanoveniach osobitnej časti obsahuje mnoho skutkových podstát trestných činov, ktoré podľa môjho názoru je možné riešiť aj mimo trestného konania.⁴¹⁹

Podľa môjho názoru je na prvom mieste nevyhnutné skúmať, či je možné prípad vyriešiť aj cestou súkromnoprávnou a vyhnúť sa tak trestnému konaniu, pri ktorom sú obmedzené práva a slobody jednotlivca. Z uvedeného vyplýva, že trestné konanie by malo vystupovať ako ultima ratio, a teda ako posledná možnosť, keď boli vyčerpané všetky dostupné právne prostriedky na domáhanie sa spravodlivosti a vyriešenie situácie. Teda trestný postih prostriedkami trestného práva by mal prísť na rad ako posledná možnosť po využití všetkých dostupných prostriedkov, ktoré však boli neúčinné. Je preto mimoriadne dôležité skúmať skutkovú podstatu trestného činu a riadne zistiť všetky okolnosti trestného činu, aby nedochádzalo k potrestaniu činu, ktoré je možné vyriešiť občianskoprávnou cestou bez takej radikálnej sankcie ako je ukladanie trestu.⁴²⁰

Princíp ultima ratio by mal plniť hlavne funkciu špeciality, ktorá sa uplatňuje tak pri tvorbe noriem trestného práva ako aj pri ich aplikácii. Spočíva v povinnosti zákonodarcu dať prednosť prijatiu netrestných opatrení právnej aj neprávnej povahy pred kriminalizáciou a taktiež v povinnosti súdov a orgánov činných v trestnom konaní

⁴¹⁷⁴¹⁷ Pozri: ČENTÉŠ, J. a kol.: Trestný zákon. Veľký komentár. 2. vydanie. Bratislava: Vyd. Eurokódex, 2015, s. 54 a nasl.; ČENTÉŠ, J. a kol.: Trestný zákon s komentárom. Žilina: Poradca podnikateľa, 2006, s. 45 a nasl.

⁴¹⁸ ČENTÉŠ, J. a kol.: Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2012, s. 56 a nasl.

⁴¹⁹ ŠAMKO, P.: Základné východiská princípu ultima ratio. In: Právne listy. Zdroj: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a288-zakladne-vychodiska-principu-ultima-ratio>.

⁴²⁰ ŠAMKO, P.: Princíp ultima ratio; významné interpretačné pravidlo alebo prehnaný súdny aktivizmus bez opory v zákone a judikatúre? Justičná revue, 2013, č. 5, s. 546.

dať prednosť uplatňovaniu zodpovednosti podľa netrestnej právnej normy pred postihom páchatela pomocou noriem trestného práva.⁴²¹

Princíp ultima ratio plní tiež funkciu subsidiárnu, ktorá spočíva v tom, že trestnoprávne normy majú byť používané len pokiaľ použitie iných prostriedkov právneho poriadku neprichádza do úvahy alebo ich využitie je zjavne neúčelné. Alebo povedané inak, zákonodarca by mal kriminalizovať len tie najzávažnejšie prípady a umožniť čo najširšie uplatnenie mimotrestných reakcií na porušenie práva, pričom povinnosťou orgánov činných v trestnom konaní a súdov je reagovať uplatňovaním trestnej represie len na prípady spoločensky škodlivé, pri ktorých mimotrestné prostriedky nestačia k ochrane ohrozených, či porušených práv. Trestné právo by sa, najmä v súkromnoprávných vzťahoch (osobitne pri majetkových vzťahoch), malo uplatňovať skutočne len podporne k iným právnym normám a aj to len v prípadoch zjavných excesov v súkromnoprávných vzťahoch, pretože trestné právo je nástrojom celkom nevhodným k regulácii súkromnoprávných vzťahov (na ich reguláciu slúžia iné právne normy), pričom je potrebné vychádzať z pomocnej úlohy trestnej represie, to znamená trestnú represiu uplatňovať len následne a vedľa iných opatrení.⁴²²

Doterajšiu judikatúru Ústavného súdu ČR ako aj Najvyššieho súdu ČR k subsidiarite trestnoprávnej represie a princípu ultima ratio zhrnul Ústavný súd ČR v náleze zo dňa 28.04.2010 sp. zn. I. ÚS 541/2010, v ktorom posudzoval sťažnosť odsúdenej, ktorá bola uznaná za vinnú zo spáchania trestného činu podvodu.

2 Súkromnoprávny základ prečinu - predpoklad pre princíp ultima ratio

Trestné právo a trestno-právnu kvalifikáciu určitého konania ako trestného činu, ktoré má súkromnoprávny základ, je potrebné považovať za ultima ratio (poslednú možnosť), teda za krajný právny prostriedok, ktorý má význam predovšetkým celospoločenský, t. j. z hľadiska ochrany základných spoločenských hodnôt. V zásade však nemôže slúžiť ako prostriedok nahradzujúci ochranu práv a právnych záujmov osôb v oblasti súkromnoprávných vzťahov, kde závisí predovšetkým na individuálnej aktivite osôb, aby „strážili“ svoje práva, ktorým má súdna moc poskytovať ochranu.

Je v zásade neprijateľné, aby túto ochranu aktívne preberali orgány činné v trestnom konaní a tak nahrádzali činnosť súdov v občianskoprávnom konaní, pričom trestné stíhanie nie je na mieste, ak sa konanie obvineného pohybuje výhradne v rovine súkromnoprávných vzťahov. Určité zlyhanie, či nedostatočná činnosť zákonných nástrojov slúžiacich k faktickému výkonu právoplatných a vykonateľných súdnych rozhodnutí nemôže viesť k tomu, aby tieto opatrenia boli doplňované, či nahrádzané prostriedkami trestného práva (rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 24.01.2001, sp. zn. 7 Tdo 290/2000).

⁴²¹ ŠAMKO, P.: Princíp ultima ratio. Významné interpretačné pravidlo alebo prehnaný súdny aktivizmus bez opory v zákone a judikatúre? In: Právne listy. Zdroj: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a215-princip-ultima-ratio.-vznamne-interpretacne-pravidlo-alebo-prehnany-sudny-aktivizmus-bez-opory-v-zakone-a-judikature>

⁴²² ŠAMKO, P.: Základné východiská princípu ultima ratio. In: Právne listy. Zdroj: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a288-zakladne-vychodiska-principu-ultima-ratio>.

V právnom štáte je neprípustné, aby prostriedky trestnej represie slúžili k uspokojovaniu subjektívnych práv súkromnoprávnej povahy, pokiaľ nie sú vedľa toho splnené všetky predpoklady vzniku trestno-právnej zodpovednosti, respektíve nie sú tieto predpoklady celkom jasne zistené (nález Ústavného súdu ČR zo dňa 23.03.2004 sp. zn. I. ÚS 4/2004). Ústavný súd ČR skonštatoval, že ak umožňuje trestné právo realizáciu verejného záujmu na stíhanie trestnej činnosti pomocou robustných a osobnú integritu jednotlivca obmedzujúcich nástrojov, potom ich použitie musí rešpektovať ústavnoprávne limity, v danom prípade princíp proporcionality (spôsobilosť, nevyhnutnosť a adekvátnosť trestnoprávneho prostriedku ochrany).⁴²³

Z ústavného hľadiska pritom žiadny súd nemôže prehliadať zjavnú skutočnosť, že nástroje, pomocou ktorých sa realizuje trestnoprávna ochrana obmedzujú základné práva, či slobody a len dôsledné rešpektovanie princípu ultima ratio zaručuje, že také obmedzenie bude ešte možné považovať za proporcionálne s účelom sledovaným trestným konaním (nález Ústavného súdu ČR zo dňa 02.06.2005 sp. zn. IV. ÚS 469/2004). Ústavný súd ČR uzavrel, že z princípu ultima ratio vyplýva, že ochrana majetkových vzťahov má byť v prvom rade uplatňovaná prostriedkami občianskeho a obchodného práva a až tam, kde taká ochrana je neúčinná a kde porušenie súkromnoprávných vzťahov svojou intenzitou dosahuje zákonom predpokladanú nebezpečnosť, je na mieste uvažovať o trestnej zodpovednosti.⁴²⁴

Extenzívne uplatnenie zmenky nemožno podľa názoru ústavného súdu považovať, bez ďalšieho, za spáchanie trestného činu podvodu a to ani v prípade, ak k nemu došlo s nepravdivým tvrdením kauzy záväzku. Účastníci zmenkového vzťahu, medzi ktorými existuje obchodnoprávny spor, tak majú dosť možností ako ho vyriešiť prostriedkami zmenkového práva a cestou občianskeho súdneho konania. Ústavný súd ČR preto, z dôvodu nerešpektovania princípu ultima ratio, zrušil napadnuté rozhodnutie súdu.

Princíp ultima ratio je pravidelne využívaný aj Najvyšším súdom ČR, ktorý napríklad v uznesení zo dňa 20.07.2005 sp. zn. 5 Tdo 897/2005 skonštatoval, že porušenie zmluvy o dielo jednou zo zmluvných strán nie je možné, bez ďalšieho, považovať za podvodné konanie. Princíp subsidiarity trestnej represie totiž vyžaduje, aby štát uplatňoval prostriedky trestného práva zdržanlivo, to znamená predovšetkým tam, kde iné právne prostriedky zlyhávajú alebo nie sú efektívne.

3 Uplatňovanie princípu ultima ratio z pohľadu obhajcu v trestnom konaní

Ako obhajca v trestnom konaní vnímam uplatňovanie tohto princípu, najmä pokiaľ ide o rozhodovacia prax súdov, ako veľmi citlivý a málo uplatňovaný problém v trestnom práve, najmä pokiaľ ide o prečiny v prípade majetkových a hospodárskych trestných činov.

Pod vplyvom rozhodnutí Ústavného súdu ČR ako aj Najvyššieho súdu ČR sa využívanie princípu ultima ratio a zásady subsidiarity trestnej represie začína udomácnovať.

⁴²³ ŠAMKO, P.: Základné východiská princípu ultima ratio. In: Právne listy. Zdroj: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a288-zakladne-vychodiska-principu-ultima-ratio>.

⁴²⁴ ŠAMKO, P.: Princíp ultima ratio. Významné interpretačné pravidlo alebo prehnaný súdny aktivizmus bez opory v zákone a judikatúre? In: Právne listy. Zdroj: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a215-princip-ultima-ratio.-vyznamne-interpretacne-pravidlo-alebo-prehnany-sudny-aktivizmus-bez-opory-v-zakone-a-judikature>

ňovať aj na území SR a aplikuje sa v rozhodovacej praxi súdov ale aj orgánov činných v trestnom konaní a to najmä pri majetkových trestných činoch.

Uplatňovanie tohto princípu však často využíva ako zdôvodnenie rozhodnutia policajta pri postupe pred začatím trestného stíhania, najmä keď sa riešenie skutku odkáže na priestupkové konanie, alebo keď sa trestné oznámenie odmietne.

V tejto súvislosti možno spomenúť uznesenie Krajskej prokuratúry v Banskej Bystrici zo dňa 13.05.2011 sp. zn. Kv 30/2011, v ktorom prokurátor zrušil uznesenie policajta o začatí trestného stíhania vedeného pre zločin podvodu podľa § 221 ods. 1, ods. 4 písm. a) Tr. zák., ktorého sa mal páchatel dopustiť tak, že si u viacerých poškodených spoločností objednal prepravu tovaru, pričom neuhradil v plnej výške fakturované sumy, čím mal spôsobiť uvedeným spoločnostiam škodu.⁴²⁵

Prokurátor v uznesení skonštatoval, že z popisu skutku nie je zrejmé v čom mal spočívať omyl poškodených subjektov, pričom zdôraznil, že skutkový základ posudzovanej veci sa týka výhrade porušenia práva vyplývajúceho z občiansko či obchodnoprávných predpisov s tým, že v takýchto prípadoch zdanlivého (formálneho) splnenia podmienok pre vznik trestnoprávnej zodpovednosti možno prostriedky trestného práva ako prostriedky krajnej represie aplikovať iba zdržanlivo a len v prípadoch, kedy prostriedky ochrany (nápravy) ponúkané inými právnymi odvetvami zlyhali alebo sú neefektívne (subsidiarita trestnoprávnej represie). Trestnoprávna represia nemôže slúžiť ako prostriedok nahradzujúci aktivitu jednotlivca, od ktorého sa primárne, pre sféru súkromnoprávných vzťahov, očakáva a vyžaduje, aby si strážil svoje práva.

V tomto smere možno spomenúť aj niektoré iné rozhodnutia, ktoré taktiež vychádzali z princípu ultima ratio, napríklad uznesenie Okresnej prokuratúry v Ružomberku o zastavení trestného stíhania zo dňa 30.03.2012 sp. zn. 1Pv 115/2011, ktoré sa viedlo pre spáchanie trestného činu nevyplatenia mzdy a odstupného, pričom prokurátor poukázal na to, že tu ide o spory z pracovných zmlúv, ktoré sa majú riešiť prostredníctvom občianskoprávneho konania. Následne poukázal na princíp ultima ratio a na zásadu subsidiarity trestnej represie s tým, že len dôsledné rešpektovanie princípu ultima ratio zaručuje, že obmedzenia základných práv a slobôd, ku ktorým dochádza v trestnom konaní, bude ešte možné považovať za proporcionálne s účelom sledovaným trestným konaním.⁴²⁶

Jednotlivé zložky proporcionality pritom sú spôsobilosť, nevyhnutnosť a adekvátnosť použitia trestnoprávneho prostriedku ochrany a vyjadrujú nutnosť zodpovedania otázky, či neexistuje alternatívne riešenie v mimotrestnej oblasti, ktoré by predstavovalo menšie obmedzenie základných práv určitej osoby. Ingerencia donucovacej moci štátu v čase, keď neboli vyčerpané všetky zákonné prostriedky predpokladané právnym poriadkom by bola neprimeraným zásahom do riešenia pracovného sporu.

4 Využívanie princípu ultima ratio zo strany súdu a orgánov činných v trestnom konaní

⁴²⁵ ŠAMKO, P.: Základné východiská princípu ultima ratio. In: Právne listy. Zdroj: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a288-zakladne-vychodiska-principu-ultima-ratio>.

⁴²⁶ ŠAMKO, P.: Základné východiská princípu ultima ratio. In: Právne listy. Zdroj: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a288-zakladne-vychodiska-principu-ultima-ratio>.

Len pre úplnosť je potrebné dodať, že v podmienkach SR je princíp ultima ratio a zásada subsidiarity trestnej represie využívaný aj súdmi. Možno spomenúť uznesenie Okresného súdu Bratislava IV. sp. zn. 2T 90/2010 zo dňa 25.02.2011, v ktorom bolo zastavené trestné stíhanie vedené pre trestný čin podvodu, ktorý sa mal týkať sporu ohľadne vydania osvedčenia o vydržaní notárom, pričom súd skonštatoval, že tento spor je možné vyriešiť na podklade príslušnej žaloby v civilnom konaní a poukázal na zásadu subsidiarity trestnoprávnej represie v smere ako ju aplikuje Ústavný súd ČR.

Zhodne postupoval aj napríklad Okresný súd v Pezinku vo veciach vedených pod sp. zn. 3T 62/2008 a 1T 219/2008, v ktorých sa viedlo trestné stíhanie pre spáchanie prečinu neoprávneného zásahu do práva k domu, bytu alebo k nebytovému priestoru podľa § 218 Tr. zák., v ktorých, podľa názoru súdu, neprekročili spory o užívanie nehnuteľnosti, či zásahy do vlastníckeho práva súkromnoprávny rozmer vecí a nie je na mieste ingerencia prostriedkami trestného práva. V oboch trestných veciach rozhodoval o odvolaní prokurátora Krajský súd v Bratislave (uznesenie sp. zn. 5To 17/2009 zo dňa 19.03.2009 a uznesenie sp. zn. 1To 99/2009 zo dňa 04.11.2009), ktorý sa plne stotožnil s aplikáciou zásady subsidiarity trestnej represie a princípom ultima ratio prvostupňovým súdom (ako interpretačného pravidla) a vyslovene zdôraznil, že je neprípustné, aby sa štandard⁴²⁷né civilné vzťahy riešili na úkor jedného účastníka prostriedkami trestného práva, čím evidentne dochádza k nerovnému postaveniu zainteresovaných osôb vo vzájomných záväzkovoprávných vzťahoch.

Vzhľadom k vyššie uvedenému možno označiť za vyslovene prekvapivú argumentáciu Generálneho prokurátora SR v dovolacom konaní vedenom na Najvyššom súde SR pod sp. zn. 5 Tdo 24/2011 a na ňu nadväzujúcu argumentáciu Najvyššieho súdu SR v uznesení zo dňa 13.10.2011. V stručnosti je nutné uviesť, že podkladom pre dovolacie konanie bolo rozhodnutie Okresného súdu v Novom Meste nad Váhom, ktorý rozsudkom pod sp. zn. 1T 69/2009 oslobodil obžalovaného spod obžaloby pre skutok právne kvalifikovaný ako prečin sprenevery podľa § 213 Tr. zák. (skutkovo išlo o prípad, v ktorom bol obžalovanému poskytnutý spotrebný úver, pričom tento úver bol zabezpečený prostredníctvom zabezpečovacieho prevodu vlastníckeho práva k motorovému vozidlu, ktoré mal následne obžalovaný v detencii, obžalovaný úver nesplácal a motorové vozidlo nevydal ani po predčasnej splatnosti úveru).

Základným dôvodom oslobodenia obžalovaného spod obžaloby bolo uplatnenie princípu ultima ratio zo strany prvostupňového súdu, ktorý poukázal na vyššie citované nálezy Ústavného súdu ČR ako aj na odbornú literatúru so záverom, že ide o prípad, ktorý má len občianskoprávny rozmer a že poškodená spoločnosť neurobila žiadne kroky predpokladané občianskym právom na ochranu svojho vlastníckeho práva, pričom v takýchto prípadoch závisí predovšetkým na individuálnej aktivite jednotlivca, aby si strážil svoje práva, ktorým má súdna moc poskytovať ochranu.

⁴²⁷ ŠAMKO, P.: Princíp ultima ratio. Významné interpretačné pravidlo alebo prehnaný súdny aktivizmus bez opory v zákone a judikatúre? In: Právne listy. Zdroj: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a215-princip-ultima-ratio.-vznamne-interpretacne-pravidlo-alebo-prehnany-sudny-aktivizmus-bez-opory-v-zakone-a-judikature>

Proti predmetnému rozhodnutiu okresného súdu podal dovolanie generálny prokurátor, ktorý v ňom konštatuje, že argumentácia princípom ultima ratio neobstojí, pretože princíp ultima ratio bol doposiaľ chápaný ako princíp obmedzujúci zákonodarcu v použití trestnoprávneho riešenia protiprávnych konaní vo vzťahu k ostatnej deliktuálnej úprave inkorporovanej v predpisoch občianskoprávnych a podobne.⁴²⁸

V prípade aplikácie princípu ultima ratio na posúdenie formálnej a materiálnej stránky trestného činu ide, podľa generálneho prokurátora, o prvok súdneho aktivizmu, vymykajúci sa kontinentálnemu chápaniu súdnej moci, ktorý je zrejším zásahom do kompetencie legislatívneho orgánu. Aplikácia princípu ultima ratio trestného konania v interpretačnej praxi súdov nemá oporu v dosiaľ platnom právnom poriadku a súčasnej judikatúre s výnimkou zahraničnej“. Najvyšší súd SR zamietol dovolanie generálneho prokurátora, nakoľko podľa názoru dovolacieho súdu nešlo o trestný čin vzhľadom k nepatrnej závažnosti (§ 10 ods. 2 Tr. zák.), avšak pokiaľ ide o aplikáciu princípu ultima ratio označil argumentáciu generálneho prokurátora za správnu (bez ďalšej podrobnejšej konkretizácie). S argumentáciou generálneho prokurátora v predmetnej trestnej veci sa v žiadnom prípade nemožno stotožniť a je potrebné ju označiť za vyslovene nesprávnu. V prvom rade je nutné uviesť, že princíp ultima ratio bol pôvodne chápaný ako princíp obmedzujúci zákonodarcu v tom smere, že trestnoprávne riešenie je krajným prostriedkom vo vzťahu k ostatnej deliktuálnej právnej úprave, ale v súčasnej dobe je už v zásade všeobecne uznávané, že má nepochybne význam aj pre interpretáciu trestnoprávnych noriem a plynie z neho, že trestnými činmi môžu byť len závažnejšie prípady protispoločenských konaní a to podľa zásady, že tam, kde postačia k regulácii prostriedky správneho alebo civilného práva, sú trestnoprávne prostriedky nielen nadbytočné, ale z pohľadu princípu právneho štátu taktiež neprípustné. Pritom tento princíp je uplatňovaný tak v systémoch s formálnym pojatím trestného činu ako aj systémoch s materiálным pojatím trestného činu.⁴²⁹

Záver

Pomocná úloha trestnej represie v podobe pojatia trestného práva ako ultima ratio teda zaväzuje nielen zákonodarcu, ale aj orgány činné v trestnom konaní a súd, nakoľko má aj interpretačný význam v tom, aby tieto orgány vykladali znaky skutkových podstát trestných činov aj nadväzujúcu mimotrestnú právnu úpravu a aplikovali ich len na závažné prípady, pričom musia zvažovať, či a ako bolo možné využiť inštitúty iných právnych odvetví v reakcii na porušenie práva, o aké iné možnosti išlo, ako boli efektívne, či boli použité alebo prečo neboli použité a musia tiež zabezpečiť dostatočné dôkazy k tomu, aby bolo možné odlišiť obyčajný občianskoprávny, či obchodnoprávny vzťah od trestnej činnosti.⁴³⁰

⁴²⁸ ŠAMKO, P.: Princíp ultima ratio. Významné interpretačné pravidlo alebo prehnaný súdny aktivizmus bez opory v zákone a judikatúre? In: Právne listy. Zdroj: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a215-princip-ultima-ratio.-vyznamne-interpretacne-pravidlo-alebo-prehnany-sudny-aktivizmus-bez-opory-v-zakone-a-judikatúre>

⁴²⁹ ŠAMKO, P.: Základné východiská princípu ultima ratio. In: Právne listy. Zdroj: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a288-zakladne-vychodiska-principu-ultima-ratio>.

⁴³⁰ Bližšie: ŠANTA, J. - ŽILINKA, M.: Ekonomická trestná činnosť a princíp ultima ratio. In: Justičná revue, 2007, s. 1650.

Napokon, aplikáciu princípu ultima ratio aj ako interpretačného pravidla v praxi orgánov činných v trestnom konaní, či súdu uznáva aj slovenská odborná literatúra. Z uvedeného vyplýva, že používanie princípu ultima ratio aj ako interpretačného pravidla nie je vôbec cudzie kontinentálnemu chápaniu súdnej moci a nejde ani o prvok súdneho aktivizmu, ktorým by súd, či iné orgány aplikácie práva zasahovali do kompetencií legislatívneho orgánu, tak ako sa mylne domnieva generálny prokurátor. Navyše, z vyššie uvedených rozhodnutí prokuratúry je zrejmé, že aj samotná prokuratúra bežne využíva princíp ultima ratio ako interpretačné pravidlo a vôbec ho nechápe len ako pravidlo, ktoré obmedzuje zákonodarcu pri tvorbe skutkových podstatí trestných činov.

Za úplne nesprávnu a skutočne prekvapivú však možno označiť tú časť argumentácie generálneho prokurátora v ktorej uvádza, že „aplikácia princípu ultima ratio trestného konania v interpretačnej praxi súdov nemá oporu v dosiaľ platnom právnom poriadku a súčasnej judikatúre s výnimkou zahraničnej“. Princíp ultima ratio, ako interpretačné pravidlo v praxi orgánov aplikácie práva, má totiž odraz aj v judikatúre slovenských súdov a to konkrétne v judikatúre Ústavného súdu SR, ktorý v náleze zo dňa 01.04.2009 sp. zn. I. ÚS 402/2008 (bod 33) vyslovene uviedol, že „trestné právo (trestný čin) s trestnoprávnou kvalifikáciou určitého konania, ktoré má súkromnoprávny základ, je potrebné považovať za ultima ratio, teda za krajný prostriedok, ktorý má význam predovšetkým celospoločenský, t. j. z hľadiska ochrany základných spoločenských hodnôt.

V zásade však nemôže slúžiť ako prostriedok nahradzujúci ochranu práv a právnych záujmov jednotlivca v oblasti súkromnoprávných vzťahov, kde závisí predovšetkým na individuálnej aktivite jednotlivca, aby strážil svoje práva, ktorým má súdna moc poskytovať ochranu. Je však neprijateľné, aby túto ochranu aktívne preberali orgány činné v trestnom konaní, ktorých úlohou je ochrana predovšetkým celospoločenských hodnôt, nie priamo konkrétnych subjektívnych práv jednotlivca, ktoré svojou povahou spočívajú v súkromnoprávnej sfére. V právnom štáte je neprípustné, aby prostriedky trestnej represie slúžili k uspokojovaniu subjektívnych práv súkromnoprávnej povahy, ak nie sú okrem toho splnené všetky predpokaldy vzniku trestnoprávnej zodpovednosti, respektíve ak nie sú tieto predpokaldy nespochybniteľne zistené“. Ústavný súd SR tu celkom zjavne nadviazal na judikatúru Ústavného súdu ČR a vyslovene pripustil aplikáciu princípu ultima ratio aj ako interpretačného pravidla. Tento záver napokon vyplýva aj z odlišného stanoviska sudcu Ústavného súdu SR vo veci vedenej pod sp. zn. II. ÚS 294/2010, ktorý vo svojom disente vyslovene skonštatoval, že „Ústavný súd SR sa už otvorene prihlásil k princípu ultima ratio a k odmietaniu nahrádzania súkromnoprávných vzťahov trestným právom v náleze I. ÚS 402/2008 s tým, že prekročenie, respektíve „podlezenie“ princípu ultima ratio môže mať ústavnoprávnu relevanciu, pričom ak pre trestné právo platí, že je právnym prostriedkom ultima ratio a to nielen z hľadiska zákonodárneho, ale aj z hľadiska aplikačného, tak zvlášť to platí pre vzťahy, ktoré majú súkromnoprávne pozadie“.

Ústavný súd SR vyslovene aplikoval princíp ultima ratio aj napríklad v uznesení sp. zn. IV. ÚS 55/2009 zo dňa 19.02.2009, v ktorom skonštatoval aj to, že prípadnú kompenzáciu eventuálnej ujmy sťažovateľa dostatočne zabezpečujú príslušné občianskoprávne inštitúty. Obdobne Ústavný súd SR aplikoval princíp ultima ratio aj v náleze zo dňa 14.12.2011 sp. zn. I. ÚS 316/2011, v ktorom konštatoval, že podľa

zásady pomocnej úlohy trestnej represie (zásady subsidiarity) má byť trestné právo použité len ako najkrajnejší prostriedok a len pri typovo najzávažnejších porušeníach spoločenských vzťahov, záujmov a hodnôt, teda len tam, kde iné možnosti, hlavne prostriedky ostatných právnych odvetví, nie sú dostatočné, teda už boli vyčerpané, sú neúčinné alebo zjavne nie sú vhodné. V oblasti aplikácie a interpretácie trestného práva potom – z takto chápaného prostriedku ultima ratio – musia byť akcentované právne princípy a zásady, ktoré primárne súvisia s posudzovaním trestnosti činu, napríklad zásada nullum crimen, nulla poena sine lege, či zásada in dubio pro reo. Z uvedených rozhodnutí vyplýva, že princíp ultima ratio ako princíp, ktorý má aj interpretačný význam, má svoj odraz aj v judikatúre Ústavného súdu SR a teda nielen v zahraničnej judikatúre ako to nesprávne uvádzal generálny prokurátor.

Možno povedať, že princíp trestného práva ako prostriedku ultima ratio sa prejavuje najmä v prípadoch, ktoré majú súkromnoprávny základ, pričom v takýchto prípadoch musia orgány činné v trestnom konaní a súd vykladať znaky skutkových podstatí, prevažne majetkových trestných činov s vedomím, že princíp ultima ratio je neoddeliteľnou súčasťou formálnych znakov skutkovej podstaty trestného činu a má vplyv aj na subjektívnu stránku trestného činu a musia tiež náležite zvažovať, či je možné využiť inštitúty iných právnych odvetví na namietané porušenie práva a či týmito inštitútmi možno reálne dosiahnuť nápravy, ak k porušeniu práva skutočne došlo. Princíp ultima ratio tak umožňuje orgánom činným v trestnom konaní a súdu odlišiť prípady, ktoré spadajú výhradne do sféry občianskoprávnych, či obchodných vzťahov a naplňajú len *zdanlivo* formálne znaky skutkovej podstaty trestného činu od skutočnej trestnej činnosti. Ani prípadnú neschopnosť štátu upraviť svoj súdny systém tak, aby sa osoby mohli rýchle a účinne domôcť v civilnom konaní svojich oprávnených nárokov, nemožno suplovať prostriedkami trestného práva. Prostriedky trestného práva nie je možné využiť len preto, že subjekt, ktorý sa cíti v práve, celkom rezignoval na ochranu, ktorú mu majú poskytnúť súdy v civilnom konaní.

Vo fáze trestného konania pred začatím trestného stíhania musí byť prokurátor obozretný a nesmie sa nechať zatiahnuť do majetkových sporov, ktoré majú súkromnoprávny základ, pretože trestné oznámenia sú často zneužívané, najmä v podnikateľskom prostredí a z rôznych dôvodov. Z toho vyplýva, že je neprípustné, aby sa štandardné civilné spory riešili na úkor jedného účastníka prostriedkami trestného práva, čím evidentne dochádza k nerovnému postaveniu zainteresovaných osôb vo vzájomných záväzkovo-právnych vzťahoch. Preto má byť aplikácia princípu ultima ratio a zásady subsidiarity trestnej zodpovednosti čoraz viac aplikovaná, nejde o výnimočnú prax a presadzuje sa ako interpretačné pravidlo. Princíp ultima ratio bol pôvodne chápaný ako princíp obmedzujúci zákonodarcu v tom smere, že trestno-právne riešenie je krajným prostriedkom vo vzťahu k ostatnej deliktuálnej právnej úprave, ale v súčasnosti je už v zásade všeobecne uznávané, má nepochybne význam aj pre interpretáciu trestno-právnych noriem a plynie z neho, že trestnými činmi môžu byť len závažnejšie prípady protispoločenských konaní a to podľa zásady, že tam, kde postačia k regulácii prostriedky správneho alebo civilného práva, sú trestno-právne prostriedky nielen nadbytočné, ale z pohľadu princípu právneho štátu tiež neprípustné. Prítom tento princíp je uplatňovaný tak v systémoch s formálnym poňatím trestného činu, ako aj v systémoch s materiálnym poňatím trestného činu.

Zoznam použitej literatúry

ČENTÉŠ, J. a kol.: Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2012.

ČENTÉŠ, J. a kol.: Trestný zákon. Veľký komentár. 2. vydanie. Bratislava: Vyd. Eurokódex, 2015.

ČENTÉŠ, J. a kol.: Trestný zákon s komentárom. Žilina: Poradca podnikateľa, 2006.

Šamko, P.: Princíp ultima ratio; významné interpretačné pravidlo alebo prehnaný súdny aktivizmus bez opory v zákone a judikatúre? Justičná revue, 2013, č. 5.

ŠAMKO, P.: Základné východiská princípu ultima ratio. In: Právne listy. Zdroj: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a288-zakladne-vychodiska-principu-ultima-ratio>.

ŠAMKO, P.: Princíp ultima ratio. Významné interpretačné pravidlo alebo prehnaný súdny aktivizmus bez opory v zákone a judikatúre? In: Právne listy. Zdroj: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a215-princip-ultima-ratio.-vyznamne-interpretacne-pravidlo-alebo-prehnany-sudny-aktivizmus-bez-opory-v-zakone-a-judikature>

Šanta, J. - Žilinka, M.: Ekonomická trestná činnosť a princíp ultima ratio. In: Justičná revue, 2007.

Údaje o autorovi:

JUDr. Rastislav Urbáni, LL.M.

advokát so sídlom v Banskej Bystrici

externý doktorand na Katedre trestného práva a kriminológie Právnickej fakulty TU v Trnave

Adresa:

Skuteckého 17, 974 01 Banská Bystrica

E-mail: urbani@urbani.sk

Tel.: 048/4142746

„Téma príspevkov v rámci prvej sekcie vedeckých príspevkov Bratislavského právnického fóra 2016 bola vedeckým výborom konferencie vybraná veľmi vhodne a originálne. Je dôležité, aby široká právnická obec sa venovala práve tejto téme, a to z rôznych uhlov pohľadu. Ako recenzentka som tiež uvítala, že čo sa týka autorskej skladby je bohato zastúpená odborníkmi nielen z pôdy PF UK v Bratislave, ale napríklad aj z Masarykovej univerzity PF v Brne, Karlovej Univerzity PF v Prahe, Univerzity Palackého v Olomouci, Univerzity P.J. Šafárika v Košiciach a pod. Široký autorský rozptyl nesie v sebe všetky predpoklady kvalitného a vysoko odborného a profesionálneho spracovania zadanej témy, čo sa aj na stránkach vedeckých príspevkov prvej sekcie v plnej miere potvrdilo.“

prof. JUDr. Mgr. Jana Viktoriová, PhD.

„Výber témy prvej sekcie vedeckého podujatia Bratislavské právnické fórum 2016 je z odborného hľadiska mimoriadne aktuálny a vysoko žiaduci pre aplikačnú právnu prax, osobitne pre oblasť trestného práva. Potrebu bližšej analýzy princípu ultima ratio potvrdil aj vysoký počet prispievajúcich autorov, medzi ktorými možno nájsť nielen zástupcov katedier trestného práva slovenských právnických fakúlt, ale aj českých právnických fakúlt a maďarskej právnickej fakulty. Vhodne vybratá téma oslovila aj odborníkov z praxe, najmä prokurátorov.“

JUDr. Marta Kolcunová, PhD.